

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROLARI BAĞLAMINDA
AİLELERİN KARŞILAŞTIĞI DİNİ- MANEVİ SORUNLAR
(ANKARA İLİ ÖRNEĞİ)**

DOKTORA TEZİ

Amine Nuriye ÇITIRIK

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Ankara-2023

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROLARI BAĞLAMINDA
AİLELERİN KARŞILAŞTIĞI DİNİ-MANEVİ SORUNLAR
(ANKARA İLİ ÖRNEĞİ)**

DOKTORA TEZİ

Amine Nuriye ÇITIRIK

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

PROF. DR. ZEKİ SALİH ZENGİN
BİRİNCİ DANIŞMAN

PROF. DR. ASIM YAPICI
İKİNCİ DANIŞMAN

Ankara-2023

ONAY SAYFASI

Amine Nuriye ÇITIRIK tarafından hazırlanan “Aile ve Dini Rehberlik Büroları Bağlamında Ailelerin Karşılaştığı Dini-Manevi Sorunlar (Ankara İli Örneği)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kabul/Red	Kurumu	İmza
Danışman Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Jüri Üyesi Doç. Dr. Muhammet Ali YAZIBAŞI	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Jüri Üyesi Dr. Öğretim Üyesi Ahmet YEMENİCİ	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Jüri Üyesi Doç. Dr. Safiye KESGİN	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Jüri Üyesi Doç. Dr. Fatma ÇAPCIOĞLU	Kabul	Ankara Üniversitesi	
İkinci Danışman Prof. Dr. Asım YAPICI	Kabul	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 27.09.2023

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Yaşar YİĞİT

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Amine Nuriye ÇITIRIK

ÖNSÖZ

Toplumun en küçük yapı taşı olan, bireyin ve toplumun huzuruna katkı sağlayan aile kurumunun işlevi modernleşme, sekülerleşme, küreselleşme vb. etkilerle değişime uğramaktadır. Kadın, erkek, genç, çocuk, aile büyükleri vb. aile bireylerinin her biri bu değişimden etkilenmektedir. Hız çağında, her şey daha hazmedilmeden değişmekte bu süreç beraberinde birtakım sorunlara sebep olmaktadır. Dinin, hayatın içinde, hayat ile varlığını sürdürmesi gerçeğinden hareketle birçok birey süregelen değişimlere ayak uydurmada dini, referans noktalarından biri olarak kabul etmektedir.

Bu durum beraberinde güncel birçok problemin çözümünde bireyin dini kabulleri bilmesini gerekli kılmaktadır. Aile fertlerine dini-manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda yardımcı olan kurumlardan birisi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan Aile ve Dini Rehberlik Büroları (ADRB)'dir. Bürolar, kuruldukları 2003 yılından itibaren aile içi iletişim, nikâh, boşanma, ergenlik, sosyal, cinsellik, sağlık vb. alanında görülen birçok problemin çözümünde aile bireylerine dini-manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmaktadır.

Bu araştırmada ADRB'ye gelen sorular bağlamında halkın aile hayatı ile ilgili temel problemleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca tespit edilen temel problemler doğrultusunda aileyi oluşturan her bir ferdin daha çok hangi alan ve konularda dini-manevi danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaç duyduğu belirlenmeye çalışılmıştır. ADRB'de görev yapan personelin bu problemlerin çözümüne katkı sunma yeterliliği üzerinde durulmuş ve bu doğrultuda DİB yaygın din hizmeti ve eğitimi noktasında ne gibi faaliyetlere yer vermeli vb. sorulara cevaplar bulunmaya çalışılmıştır.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, ilgili araştırmalar bilgilerine yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın kavramsal zemininin oluşturulması amacıyla Yetişkin Din Eğitimi, Dini-Manevi Danışmanlık ve Aile ve Dini Rehberlik Bürosunun tanıtımı yapılmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, veri toplama teknikleri ve verilerin analizi, 2015-2018-2020 yıllarında soru soran danışanların cinsiyet, yaş eğitim vb. demografik özelliklerine karşılaştırmalı olarak değinilmiştir. Bulgular bölümünde Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'na gelen soruların içerik analizine yer verilmiştir. ADRB'de görev

yapan personelin (danışman) ADRB'ye gelen bazı soruları değerlendirmesi, ADRB personeli gözüyle büroların, danışmanların yeterliliği ve DİB'in yetkinliği vb. başlıklarına değinilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye'de aile hayatı ile ilgili problemler ve bu doğrultuda din eğitimi alanında neler yapılabilir sorusuna cevaplar aranmıştır.

Amine Nuriye ÇITIRIK, Ankara 2023

TEŞEKKÜR

Araştırmanın her aşamasında akademik katkısını, teşvik ve yönlendirmelerini esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN'e, teşvik ve desteği ile yol gösteren ikinci danışman hocam Prof. Dr. Asım YAPICIYA'ya, doktora eğitimim boyunca her ihtiyaç duyduğumda desteklerini esirgemeyen kıymetli hocalarım Doç. Dr. Muhammed Ali YAZIBAŞI, Doç. Dr. Safiye KESGİN ve Dr. Öğretim Üyesi Ahmet YEMENİCİ'ye en içten duygularıyla şükranlarımı sunarım.

Tez çalışmamda mülakat yapma imkânı veren, vakitlerini ayırarak görüş, düşünce ve yaklaşımlarını benimle paylaşan değerli meslektaşlarıma katkılarından dolayı müteşekkir olduğumu belirtmek istiyorum. Tez hazırlama sürecinde yoğun çalışmalarına katlanan ve bana destek olan eşim Mehmet'e, birlikte zaman geçirmek için beni bekleyen kızım Elif ve oğlum Emre'ye, dualarıyla her daim bana destek olan anne ve babama teşekkür ediyorum.

Amine Nuriye ÇITIRIK, 2023

ÖZET

Aile ve Dini Rehberlik Büroları Bağlamında Ailelerin Karşılaştığı Dini-Manevi Sorunlar (Ankara İli Örneği)

Araştırmada Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına (ADRB) gelen sorular doğrultusunda toplumumuzda, ailenin problemlerini, sıkıntılarını, beklentilerini tespit etmek amaçlandı. Yanı sıra, bireyin yeterli din eğitimi almamasının hangi sorunlara yol açabileceği ve hangi konularda dini-manevi danışmanlık ve rehberlik almak istediği araştırıldı. Ankara il ve ilçelerini kapsayan çalışmamızla Ankara özelinde ailevi soru ve sorunları analiz ederek genel bir sorun haritası çıkartıldı. Gerek literatür gerek görüşme sorularının bulguları üzerinden ADRB'ye yöneltilen sorularda değişim ve süreklilik tespit edildi. Ankara il ve ilçe müftülüklerinde ADRB koordinatörleriyle yapılan görüşmeler, yaygın din eğitimi bağlamında yapılan çalışmalar konusunda fikir verdi. Tüm veriler doğrultusunda aile ile ilgili Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) din hizmeti ve eğitimi alanında daha çok hangi problemli alanlarda ve konularda ne tür faaliyetler yapılabileceği tespit edilmeye çalışıldı. Çalışmada konu ile ilgili ikincil kaynaklar taranarak ADRB'nin alanı, yöntemi ve tarihi gelişim süreci hakkında kısaca bilgi verildikten sonra veri toplama tekniği olarak doküman inceleme ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanıldı. Kartekslerde yer alan sorular, incelediğimiz dokümanları oluşturdu. 2015-2018-2020 yıllarına ait kartekslerde yer alan 7151 soruyu soran danışanların, demografik özellikleri yıllara göre karşılaştırılmalı olarak incelendi. Sonrasında 7151 soru içerik analizine tabi tutuldu. Böylelikle ciddi bir alan bilgisine ulaşıldı. Danışmanlarla yapılan mülakat sonucunda danışmanların gözüyle değerlendirme de yapıldı. Elde edilen bulgulara göre ADRB'lerin toplumun dini manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin karşılanmasında önemi anlaşıldı. Bilgiye kolay ulaşım sağlanan günümüzde bireylerin; irşat, nasihat, tebliğ gibi bilinen yöntemlerin yanında manevi soru ve sorunlarını daha deneyimli, alanında uzman hizmet sunan kişilerle görüşmeler yaparak çözme eğiliminde oldukları görüldü. Bu bağlamda personelin alan eğitiminde, fıkhi ve kelami bilgilerinin kuvvetlendirilmesi, dini-manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yeterliliklerinin artırılması gerektiği sonucuna ulaşıldı. Ayrıca DİB'in yetişkin din eğitiminde fıkhi bilgi ve genel bilgi aktarımının yanında sorun çözmeye yönelik eğitimler planlaması gerektiğinin önemi anlaşıldı. Bu manada DİB'in, yetişkin din eğitim formatını yeniden gözden geçirmesi yararlı olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, Dini Rehberlik ve Manevi Danışmanlık.

ABSTRACT

Religious-Spiritual Problems Faced by Families in the Context of Family and Religious Guidance Offices (Example of Ankara Province)

This research aimed to determine the problems, troubles, and expectations of the family in our society in accordance with questions received from the Family and Religious Guidance Offices (FRGO-ADRB). In addition, we investigated which problems an individual's lack of adequate religious education might cause and which subjects they would like to receive religious-spiritual counseling and guidance. With our study covering Ankara provinces and districts, a general problem map was created by analyzing family questions and problems specifically in Ankara. Changes and continuity were detected in the questions directed at FRGO, both through literature and the findings of the interview questions. The meetings held with the FRGO coordinators in Ankara Provincial and District Muftis gave an idea of the studies carried out in the context of informal religious education. In line with these data, attempts have been made to determine what kinds of activities can be carried out in problematic areas and subjects in the field of religious service and education of the Presidency of Religious Affairs (PRA). In this study, secondary sources related to the subject were scanned, and briefly informed about the field, method, and historical development process of FRGO. Document reviews and semi-structured interviews were used as data collection techniques. The questions on the cards formed the documents examined. The demographic characteristics of the counselees who asked 7151 questions in the charts of–years 2015-2018-2020 were compared according to the years. Subsequently, 7151 questions were subjected to content analysis. Thus, a significant amount of knowledge has been gained. As a result of the interviews with the consultants, an evaluation was also made through the eyes of the consultants. According to the findings, the importance of FRGOs in meeting the religious, spiritual consultancy, and guidance services of society is understood. Nowadays, individuals have easy access to information; it has been observed that they tend to solve spiritual questions and problems by meeting with more experienced people who provide expert services in their field, in addition to known methods such as guidance, advice, and notification. In this context, it was concluded that personnel's knowledge of jurisprudence and theological knowledge should be strengthened in their field training, and their proficiency in the field of religious-spiritual counseling and guidance should be increased. In addition, it was understood that the PRA should plan problem-solving trainings in addition to the transfer of legal knowledge and general knowledge in adult religious education. In this sense, it may be useful for PRA to reconsider the adult religious education format.

Keywords: Religious education, Family and religious guidance office, religious guidance, spiritual Counseling

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
TABLOLAR DİZİNİ.....	ix
GRAFİKLER DİZİNİ.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.3. Araştırmanın Problem ve Alt Problemleri	2
1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	3
1.5. Konuyla İlgili Çalışmalar	5
2. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR.....	9
2.1. Yetişkin Din Eğitimi.....	9
2.1.1. Yetişkin Din Eğitiminin Önemi.....	10
2.1.2. Yetişkin Eğitimi ve DİB.....	12
2.2. Dini /Manevi Danışmanlık	13
2.2.1. Rehberlik/Danışmanlık	13
2.2.2. Psikolojik Danışma	14
2.2.3. Dini Danışma ve Rehberlik.....	15
2.2.4. Manevi Danışma ve Rehberlik.....	16
2.2.4.1. Maneviyat Kavramının Sözlük Anlamı.....	16
2.2.4.2. Türkiye’de Din ve Maneviyat	17
2.2.4.3. Manevi Danışmanlığın Arka Planı ve Türkiye’de Hukuki Dayanakları	18
2.3. Aile ve Dini Rehberlik Bürosu	19
3. YÖNTEM	23
3.1. Araştırmanın Modeli.....	23
3.2. Araştırmanın Örneklemi	23
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	24
3.4. Danışanlarla İlgili Demografik Bilgilerin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi ..	26
3.4.1. Cinsiyet	26

3.4.2. Yaş	27
3.4.3. Eğitim.....	28
3.4.4. Meslek.....	29
3.4.5. Medeni Durum	30
3.4.6. Görüşme Şekli.....	31
4. BULGULAR VE YORUM	33
4.1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular	33
4.1.1. Aile.....	34
4.1.1.1. Akrabalarla İletişim.....	36
4.1.1.1.1. Bireyin Kayınvalide/Kayınbaba ile İletişimi.....	38
4.1.1.1.2. Akrabalarla Görüşmek İstememe	41
4.1.1.1.3. Bireyin Gelin ve Damadı ile İletişimi	42
4.1.1.1.4. Bireyin Kendi Anne-Babasıyla İletişimi	44
4.1.1.1.5. Kardeşlerin İletişimi	47
4.1.1.1.6. Mali İlişkiler	48
4.1.1.1.7. Aile Büyüklerinin Bakımı	50
4.1.1.1.8. Mahremiyet	52
4.1.1.2. Ekonomik Problemler/Miras	53
4.1.1.2.1. Anne-Babanın Mali Tasarrufu.....	54
4.1.1.2.2. Miras.....	55
4.1.1.2.3. Mali Tasarruflarda Psikolojik Baskı.....	63
4.1.1.3. Eşler Arası İletişim.....	66
4.1.1.3.1. İletişim.....	67
4.1.1.3.1.1. Şiddetli Geçimsizlik	68
4.1.1.3.1.2. Baskıcı Eş	69
4.1.1.3.1.3. İlgisiz Eş	71
4.1.1.3.2. Boşanma İsteği	73
4.1.1.3.3. İnanç-İbadet-Sosyal Hayat	75
4.1.1.3.4. Zararlı Alışkanlıklar	77
4.1.1.4. Eşlerin Hak ve Sorumlulukları.....	77
4.1.1.4.1. Hak ve Sorumluluk Bağlamında İletişim	78
4.1.1.4.2. Aile İçi Cinsel Problemler	80
4.1.2. Sağlık	83
4.1.2.1. Psikolojik Problemler.....	85

4.1.2.1.1. Vesvese / OKB	86
4.1.2.1.2. Psikolojik Rahatsızlıklar.....	90
4.1.2.2. Kürtaj.....	93
4.1.2.2.1. Gebeliği Sonlandırma.....	94
4.1.2.2.2. Kürtajın Dini Hükümü.....	95
4.1.2.2.3. Doktorun Kürtaj Önerisi.....	96
4.1.2.3. Aile Planlaması	97
4.1.2.4. Çocuk Sahibi Olmayı İsteme	100
4.1.2.5. Aile İçi Cinsel Problemler.....	101
4.1.2.6. Zararlı Alışkanlıklar	103
4.1.2.6.1. Uyuşturucu /Alkol/Kumar ve Diğer Bağımlılıklar.....	104
4.1.2.7. Farklı Cinsel Eğilimler	112
4.1.3. Kadın.....	119
4.1.3.1. Kadına Yönelik Şiddet	121
4.1.3.2. İslam’da Kadın Hakları ve Kadınlara Özel Konular	126
4.1.4. Çocuk	128
4.1.4.1. Ebeveyn Çocuk İletişimi	131
4.1.4.2. Çocuğun Sorumlulukları	137
4.1.4.2.1. Koruyucu Aile	140
4.1.4.3. Çocuk Hakları	142
4.1.4.3.1. Çocuğa İsim Verme.....	143
4.1.4.3.2. Hamilelik/Doğum/İlk bebeklik.....	144
4.1.4.4. Eğitim.....	147
4.1.4.5. Çocuk İhmal ve İstismarı	152
4.1.5. Genç	153
4.1.5.1. Gençlik Dönemi İnanç Problemleri	156
4.1.5.1.1. Gençlerin İman Esaslarını Sorgulaması	157
4.1.5.1.2. Ateizm-Deizm-Agnostisizm.....	159
4.1.5.1.3. İnanç Konusunda Vesvese.....	166
4.1.5.1.4. Diğer Başlıklar	167
4.1.5.2. Gençlerle İletişim	168
4.1.5.2.1. Gençlerle Ailelerin İletişimi	168
4.1.5.2.2. Gençlerin Sosyal Hayatı	170

4.1.5.2.3. Kız-Erkek Arkadaşlığı.....	171
4.1.6. Evlilik-Nikah-Boşanma	172
4.1.6.1. Evlilik Öncesi ve Nişanlılık Dönemi	176
4.1.6.1.1. Nişanlılık Öncesi	178
4.1.6.1.2. Nişanlılık Sorunları	185
4.1.6.1.3. Nişanlılık Döneminde Dini Nikâh.....	186
4.1.6.1.4. Nikahsız birliktelik	188
4.1.6.1.5. Diğer Başlıklar	190
4.1.6.2. Nikah	191
4.1.6.2.1. Nikahın Durumu.....	193
4.1.6.2.2. Resmi Nikah-Dini Nikah.....	200
4.1.6.2.3. Resmi nikah-Dini Nikah İkilemi	207
4.1.6.2.4. İkinci Evlilik.....	213
4.1.6.2.5. Süt Kardeşliği	216
4.1.6.3. Boşanma-Boşanma Sonrası Sorunlar	218
4.1.6.3.1. Boşanma Öncesi	220
4.1.6.3.2. Boşanma Sonrası	223
4.1.6.4. Aldatma/Zina.....	227
4.1.6.4.1. Fiziksel Aldatma.....	229
4.1.6.4.2. Duygusal Aldatma.....	232
4.1.6.4.3. Aldatma Şüphesi.....	233
4.2. Danışmanların Gözüyle, Ailelerin Karşılaştığı Dini-Manevi Sorunlar, ADRB'nin Danışmanların, DİB'in ADRB' ye Yönelik Çalışmalarının Yeterliliği.....	238
4.2.1. Danışmanlara Göre ADRB'ye Gelen Danışanların Demografik Özellikleri	238
4.2.2. Danışmanlara Göre ADRB'nin Fiziki Şartları.....	240
4.2.3. Danışmanlara Göre Bağlı Bulundukları İlçede Soruların Yoğun olduğu Konular	241
4.2.4. Danışmanlara Göre Görev Yaptıkları İlçede Soruların Değişim ve Sürekliliği.....	243
4.2.5. Danışmanlara Göre Danışanların Sorularının Yoğunlaştığı Alanlar	248
4.2.6. Danışmanlara Göre ADRB'nin Sınırlılıkları ve Danışmanların Kendilerini Yeterli Gördükleri Alanlar.....	251

4.2.7. Danışmanlara Göre DİB'in ADRB Personeline Yönelik Çalışmaları ve Yeterliliği	254
4.2.8. Danışmanlara Göre Kartekslerin Durumu	256
4.2.9. Danışmanlara Göre ADRB'nin Yeterlilik Düzeyi	258
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	261
6. KAYNAKÇA.....	270
7. EKLER	282
EK-1: 2015-2018-2020 ADRB Soru Dağılımı	282
EK-2: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Danışman Demografik Özellikleri	283
EK-3: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları	284
EK-4 Etik Onay	286
EK-5.Çalışma Onam Formu	287

KISALTMALAR DİZİNİ

ADRB	: Aile ve Dini Rehberlik Bürosu
ADRBY	: Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Yönergesi
AMATEM	: Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri
APA	: Amerika Psikoloji Derneği
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DHYS	: Din Hizmetleri Yönetim Sistemleri
DIYK	: Din İşleri Yüksek Kurulu
DSM-5	: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı
İSG	: İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MYK	: Mesleki Yeterlilik Kurumu
OKB	: Obsesif Kompulsif Bozukluk
TAYA	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TÜİK	: Türk İstatistik Kurumu
SEKAM	: Sosyal Ekonomik Araştırmalar Merkezi
YEDAM	: Yeşilay Danışmanlık Merkezi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.Danışmanların demografik yapısı	25
Tablo 2. Akrabalarla iletişim	38
Tablo 3. Kayınvalide/kayınbaba ile iletişim problemleri	39
Tablo 4. Kardeşler arası iletişim problemleri	47
Tablo 5. Aile büyüklerinin bakımı	50
Tablo 6.Miras	56
Tablo 7.Danışmanlara göre ekonomik problemler/miras konularının yoğunluğu	58
Tablo 8. Danışmanlara göre ekonomik problemler/miras sorularının artış durumu	61
Tablo 9.Danışmanlara göre ekonomi/miras problemlerinin nedeni	61
Tablo 10.Danışmanlara göre danışmanların ekonomi/miras sorularını cevaplama yeterliliği.....	62
Tablo 11.Boşanma isteği	73
Tablo 12. İnanç/İbadet/Sosyal Hayat.....	75
Tablo 13. Zararlı alışkanlıklar	77
Tablo 14.Aile içi cinsel problemler	81
Tablo 15.Vesvese	86
Tablo 16. Danışmanların obsesif danışanlara verdikleri cevaplar.....	89
Tablo 17.Gebeliği sonlandırma isteği.....	94
Tablo.18. Kürtajın Dini Hükmü	95
Tablo 19.Doğum kontrol yöntemleri	98
Tablo 20.Danışmanlara göre danışanların geldikleri bağımlılık çeşitleri.....	107
Tablo 21.Danışmanların bağımlılık konusunda danışanlara tavsiyeleri.....	109
Tablo 22.Danışmanlara göre bağımlılık konusunda danışmanlık yeterlilik düzeyleri.....	110
Tablo 23.Danışmanların farklı cinsel eğilim konusuna muhatap olma düzeyi	115
Tablo 24.Danışmanların farklı cinsel eğilim sorularına verdikleri cevaplar	116
Tablo 25.Danışmanların farklı cinsel eğilim sorularında muhatapı ikna etme durumu	118
Tablo 26.Danışmanların farklı cinsel eğilim sorularını cevaplama yeterlilik düzeyi....	118
Tablo.27. Kadın ibadet/sosyal durumlar	127
Tablo 28.Koruyucu aile	141
Tablo 29.Çocuğa isim verme.....	143

Tablo 30. Hamilelik/doğum/ilk bebeklik	144
Tablo 31.Din eğitimi	149
Tablo 32.İman Esaslarını Sorgulama.....	157
Tablo 33.İbadetleri sorgulama.....	158
Tablo 34. Deizm/Ateizm/Agnostisizm	159
Tablo 35.Danışmanlara göre inanç problemlerinin yoğunlaştığı konular	161
Tablo36.Danışmanlara göre inanç sorularının artış durumu	162
Tablo 37.Danışmanlara göre gençlerin inanç problemlerinin nedenleri	163
Tablo 38.Danışmanların inanç problemlerine verdiği cevaplar	163
Tablo 39.Danışmanlara göre inanç sorularına danışanların ikna olma düzeyi.....	164
Tablo 40.Danışmanların inanç sorularında yeterlilik düzeyi.....	165
Tablo 41.Gençlerle ailelerin iletişimi	168
Tablo 42.İnanç/ibadet	170
Tablo 43.Nişanlılık öncesi.....	178
Tablo 44.Nişanlılık sonrası.....	185
Tablo 45.Resmi nikah/dini nikah	186
Tablo 46.Nikahsız birliktelik.....	188
Tablo 47.Nikahın durumu	193
Tablo 48. Danışmanların boşanma lafızları sorularında danışanlara verdikleri tavsiyeler.....	195
Tablo 49.Resmi nikah dini nikah.....	200
Tablo 50.Dini nikah sonrası eşinden ayrılmak isteyen danışana danışmanın tavsiyeleri	204
Tablo 51.Danışmanlara göre boşanmada hakem tayini tavsiyesinin uygulanabilirliği	205
Tablo 52.Danışmanlara göre resmi nikah/dini nikah ikilemi soru alıp almama durumu ..	208
Tablo 53.Danışmanlara göre resmi nikah/dini nikah ikilemi soru içerikleri.....	209
Tablo 54.Danışmanlara göre mahkeme sürecinde danışana verilebilecek tavsiyeler	210
Tablo 55.İkinci evlilik	214
Tablo 56.Süt kardeşliği meselesi	216
Tablo 57.Boşanma öncesi.....	220
Tablo 58.Boşanma sonrası problemler	223
Tablo 59.Fiziksel aldatma.....	229
Tablo 60.Danışmanlara göre danışanların aldatma ifadesinden anladıkları.....	234
Tablo 61.Danışmanların aldatma sorularında danışanları yönlendirme yöntemleri.....	235

Tablo 62.Danışmanların aldatmadan haberdar olan 3.şahısları yönlendirme yöntemleri	237
Tablo 63.Danışmanlara göre ilçelerinde sık sorulan sorular	241
Tablo 64.Danışmanlara göre sık sorulan soruların nedenleri	242
Tablo 65.Danışmanlara göre her zaman gündemde ve sürekliliği olan sorular	243
Tablo 66.Danışmanlara göre değişen ve güncel sorular.....	244
Tablo 67.Danışmanlara göre unutamadıkları cevaplamakta zorlandıkları sorular.....	246
Tablo 68.Danışmanlara göre danışanların bilgi alma çeşidi.....	248
Tablo 69.Danışmanlara göre ADRB’nin sınırlılıkları	251
Tablo70.Danışmanların kendilerini yeterli gördükleri alan	252
Tablo 71.Danışmanlara göre DİB’in ADRB ‘nin niteliğini artırmada yapılan çalışmaların yeterliliği.....	254
Tablo 72.DİB’in danışmanların yeterliliği artırmada yapması gerekenler.....	255
Tablo 73.Danışmanlara göre kartekslerin yeterlilik düzeyi	257
Tablo 74.Danışmanlara göre kartekslerde olmasını istedikleri başlıklar	258
Tablo 75.Danışmanlara göre ADRB’nin yeterli hizmeti vermede yapılması gerekenler	259

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1 .2015 Cinsiyet	26
Grafik 2.2018 Cinsiyet	26
Grafik 3.2020 Cinsiyet	26
Grafik 4. 2015 Yaş	27
Grafik 5. 2018 Yaş	27
Grafik 6. 2020Yaş	27
Grafik 7. 2015 Eğitim.....	28
Grafik 8. 2018 Eğitim.....	28
Grafik 9. 2020 Eğitim.....	28
Grafik10.2015 Meslek.....	29
Grafik 11.2018 Meslek.....	29
Grafik 12.2020 Meslek.....	29
Grafik 13.2015 Medeni durum	30
Grafik 14.2018 Medeni durum	30
Grafik 15.2020Medeni durum	30
Grafik 16.2015 Görüşme şekli	31
Grafik 17.2018 Görüşme şekli	31
Grafik 18.2020 Görüşme şekli	31
Grafik19.2015 Ana Konu	33
Grafik 20.2018 Ana konu	33
Grafik 21.2020 Ana konu	33
Grafik 22.2015 Aile alt konu.....	36
Grafik23.2018 Aile alt konu.....	36
Grafik 24.2020 Aile alt konu.....	36
Grafik 25.2015Akrabalarla ilişkiler.....	37
Grafik 26.2018 Akrabalarla ilişkiler.....	37
Grafik 27.2020 Akrabalarla ilişkiler.....	37
Grafik 28.2015Ekonomik problemler/miras	53
Grafik 29.2018 Ekonomik problemler/miras	53
Grafik 30.2020 Ekonomik problemler/miras	53

Grafik 31.2015 Eşler arası iletişim	66
Grafik 32.2018 Eşler arası iletişim	66
Grafik 33.2020 Eşler arası iletişim	66
Grafik 34.2015Eşlerin hak ve sorumlulukları	77
Grafik 35.2018Eşlerin hak ve sorumlulukları	77
Grafik 36.2020 Eşlerin hak ve sorumlulukları	77
Grafik 37.2015 Sağlık altkonu	84
Grafik 38.2018 Sağlık altkonu	84
Grafik 39.2020 Sağlık altkonu	84
Grafik 40.2015 Psikolojik problemler	85
Grafik 41.2018 Psikolojik problemler	85
Grafik 42.2020 Psikolojik problemler	85
Grafik 43.2015 Kürtaj	93
Grafik 44.2018 Kürtaj	93
Grafik 45.2020 Kürtaj	93
Grafik 46.2015 Aile planlaması.....	97
Grafik 47.2018 Aile planlaması.....	97
Grafik 48.2020 Aile planlaması.....	97
Grafik 49.2015 Çocuk sahibi olma.....	100
Grafik 50.2018 Çocuk sahibi olma.....	100
Grafik 51.2020 Çocuk sahibi olma.....	100
Grafik 52.2015 Cinsel problemler	101
Grafik 53.2018 Cinsel problemler	101
Grafik 54.2020 Cinsel problemler	101
Grafik 55.2015 Zararlı alışkanlıklar	103
Grafik 56.2018 Zararlı alışkanlıklar	103
Grafik 57.2020 Zararlı alışkanlıklar	103
Grafik 58.Bağımlılıkla mücadele yeterlilik durumu.....	110
Grafik 59.Farklı cinsel eğilim tüm yıllar	113
Grafik 60. 2015 Kadın alt konu	121
Grafik 61.2018 Kadın alt konu	121
Grafik 62.2020 Kadın alt konu	121
Grafik 63.2015 Kadın hakları.....	126
Grafik 64.2018 Kadın hakları.....	126

Grafik 65 .2020 Kadın hakları.....	126
Grafik 66.2015 Çocuk alt konu	129
Grafik 67.2018 Çocuk alt konu	129
Grafik 68.2020 Çocuk alt konu	129
Grafik 69.2015 Ebeveyn-çocuk iletişimi.....	131
Grafik 70.2018 Ebeveyn-çocuk iletişimi.....	131
Grafik 71.2020 Ebeveyn-çocuk iletişimi.....	131
Grafik 72.2015 Anne-babaya karşı sorumluluk	137
Grafik 73.2018 Anne-babaya karşı sorumluluk	137
Grafik 74.2020 Anne-babaya karşı sorumluluk	137
Grafik 75.2015 Çocuk hakları	142
Grafik 76.2018 Çocuk hakları	142
Grafik 77.2020 Çocuk hakları	142
Grafik 78.2015 Çocuk eğitim	147
Grafik 79.2018 Çocuk eğitim	147
Grafik 80.2020 Çocuk eğitim	147
Grafik 81.Çocuk ihmal ve istismarı tüm yıllar	152
Grafik 82.2015 Genç alt konu	155
Grafik 83.2018 Genç alt konu	155
Grafik 84.2020 Genç alt konu	155
Grafik 85. 2015 Gençlik inanç problemleri.....	156
Grafik 86.2018 Gençlik inanç problemleri.....	156
Grafik 87. 2020 Gençlik inanç problemleri.....	156
Grafik 88.2015 Gençlerle iletişim	168
Grafik 89. 2018 Gençlerle iletişim	168
Grafik 90.2020 Gençlerle iletişim	168
Grafik 91.2015 Evlilik nikah boşanma alt konu.....	174
Grafik 92.2018 Evlilik nikah boşanma alt konu.....	174
Grafik 93. 2020 Evlilik boşanma nikah boşanma alt konu	174
Grafik 94.2015 Evlilik öncesi.....	177
Grafik 95.2018 Evlilik öncesi.....	177
Grafik 96.2020 Evlilik öncesi.....	177
Grafik 97.2015 Nikah	193
Grafik 98.2018 Nikah	193

Grafik 99.2020 Nikah	193
Grafik 100. Mahkeme sürecinde nikah.....	210
Grafik 101.2015 Boşanma.....	219
Grafik 102. 2018 Boşanma.....	219
Grafik 103.2020 Boşanma.....	219
Grafik 104.2015 Aldatma	228
Grafik 105.2018 Aldatma	228
Grafik 106.2020 Aldatma	228
Grafik 107.Alo fetva hattı.....	239
Grafik 108. Büro merkezi	239
Grafik 109. Soruların ağırlık düzeyi.....	248

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Aile, tüm zamanlarda dünyanın her tarafında varlığını sürdüren, güncelliğini hiçbir zaman kaybetmeyen tek ve eşsiz bir sosyal kurumdur. Modernleşme, sekülerleşme, küreselleşme vb. etkilerle ailenin zamanla birçok değişim geçirdiği, aile yapısıyla birlikte akraba ilişkilerinin, evlilik anlayışının ve genel olarak davranış kalıplarının da değiştiği görülmektedir. Bu değişim içerisinde insanın günlük hayat içinde yaşadığı birçok sorunu ele alışı, dinle bir şekilde bağlantı kurması, kabul ettiği referans noktasını göstermesi bakımından önemlidir. Bu araştırmada Diyanet İşleri Başkanlığı'na (DİB) bağlı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına (ADRB) gelen sorular çerçevesinde halkın aile hayatında ortaya çıkan temel sorunları, problemleri üzerinde durulmuştur. Temel sorunlardan hareketle toplumun daha çok hangi alan ve konularda din eğitime ihtiyaç duyduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına gelen sorular doğrultusunda toplumumuzda ailenin problemlerini, sıkıntılarını, beklentilerini tespit etmek amaçlanmaktadır. Ayrıca bireyin yeterli din eğitimi almamasının hangi sorunlara yol açabileceği ve hangi konularda dini-manevi rehberlik ve danışmanlık almak istediği araştırılmıştır. Bu anlamda ciddi bir toplumsal alan bilgisine ulaşmak hedeflenmiştir. Araştırmanın bir diğer amacı Ankara özelinde ailevi soru ve sorunları analiz etmek ve böylece sorun haritası çıkartmaktır. Aile sorun haritası, ailelerin ihtiyaç duydukları dini-manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda Ankara'yı yakından tanınamızı sağlayacaktır. Sorun tespit edilmeden ve ihtiyaç bilinmeden yapılan öneri yeterli ve anlamlı olmayacaktır. Gerek literatür gerek görüşme sorularının bulguları üzerinden ADRB'ye yöneltilen sorularda değişimi ve sürekliliği tespit etmek bir diğer amacımızı oluşturmaktadır. Ankara il ve ilçe müftülüklerinde görev yapan ADRB koordinatörleri ile yapılacak görüşmeler bize yaygın din eğitimi bağlamında yapılan çalışmalar konusunda fikir verecektir. Tüm veriler doğrultusunda aile ile ilgili DİB din hizmeti ve eğitimi alanında daha çok hangi problemler alanlarda ve konularda ne tür faaliyetler yapılabileceğini tespit etmek de amaçlarımız

arasındadır.

Küreselleşme, modernite, kitle iletişim araçlarına ulaşım ve kullanım kolaylığı vb. birçok etken dolayısıyla aile içinde bireylerin ilişkilerinde, değerlerin benimsenmesi ve yaşatılması hususunda da değişimler yaşanmaktadır. Aile içi iletişim, nikâh, çocuk yetiştirme, ergen sorunları, boşanma, vb. olaylar birçok eğitsel, toplumsal ve psikolojik sorunlara sebep olmaktadır. Araştırmada, kartekslerden elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda ailevi problemlerde gözlemlenebilen süreklilik ve değişimin değerlendirilmesinin Türk toplum yapısında meydana gelen farklılaşmaların sebeplerinin tespiti açısından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın, sorunların çözümünde dini referans noktası alan bireylerin bu konuda arayış içerisine girdikleri varsayımından hareketle ülkemizde halkın hurafelerden arınmış dini bilgiye ulaşması görevini üstlenen DİB'in ADRB bağlamında aile ve aile bireyleri ile ilgili dini-manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapacağı çalışmalara katkı sağlayacağı umulmaktadır. Ayrıca DİB'in kendi ADRB personeline yönelik seminer ve hizmet içi eğitimlerindeki içeriklerine, araştırmanın ortaya koyduğu sonuç ve öneriler yol gösterici olacaktır. ADRB'nin sınırlarının belirlenmesi, halktan gelebilecek sorulara verilecek cevaplarda söylem birliği sağlanması vb. hususlarda ADRB'nin çalışma takvimi ile ilgili yapılacak olan revizyonlara da katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Problem ve Alt Problemleri

Araştırmanın temel problemini, 'ADRB'lere başvuranların sordukları ve kayıt altına alınan sorular içerisinde tespit edilen soru ve sorunlardan hareketle, halkın aile hayatı ile ilgili temel problemleri, sıkıntıları ve beklentileri nelerdir?' sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın alt problemlerini:

1. Tespit edilen temel problemler doğrultusunda aileler daha çok hangi alan ve konularda dini-manevi rehberlik ve danışmanlık almak istemektedir?
2. Tespit edilen temel problemlere göre halk daha çok hangi alan ve konularda din eğitimine ihtiyaç duymaktadır?
3. ADRB'ye sorulan sorularda yıllara göre değişiklik veya süreklilik var mıdır?

4. ADRB’de görev yapan personel (danışman) bu problemlerin tanımlanması ve çözümünde hangi açılardan nasıl bir katkı sağlayabilir?

5. Aile ile ilgili DİB din hizmeti ve eğitimi alanında daha çok hangi problemler alanlarda ve konularda ne tür faaliyetler yapabilir?

6. Danışmanlar; aldatma, miras, boşanma, alkol uyuşturucu vb. bağımlılıklar, nikah, gençlerin inanç problemleri, farklı cinsel eğilimler vb. soru ve sorunlarla gelen danışanlara nasıl bir danışmanlık hizmeti sunuyorlar? Soruları cevaplamada kendilerini yeterli görüyorlar mı? Soruları cevaplamakta zorlandıkları oluyor mu?

7. ADRB’de görev yapan danışmanlar sorulan soru ve sorunlarda kendilerini yeterli ve yetkin görüyorlar mı?

8. DİB’in danışmanların yeterliliğini artırma noktasında yaptığı eğitim ve faaliyetler yeterli mi? Yeterli değil ise danışmanların yeterliliğini artırmada neler yapılabilir?

9. ADRB’ler yasal düzenlemede belirtilen ve insanların kendisinden beklediği hizmeti yeterli seviyede verebiliyor mu? Daha iyisini sağlamak için neler yapılabilir?

10. DİB’in ADRB’lerin niteliğini artırmada yaptığı çalışmalar yeterli mi? ADRB’lerin daha yetkin ve yeterli hizmet verebilmesi konusunda DİB neler yapabilir? soruları oluşturmaktadır.

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak 2003 yılında faaliyet göstermeye başlayan ADRB’lerin öncelikli kuruluş amacı, toplumumuzda ailelerde yaşanan sorunların çözümüne katkı amaçlı dini-manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmaktır. Araştırma 2015-2020 yılları arasında Ankara il müftülüğü ve ilçe müftülükleri bünyesinde faaliyet gösteren ADRB’lere başvuranların sordukları ve kayıt altına alınan sorular içerisinde tespit edilen sorunlardan hareketle ailelerin din eğitimi konusundaki problemlerini ve ihtiyaçlarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma esnasında öncelikle DİB’de Din Hizmetleri Yönetim Sistemleri (DHYS) üzerinden kaydedilen, Ankara il ve ilçe müftülüklerine ait 2015-2018-2020 yıllarını kapsayan soru karteksleri temin edildi.

Araştırmaya ADRB bulunan tüm ilçeler dahil edildi. Araştırmaya demografik yapıları farklı olan tüm ilçelerin katılımıyla maksimum soru çeşitliliğinin yansıtılması sağlandı.

Araştırmada 2015-2020 yılları aralığını incelememizin sebebi, söz konusu beş yıllık zaman diliminde ülkede yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel vb. değişmelerin etkisiyle aile içerisinde var olan problemler konulara yeni problemlerin eklendiği düşüncesidir. Sorular 2015-2018 ve 2020 yıllarına ait olmak üzere üç ayrı zaman dilimini kapsayacak şekilde ayrılmıştır. Soruları üç ayrı zaman dilimine ayırmamızın nedeni, dile getirilen sorunların sürekliliği, sıklığı ve değişim durumunu tespit etmede yardımcı olacağı düşüncesidir.

Araştırmaya 2015 yılına ait kartekslerden başlanmamızın iki önemli nedeni vardır. İlki, araştırmanın temel veri kaynağını oluşturan kartekslerin 2013 yılından itibaren DHYS'ye kaydedilmeye başlanması, ikincisi ise 2015 yılı itibariyle verilerin daha düzenli şekilde kaydedilmesidir. Nitekim önceki iki yıla göre 2015 yılı daha fazla veri içerdiği tespit edilmiştir. Başkanlık tarafından ilk kez 2016 yılında özellikle ADRB'lerde çalıştırılmak üzere vaiz kadrosuna personel alımına başlanmış ve 2017 yılı içinde görevlendirilen personelin hizmet içi eğitimleri gerçekleştirilmiştir. Bu durum, birimlerdeki çalışma düzeni ile hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlamıştır. Çalışmada bu hususun etkisi ve belirli bir zaman aralığını içermesi açısından 2015 yılının akabinde 2018 yılı soruları değerlendirmeye alınmıştır. En nihayetinde çalışmanın başladığı tarih olan 2020 yılı soruları değerlendirmeye alınarak güncel verilerin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Böylece araştırmanın başladığı 2020 yılından önceki 5 yıl araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmada, belirlenen dönemde DHYS'de kayıt altına alınan sorulardan hareketle halkın din eğitime ilişkin sorun ve ihtiyaçları tespit edilerek değerlendirilmiştir. Öncelikle kartekslerde yer alan danışanlara ait yaş, cinsiyet vb. demografik özellikler ele alınmış, ardından soruların ana konu çerçevesinde benzer başlıkları tespit edilmiş, devamında soruların sorulma sıklığı belirlenerek soruların içeriği, içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sonrasında dile getirilen sorunlar, sorunların niteliği, sorulma sıklığı gibi hususlardan hareketle danışanların ve dolayısıyla toplumun aile ilişkileri ile ilgili sorunları ve din eğitime duydukları ihtiyaçlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında çalışmada istenilen verimi artırmak için 2015-2020 yılları arasında görev alan ADRB koordinatörleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiş, böylece dile getirilen sorunların

niteliğinin daha açık biçimde belirlenmesine çaba gösterilmiştir. Görevlilerle yapılan mülakat sonrasında araştırmamızda incelediğimiz bölgenin değişen ihtiyaçlarını, aile ile ilgili problemlerini tespit etmek, görevlilerin kanaatleri doğrultusunda yoğun olarak sorulan soruların altında yatan sebepleri incelemek ve görevli personelin bu sorulara dair değerlendirmelerini gözlemlemek suretiyle din eğitime hangi konularda daha çok ihtiyaç duyduklarını tespit etmek çalışmamızın kapsamını oluşturmuştur. Üçer yıllık değişim aralığının incelenmesiyle önceki yıllarda sorulan soruların neliği, hangi soruların güncelliğini koruduğu, yeni sorun ve soruların neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece geçen yıllar içerisinde toplumsal değişim ve sürekliliğin nasıl ve ne yönde olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda güncel soru ve sorunların çözümünde daha kalıcı nasıl bir çözüm önerilebilir, yeni soru ve sorunların sonraki yıllarda daha büyük sorunlara yol açmaması için neler yapılabilir din eğitimi çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2003 yılında Ankara il müftülüğünde ADRB açılmasının ardından Ankara ilçe müftülüklerinde ADRB'ler faaliyet göstermeye başlamıştır. Araştırmanın yapıldığı 2020'de Ankara il ve ilçelerinde toplam 19 ADRB bulunmaktaydı. Halen Ankara merkez, Altındağ, Akyurt, Beypazarı, Çankaya, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Gölbaşı, Haymana, Kahramankazan, Keçiören, Kızılcahamam, Mamak, Polatlı, Pursaklar, Sincan, Şereflikoçhisar, Yenimahalle müftülüklerine bağlı 19 büro faaliyetlerini devam ettirmektedir. Ankara'da faaliyet gösteren ADRB'lerde görev yapan ADRB koordinatörleri ile görüşme yapılmıştır. Görüşme sorularının içeriği ADRB'ye gelen 2015-2018-2020 yıllarında gelen ve kayıt altına alınan sorular analiz edildikten sonra çıkan konular üzerinden oluşturulmuştur. Danışmanlara 16 soru yöneltilmiştir. 16 sorunun sekizi danışmanların alan bilgilerini ve yeterlilik düzeyini belirleme; sekiz soruda danışman, ADRB ve DİB merkezli iş ve işleyişlerin yeterliliğini tespit amaçlı hazırlanmıştır.

Araştırmada sadece Ankara il ve ilçelerini çalışmamızın sebebi, araştırmacının Ankara ilçe ADRB koordinatörü olması, dokümanlara ulaşma kolaylığı, Ankara'da büroların ilk kurulmaya başlandığı tarih olan 2003 yılından beri faaliyet göstermesi ve daha önce Ankara iline dair kapsamlı bir araştırmanın yapılmamış olmasıdır.

1.5. Konuyla İlgili Çalışmalar

Konu ile ilgili yapılan tez çalışmalarını değerlendirdiğimizde 2003'te kurulan ve yaklaşık 20 yıldır faaliyet gösteren ADRB'lere gelen ve kartekslere işlenen sorularla ilgili

din sosyolojisi alanında 4, din psikolojisi alanında 3 ve din eğitimi alanında 7 olmak üzere toplam 14 yüksek lisans ve doktora çalışması bulunmaktadır. Din sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların tamamı yüksek lisans tezidir. Din psikolojisi dalında yapılan tezlerin 2'si yüksek lisans 1'i doktora tez çalışmasıdır. Din eğitimi alanında yapılan çalışmaların 1'i doktora 6'sı yüksek lisans tezidir. Alanda konu ile ilgili sadece 2 doktora çalışması bulunmaktadır. ADRB'ye gelen soruları incelemeyi içeren tez çalışmalarının ilki din sosyolojisi alanında 2009 yılında Esmâ Simav'ın 'Erzurum ve Bursa İl Müftülüklerine Sorulan Sorular Işığında Türkiye'deki Aile Hayatının Sosyolojik Analizi' isimli Erzurum ve Bursa müftülüklerine ait aile konulu 268 soruyu değerlendirdiği tez çalışmasıdır. Din sosyoloji alanında ikinci çalışma Bilge Şen'in 2010'da 'İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi' isimli çalışmasıdır. Şen çalışmasında İstanbul müftülüğüne gelen ve kartekslere işlenen 2008 yılına ait 1231 soruyu değerlendirmiştir. Aynı alanda Ayşe Betül Balıkcı'nın 2013 Konya ADRB'ye sorulan 275 soru üzerinden değerlendirme yaptığı 'Konya'da Aile İçi Sorunlarının Din Sosyolojisi Perspektifinden Değerlendirilmesi' çalışması bulunmaktadır. Din sosyolojisi alanında yapılan son çalışma ise 2016'da Selma Arıcı'nın 2010-2015 yılına ait Konya ADRB'ye gelen 278 boşanma sorusu değerlendirilmeye aldığı çalışmasıdır. Din Psikolojisi alanında ilk çalışma Tuba Kevser Şahin'in 2009 yılının son altı ayına ait her bir bölgemizde bulunan İstanbul, Ankara, İzmir, Erzurum, Antalya, Diyarbakır ve Trabzon müftülüklerine bağlı ADRB'lerde kartekslere işlenmiş olan 1678 soruyu incelediği çalışmasıdır. Nevres Nuri Kocaoğlu 'İl Müftülüğü 'ne Sorulan Sorulardaki Psikolojik Arka Plan (Kayseri Örneği)' çalışmasında 2007 ile 2010 yılları arasındaki soruları kapsayan 946 soruyu sorulma nedenlerinin psikolojik arka planını analiz etmiştir. Din psikolojisi alanında konuyla ilgili yapılan tek doktora çalışması Suzan Yıldırım'a aittir. Yıldırım tezinde 2007-2010 yılları arasında Bursa ve İzmir il müftülükleri ADRB bürolarında ve fetva defterlerinde yer alan 1788 soruyu seçerek örneklem oluşturmuştur. Din psikolojisi alanında ilk ve tek doktora çalışması olup konu temalarına göre 18 üst ve 86 alt başlık şeklinde kategorize edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Din eğitimi alanında ilk çalışma ise Saadet Çiftkart'ın 'Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Elâzığ İli)' adlı çalışmasıdır. Çiftkart çalışmasında Elâzığ ADRB'de 2003-2009 yılları arasında büroda kayıt altına alınan 402 adet soru ve sorunu incelemiştir.

2012’de Necla Yılmaz ‘Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık-Çorum Örneği’ teziyle Çorum ADRB’ye başvuran 180 kişinin sorularını değerlendirmiştir. 2013’te danışmanlığını Prof. Dr. Zeki Salih Zengin’in yaptığı Ömer Özdemir’in çalışmasının başlığı ‘Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Yetişkin Din Eğitime Katkısı (Adana İli Örneği)’dır. Özdemir çalışmasında Adana ADRB’de 2008 ve 2009 yıllarında kayıt altına alınan 500 soruyu incelemiştir. Din eğitimi alanında yapılan ilk doktora çalışması 2015’te Salih Aybey’in ‘Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi (Ege Bölgesi Örneği)’ tezi Ege bölgesinde bulunan sekiz ilde 2003-2011 yılları arasında kayıtlara geçen 2256 karteks üzerinden yapılan çalışmadır. 2016’da Yasemin Angın ‘Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psikososyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi’ çalışmasında ülke genelinde ADRB’lere 2014 yılının ilk 10 ayında gelen ve kayıt altına alınan karteksleri incelediğini belirtmiş; ancak karteks sayısı verilmemiştir. 2019’da Ezgi Öztürk ‘Bütünlüğünün Korunması Kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının İşlevi: Antalya Müftülüğü Örneği’ tezinde Antalya ADRB’de 2014-2017 yılları arasında gelen ve kayıt altına alınan 652 sorunun analizini yapmıştır. Bu alanda son çalışma 2021’de Zehra Tuncel’in ‘Ankara İlindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurularda Öne Çıkan Temel Problemlerin Yetişkin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi’ çalışması olup Ankara ADRB ‘ye gelen 2018 yılına ait 1432 soru değerlendirilmiştir.

Bütün bu çalışmalar incelendiğinde, İstanbul, Konya vb. tek il üzerinde veya Aybey’in çalışmasında görüldüğü üzere bir bölge üzerinde çalışmalar bulunmaktadır. Tüm ülke geneliyle ilgili çalışmalarda zaman sınırlamasına gidilerek son altı ay veya on ay içerisinde şeklinde çalışmalar yapıldığı gibi boşanma, kadına yönelik şiddet vb. tek bir konuda ADRB’lere gelen soruların değerlendirildiği çalışmalara da yer verilmiştir. Alanda yapılan son çalışma 2018 yılına ait soruların değerlendirildiği çalışmadır. Dolayısıyla 2018 sonrasında var olan soru ve sorunları konu alan bir çalışma bulunmamaktadır. Yapılan tezleri incelenen soru sayısı olarak değerlendirdiğimizde; en fazla sorunun 2256 ile Aybey’in Ege bölgesi çalışmasına ait olduğu görülmektedir. Bu araştırmada 7151 karteks değerlendirmeye alınarak en fazla soru sayısı taranan tez çalışması olmuştur. Ayrıca bu araştırmada soruların sürekliliği ve değişimini gözlemlemek adına 2015-2018-2020 yıllarına ait sorular ayrı ayrı karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Araştırma bu yönü

ile diğerk çalışmalardan ayrılmaktadır. Daha önce yapılan tez çalışmalarında danışanların demografik özellikleri üzerinde durulduktan sonra soruların ana başlıkları üzerinden genel değerlendirmeler yapılmıştır. Bu araştırmada ise danışanların demografik özelliklerine değinildikten sonra her sorunun ana başlığı altında benzer başlıkları oluşturularak danışanların sorduğu sorunun detayına ulaşılmıştır. Bu durum danışanın temel probleminin tam kaynağını anlamaya yardımcı olmuştur. Buradan hangi soru ve sorunlarda nelerin sorun olduğu, hangi problemliler konularda danışmanlık istendiği ve hangi konuların detayında din eğitimine ihtiyaç olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Araştırma bu yönüyle de önem arz etmektedir. Ayrıca 19 ADRB koordinatörü ile mülakat yapılmıştır. Mülakatta danışmanlara miras, talak vb. alan bilgisi sorulduğu gibi danışmanların gözüyle danışmanların yeterliliği, ADRB'nin yeterlilik düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte danışmanlara DİB'in ADRB ve danışmanların yeterliliğini artırmada yaptığı çalışmalar sorulmuş ve daha iyi hizmet verilmesi adına DİB'in, ADRB'nin ve danışmanların yeterliliğini artırma nerileri üzerinde durulmuştur. Sorular üzerinde yapılan incelemenin ardından sorulara muhatap olan görevlilerle yapılan mülakatlar, sorular ötesinde yapılan hizmetin niteliğine dair bilgi vermeyi amaçladığından olayın farklı boyutları ile ele alınmasını sağlamıştır. Araştırma bu yönüyle daha önce yapılan tüm çalışmalardan ayrılmaktadır. Araştırmanın ele aldığı konuyu farklı yönleri ile incelemesi yanında bürolarda görevli danışmanlarla yapılan görüşmelerle konuya derinlik kazandırması planlanmıştır. Bu açıdan araştırmanın alana katkı sağlayacağı umulmaktadır.

2. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

2.1. Yetişkin Din Eğitimi

Eğitim, dar anlamıyla insanın davranışlarında istenilen yönde değişiklik meydana getirme çabasıdır (Parladır, 1995). Eğitim, örgün ve yaygın olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Örgün eğitim belli yaş grubundaki bireylere, amaçlı bir şekilde hazırlanmış eğitim programlarıyla, okul çatısı altında düzenli olarak uygulanan eğitimidir (Yıldız, 1998). Yaygın eğitim ise örgün öğretim sistemi dışında ya da yanında planlı, programlı ve sistemli olarak yürütülen eğitimidir (Tosun, 2012). Eğitimin bir alt dalı olan Din eğitimi en genel tanımıyla Tosun, ‘bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla, kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci’ olarak tanımlar (Tosun, 2012). Örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi etkinliklerine örgün din eğitimi (Bulut,1997), örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca verilen planlı, amaçlı eğitim yaygın din eğitimi olarak tanımlanır (Tosun, 2012).

Yaygın din eğitiminin hedef kitesini yaş ve eğitim düzeyi olarak değerlendirdiğimizde okul öncesi yaştaki çocuklar, okula devam eden çocuk ve gençler, okula gitmemiş veya okulu tamamlayamamış genç ve yetişkinler, örgün eğitimi tamamlamış genç ve yetişkinler olarak sınıflandırabiliriz (Bulut, 1997). Bunlardan yaygın din eğitiminin hedef aldığı kitlenin ağırlıklı olarak yetişkinler olduğunu ifade edebiliriz. Alan yazında yetişkin kimdir? sorusuna çoğunlukla belli bir yaş aralığı ifade edilmeden bedensel gelişimini tamamlamış, psikolojik olgunluğa erişmiş, ekonomik bağımsızlığını kazanmış; toplumda bir sorumluluk üstlenmiş bireyler şeklinde tarifler yapılmaktadır (Yazar, 2011). Toplumsal değişimin çok hızlı biçimde yaşandığı günümüzde yetişkin eğitimi, yapısı gereği toplumun ve bireylerin bu hıza ayak uydurmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bilgilerin, becerilerin hızla eskidiği ve geçersizleştirdiği ‘küresel’ dünyada, hangi düzeyde eğitim alırsa alsın, herkesin yetişkin eğitimi hizmetlerinden sürekli yararlanarak kendini yenilemesine, geliştirmesine gereklilik vardır. Bu yüzden yetişkin eğitimi, giderek artan ölçüde insanların ve ulusların geleceğini belirleyen en can alıcı hizmetlerden biri olmaktadır (Miser, 2002). Yetişkin din eğitimi en genel tanımıyla “Yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi

ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmî ya da özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dinî bilgilerini artırmak, dinî anlayışlarını geliştirerek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen plânlı, amaçlı din eğitimi' şeklinde tanımlanır (Tosun, 2012).

2.1.1. Yetişkin Din Eğitiminin Önemi

Yetişkinlerin genel eğitimi kadar din eğitimi de büyük önem arz etmektedir. Din, insanın ilgi, ihtiyaç ve eğilimlerinin odak noktasını teşkil etmektedir. Dolayısıyla insanın din ile ilişkileri, dini inanç, tutum ve davranışları hayat boyu devam etmektedir. Onun sürekli gelişen ve değişen sosyo-kültürel ve teknolojik şartlar konusunda dini hayatını sürekli canlı tutabilmesi, sürekli bir eğitimi gerekli kılmaktadır. Bu nedenle örgün eğitimden sonra da hayat boyu devam edecek olan yetişkin din eğitimi büyük önem kazanmaktadır (Dam, 2002). Günümüzde toplumun bir kısmının, inandıkları dinin emir ve yasaklarını tam anlamıyla bilmedikleri, kulaktan dolma yanlış bilgilerle amel ettikleri ve bunun neticesinde şahsi, ailevi ve toplumsal birçok sıkıntıların meydana geldiği görülmektedir. Bu durum bize toplumda yetişkin din eğitiminin ne derece önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Yetişkin din eğitimi, yetişkinlerin kendi öğrenim gereksinimleri kadar çocuklarının eğitimi için de gereklidir. Çünkü çocuğun kişiliğini kazandığı, dini tutum ve davranışlarının geliştiği, sosyalleştiği ilk ve en önemli kurum ailedir. Daha bilgili, kültürlü, bilinçli aileler çocuklarına daha iyi bir zihin gelişimi ve görgü kazandıracak, onların olumlu bir dini şahsiyet geliştirmesine katkıda bulunabilir. Nesiller arası çatışmaların temelini davranış kriterleri oluşturmaktadır. Yetişkinler çoğunlukla yeni nesillerin davranışlarından şikayetçidir. Davranışların değerlendirilmesinde ise ağırlığı dini ve ahlaki kabuller oluşturmaktadır. Yeni nesiller okulda ve çevrede yeni bilgiler öğrenirken, yetişkinler bunları algılayıp yorumlayacak güce sahip olmazlarsa çatışmalar kaçınılmaz olacaktır. Yetişkinlerin sağlıklı ve sürekli eğitimi bu çatışmaları en aza indirmede önemli katkılar sağlayabilir. Bu husus din alanı için de geçerlidir. Yetişkinlerin okullarda ve ailelerinde aldıkları dini ve ahlaki eğitimle, yeni yetişenlerin öğrendikleri arasında, tabii olarak farklılıklar bulunabilir. Bu farklılıkların problem yaratmaması için, yetişkinlerin bu konularda sürekli eğitilmeleri gerekmektedir (Tosun, 1997). Hayat boyu eğitim anlayışıyla yetişkin eğitiminin temel prensiplerinin bilinmesi son derece önemlidir. Mesela yetişkinler, bir ihtiyaç gördüklerinde ve bu ihtiyaçlarının giderileceğine inandıklarında öğrenme etkinliklerine katılmaya daha fazla isteklilik gösterirler.

Yetişkinleri tanımak için onların hayattan neler beklediklerini, hangi etkiler altında nasıl davrandıklarını bilmek gerekir. Yetişkinler öğrendikleri bilgileri hemen uygulamaya koymak isterler. Yetişkinlerin ğrenmesi uygulamalı ve bir sorunu çözmeye dayalı yaklaşımlar içermelidir. Yetişkinlere din hizmeti veren etkinliklerinin, farklı seviyede dinî bilgisi ve ihtiyaçları olan bireylere farklı programlar uygulanabilecek biçimde esnek olması tercih edilmektedir (Kılavuz-Yılmaz, 2009). Yetişkinler daha çok kendi kendilerine bağımsız olarak öğrenmeyi tercih ederler. ğrenme konusunda yetişkin tecrübesi önemli bir yer tutar. Yetişkinler için fiziki ve psikolojik evre çok önemlidir. Yetişkinlerin büyük çoğunluğu eğitim faaliyetlerine gönüllü olarak katılırlar. Eğer onlar için eğitim faaliyetinin kendi ihtiyaçlarını karşılamadığı hissine kapılırlarsa bu eğitim faaliyetini terk edebilirler. Yetişkin eğitiminde öğretici durumunda olan kişinin görevi sadece rehberlik etmektir (Köylü, 2009).

Tosun'a göre, yetişkin din eğitiminin en önemli imkânı, gerçek bir ihtiyaç oluşudur. Çünkü insan ihtiyaç duymadığı şeye karşı güdülenmez, güdülenmediği şeyi öğrenmez. Çocukluk ve gençlik dönemlerinde neyin ihtiyaç olduğu hususunda o çağlarda insanların tam bir netlik içerisinde olmamaları muhtemeldir. Yetişkinler ise kendi ihtiyaçlarının daha çok farkındadırlar. Bu farkında oluş, onları zorunlu olmadığı halde, yetişkin din eğitimi faaliyetlerine yöneltmektedir. Bu yönelmelerin çokluğu ve diğer toplumsal veriler yetişkin din eğitiminin gerçek bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu gerçek ihtiyaç oluşun sağladığı bir önemli avantaj da gönüllülük unsurunun başarı ihtimalini artırması ihtimalidir. Yetişkin din eğitiminin diğer önemli imkânı ise gerçekleştirilme alanlarının, araç ve gereçlerinin çokluğu ve yaygınlığıdır. Başta ibadet yerleri olan camiler ve buralardaki faaliyet imkanları olmak üzere, her türlü yazılı, basılı, sözlü ve görüntülü yayın organları yetişkin din eğitimi için önemli imkanlardır. Bilgisayar teknolojisi ve internet yeni bir imkanlar dizisi olarak ortaya çıkmıştır. Hastaneler, hapishaneler, toplu iş yerleri yetişkin din eğitimi için önemli imkanlar olarak algılanmalıdır. Burada bir gerçeği dile getirmekte fayda vardır. Bu imkânların hiç birisi kendiliğinden yetişkin din eğitimi vermez. Bunların planlanması, kullanılması ve her biri için özel formasyonlarla donatılmış özel görevlilerin yetiştirilmesi zorunluluğu vardır. Her şeyden önce de bu işin bir devlet ve toplum politikası olarak belirlenmesi ve bilimsel olarak üzerinde çalışılması gerekmektedir (Tosun, 1997).

2.1.2. Yetişkin Eğitimi ve DİB

Ülkemizde Anayasamızın 24. maddesinde belirtildiği üzere din eğitim ve öğretimi, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır ve kişilerin kendi isteğine bağlıdır. Yine Anayasamızın 136. Maddesi gereğince yaygın din hizmeti ve eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığının görevidir. 1924'te kurulan DİB'in kuruluşunun gayesi 02.07.1965 tarihinde yürürlüğe giren 633 sayılı kanunun 1. maddesinde şu şekilde ortaya konmaktadır. "İslam dininin inançları ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere DİB kurulmuştur" (DİB, 2013). İfadeden anlaşıldığı gibi DİB Türk toplumunun her türlü dinî ihtiyaçlarını cevaplama noktasında en yetkili resmi kuruluştur. İslam diniyle ilgili Türk toplumunun her türlü ihtiyaçlarını dinin özüne ve esaslarına uygun bir şekilde cevaplamak Başkanlığın görevi ve amacı cümlesindedir. Bu bağlamda DİB İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek, cami ve mescit dışındaki yerlerde panel, konferans, seminer, sempozyum vb. dinî ve ilmî toplantılar düzenlemek, öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik eğitim merkezleri, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları vb. yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak, yazılı, görsel, işitsel ve dijital medya vasıtasıyla toplumu din konusunda aydınlatmak, göçmen, engelli, bağımlı gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek, aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak vb. çok çeşitli alanlarda farklı kesimlere geniş bir yelpazede din hizmeti sunmak, gerektiği takdirde devletin o alandaki sorumlu kurum ya da makamlarına öneride bulunmakla sorumlu tutulan resmi bir kurumdur (DİB, 1965). Buradan DİB'in vaaz, hutbe, yetişkin Kur'an kursları vb. cami merkezli yetişkin din eğitimi ile hapishanelerde, hastanelerde, huzurevlerinde, kadın sığınma evlerinde vb. cami dışı yetişkin din eğitimi gerçekleştirdiğini görmekteyiz (Altaş, 2015). DİB, başta vaiz, imam ve müezzinler olmak üzere din görevlileri vasıtasıyla ülkenin en ücra köşelerine kadar din hizmeti götürme imkanına sahiptir (Bulut, 1997). Son yıllarda yaşanan sosyal gelişmeler Diyanet İşleri Başkanlığının bu alanda daha verimli çalışmalar yapmasına; hatta yaygın eğitimin rehberlik boyutuna vurgu yapmaya, dini/manevi danışmanlık kavramı ile ilişkilendirmeler de gerçekleştirmeye başladığı görülmektedir. Bu bağlamda ilerleyen bölümlerde detaylı olarak bahsedeceğimiz Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının açılmasını örnek olarak

verebiliriz. Müftülük bünyesinde kurulan ADRB'ler bireysel, ailevi ve toplumsal nitelikli problemlere çözüm bulmaya çalışmakta ve bu noktada yetişkin eğitime katkı sağlamaya çalışmaktadır.

2.2. Dini /Manevi Danışmanlık

Ülkemizde gündeme geldiği günden itibaren manevi danışmanlık ve rehberliğin ne olduğu tartışılmaktadır. Manevi danışmanlığın kavramsal tanımı, kimler tarafından verileceği, danışmanların kullanacağı yöntem ve teknikler, manevi danışmanlığın hangi sınırdan durup psikoterapinin nerede başladığı, dini danışmanlık ve psikoterapi ile farkı vb. birçok konu hala netlik kazanmamıştır. Batıda nispeten belli bir yapı kazanmış olsa da ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları henüz net bir zemine oturmuş değildir. Ülkemizde konu ile ilgili literatür taraması yaptığımızda manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamasını isimlendirme konusunda bile henüz ortak bir dil oluşmadığı görülmektedir. Manevi bakım, pastoral bakım, manevi rehberlik, dini danışmanlık, maneviyat psikolojisi vb. isimlendirmelerde literatürde yer almıştır (Ayten, 2017). Bu bölümde danışman, rehber, dini danışman, psikolojik danışman ve manevi danışman kavramları üzerinde durarak bu kavramlar arasında farklı ve benzer yanlara vurgu yapmak suretiyle günümüzde ADRB'nin ağırlıklı olarak bu başlıklardan hangisi ile din hizmeti sunduğu konusunu anlamlandırmaya çalışacağız.

2.2.1. Rehberlik/Danışmanlık

Literatür incelediğinde 'psikolojik danışma' ve 'rehberlik' kavramlarının yalnız başlarına ya da 'rehberlik ve psikolojik danışma' veya psikolojik danışmaya öncelik verilerek 'psikolojik danışma ve rehberlik' şeklinde kullanılmakta olduğu görülmektedir. Günümüzde daha çok 'psikolojik danışma' terimi öne çıkarılarak vurgulanmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden birisi, çağdaş yaklaşımlarda bireyi merkeze alan temel felsefe ve ilkeler olmalıdır. Rehberlik kelimesi, biraz daha dıştan yöneltmeyi, öğüt verme ve tavsiyelerde bulunmayı yansıtmaktadır. Oysa günümüzde bireye 'dıştan' yardım etmek, ona yol göstermek yerine 'içsel' güçlerini kullanarak kendi başına yürümesine olanak sağlamak, kendi yolunu kendisinin bulması ve tercihlerini kendisinin yapmasının gereğine inanılmaktadır (Söylev, 2014). Rehberlik kelimesi, Farsça 'kılavuz, birinin doğruyu bulmasına yardımcı olan, yol gösteren kimse veya şey' anlamında 'rehber' kelimesinden türetilmiştir (TDK, 1932). Rehberlik tanımlarında vurgulanan 'yardım süreci' ifadesi

rehberlik eyleminin can damarını oluşturmaktadır. Bireyin uyum sağlama, rahatlama, karar oluşturma, sıkıntısını giderme vb. konularda ihtiyaç duyduğu anda ona verilecek sistematik destek yardım sürecini oluşturmaktadır. Yardımın rastgele değil duyulan ihtiyaca tatminkâr bir cevap oluşturmayı sağlayacak şekilde anlamlı, düzenli ve bilinçli eylemlerle yapılması gerekir. Rehberliğin çok yönlü ve karmaşık ruhsal yapıya sahip insana yönelik olduğu düşünülürse, rehberliğin herkesin rahatlıkla yürütebileceği sıradan bir iş olmadığı kolayca anlaşılır. Rehberlik bireye kuru bir öğüt veya katı bir talimat verme işi değildir. Problemlili bireye problemini çözebilmesinde gerekli olan bilgileri ve aydınlatmaları insancıl bir anlayış ve tutum içinde, objektif bir berraklıkla sunabilme işidir (Cebeci,2016). Danışma, sözlükte akıl sorma, istişare etme, müşavere ve müzakere anlamlarına gelmektedir. Danışma fiili birey açısından tek yanlı ele alındığında ‘kişinin bir ihtiyacını giderme, bir sorununu çözme ve sağlıklı karar verme iradesini ortaya koyarak yardım talebinde bulunması’ şeklinde tarif edilir (Cebeci,2016). Yardım hizmeti sunan kişiye ‘danışman’ bu hizmeti talep eden alan kişiye ise ‘danışan’ denir. Danışmanlık ise rehberlik hareketinin içinden çıkmış oluşmuş bir meslek dalıdır. Danışmanlık ile rehberlik arasındaki temel fark; rehberliğin bireyin değer verdiği istediği şeyi seçme aşamasında yardım hizmeti sunmak iken, danışmanlığın daha çok bireyin istediği değişiklikleri yapmasına yardım etme üzerine yoğunlaşmadır (Gürsu,2022).

2.2.2. Psikolojik Danışma

Psikolojik danışma, bireyin hem kendi iç dünyasına hem de çevresindeki kişilerle olan ilişkilerinde ortaya çıkan kaygılara sorunlara yöneliktir. Psikolojik danışma, normal bireyin normal sorunlarını ele alıp yardım sunan alandır. Aynı zamanda danışanın psikolojik sorunlarının haricinde büyüme gelişim ve yaşam tarzlarıyla ilgili durumlarda da yardım hizmeti sunulmaktadır (Gürsu,2022). İnsanın ruhsal yönüyle ve duygu dünyası ile ilgili sorunların çözümüne yönelik hizmetlere ‘psikolojik danışma’ ifadesi kullanılır. Ancak bu ifadenin ‘psikolojik’ kelimesini de içine almış olması kimi zaman yapılan işin terapi amaçlı ‘danışma psikolojisi’ ve ‘klinik psikoloji’ dallarında yapılan işle karıştırılmasına yol açmıştır. Klinik psikoloji ve bir ölçüde de danışma psikolojisi ile ruhsal sağaltım hizmeti verilirken eğitimde kullanılan ‘psikolojik danışma’ kavramı ile anlatılan bir ruhsal sağaltım yani psikoterapi değildir (Cebeci,2016). Psikoterapi ile psikolojik danışma arasında beş temel farktan söz edilir:

1- Yardım edilen kişinin normal olup olmaması; psikoterapide uğraşılan kişi çoğunlukla hasta olarak nitelenen ciddi psikolojik sorunlara sahip bireyler iken, danışmada uğraşılan kişi normal düzeyde sorunları olan danışandır. Psikoterapi bu alanda eğitim almış psikiyatr, psikolog gibi kişiler tarafından yürütülür.

2- Uğraşılan problemin tipi, içeriği, ağırlık derecesi; Psikoterapi daha ziyade anormal ciddi bozukluklarla uğraşırken psikolojik danışma normal bireyin normal sorunlarıyla uğraşır.

3- Amaçlar; psikoterapi daha çok tamir edici bir işlev görürken psikolojik danışmanın tamir edicilik ile önleyici, geliştirici, eğitici fonksiyonları göze çarpmaktadır.

4- Kullanılan yöntem ve teknikler; her ikisi de benzer psikolojik kuramları kullanır. Psikoterapinin ayırıcı özelliği ilacı tedavi olarak kullanması gösterilebilir.

5- Yardımın yapıldığı yer; geleneksel psikolojik danışma hizmeti daha çok okul ortamında verilirken psikoterapi hastane klinik muayene ortamlarında verilen bir hizmet türüdür (Gürsu, 2022).

2.2.3. Dini Danışma ve Rehberlik

Dini danışma ve rehberlik hizmetlerine temel olan çalışmalar 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Batı toplumlarında başlamıştır. Pastoral care (manevi bakım), anlayışı papazların klinik psikoloji ve danışma psikolojisi alanlarında eğitim alıp birer dini danışman olarak hizmet yapmalarını öngörüyordu (Cebeci, 2010). Pastor kelimesi, papaz kilise ve cemaatin dinsel sorumlusu anlamlarını taşımaktadır. Pastorals kelimesi ise, ‘kır yaşamına ait’, ‘basit ev, sakin bir yaşam’ anlamına gelmekle birlikte, cemaat üyeleri, dinsel bir topluluğun üyelerini ilgilendiren piskoposlar gibi anlamlar da taşımaktadır. Diğer taraftan pastoral care dini cemaat sorumlusu tarafından, cemaatine veya kilise üyelerine yapılan manevi destek, manevi yardım, tavsiyeler öğütler anlamını taşımaktadır. Pastoral psikoloji, manevi rehberlik ve klinik psikoloji arasındaki sınır bölgede etkinlik gösteren din psikolojisine ait alanlardan birisidir (Özdoğan, 2006). Dini danışmanlık, dini bir içerikle ve çoğunlukla dinî bir eğitim almış ve ‘din görevlisi’ olan kişiler tarafından, bireyin dinî konularda soru ve sorunlarını, danışmanlık ilke ve yaklaşımları çerçevesinde ele alma ve bireyin kararlar almasına yardım etme sürecidir (Ege, 2015). Dini danışmanın başlıca

görevlerini iyileştirme, destekleme, yönlendirme, uzlaştırma, bilgilendirme, eğitime ve geliştirme olarak sayabiliriz (Altaş, 2015). Aslında Müslümanlar davet, irşat, müşavere vb. temel özellikleri sebebiyle dini danışma ve rehberlik konusuna yabancı değildir. Onlar dinden aldıkları sorumlulukla tarihin her döneminde birbirlerinin dertleriyle bir şekilde ilgilenmişler bugün de ilgilenmeye devam etmektedirler. Ancak bu ilginin sistematik, düzenli ve bilimsel temellere dayanılarak sürdürüldüğünü söylemek güçtür. Hristiyan dünyasında yaklaşık bir asır önce başlayan son yüzyıllarda hızla devam eden dini danışma alanındaki çalışmalar profesyonel anlamda ileri boyutlara taşınmıştır. Artık bu çalışmalarda danışma psikolojisi, klinik psikolojisi kural ve yöntemleri kullanılmakta ve bu yöntemleri başarılı bir şekilde kullanan dini danışma uzmanları yetiştirilmektedir. Benzer çalışmaların İslam toplumlarında hızla geliştirilmesinin bir ihtiyaç olduğunu gösteren çok sayıda sebep mevcuttur. Dini konulu sorunlar ve sıkıntılar dini danışma ve rehberlik konusunda bilimsel ve metodik çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Cebeci, 2016).

2.2.4. Manevi Danışma ve Rehberlik

2.2.4.1. Maneviyat Kavramının Sözlük Anlamı

Literatürde maneviyatla ilgili çalışmaların artması ve maneviyat kavramına yeni anlamlar yüklenmesi psikoloji alanına bir hareket getirmiştir. Amerika Psikoloji Derneğinin (APA) 36.bölümü olan din psikolojisi 2011 yılında kurumsal adını ‘Din ve Maneviyat Psikolojisi’ olarak ilan etmiştir. Maneviyat TDK’ya göre iki anlama gelmektedir. Bunlardan ilki ‘maddi olmayan, manevi şeyler’ tanımında geçen manevi sözcüğünün anlamı ise ‘görülmeyen duyularla sezilebilen soyut, tinsel, maddi karşıtı’ olarak verilmiştir. Maneviyat kavramının ikinci anlamı ise ‘yürek gücü, moraldir’(Düzgüner, 2016). Arapça kökenli olan maneviyat son yıllarda ‘spirituality’ kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. ‘Spirituality’ kelimesinin kökü olan ‘spirit’ İngilizcede ‘nefes, cesaret, ruh’ anlamlarına gelir. Sıfat olan ‘spritüel’ kişinin derin düşünce duygu ve hislerini ilgilendiren, kilise veya dinle ilgili olan anlamlarını barındırır. İlk dönemlerde din ile aynı anlamda kullanılan maneviyat özellikle son 20 yılda dinin karşısına alternatif bir tanım olarak konmuştur (Kılınçer, 2017). Literatüre bakıldığında Batı’da 2015 ve sonrasında maneviyatla ilgili; maneviyatı dindarlığın içinde bir bölüm olarak görenler, maneviyatı dindarlıktan ayrı bir olgu olarak ele alanlar, dindarlıkta maneviyatı eşanlamlı kabul edenler şeklinde üç yaklaşım olduğu görülmektedir.

Yaklaşımlardan bazıları bu iki kavramı zıt kutuplara yerleştirirken bazıları bu iki kavramın birbirinden ayrı ama birbiriyle ilintili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dinin, maneviyattan daha geniş olduğunu savunanlara göre insanlar çeşitli nedenlerle dini etkinliklere katılır ve bunların bir kısmı manevi nedenlerdir. Maneviyat dinin özü ve motive edici gücüdür. Maneviyat dinin kurumsal olmayan ve tecrübeye dayanan yönüdür. Maneviyatın dinden geniş olduğunu savunan görüşe göre maneviyat dini gelenek ve kurumlardan bağımsızdır. Merhamet, hoşgörü, affedicilik gibi kavramları açıklamak için dine gerek yoktur. Çünkü maneviyat sonradan kazanılan bir olgu değildir. Her insanın içinde manevi bir potansiyel vardır. Din ve maneviyatı zıt kutuplara yerleştirenler ise dinin kurumsal, maneviyatın bireysel olduğunu vurgulamışlardır. Özsel, statik, kurumsal nesnel inanç temelli ‘kötü’ dindarlığı; işlevsel dinamik, kişisel, öznel, tecrübe temelli ‘iyi’ maneviyatın karşısına konumlandırmışlardır (Düzgüner, 2016). Konuyla ilgili araştırmalarda insanların kendi manevi dünyalarını tanımlarken şu seçeneklerden biri ‘Dindarım ama manevi yönden güçlü değilim’, ‘manevi yönden güçlüyüm ama dindar değilim’ ifadeleri bulgulanmıştır (Düzgüner-Ayten, 2020).

2.2.4.2. Türkiye’de Din ve Maneviyat

Maneviyat kavramı Türkçe literatür için yeni bir kavram değildir. Bu kavram genellikle din, tasavvuf, ahlak, cesaret ve moral gücü anlamlarında kullanılmıştır. Diğer taraftan Batı’da ortaya çıktığı haliyle maneviyata yüklenen yeni anlamda Türkçe literatürde yerini almıştır. Her iki kültürde maneviyat din kavramının tanımına göre şekil almaktadır. Diğer taraftan Türkiye ile Batı’nın maneviyat algısı arasındaki en temel fark, din tanımında ortaya çıkmaktadır. Batı’da din, kiliseye devam; tanrı da kilisenin işaret ettiği tanrı olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla tanrı ve yüce güç /aşkın varlık kavramları farklı çağrışımlara sahiptir. Türkiye’de hâkim olan İslam’ın Hristiyanlığın kilisesi gibi bir kurumsal tarafı yoktur. Müslüman olmak için kilisede olduğu gibi bir kuruma üye olmak gerekmez. İslam’da ‘Allah kullarına şah damarından daha yakındır’ inancı vardır. Dolayısıyla Müslüman bir zihinde din ile maneviyat kavramlarını tamamen birbirinden ayırmak mümkün değildir. Müslüman zihinlerde İslam kul ile Allah arasındaki ilişki oldukça öznel bir iç dünyayı kapsamakla birlikte hasta ziyareti, yetim ve yoksula destek gibi sosyal konuları da kapsamaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik bu noktada önem kazanmaktadır (Düzgüner-Ayten, 2020). Manevi danışmanlık bir din ve inanç desteğidir. İnsanların acılı, sıkıntılı, üzüntülü, korkulu, yalnızlık ve ümitsizlik hallerinde ani

değişmelerle gelen (hastalık, ameliyat, afet, yaşlılık vb.) kriz durumlarında onların yanında olmak, onlara din ve inanç açısından destek olabilmek, varsa soru ve sorunlarına danışmanlık etmek, adet ve ibadetlerini yerine getirebilmelerinde rehberlik, varlıklarına bir mana, hayatlarına yeni bir anlam verebilmek, eşlik edebilmektir (Gürsu,2022).

2.2.4.3. Manevi Danışmanlığın Arka Planı ve Türkiye’de Hukuki Dayanakları

Batı’da dini/manevi danışmanlık anlamına gelen ‘Pastoral Care’ kavramı 1900’lü yılların başlarında ortaya çıkmıştır. Manevi danışmanlığın öncüsü Anton Boisen, dinin insan ruh sağlığını düzenleyip iyileştirici özelliğine vurgu yapmıştır (Şirin, 2013). Manevi danışmanlığın kuramsal temelleri ilk olarak Amerika Psikoloji Derneği tarafından 1946 yılında belirlenmiştir. Manevi danışmanlığın ABD, Almanya Kanada vb. ülkelerde manevi danışmanlık ve rehberlik eğitimi verilmekte ve günlük yaşamda uygulanmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda Amerikan Psikoloji Derneğinin resmi dergisi 2008’de Din ve Maneviyat Psikolojisi adıyla yayına başlamıştır. 2013’te Psikoloji Din ve Maneviyat el kitabı yayınlanmıştır (Düzgüner-Ayten, 2020). Manevi danışmanlık ile ilgili literatürün yanında günümüzde hastaneler, hapishaneler, vb. mekanlarda sıklıkla kullanılan ve ihtiyaç duyulan bir psiko-sosyal hizmet halini almıştır (Gürsu, 2022).

Türkiye’de 1982 Anayasası ilgili maddeleri ve bu maddelerin verdiği sorumluluk anlayışı ile 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 5395 Çocuk Koruma Kanunu, 5378 Engelliler Kanunu, 633 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameler vb. birçok kanuni düzenleme çocuk, genç, aile, engelli, yaşlı vb. tüm maddi ve manevi yoksulluk ve yoksunluk içerisinde bulunan insanlara manevi desteğin götürülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. DİB, 1950’de cezaevinde verilecek vaazlar kitabını yayınlamış, 1982’de cezaevinde din ahlak müfredat programı hazırlanmış, 2001 yılında ‘hükümlü ve tutukluların dini ve ahlaki gelişimlerini sağlamaya yönelik protokol’ imzalamış, 2011’de protokolü güncellemiş ve günümüzde 588 personel ile ceza infaz kurumlarında görev yapmaktadır. Aileye yönelik hizmetlerin önemine binaen 2003’te Aile İrşat ve Rehberlik Büroları kurulmuştur. Sonrasında adı Aile ve Dini Rehberlik Bürosu olarak değiştirilen bürolar aile bireylerine her türlü dini ve manevi destek hizmetini sunmaya çalışmıştır. 2011’de DİB’in Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile arasında iş birliği protokolü çerçevesinde bugün de alanda aktif bir şekilde hizmet vermeye devam etmektedir (Düzgüner-Ayten, 2020). 2014’te DİB ile Türkiye Yeşilay Cemiyeti arasında iş birliği

protokolü, 2015'te DİB ve Sağlık Bakanlığı arasında hastanelerde manevi destek sunmaya yönelik iş birliği protokolü, 2018'de 703 sayılı KHK 141 maddesiyle DİB personelinin manevi danışmanlık vermesinin kararlaştırılması en nihayetinde 2019 MYK'nın 104 sayılı kararı ile 'Manevi Danışman' mesleğinin resmen tanınması ile Manevi danışmanlık bir meslek olarak hayatımıza girmiştir (Gürsu, 2022). 25.10.2019 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan karara göre manevi danışman 'İSG ve çevre koruma önlemleri çerçevesinde ve yetkisi dahilinde ve tanımlanmış görev talimatlarına göre farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin din ve maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkma süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dini ve manevi yöntemleri birlikte kullanma, problemi konusunda danışanın hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla bireyle ve grupla manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetini sunan ve mesleki gelişim faaliyetini yürüten nitelikli kişidir. 09.12.2019'da DİB ve Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında imzalanan protokole göre başkanlık personeli Bakanlığa bağlı yurtlarda gençlik merkezlerinde kamplarda ve spor tesislerinde ihtiyaç duyulan manevi danışmanlık hizmetiyle görevlendirilecektir. Ülkemizde son yıllarda gelen mülteciler için DİB bünyesinde Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuştur. Birim sınır içi ve sınır ötesinde göçmenlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini koordine etmektedir (Düzgüner-Ayten, 2020).

2.3. Aile ve Dini Rehberlik Bürosu

Aile, toplumun huzuru ve güveninin teminatıdır. Ailenin sağlam temeller üzerine kurulması, dengeli ve sağlıklı bir iletişim içerisinde olması sadece bireyin değil, tüm toplumun huzur ve güven içerisinde olması demektir. Değişimin hızla yaşandığı, hız ve haz çağı olarak nitelendirdiğimiz günümüzde, toplumun temel birimi olan ailenin ciddi sorunlarla başa çıkmak zorunda kaldığı görülmektedir. Sadece anne-babalar değil ailenin tüm fertleri hayatın içinde aile sorunlarıyla baş başa kalmaktadır. Millî ve manevî değerlerimize bağlı bir aile yapısının kurulması ve korunması, aile birlikteliğinin desteklenmesi, sorunların çözümüne katkı sağlanması amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı 2002 yılında Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının açılmasına karar vermiştir. Karar üzerine bürolar ilk defa 2003 yılında pilot uygulama çerçevesinde Adana, Ankara, Elâzığ, İstanbul, İzmir ve Samsun olmak üzere 6 ilde faaliyete başlamıştır (DİB, 2013). Bugün Aile ve Dini Rehberlik Büroları şeklinde 81 il ve 304 ilçede hizmet vermektedir. 2016 yılından itibaren bürolarda ADRB vaizleri görev yapmaktadır (ADRBY, 2019). Bu kadroların yürüttükleri

Çalışmalarda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin önemli bir yeri vardır. Çünkü günümüzde insanlar irşat, tebliğ, nasihat vb. bilinen yöntemlerin yanında manevi sorun ve problemlerini daha profesyonel hizmet sunan kişilerle birebir görüşerek çözmek istemektedirler (Aybey, 2015). ADRB adından da anlaşıldığı üzere ‘aile’ kurumunu merkeze alır. Aileye dair sorunların manevi açıdan çözümünde rol almayı amaç edinen ADRB’ler sadece soru ve sorunlarla karşılaşıldığında değil önleyici tedbirler vasıtalarıyla ‘sorunların oluşmaması için neler yapılabilir, muhtemel problemler karşısında nasıl davranılmalıdır?’ sorularına cevap arayarak topluma faydalı olmaya çalışan bir hizmet birimidir (Düzgüner-Ayten, 2020).

DİB ‘Aile ve Dini Rehberlik Büroları alışma Yönergesi’ adıyla bir yönerge hazırlamış ve bu yönergede büroların açılış amaçları, görev alacak personel ve büroların görevleri konularına açıklık getirmiştir. Bu yönergede büroların açılış amaçları; toplumumuzun aile hakkında dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak, aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak, halkımızın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dini içerikli soru ve sorunlarının çözümüne katkı sağlamak, gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, niversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmak (Genç, 2015), ğrenci yurdu, gençlik merkezi, fabrika vb. gibi meknlerde dinî içerikli programlar düzenlenmek, aile bireylerine sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler sonucu karşı karşıya kaldığı riskler ve yeni sorun alanları karşısında güçlendirmek için manevi destek hizmeti sunmak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde anılan Bakanlığa bağlı kurum ve kuruluşlarda dinî rehberlik ve manevi destek hizmeti sunmak, şeklinde belirtilmiştir (ADRBY, 2015).

Aile ve Dini Rehberlik Büroları yönergesi 6. Maddesinde büroların açılma usulü üzerinde durulmuştur. Yönergede; büroların Başkanlıkça, ihtiyaçlar dikkate alınarak, gerekli görülen il ve ilçelerde, il ve ilçelerde ilgili müftülüğün teklifi zerine Başkanlığın onayı ile açılacağı, ilçelerde açılan bürolardan il müftülüğü sorumlu olacağı, bürolarda personel görevlendirilmesi ve değişiklikleri valilik onayı ile yapılacağı, büro açılışları ve daha sonra meydana gelen personel değişiklikleri veri tabanına işlenmesi gerektiği, açılış izni alınmadan büroların faaliyete geçemeyeceği, büroların halkın kolayca ulaşabileceği merkezî yerlerde açılması esası bilgilerine yer verilir. Yanı sıra büroların tefrişi mftlklerce yapılacağı, bürolara internet erişimi sağlanarak e-posta adresi verilip ve dinî rehberlik hattı kurulacağı ve mftlklerce bürolara ait yazışma vb. iş ve işlemlerinin

yürütülmesi için memur görevlendirileceği, müftülüklerce, büro girişlerinin uygun bir yerine “Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu” levhası asılacağı bilgisi de bulunmaktadır. Büroların faaliyetlerini planlamak, organize etmek ve uygulamalarını takip etmek üzere büroda çalışan vaizlerden biri ilgili Müftülüğün teklifi üzerine Başkanlığın tensibi ile koordinatör olarak görevlendirilir. Görevlendirmeler iki yılda bir yenilenir. Koordinatör, il müftüsüne bağlı çalışır. Bürolarda nöbet usulü ile çalışılır. Çocuk evi, çocuk evi sitesi, çocuk destek merkezi, öğrenci yurdu, gençlik merkezi, kadın konuk evi, fabrika vb. gibi mekânlarda verilen manevi destek hizmetini ve büro tarafından gerçekleştirilen konferans, seminer, panel vb. gibi faaliyetleri kapsayan görevler bürolarda görevlendirilen vaizler için bir günlük nöbeti ifade eder. İl ve ilçe müftülüklerince bürolarda görevlendirilen Kur'an kursu öğrencilerinden aktif olarak eğitim hizmeti yapmayanlar tam mesai saati esasına göre, aktif eğitim hizmetinde görev yapanlar ise eğitimi aksatmayacak şekilde nöbet tutar. İmam-hatip ve müezzin-kayyımlar da cami hizmetlerini aksatmayacak şekilde görevlendirilir (ADRB, 2015).

ADRB'ler aile birlikteliğinin desteklenmesi, sorunların çözümüne katkı sağlanması ve toplumsal bir duyarlılık geliştirilmesi amacıyla çalışmalarını yürütür. Bununla beraber faaliyetleri içine kadın, çocuk, genç, yaşlı ayırmaksızın senenin özel günlerini de katarak tüm aile üyelerine yönelik bir çalışma takvimi oluşturur (Karagöz-Böke, 2020). Yanı sıra bürolarda görevli danışmanlar, bürolara gelerek başvuruda bulunan ya da telefon ve e-posta yoluyla gelen, hizmet alanına giren soruları cevaplamaya gayret gösterirler. Gelen soruları veri tabanında bulunan kartekslere işlenir. Kartekslerde görüşme tarih ve saati, danışanın cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, eğitim, soru ve yönlendirmeler bulunur. Danışanın cinsiyeti ve görüşme şekli doldurulması zorunlu alanlardır. Danışmanlar, sorulara cevap vermede zorlandığında veya çözülemeyecek kadar ciddi bir sorunla karşılaşmaları halinde Başkanlığın Din İşleri Yüksek Kurulundan yardım alabilmektedirler. Danışmanlar, hizmet alanına girmeyen bir soru ya da sorunu olan danışanları da psikolog, doktor, polis vb. sorunun uzmanlarına veya ilgili kurum ve kuruluşlara yönlendirmek suretiyle yardımcı olmaktadır. Çocuk evi, çocuk evi sitesi, kadın konuk evi, huzurevi için bürolarca hazırlanan Değerler Eğitimi Programları uygulanır. Bürolarda hem birebir görüşmeye dayalı manevi danışmanlık hem de bilgi ve yeti kazandıracak etkinlikleri kapsayan manevi rehberlik hizmetleri verilmektedir. Aile okulu seminerleri, evlilik öncesi eğitimler, çocuklara ve gençlere değerler eğitimi, bölgesel

aile sorunlarına yönelik vb. çözüm odaklı projeler planlayıp yürütölmektedir (Karagöz-Böke, 2020).

ADRB yönergesi 7. maddesinde bürolarda görev alacak personelin nitelikleri üzerinde durulmuştur. Yönergede Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarında istihdam edilmek üzere alınan vaizlerin, görevlendirilecek yeterli sayıda vaiz bulunmadığı durumlarda din hizmetleri uzmanı ve dört yıllık dinî yüksekökol mezunu Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyım unvanlarındaki personel de görevlendirilebileceğı bilgisi yer alır. Görevlendirilecek vaizlerin görev alanıyla ilgili konularda birikim ve tecrübeye, kendisine yöneltilecek dinî soruları cevaplandırma salahiyyetine, iletişim becerisine sahip ve diğer kurumlarla iş birliğı kurabilecek personel olmasına, kadın, genç, çocuk ve aile konularında akademik çalışma yapanlara görevlendirmelerde öncelik verileceğı konularına değinilmektedir. Yanı sıra bürolarda görevlendirilecek kişiler öncelikle manevi danışmanlık ve rehberliğe dair hizmet içi eğitime tabi tutularak ilerleyen süreçlerde bu eğitimler belli aralıklarla güncel bilgi alışverişleri ve vaka paylaşımlarıyla devamlılık gösterir (Karagöz-Böke, 2020).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması araştırmanın hem ürünü hem nesnesi olabilecek nitel araştırma içerisindeki bir desen türüdür. Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam ,bir durum ya da belli bir zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır. Durum çalışması, tek bir durum ya da olayın derinlemesine incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir (Creswell,2013).

2015-2018-2020 yıllarında ADRB'ye sorulan ve DHYS'ye kaydedilen soru karteksleri incelenen dokümanları oluşturmaktadır. Kartekslerin incelenmesinin ardından elde edilen veriler üzerinden ADRB koordinatörleri ile yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. ADRB'ye gelen sorulardan ailelerin problemlerini derinlemesine incelemek, ailelerin hangi konularda dini manevi danışmanlık almak istediklerini anlamak, ADRB, ADRB koordinatörleri ve DİB'in yeterliliğini tespit etmek dolayısıyla var olan durumu tüm detaylarıyla analiz etmek amacıyla nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın birinci örneklem grubunu danışanların sordukları 2015-2018-2020 yıllarına ait olan ve ADRB personeli tarafından DHYS'ye kaydedilen karteks soruları; ikinci örneklem grubunu ise ADRB koordinatörleri oluşturmaktadır. Her iki örneklem grubu seçiminde olasılığa dayalı olmayan örneklem seçim teknikleri içerisinde yer alan amaçlı örneklemde istifade edilmiştir. Olasılığa dayalı olmayan örneklem seçim tekniği nitel araştırmalarda kullanılan, örneklemeye girecek insanlardan detaylı ve derinlemesine bilgi edinilmeye çalışılan, belirli özelliklere sahip olan örneklem unsurlarını seçerek oluşturulan bir tekniktir (Şavran, 2012). Amaçlı örneklemde araştırmacı evreni temsil ettiğini ve evrenin tipik bir örneği olduğunu düşündüğü bir alt grubu örneklem olarak

seçer. Özellikle araştırmacının evren hakkında bilgi sahibi olduğu durumlarda kullanılan bir örneklem seçim tekniğidir (Balcı, 1995). Bu araştırmada konuyu tüm detaylarıyla ele almak ve bir durum tespiti yapabilmek adına evreni temsil ettiğini düşündüğümüz için; ayrıca araştırmacının kendisinin ADRB koordinatörü olarak evreni tanıdığı ve alan bilgisine sahip olduğu dikkate alınarak amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

ADRB'lerde danışanların sordukları sorular DHYS'de kartekslere işlenmektedir. Kartekslerde tarih, ana konu alt konu ve soruyu kaydeden ADRB personelinin ismi bilgilerine yer verilirken danışanlara ait bilgilere de imkanlar  l s nde yer verilmektedir. Kartekslerde danışmanların danışana ait cinsiyet ve görüşme şekli bilgisi zorunlu doldurulması gereken alanları oluştururken; danışanın yaş, meslek, medeni durum vb demografik özellikleri isteğe bağlı doldurulması gereken alanları oluşturmaktadır. Kartekslerde soruların ana konu başlıkları aile, sağlık, kadın,  ocuk, genç, evlilik-nikah-boşanma şeklinde altı ana konu şeklinde kategorize edilmektedir. 7151 karteksi incelediğimiz araştırmada altı ana başlıkta kategorize edilen sorular tek tek gözden geçirilerek Excel programında alt konu, benzer başlık, içerik ,içerik detayı başlıkları oluşturulmuştur. Benzer konu başlıklarından oluşturulan alt kategoriler üzerinden her bir içerik ile ilgili pivot tablo ve grafikler elde edilmiştir. Elde edilen pivot tablo ve grafikler yardımıyla kartekslerin içerik analizi yapılmıştır. Ayrıca içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular T  K, ilgili literatür araştırmaları vb. alanda yapılan araştırmalar ile karşılaştırılmıştır.

Araştırmada Ankara il müftülüğü ve ADRB bulunan tüm ilçe m ft l klerinin ADRB koordinatörleri ile görüşme yapılmıştır. 18 danışman kendi bürolarında halen koordinatör olarak görev yapmakta olup sadece Gölbaşı ilçesinde araştırmacının kendisi ADRB koordinatörü olarak görev yaptığı için daha önce koordinatörlük deneyimi olan ve ADRB  yesi olarak görevine devam eden 1 danışman ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada kullanılan ölçek ve veriler Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Koordinatörlüğü tarafından etik kural ve ilkelere uygun bulunmuştur. (Evrak Tarih ve Sayısı:14/01/202103).Etik Kurul onayı Ek-4'te gösterilmiştir. Görüşmeler çoğunlukla yüz yüze gerçekleştirilmiş bazı danışmanların isteği  zerine WhatsApp üzerinden görüşme sağlandığı da olmuştur. Danışmanların kendi izinleri alınarak

görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Danışmanlara 16 soru yöneltilmiş bu soruların altısı danışmanların alan bilgilerini değerlendirmeye altısı ise ADRB, danışman ve DİB'in yeterlilik düzeyini tespit etmeye yönelik soruları oluşturmuştur. Örnekleme oluşturan danışmanların özellikleri tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.Danışmanların demografik yapısı

DANIŞMAN	ALO FETVA	GÖRÜŞ ŞEKLİ	GÖREV	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	HİZMET YILI	ADRB ÇALIŞMA
D1	VAR	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	42	TEZSİZ Y.L (DİN EĞİTİMİ)	16	5 YIL
D2	VAR	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	45	LİSANS	7	3,5 YIL
D3	VAR	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	45	TEZSİZ Y.L (MANEVİ DANIŞMANLIK)	14	13 YIL
D4	VAR	YÜZ YÜZE	UZMAN VAİZ	KADIN	50	LİSANS	15	3 YIL
D5	YOK	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	42	2 LİSANS,YÜKSEK L. TEZLİ	17	7 YIL
D6	VAR	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	42	LİSANS	15	4 YIL
D7	VAR	YÜZ YÜZE	UZMAN VAİZ	KADIN	42	LİSANS	15	7 YIL
D8	VAR	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	57	LİSANS	25	7 YIL
D9	VAR	ONLINE	VAİZ	KADIN	47	2 LİSANS (SOSYOLOJİ)	17	7YIL
D10	YOK	ONLINE	ADRB VAİZ	KADIN	54	LİSANS (İLİTAM)	17	10 YIL
D11	YOK	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	40	LİSANS	16	3 AY
D12	YOK	ONLINE	K.K.Ö	KADIN	41	LİSANS (İLİTAM) TEZSİZ Y.L (SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ)	11	5 YIL
D13	YOK	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	49	LİSANS	26	18 YIL
D14	VAR	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	45	YÜKSEK LİSANS (İSLAM TARİHİ)	15	5 YIL
D15	YOK	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	41	2 LİSANS(YABANCI DİLLER) , YÜKSEK LİSANS (DİN SOSYOLOJİSİ)	19	2 YIL
D16	YOK	ONLINE	ADRB VAİZ	KADIN	45	LİSANS	21	5 YIL
D17	YOK	ONLINE	K.K.Ö	KADIN	32	LİSANS (İLİTAM)	13	5 YIL
D18	YOK	YÜZ YÜZE	UZMAN VAİZ	ERKEK	49	YÜKSEK LİSANS (KELAM)	20	11 YIL
D19	YOK	ONLINE	K.K.Ö	KADIN	40	LİSANS	15	1 YIL

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmada yer alan danışmanların tamamı Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde 7 ile 25 yıl aralığında kadrolu çalışan, 32-57 yaş aralığında, 18 kadın ve 1 erkek görevlidir. Tüm ilçelerde görüşmenin yapıldığı tarihte sadece 1 erkek koordinatör görev yapmaktaydı. Bu durum ADRB'lerde görev yapan personelin çoğunluğunun kadın personel olduğunun kanıtlarından birisini oluşturmaktadır. Danışmanların çoğunluğu vaiz olup sadece 3 danışman Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapmaktadır. Kuran kursu hocalarının ADRB'lerde istihdam edilme sebebi ilçede yeterli vaizin olmamasıdır. Danışmanların tamamı en az lisans mezunudur. Danışmanların birçoğu lisans üstü eğitimlerini ADRB ile ilgili bölümlerden yapmışlardır. Bu durum bize

danışmanların görevde yeterliliklerini artırmada şahsi gayretlerinin olduğunu göstermektedir. Danışmanların memuriyet ve ADRB’de görev hizmet yılı bilgileri danışmanların tamamına yakınının hizmet deneyimi olduğunu göstermektedir.

13 danışman ile bizzat kendi ilçelerinde yüz yüze görüşme gerçekleştirilerek bürolarının fiziki şartları yerinde görülmüştür. 6 danışmanın isteği üzerine WhatsApp üzerinden görüşme sağlanmış ise de danışmanlardan büroları hakkında detaylı bilgi alınmıştır. Her görüşme yaklaşık olarak 1 saat sürmüştür. Katılımcıların izni doğrultusunda görüşleri kayıt altına alınmıştır. Ses kaydının alınması verilerin eksik veya yanlış olma ihtimalini büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Sonrasında ses kayıtlarının analiz sürecinde kullanılmak üzere çözümlenmesi yapılmıştır.

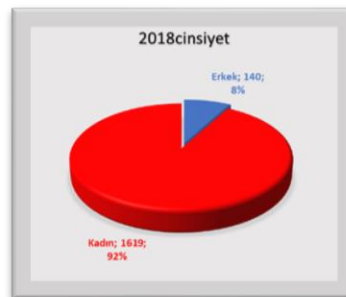
Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım- Şimşek, 2005). Bu amaçla görüşme formunda yer alan her bir soru ile ilgili tüm ifade ve yargılar dikkate alınarak belirlenmiş olan kategori ve temalara göre sunulmuş ve tablolar halinde gösterilmiştir. Ayrıca yapılan görüşmeler esnasında danışmanların konuya dair önemli bazı düşüncelerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Doğrudan alıntılar yapmanın sebebi danışmanların sorulan soruya verdikleri cevaplarda detayların daha net ifade edilmiş olmasıdır. Tabloda ve görüşmecilerden yapılan alıntılarda danışmanları tanımlamak için “D1, D2” şeklinde kodlar kullanılmıştır.

3.4. Danışmanlarla İlgili Demografik Bilgilerin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

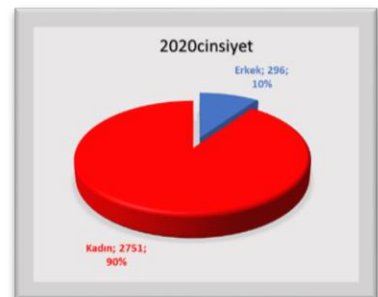
3.4.1. Cinsiyet

Grafik 1 .2015 Cinsiyet

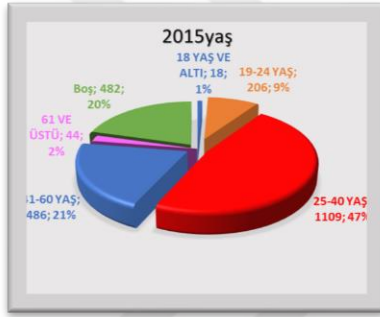
Grafik 2.2018 Cinsiyet

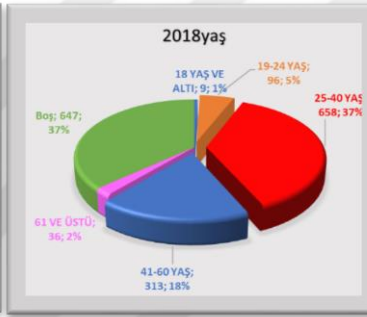
Grafik 3.2020 Cinsiyet

Her üç yılı birlikte değerlendirdiğimizde soruların büyük çoğunluğunun kadınlar tarafından sorulduğu görülmektedir. Buradan kadınların problemlere çözüm bulma noktasında daha azimli olduklarını veya bazı problemleri erkeklere göre daha çok sorun olarak gördüklerini çıkarabiliriz. Yanı sıra ADRB’lerin sadece kadınlara yönelik faaliyetler yaptığı düşünülerek aile sorularının kadınlar tarafından sorulduğunu söyleyebiliriz. Bu durum büroların tanıtımının henüz istenen düzeyde olmadığını göstermektedir. ADRB’lerin çoğunlukla cami yanı veya altı, Kuran kursu yanı veya müftülüklerde kadın vaiz odasında faaliyet gösterdiği göz önüne alındığında bu tezimizi doğruladığını söyleyebiliriz.

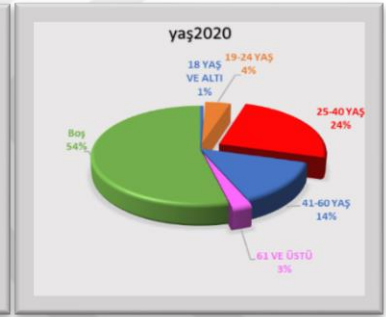
3.4.2. Yaş

Grafik 4. 2015 Yaş

Grafik 5. 2018 Yaş

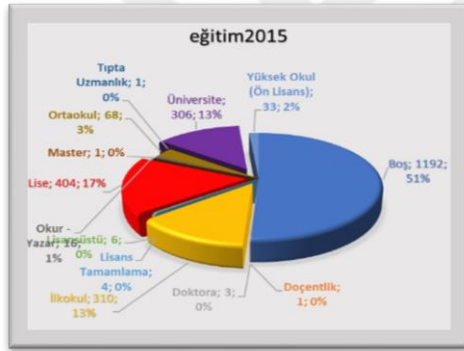

Grafik 6. 2020 Yaş

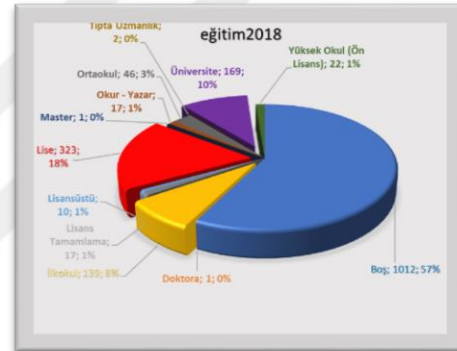
Her üç yılı birlikte değerlendirdiğimizde soruların büyük çoğunluğunun 25-40 yaş ve 41-60 yaş aralığında, hemen akabinde 19-24 yaş aralığından geldiği görülmektedir. 2015’te 25-40 yaş, 41-60 yaş ve 19-24 yaş aralığında soru soranların oranı diğer yıllara göre daha fazladır. Her üç yılda 18 yaş altı ve 61 yaş ve yukarısı için birbirine yakın oranlarda olduğu görülmüştür. ADRB’ye gelen sorular kartekslere işlenirken cinsiyet ve görüşme şekli bölümleri doldurulması zorunlu alan bilgileri iken yaş, eğitim, meslek, medeni durum alanları isteğe bağlı olarak bırakılmıştır. Bu durum verilerin tamamının sisteme kaydedilmemesine zemin hazırlamıştır. Nitekim aynı durum diğer demografik özelliklerin başlıklarında da ortaya çıkmıştır. Veriler, soruların en fazla 25-40 yaş aralığındaki kadınlar tarafından iletildiğini gösteriyor. Bunun sebebi bu yaşların evlenme, çoluk-çocuğa karışma, geçim gibi hayatın bütün yüklerinin birlikte yaşandığı döneme denk gelmesi ile ilişkili olabilir. Yanı sıra ADRB’lerin muhatap olduğu kitlenin genç, dinamik

ve aile içi sorunları önemseyen bireyler olduğunu da göstermektedir. Ayrıca aile içi sorunların en fazla bu yaş aralığında bireyler tarafından sorulması aile kurumunun ciddi problemlerinin olduğunu ve bu problemlerin çözümü noktasında verilmesi gereken yaygın din eğitiminin konu başlıklarının geniş bir alanı içerdiğinin de göstergesidir. Ülkemizde evlenme yaşının kızlarda 25 erkeklerde 28'e çıktığı düşünülürse aile içi problemlerin evliliğin ilk yıllarında daha çok olduğu ve bu problemlere çözüm bulma çabalarının olduğunu da göstergesidir. Hayatın yükünü yoğun biçimde hisseden bu yaş grubundaki insanlara sadece fıkıh bilgisi içeren dini bilgiyi değil problem çözmelerine katkı sunacak bir din eğitimi ve rehberlik verilmesi faydalı olabilir. Din eğitimi ve dini danışmanlık hizmetleri planlanırken ve rehberlik hizmeti verecekler eğitilirken bu hususun göz önünde tutulması yürütülen hizmetlerin verimliliğini artırabilir.

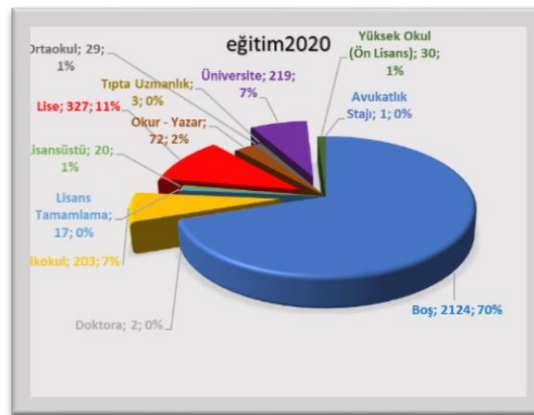
3.4.3. Eğitim

Grafik 7. 2015 Eğitim

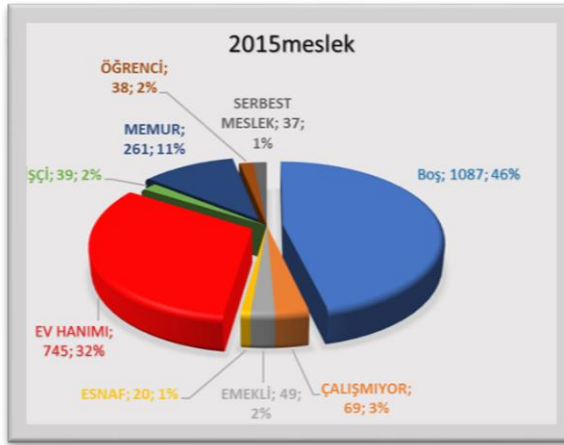
Grafik 8. 2018 Eğitim

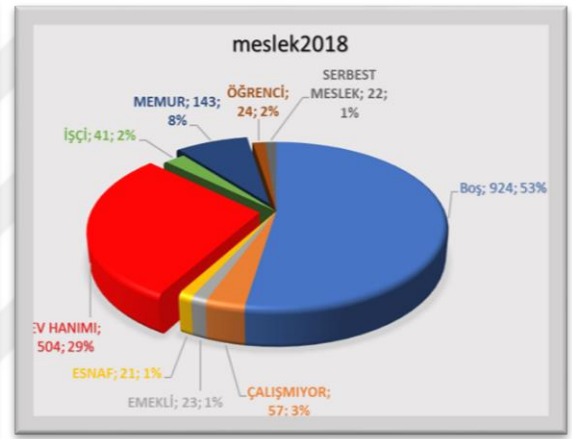
Grafik 9. 2020 Eğitim

Her üç yılı birlikte değerlendirdiğimizde soruların en fazla lise mezunları tarafından sorulduğu görülmektedir. Buna karşılık, ilköğretim ve üniversite mezunlarının sorularının birbirine yakın sayıda ve lise mezunlarından daha az olduğu görülmektedir. Veriler, farklı oranlarda da olsa toplumdaki her eğitim seviyesinden insanın bürolardaki hizmete ulaştıklarını göstermektedir. Muhataba göre cevap vermenin din eğitimindeki anlamı ve önemi düşünülürse danışmanın her eğitim seviyesinde olan danışana nasıl bir danışmanlık yapması gerektiği bilgisine sahip olmasının ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

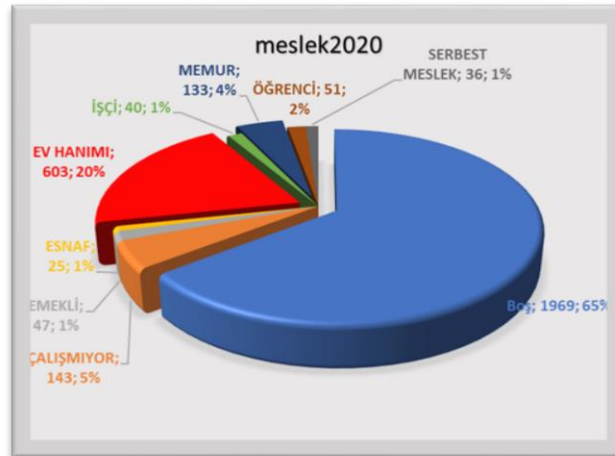
3.4.4. Meslek

Grafik10.2015 Meslek

Grafik 11.2018 Meslek

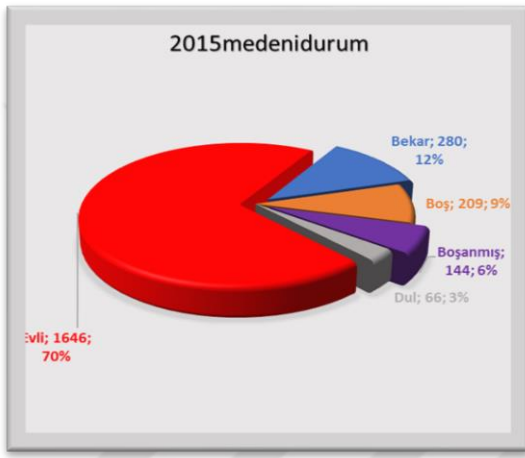

Grafik 12.2020 Meslek

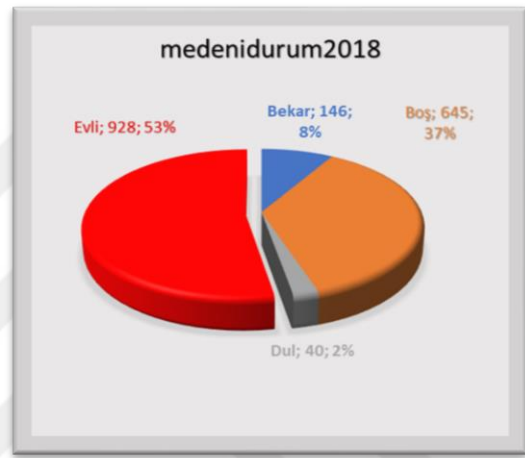
Soruların çoğunluğu ev hanımlarından gelmekle birlikte memurlardan da soruların yoğun biçimde geldiği görülmektedir. Danışmanlarla yapılan mülakatta yüz yüze

görüşmelerde büroların merkezi olduğu yerlerde, memurların öğle arasında uğradıkları ve sorularını yönelttiklerini ifade etmişlerdir. Ev hanımlarının çoğunlukta olmasının sebebi Kur'an kurslarına gelen kadınların büroların varlığından haberdar olmaları veya büroların çoğunlukla Kur'an kurslarının yakınında bulunmasından dolayıdır. Ev hanımlarının çoğunlukta olması güncel problemler karşısında nasıl bir tavır sergilenmeleri gerektiği konusunda yaşadıkları tereddütleri gidermek için dini, referans aldıklarını ve doğru sonuca ulaşmak için işin uzmanlarına müracaat etme ihtiyacında olduklarını göstermektedir.

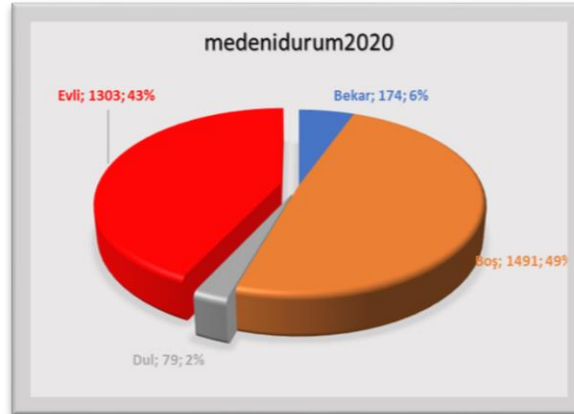
3.4.5. Medeni Durum

Grafik 13.2015 Medeni durum

Grafik 14.2018 Medeni durum

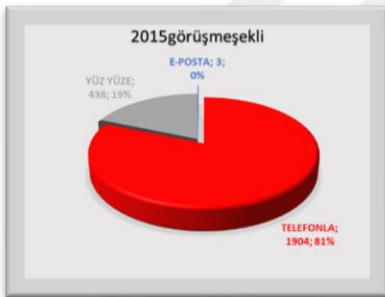

Grafik 15.2020 Medeni durum

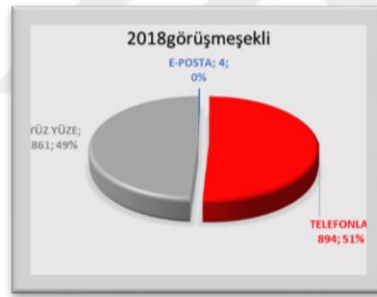
Her üç yılda en fazla soru sırasıyla evli, bekar bireyler tarafından sorulmuştur. Danışmanlarla yapılan mülakatta danışmanlar bürolara çoğunlukla evli kadınların geldiğini, inanç problemleriyle ilgili soruları daha çok bekarların sorduğunu, evlenmiş

ayrılmış tekrar bir araya gelmek isteyen danışanlardan da soru geldiğini ifade etmişlerdir. Yaş başlığında belirtildiği üzere kartekslere yaş, eğitim, meslek ve medeni durum başlıkları danışmanın isteğine bağlı olarak doldurulan alanları oluşturmaktadır. Yaş, eğitim, meslek ve medeni durum bilgilerinin isteğe bağlı olarak doldurulmasının sebebi özellikle telefon ile gerçekleştirilen görüşmelerde bu bilgilerin danışana doğrudan sorulmayıp satır aralarında elde edilen bilgiler içermesidir. Bu durum bazı görevlilerin pratikte kartekslerin sisteme kaydedilmesinde sadece zorunlu alanları doldurması şeklinde yansımıştır. Danışmanların kartekslerde bulunan her başlığı doldurmama sebepleri arasında özellikle telefonla görüşmelerde danışandan yeterli bilgileri alamamaları, soru sayısında yıllara göre artış olması, danışmanların karteksleri veri tabanına işlemeyip sonraya bırakması sırasında bazı bilgilerin kaybı, danışmanların sahada görev ve sorumluluklarının fazla olmasıyla gelen soruları hemen sisteme kaydetmeyip sonraya bırakmaları ve mümkün olduğunca en kısa şekilde verileri sisteme girme istekleri bulunmaktadır denilebilir.

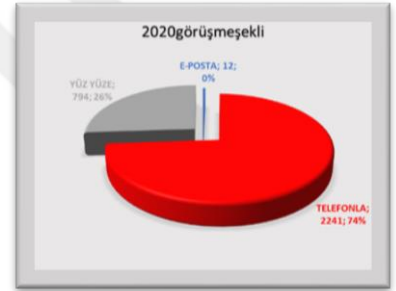
3.4.6. Görüşme Şekli

Grafik 16.2015 Görüşme şekli

Grafik 17.2018 Görüşme şekli

Grafik 18.2020 Görüşme şekli

Her üç yılda en fazla soru telefonla yöneltilmiştir. 2018 yılında bürolara aile vaizi alınmasıyla yüz yüze görüşmelerle gelen soruların sayısında artış olsa da 2020 yılında Pandemi etkisiyle olsa gerek telefonla sorulan sorularda tekrar artış gözlemlenmiştir. Her ne kadar yüz yüze soruların sorulduğu görülse de çoğunlukla telefonla gelen soruların olması danışanların sorularını telefonla sormayı daha çok tercih ettiklerini göstermektedir. Danışanların telefonla soru sormayı tercih etme sebepleri arasında ulaşım vb. zahmetten kurtulma, özellikle küçük mahallerde anonim kalma ve net olarak tanınmama tercihi,

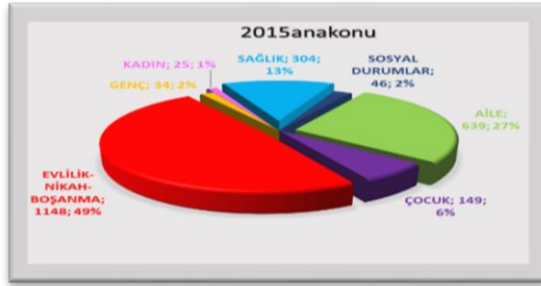
telefonda kendilerini daha rahat ifade edebilme ve bazı sorunları açmada daha cesur davranabilme vb. sayılabilir.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular

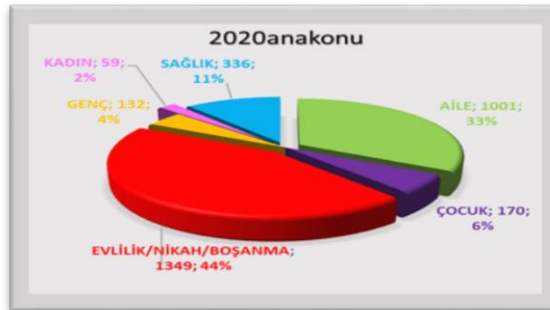
Araştırmada ADRB'lere gelen sorulardan kartekslere işlenen 2015'te 2345, 2018'de 1759, 2020'de 3047 soruyla toplam 7151 soru değerlendirilmiştir. Sorular Grafik 19-20-21'de görüldüğü üzere aile, sağlık, kadın, çocuk, genç, evlilik/nikah/boşanma olmak üzere toplam altı kategoride değerlendirmeye alınmıştır. Soruların dağılımına baktığımızda her üç yılda en fazla soru evlilik-nikah-boşanma konusunda yoğunlaşmaktadır. Devamında sırasıyla aile ve sağlık başlıklarında sorular sorulmuştur. Cinsiyet ve belli yaş aralığını içeren soruların daha az sayıda sorulduğu görülmektedir. Evlilik-nikah-boşanma konusunda fazla soru gelmesinin sebeplerinden birisi konu başlığının nişanlılık, evlilik, boşanma başlıklarının hepsini içeriyor olması bir diğeri ise her bir başlıkta nikah ile ilgili yaşanan sorunların fazla olmasıdır. Her bir ana başlığın kendi içerisinde alt başlıkları bulunmaktadır. Bu alt başlıkların birçoğunun soru sayısı fazla olduğundan bu durumda ana başlıktaki soru sayısının artmasına sebep olmuştur. Örneğin sağlık ana başlığında psikolojik problemlerle ilgili sorular çoğunluktadır. Psikolojik problemlerin en çok sorulan konusu ise vesvese başlığını oluşturmaktadır.

Grafik 19.2015 Ana Konu

Grafik 20.2018 Ana konu

Grafik 21.2020 Ana konu

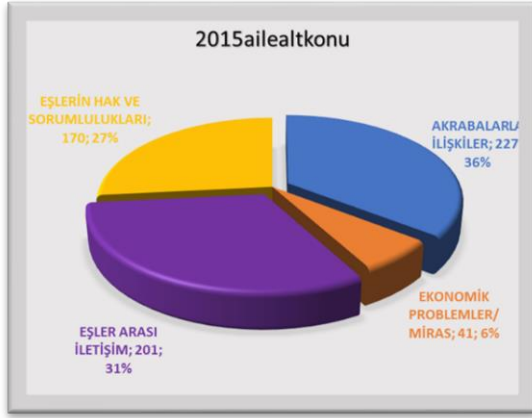
4.1.1. Aile

Aile, tüm zaman ve mekânda varlığını sürdüren, güncelliğini hiçbir zaman kaybetmeyen, toplumun huzurunu ve güvenini sağlayan en değerli kurumdur. Ailenin zamanla birçok değişim geçirdiğini, aile yapısıyla birlikte akraba ilişkilerinin, evlilik anlayışının ve genel olarak davranış kalıplarının da değiştiği görülmektedir. Başlangıcından günümüze kadar olan bu değişimde kabile, soy ya da klan gibi iç içe girmiş ‘büyük aile’ den, büyükanne, büyükbaba, teyze, amca, hala gibi akrabaları içine alan ‘geniş aile’ ye ve geniş aileden de sadece anne baba ve çocuklardan oluşan günümüzün ‘çekirdek ailesi’ ne giden değişimden söz etmek mümkündür. Birbiriyle etkileşim ve iletişim içerisinde olan aile bireyleri arasında problemlerin, anlaşmazlıkların, çatışmaların olması insan olmanın ve toplu halde yaşamamanın doğal sonuçlarındandır. Aile özelinde insanın yaşadığı sorunlar yakın aile bireylerini, akrabalarını; hatta zaman içerisinde toplumu etkisi altına alabilmektedir. Sağlıklı kişisel gelişim, sağlıklı iletişim ve mutlu aileler için iyi iletişim önemli ve gereklidir. Ailede sağlıklı iletişim, aile bireylerinin yakınlığını samimiyetini ve güvenini zedeler. İletişim sözle birlikte bilgi, duygu ve düşünce alışverişidir. Her türlü iletişimin cereyan ettiği ailede doğru ve ilkeli bilgi, duygu ve düşünce alışverişinin sağlanması bu anlamda çok kıymetlidir. Yaşanan problemlerin aile bireyleri arasında konuşulup paylaşılmaması, sorunların zamanla büyüüp içinden çıkılması giderek zorlaşan bir sarmal haline dönüşmesine ve tüm ailenin maddi-manevi kaybına sebep olabilmektedir. Birey, aile içinde var olan problemlerinin çözümünde dini, referans noktalarından biri olarak kabul etmektedir. Bu durum beraberinde güncel birçok problemin çözümünde bireyin yeterli düzeyde dini bilgiye sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede aile fertlerine dini-manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda yardımcı olan kurumlardan birisi DİB bünyesinde görev yapan ADRB’dir. Bireyler, bürolara başvuruda bulunarak soru ve sorunlarına çözüm bulmaya çalışmaktadırlar.

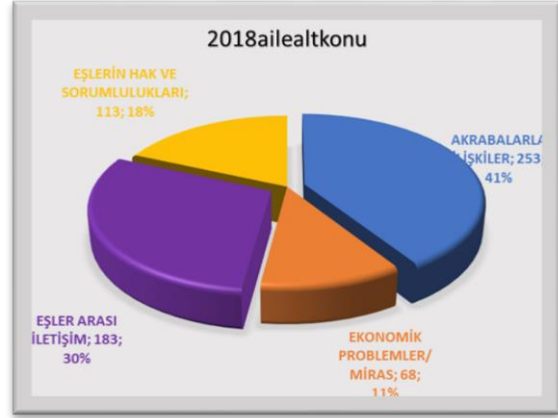
Aile başlığında 2015’te 639, 2018’de 617, 2020’de 1001 soru yer almaktadır. Grafik 19-20-21’de gösterildiği üzere tüm ana başlıklar içerisinde aile başlığında gelen sorular 2015’te %27, 2018’de %35 ve 2020’de %33 oranında gelmektedir. Buradan yaklaşık olarak her üç veya dört sorudan birinin aile başlıklı bir soru veya sorunu içerdiğini söyleyebiliriz.

Aile başlığında 2015'te gelen soruların %92'si kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş bilgisi belirtilenlerin %51'i 25-40, %24'ü 41-60, %6'sı 19-24, %2'si 61 yaş ve yukarısidir. Mesleki durumu belirtilenlerin %42'si ev hanımı, %11'i bir kamu kuruluşunda çalışan memur, %3'ü öğrencidir. Tüm kartekslerde ev hanımı ve öğrencilik durumu bir meslek olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle araştırmada ev hanımı ve öğrenci durumunu meslek bilgileri içerisinde değerlendirmeye alınmıştır. Öğrenim durumu belirtilenlerin %21'i lise, %17'si ilkokul, %11'i üniversite mezunudur. Medeni durumu belirtilenlerin %84'ü evli, %4'ü bekar, %4'i duludur. 2018'de soruların %94'ünü kadınlar sormuştur. Yaş bilgisi belirtilenlerden %31'i 25-40, %20'si 45-60, %3'ü 19-24, %2'si 61 yaş ve üstü, yaş aralığındadır. Meslek durumu belirtilenlerin %30'u ev hanımı %6'sı memurdur. Eğitim durumu belirtilenlerin %15'i lise, %8'i ilkokul %8'i üniversite mezunudur. Medeni durumu belirtilenlerin %53'ü evli, %3'ü bekar, %2'si duludur. 2020'de soruların %93'ünü kadınlar sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %26'sı 25-40, %16'sı 41-60, %4'ü 61 yaş ve yukarısı, %3'ü 19-24, yaş aralığındadır. Meslek bilgisi yer alanların %25'i ev hanımı %5'i memurdur. Eğitim durumu belirtilenlerin %11'i lise, %8'i ilkokul ve %6'sı üniversite mezunudur. Medeni durumu belirtilenlerin %51'i evli, %2'si bekar, %3'ü duludur. Her üç yıl birlikte değerlendirildiğinde soruların çoğunluğunun 25-40 yaş arasındaki lise mezunu ve evli kadınlar tarafından sorulduğu görülmektedir. Buradan, ailesi ile farklı problemler yaşayan kadınların sorunlarını çözmede daha istekli olabildikleri söylenebilir. Yaş aralığının genç olması bize, sorun çözme odaklı dinamik bir kitlenin varlığını göstermektedir. Sorunlar yerinde ve vaktinde doğru yönlendirmeler neticesinde çözüme kavuşturulduğunda bu genç kesim, aileyi gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir şekilde aktarabilme imkanına kavuşmuş olacaktır.

Araştırmada aile konusu akrabalarla ilişkiler, ekonomik problemler-miras, eşler arası iletişim, eşlerin hak ve sorumlulukları olmak üzere alt başlıklarda ele alınıp değerlendirilmiştir.

Grafik 22.2015 Aile alt konu

Grafik23.2018 Aile alt konu

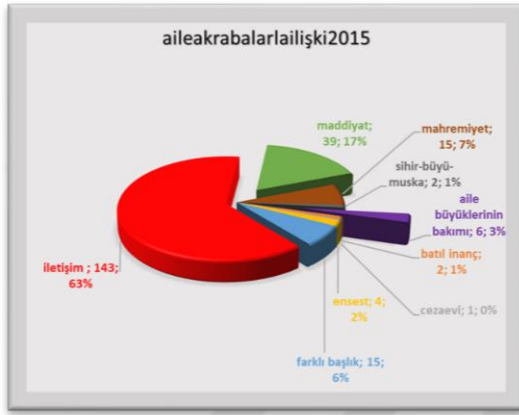

Grafik 24.2020 Aile alt konu

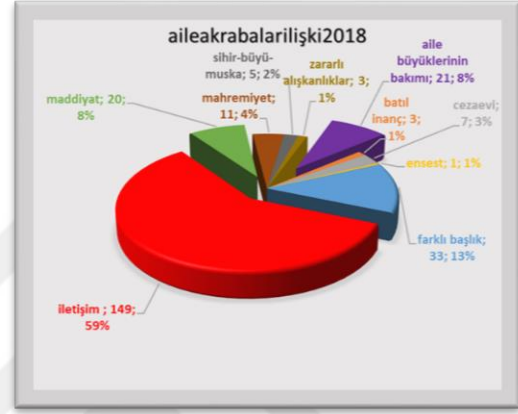
4.1.1.1. Akrabalarla İletişim

Evlilik, kadın ve erkeğin içinde bulundukları toplumun kuralları ekseninde sosyal ve hukuki kurallara uygun olarak karşılıklı sorumlulukların üstlenilerek hayatlarını birleştirmeleri ve aile kurmalarıdır. Her toplumda ve her kültürde var olan evlilik, insanlara yeni bir hayat tarzı sunmakta ve yeni akrabalık ilişkilerini beraberinde getirmektedir. Evlilik sonunda kurulan aile, akraba ve hısım dediğimiz diğer insanlarla da münasebeti doğal olarak içerir. Akrabalar ile kurulan ilişkiler kültürden kültüre farklılık göstermektedir (Evrar, 2018). Evlilik ve akrabalık ilişkileri, inanılan din, topluma özgü bazı özel sosyo-kültürel şartlar, soyun izlenmesine ilişkin kurallar tarafından belirlenirken toplumun coğrafik yapısı ve diğer toplumlarla geliştirdiği ilişkiler de evlilik ve akrabalığı düzenleme stratejileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Ökten,2009).Bununla birlikte geleneksel

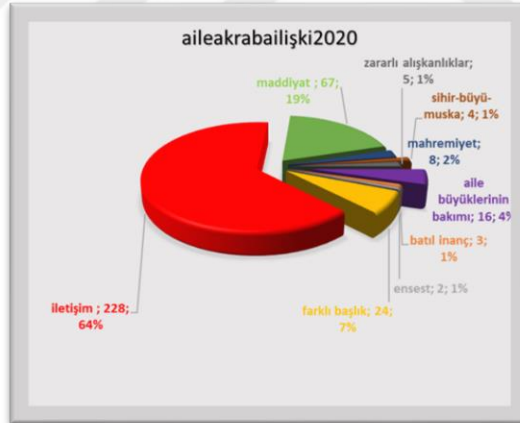
toplumlardan modern topluma geçiş ile toplumda yaşanan bir takım değişim ve dönüşümler akrabalarla ilişkilerde yeni algılar ve yeni yaşam biçimleri ortaya çıkarmıştır. Tüm bu etkenler çerçevesinde akrabalarla iletişim, maddiyat, akrabaların beklentileri, ebeveynlerin yaşlanması sonucu ortaya çıkan problemler, kardeşlerin geçinememesi vb. sorunların çözümüne yönelik bazı arayışlar içerisinde girilmesine sebep olmuştur. Çözüm bulma noktasında ADRB'ye müracaat eden danışanların sayısının fazla olması akrabalarla yaşanan problemleri en aza indirme çabalarının yanı sıra bu konuda manevi bir sorumluluk altına girmek istemediklerinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Grafik 25.2015Akrabalarla ilişkiler

Grafik 26.2018 Akrabalarla ilişkiler

Grafik 27.2020 Akrabalarla ilişkiler

Kartekslere yansıyan akrabalarla ilişkiler konusunda 2015'te 227, 2018'de 253, 2020'de 357 soru bulunmaktadır. Her üç yılda iletişim ile ilgili problemler yoğunluktadır. Akrabalarla ilişkiyi etkileyen maddiyat konusunda 2018 yılında azalma olurken 2020 yılında tekrar artış görülmektedir. Aile büyüklerinin bakımı sorularında 2018'de artış

olmakla beraber 2020’de az da olsa düşüş yaşanmıştır. Mahremiyet konusunda yaşanan problemler de sorulara yansımıştır.

Tablo 2. Akrabalarla iletişim

Akrabalarla İletişim	2015	2018	2020
Kayınvalide/ kayınbaba ile iletişim problemleri	53	38	63
Akrabalarla görüşmek istememe	18	22	30
Bireyin anne/ babası ile iletişim problemleri	16	29	60
Akrabaların beklentisi	14	19	20
Gelin/damat ile iletişim problemleri	17	18	22
Kardeşler arasında iletişim problemleri	11	13	26
Kul hakkı	7	0	2
Yas süreci	0	0	3

Akrabalarla ilişkilerde en fazla iletişim problemleri sorulmuştur. Soruyu yöneltenlerin çoğunlukla kadın olması onların bu konularda daha fazla zorlandıklarını ve problemlerini kimseyle paylaşamadıklarını göstermektedir. Yakın akraba ilişkileri kayınvalide-kayınbaba, bireyin kendi ailesiyle, anne-babası ve kardeşleri ile yaşadığı sorunlar, akrabaların beklentileri bütün bu etkenler ilişkilerde sorunlara neden olmakta en nihayetinde taraflarca ilişkileri sonlandırmaya varıncaya kadar birtakım çözüm önerileri sıralanmaktadır. Bir yandan ilişkilerde bir çözülme yaşanırken geleneksel aile yapımızın belirlediği kadın-erkek rolleri ile dinimizin akraba ilişkileri konusunda sevgi, merhamet eksenli yaklaşımı vb. etkenlerle kadın, ikilem içerisinde kalmaktadır. Bunun neticesinde akrabalarına davranışlarının doğru olmadığına kanaat getirmektedir. En nihayetinde çözüm olarak kendi arzu istek ve yaşantısından ödün vererek geri çekilmekte bazen de tüm bağları koparma yoluna gidebilmektedir.

4.1.1.1.1. Bireyin Kayınvalide/Kayınbaba ile İletişimi

Aile üyelerinin farklı ihtiyaçlarını karşılayan evlilik, insanlara yeni bir hayat tarzı sunarken aynı zamanda eşin akrabaları ile iletişimi de beraberinde getirir. Evlilik ilişkilerinde eşlerin anne babaları ve her iki tarafın akrabaları ile kurulan iletişim, ailenin kendini güçlü hissetmesini sağlar. Aynı zamanda ailenin kendilerini hayatta yalnız hissetmesini azaltır (Paş-Kolluoğlu, 2020). Bununla birlikte eşin ailesiyle yaşanan anlaşmazlıklar problemlere neden olabilir. Bu problemlerin sebeplerinden biri de gelin ve

kayınvalide arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklanabilmektedir. Kayınvalidenin yeni kurulan aile içine karışması, oğlunu başka bir kadınla paylaşmak istememesi, gelinin eşini annesinden uzaklaştırmak istemesi vb. durumlar olabilmektedir. Bu durumda çaresiz kalan erkek, umursamaz davranabilmekte ve bunun sonucunda da eşler arasında problemler yaşanabilmektedir. Problemlerin çözümü içinde ADRB'ye gelen danışanlar ne yapmaları gerektiği konusunda tavsiye almak istemektedirler.

Tablo 3. Kayınvalide/kayınbaba ile iletişim problemleri

Kayınvalide/Kayınbaba İle İletişim Problemleri	2015	2018	2020
Kayınvalidem ile görüşmek istemiyorum. Günah olur mu?	31	9	5
Kayınvalidem bizde kalıyor. Çok bunaldım. Ne yapabilirim?	4	11	0
Eşim anne-babasının etkisinde kalıyor. Ne yapmalıyım?	0	4	5
Kayınvalidem aile işlerimize çok karışıyor.	0	0	5

2015'te kartekslere yansıyan kayınvalide-kayınbaba ile yaşanan iletişim problemlerini içeren soruların demografik özelliklerine baktığımızda 53 iletişim sorusunun 52'sini kadınların sorduğu görülmektedir. Yaş durumu belirtilenlerin 3'ü 25-40, 5'i 19-24 yaş aralığındadır. Yaş aralığının 19-24 ve 25-40 olması bize evliliğinin üzerinden çok yıllar geçmeyen kişiler tarafından sorulduğunu göstermektedir. Medeni durumu belirtilen ve kayınvalidesi ile sorun yaşayanların 25'i ev hanımıdır. Eğitim bilgisi verilenlerin 11'i lise, 5'i üniversite mezunudur. Sorunun içerik detayında en fazla merak edilen husus Tablo 3'te görüldüğü üzere iletişimi kesmek durumunda günah olup olmadığı bilgisidir. Kayınvalide-kayınbaba iletişimi ile ilgili 38 sorusunun tamamını kadınlara aittir. Yaş durumu belirtilenlerin 21'i 25-40 yaş aralığındadır. Eğitim durumlarına baktığımızda 11'i lise, 2'si üniversite ve 1'i doktora mezunu olduğu görülmektedir. Ev hanımı olanların sayısı 23'tür. Soruların içerik detayında kayınvalidem yüzünden hastalandım, kayınvalideme inat çocuğumu süttten kestim, eşimin anne-babası bana mesafeliler, kayınvalidem kendisini öldüreceğini sanıyor vb. soru içeriklerinin yanı sıra dile getirilen husus, görüşmek istememe ve onlar yüzünden çok bunaldım açıklamasıdır. 2018'de dile getirilen diğer bir husus, eşlerin birbirlerini anne-babasının etkisinde kalması ile suçlamasıdır. 2020'de 63 sorunun tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş bilgisi verilenlerin 22'si 25-40 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 3'ü lise, 4'ü üniversite mezunudur. Bu alanda 48 kişinin eğitim bilgisi boş bırakılmıştır. Meslek bilgisi verilenlerin 38'i ev hanımıdır.

Soruların içeriğinde ‘Onlardan nefret ediyorum bu duygudan nasıl kurtulabilirim?’ ‘Kayınvalidemi sevmiyorum ama iyi davranıyorum. Riya mıdır?’ ‘İletişimi nasıl sağlayabilirim?’, ‘Yaşadıklarımı kendi anneme anlatsam dedikodu olur mu?’, ‘Salgın hastalık Covid nedeniyle kayınvalideme gitmek istemiyorum günah olur mu?’ vb. soru içeriklerinin yanı sıra en çok sorulan hususlar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Her üç yıla ait verileri karşılaştırdığımızda soruların tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Bu durum geleneksel aile yapısının etkisiyle kadınların, erkeklerin ebeveynleriyle daha fazla yüz yüze gelmelerinin bir sonucu olabilir. Ayrıca erkeklerin, kadınların anne-babalarıyla hiç problem yaşamadıklarını göstermediği gibi kadınların var olan problemlere çözüm bulmada erkeklere göre daha hassas davrandıklarının bir göstergesi olabilir. Medya ve değişik ortamlarda karşılaştığımız birçok anlatı, önceden beri bilinen ve dillendirilen gelin-kayınvalide ilişkisine önyargılı bakılmasına sebep olabilir. Soru soranların çoğunluğu 25-40 yaş aralığındadır. Yaş ilerledikçe (41-60 yaş) insanlar birbirini daha iyi tanımaya fırsat bulmakta, böylelikle bazı meseleler daha az problem edilir olmaktadır. Yine 19-24 yaş aralığındaki kadınların soru sayılarının az olmasının, erken yaşta evlenenlerin problemlerini dile getirmede daha çekingen davranmalarının bir sonucu olduğu ileri sürülebilir. Bunun yanında kayınvalideye uzak olma neticesinde daha az görüşülmesi, daha az problemin yaşanmasına neden olabilir. Problem yaşayanların çoğunluğu lise ve üniversite mezunudur. Bu durum geleneksel aile yapısında eğitim düzeyi arttıkça insanların yaşanan problemleri göz ardı etmek yerine çözüm bulma çabası içerisine girdiklerinin göstergesi olabilir. Soruları yönelten kadınların çoğunluğunun ev hanımı olması, tüm gün evde olan kadınların ev içerisindeki aile büyükleri ile daha fazla muhatap olması, bütün gün evde olan hanımların aile büyükleri ile daha fazla karşı karşıya bulunmaları ile ilişkili olmalıdır. Her üç yıla ait soruların içerik detayında en fazla dile getirilen husus kadının, eşinin anne-babasıyla görüşmek istememesi ile ilgilidir. Bu durum problemlerine çözüm bulamayan insanların en nihayetinde en yakınları olsa dahi görüşmek istemeyerek kolay yolu tercih ettiklerinin göstergesi olabilir. Burada kendilerine engel olan durum, dinimizin akrabalarla ilişkilerin kesilmemesi yönündeki buyruklardır. Buradan, dinin insanın aile yapısını etkilemeye devam eden önemli amillerden birisi olarak güncelliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Altunsu’nun kuşakları, 60 yaş ve üzerini 1. kuşak, 40-59 yaş aralığını 2. kuşak, 18-39 yaş aralığını 3. kuşak olarak sınıflandırdığı çalışmasında gelinlerin kayınvalideleri ile yaşadığı sorunları tespit etmeye çalıştığı

görülmektedir. Buna göre 1. kuşağın sorunu aynı evde yaşamak, 2. kuşağın sorunu aynı evde yaşamak ve her şeye karışmak, 3. kuşağın sorunu aynı evde yaşamak, her şeye karışmak, kıskançlık ve anlaşılamama olarak belirlemiştir (Altunsu Sönmez, 2016). Her üç kuşaktaki ana problem, aynı evde yaşama ve her şeye karışma olarak tespit edilmiş olup ADRB'ye gelen soruların da bu içerikte olduğu görülmektedir.

4.1.1.1.2. Akrabalarla Görüşmek İstememe

Büyük aile yapısından çekirdek aileye; hatta bireysel yaşama geçilmesiyle akrabalarla ilişkilerde bazı sorunlar gündeme gelebilmektedir. Yakın akrabaların iletişim kazaları bazen çözülemez bir hal almakta, dargınlıklara; hatta bir daha görüşmek istememeye kadar varabilmektedir. Dinimiz, yakınları arayıp sormayı, uzakta olanları imkân nispetinde ziyaret etmeyi ve muhtaç olanlara yardımda bulunmayı emreder (Buhârî, Edeb, 10-11). Kur'an-ı Kerîm ve hadisler akrabalık ilişkilerinin karşılıklı ziyaret, haberleşme, maddî ve manevî yardımlaşma vb. çeşitli vesilelerle devamlılığı ve güçlendirilmesi konusunda uyarılarda bulunur. Bir yandan inancının gerektirdiği iletişimi kesmeme uyarısı, diğer taraftan yaşadığı gerilim, bireyi akrabalarla iletişimi en aza indirme noktasında farklı çözüm arayışlarına yöneltebilmektedir. Danışanlar buldukları çözümün dini açıdan sakıncası olup olmadığını öğrenmede çaba içerisine girebilmektedirler. ADRB'lere gelen soru sayısının fazlalığı bu konuda dini hassasiyetin olduğunu göstermektedir. Akrabalarla görüşmek istememe başlığına ait yıllara göre soru sayıları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Kartekslerde yer alan ve 2015'te 18 akrabalarla görüşmek istememe sorusunun 17'si kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilen 10 kadın 25-40 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilen kadınların 5'i lise 1'i üniversite mezunudur. Medeni durumu belirtilen kadınların 8'i ev hanımıdır. Görüşmek istememe nedenleri arasında en fazla dikkat çeken hususlar, kocanın eşinin anne-babasıyla görüşmesine izin vermemesi, kocanın eşinin anne-babasına ziyarette bulunmaması dolayısıyla kadının da eşinden intikam almak için kayınvalide-kayınpederine gitmek istememesi, gelinin kayınvalide-kayınpederini eve almaması gösterilmektedir. Burada dikkati çeken husus, eşlerin kendi aralarındaki problemleri çözmek yerine birbirlerinden intikam almak için aileleri kavgaya dahil etme çabalarıdır. Bu durum sorunları çözmek bir yana olaya başkalarını dahil etmek suretiyle sorunun katılımcı sayısını artırmaktan başka bir işe

yaramamaktadır. Ataerkil toplum yapısında ailelerine gönderilmeyen gelinler, bu durumu kabullenmek durumunda kalırken toplumsal yapının az da olsa değişmeye başlamasıyla gelinlerde alternatif çözümler üretmeye başlamaktadırlar. Fakat iletişim doğru kurulamadığından, bulunan bu çözümler karşılıklı tarafların yıpranmasına sebep olmaktadır. 2018 yılında görüşmek istememe sorularının 20'si kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerden 6'sı 25-40, 6'sı 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 4'ü lise 3'ü üniversite mezunudur. Medeni durumu belirtilenlerin 7'si ev hanımıdır. Soruların içeriği 'ayrı eve çıkmak istiyorum', 'annemle görüşmek istemiyorum', 'gelinle görüşmek istemiyorum, 'üvey anne ile görüşmek istemiyorum' şeklindedir. Diğer yıllarda olduğu gibi bu yılda da aynı şekilde eşlerin ailelerini görmek istememelerinden kaynaklı sorunlar çoğunluktadır. 12 soru içeriği kadının kocasının ailesiyle görüşmek istememesidir. 2020 yılında görüşmek istememe ile ilgili 30 sorunun 28'i kadınlar tarafından sorulmuştur. 10 kadın 25-40 yaş aralığındadır. 4'ü lise 2'si üniversite mezunudur. 10'u ev hanımıdır. Soruların içeriğini 'ayrı eve çıkmak istiyorum', 'annemle görüşmek istemiyorum', eşimin annesiyle görüşmek istemiyorum', 'kızım benimle görüşmek istemiyor' vb. oluşturmaktadır.

Her üç yıla ait değerler karşılaştırıldığında sorunlar kadınlar tarafından dile getirilmektedir. Soruları yöneltenlerin çoğunluğu 25-40 yaş aralığında lise mezunu ev hanımlarıdır. Burada tüm akrabalarla görüşmek istememe ile ilgili sorular gündeme alınmış olsa da yine en fazla eşlerin anne-babasıyla özellikle de annesiyle görüşmeden duyulan rahatsızlıklar dile getirilmektedir. Özellikle 'eşim, ailem ile görüşmemi istemiyor' başlığından, sorunların içerik detayında asıl problemin eşlerin arasındaki problemlerin akrabalara yansıtılması olduğunu söyleyebiliriz. Anadolu'da yaygın olarak kullanılan kız tarafı erkek tarafı derken bir tarafa taraf olma toplumsal kalıplarımızda yer edinmiştir. Birbirleriyle doğru iletişim kuramamış eşler karşı tarafı çoğunlukla kendi ailesinin etkisinde kalmakla suçlamaktadır. Burada dikkat çeken bir husus da bireyin kendi ailesi ile problem yaşadığında onlarla iletişimi kesme yönünde eylemde bulunmak istemesiyle ilgili soruların sayılarında özellikle son iki yılda artış olduğudur.

4.1.1.1.3. Bireyin Gelin ve Damadı ile İletişimi

Akrabalarla ilişkilerde kayınvalide ve kayınpederi ile sorun yaşayan taraf sadece gelin-damat olmadığı gibi kayınvalideler ve kayınbabalar da gelin/damat ile yaşadıkları

problemleri dile getirmektedirler. 2015 yılında gelin-damat sorunları ile ilgili 17 sorunun tamamını kayınvalideler sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin 13'ü 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerden 7 kadın ilkokul mezunudur. Meslek durumu belirtilen 11 kadın ev hanımıdır. Soruların içeriğine baktığımızda kocası tarafından ailesiyle görüşmesine izin verilmeyen kadının yaşadığı sorunlar güncelliğini korumaktadır. Fetva sorularına da yansıyan soru içeriği 'Bir erkeğin hanımına anne-babasıyla ve akrabalarıyla görüşme yasağı koyması caiz midir?' şeklindedir. Sorunun cevabında mezhep imamlarının cevabına yer verilerek Şafii mezhebine göre kadının ailesine giderken izin alması gerektiği görüşü belirtildikten sonra Hanefi mezhebine göre haftada en az bir defa ailesine gidebilir yoksa sıla-i rahim ihmal edilmiş olur görüşü doğrultusunda fetva verilmiştir (Salman, 2015). Sıla-i rahim ile ilgili ayetler, hadisler, iyilik prensibi, örfi uygulamaların her dönem için geçerli olacağı vb. durumlar göz önüne alınarak danışanlara bilgilerin doğru ifade edilmesine ve doğru davranış yöntemlerinin aktarılmasına ihtiyaç vardır. Büroya gelen soruların çokluğu bu doğrultuda bir düzenlemenin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Sorular içerisinde gelininin hareketlerinden rahatsız olan kayınvalide, gelini ile görüşmek istemediğini dile getirmektedir. Kayınvalidenin oğlunun evine gitmek istememesi çok alışık olduğumuz bir tablo olmasa da artık bu tür problemlerin varlığı sorularda kendisini hissettirmeye başlamıştır. Aynı şekilde gelinin, eşinin anne-babasını eve almak istemediği durumlar da kayınvalideler tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Sorular içerisinde 'Gelini başka bir erkekle gördük ne yapmalıyız?', 'Geline iftira attım boşandılar. Çok pişmanım', 'Kayınvalide damadın evinde ne kadar kalır?' vb. sorunlarda dile getirilmektedir.

2018 yılında gelin-damat sorunlarıyla ilgili 18 sorunun 18'i gelin veya damadı ile sorun yaşayan kayınvalideler tarafından sorulmuştur. 18 sorunun 6'sında kayınvalideler damatlarıyla sorun yaşarken 12 kayınvalide gelini ile sorun yaşamıştır. Yaş durumu belirtilenlerin 7'si 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 3'ü ilkokul, 3'ü lise ve 3'ü üniversite mezunudur. Meslek durumu belirtilen 6 kadın ev hanımıdır. Soruların içeriğinde gelinleri ile görüşmek istemeyen kayınvalide, oğulları ile gelinin arasını düzeltmek için okunabilecek bir dua tavsiyesi isteyen kayınvalide, gelininin kendisini öldürmek istediğini düşünen kayınvalide soruları yer almaktadır. 2020 yılında gelin-damat sorunlarında 22 sorunun 20'si kadın 2'si erkek tarafından sorulmuştur. Sorularda 12 danışan gelini ile sorun yaşarken 10 danışan da damadı ile sorun yaşamaktadır.

Erkeklerden 1'i hanımının kendi annesi ile görüşmesinden rahatsız olduğunu bu yüzden annesi ile görüşmesini istemediğini ifade etmiştir. Diğer erkek ise hanımının kendi annesine karşı çok ilgisiz olduğunu ne yapması gerektiğini sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin 5'i 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu çoğunlukla boş bırakılmıştır. Meslek bilgisi bulunanların 6'sı ev hanımıdır. Soruların içeriğini eşi tarafından ailesinin ziyaretine izin verilmeyen kadın, gelinleri ile görüşmek istemeyen kayınvalide, 'Gelinim devamlı telefonla konuşuyor. Ne yapmalıyım?', 'Kızımı dışladıklarını gördükçe dayanamıyorum. Ne yapmalıyım?' vb. konular oluşturmaktadır. 'Eşimden gizli anneme bir tabak yemek götürebilir miyim?' sorusu eşi ile arasının açılmaması adına kadının yaşadığı sıkıntıyı anlatan bir soru çeşidi olarak kartekslerde yer almıştır.

Her üç yılın gelin-damat sorularının çoğunluğu kayınvalideler tarafından sorulmuştur. Soruların kayınvalideler tarafından sorulması bize kayınvalidelerin gelin ve damatları ile yaşadıkları sorunları gündeme aldıklarının göstergesidir. Bu durum aslında bizde geleneksel aile yapısının yavaş yavaş kırıldığını gösterir. Nitekim kayınvalideler gelinin varlığını kabul etmeye başlamış, sorunların olabileceği gerçeğini daha kabul edebilir olmuşlardır. Soruların kayınvalidelerden gelmesi gelin veya damatların kayınbabaları ile daha az sorun yaşadıklarının göstergesi olabileceği gibi kadınların sorunlara daha duyarlı olduklarının göstergesi de olabilir. 41-60 yaş aralığında kayınvalidelerin sorunları dile getirmesi orta yaş ve üzeri kadınların iletişim konusuna önem verdiklerinin ve daha uzlaşmacı bir tavır içerisinde olduklarının göstergesi olabilir. Kayınvalide-kayınpeder, görüşmek istememe ve gelin-damat sorunlarını birlikte değerlendirdiğimizde bu ailelerin işlevsel olmayan aile modeline sahip olduğu söylenebilir. İşlevsel olmayan aile modeli birbirleriyle az iletişim kuran, açık ve net bir konuşma tarzı bulunmayan, sorun olduğunda birlikte çözüm aramayan, aralarında samimi bir yakınlık olmayan, birbirlerine iyi olmayan duyguları hissettiren vb. özellikleri kendisinde barındıran aile modelidir (Tuzcuoğlu, 1994).

4.1.1.1.4. Bireyin Kendi Anne-Babasıyla İletişimi

Kartekslerde akrabalarla ilişkilerde eşlerin aileleri ile ilgili yaşanan problemlerin yanı sıra bireyin kendi anne-babasıyla yaşadıkları problemler de dile getirilmektedir. Tablo 2'de 2015,2018,2020 yıllarına ait bireyin anne babasıyla iletişimi ile ilgili soru sayıları belirtilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü üzere 2015'te bireyin kendi anne-babası ile iletişimi

başlığında 16 sorunun 15'i kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin 10'u 25-40 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 4'ü üniversite 4'ü ilköğretim mezunudur. Meslek bilgileri belirtilenlerin 8'i ev hanımı, 4'ü memur, 2'si serbest meslek sahibidir. Medeni durumu belirtilenlerin 13'ü evlidir. Soruların içeriğini en fazla annesi ile problem yaşayan kadınlar 'Anneme nasıl mesafe koyabilirim?' oluşturmaktadır. 'Kardeşler arası adaletsizlik', 'Boşanma sürecindeyim annem-babam sahip çıkmıyor', 'Babam ile problem yaşıyorum', 'Anne-babaya sadece erkek çocuk mu bakar?' vb. diğer soru başlıklarını oluşturmaktadır. 2018'de anne-baba ile çocuklar arasındaki iletişim başlıklı 29 sorunun 28'ini kadınlar sormuştur. Yaş bilgisi belirtilenlerin 11'i 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 4'ü lise mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin 10'u ev hanımı, 2'si memur, 1'i esnaftır. Medeni durumu belirtilen 10'u evlidir. Soruların içeriğinde ebeveynlerin evlatlarına beddua etmesi, anne ile problem yaşayıp bunun neticesinde annesine küsen çocuklar 'Geçen cuma annemi kaybettim, geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat etti. Ablamın eşinin taşıdığı sözler yüzünden birbirimize kırıldık ve 8 aydır annemle görüşmüyordum. Şimdi çok üzgünüm, ne yapabilirim?' sorusunda görüldüğü üzere annenin ölümüyle gelen yas sürecinde yaşanan üzüntü, kızı ve oğlu ile problem yaşayan annelerin büroya gelerek ne yapabilirim şeklinde tavsiye istemeleri, toruna bakan anneanneninin yaşadığı sorunlar vb. birçok konuda soru ve sorunun çözümü için bürolara başvurulmuştur. 2020 yılında anne-baba ile çocuk ilişkisi başlığında 60 soru bulunmaktadır. Soruların 55'ini kadınlar sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin 19'u 25-40, 10'u 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 10'u üniversite mezunu 6'sı lise mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin 13'ü ev hanımı, 4'ü memur ve 1'i emeklidir. Medeni durumlarına baktığımızda 27 kişinin evli olduğunu görmekteyiz. Soruların içeriğinde kişinin kendi anne-babasıyla problem yaşadığı ve görüşmek istemediği belirtilmektedir. Anne-babanın çocuklarına bedduası (11 soru), kardeşler arasında adaletsiz davranma (8 soru), '3 oğlum var eşlerinin yanında beni tersliyorlar ne yapmalıyım?' sorusunda olduğu gibi çocukların anne-babayı rencide edecek davranışlarda bulunması konuları bulunmaktadır.

Yıllara göre bir değerlendirme yapacak olursak, öncelikle soruların büyük çoğunluğunu kadınlar sormuştur. Yaşları 25-60 yaş aralığındadır. Bu durum anne-baba ile çocukların ilişkisinde çıkan problemlerde yaş aralığının geniş olduğunun göstergesidir. Aynı şekilde soruyu soranların çoğunluğu üniversite mezunudur. Buradan eğitim seviyesi

arttıkça bireyselleşmenin etkisiyle anne-babanın benimsenmeyen davranışlarına daha rahat tepki gösterildiği görülmektedir. Nitekim 2020’de danışanların 20’si üniversite mezunudur. Anne-babasıyla problem yaşayan danışanların birçoğunun evli olması, aralarında sağlıklı bir bağ kuramayan bireylerin yaşamının her döneminde kendi ailesiyle problem yaşama olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Bireyin kendi anne-babasıyla yaşadığı sorunlardan biri, anne-babanın evladına beddua etmesidir. Beddua kelimesi ile ilgili ayet ve hadislerin bulunması kelimeye dini bir nitelik kazandırmıştır. İnsanın beddua etme sebebini “Allah kötü sözün alenen söylenmesini sevmez; ancak zulme uğrayanlar hariçtir.” Nisâ 4/148 ayetinde ifade edildiği gibi çoğunlukla haksızlığa uğradığı, elinden yapacak başka bir şey gelmediği yani olanlar karşısında güçsüz ve yetersiz kaldığı zaman arzu ettiği eylemin gerçekleşmesini Allah’a havale etmesi şeklinde ifade edebiliriz. Dinimiz, zulme uğrayanların bedduasının geri çevrilmeyeceğini ifade etmekle beraber doğru olanın affetmek olduğu vurgusuna dikkat çeker. İslam’da bedduanın hoş karşılanmadığı oldukça açıkken Anadolu coğrafyasında bir kısım insanların her an beddua etmeye hazır oldukları, kendi kültür kodları içerisinde kötü kabul ettikleri durumlara karşı hiç tereddütsüz beddua ile karşılık verdikleri görülmektedir. Bu durum ise, toplumda beddua etmenin dini bir bilinçten çok sosyolojik bir olguyu temsil ettiğine işaret etmektedir. Ayrıca Dündar’ın ifadesiyle bedduaların, toplumun vicdanını rahatlatan, insanlara sorumlulukların yerine getirildiği hissini veren psikolojik rahatlama şeklinde bir arka planı vardır (Kocaer, 2007). Anne-babanın bedduası ile ilgili olarak peygamberimiz, “Çocuklarınıza beddua etmeyin. Allah’ın bir ihsan ve kabul saati vardır. O saate rastlarsa, aleyhte yaptığınız duayı kabul eder” (Ebu Davut, Salat 360), şeklinde uyarıda bulunmuştur. Beddua konusunda gelen danışanların çoğu işlerinin rast gitmemesinin sebebini anne-babalarının bedduasına bağlamaktadırlar. Araştırmamızda 2020’de beddua etme ile ilgili sorularda artış görülmektedir. Bu durum ebeveyn ve çocukları arasında olması gereken iletişimin kopma noktasına geldiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Kendisini ifade edemeyen anne-baba, çareyi gönül incitecek, genci üzecek bedduada bulmakta, genç de buna mukabil kendini savunmakta; ama bir yandan da bedduanın tutmasından korkmaktadır. Beddua problemlerin çözümünde çare olmadığı gibi gençleri aileden ve dinden uzaklaştıran hoş olmayan bir davranıştır.

4.1.1.1.5. Kardeşlerin İletişimi

İnsanın anne ve babasıyla kurduğu bağı yanı sıra kardeşleri ile kurduğu bağ da önemlidir. Kardeş ilişkileri bireyin sosyal gelişimi başta olmak üzere birçok gelişim alanını etkileyen önemli bir ilişki türüdür. Bu ilişki, çocuklar için anne ve baba ile kurulan ilişkiden daha uzun ömürlü olması ve arkadaşlarla kurulan ilişkiden daha derin olması özelliğiyle farklılık gösterir (Sumbas, 2020). Kardeşler arasındaki ilişki, kardeşler birbirlerinden mesafe ya da zaman gibi nedenlerle ayrı kalmış olsalar bile devam edebilir. Bununla birlikte, kardeşler arasındaki ilişki, çocukluk ve ergenlik döneminde bireyin ev içindeki en yakın ilişkilerinden biriyken; yetişkin dönemindeki kardeş ilişkilerindeki yakınlık telefon konuşmaları ve dönemsel ziyaretler ile devam ettirilebilir (Rodop, 2015). Kardeşler arasındaki ilişkiler; kardeş sayısı, eğitim, anne baba tutumları, kardeşlerin evlenmesi, çevre vb. birçok etken nedeniyle zaman zaman çatışmaya dönebilir. Kartekslere yansıyan sorularda danışanların çözüm bulma çabalarının göstergesidir.

Tablo 4. Kardeşler arası iletişim problemleri

Kardeşler Arası İletişim Problemleri	2015	2018	2020
Abim/ablam/kardeşim ile problem yaşıyorum	5	6	16
Abim/ablam/kardeşim ile görüşmek istemiyorum. Günah olur mu?	3	3	3
Abim/ablam/kardeşim ile problem yaşıyorum. Günah olur mu?	1	0	0
Kardeşime bakmak zorunda mıyım?	1	1	0
Kardeşlerin bedduası tutar mı?	0	0	2
Kul hakkı olur mu?	0	0	1
Kardeş kıskançlığı	0	0	2
Kardeşler arası adaletsizlik	0	0	2
Kardeşime nasıl davranmalıyım?	0	3	0

Tablo 2’de görüldüğü üzere kartekslerde 2015 kardeş ilişkisi başlığında 11 soru yer almaktadır. 10’u kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin 3’ü 25-40 ve 3’ü 60 yaş ve yukarıdır. Eğitim durumu belirtilenlerin 4’ü ilkokul 3’ü lise mezunudur. Meslek bilgisi belirtilenlerden 6’sı ev hanımıdır. Medeni durumu belirtilenlerden 5’i evli 4’ü duludur. 2018’de kardeş ilişkisi ile 13 sorunun tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş bilgisi belirtilenlerden 6’sı 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerden 4’ü ilkokul 2’si lise mezunudur. Meslek bilgisi belirtilenlerden 6’sı ev hanımı 9’u evlidir. Soruların içeriği çoğunlukla dargın olan kardeşlerin nasıl davranmaları gerektiği ile ilgilidir. 2020’de kardeş ilişkisi 26 sorunun tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. 7 soru

25-40 yaş aralığından gelmiştir. 5 ilkokul 2 lise 2 üniversite mezunu olan kadınların 4'ü ev hanımıdır. 9'u evlidir. Soruların içeriğinde 'Kız kardeşim benden sonra evlendi, benden önce hamile kaldı, bana sormadı bile, benden küçük, önce ben doğurmalı değil miydim?' sorusunda görüldüğü üzere kardeş kıskançlığının en uç noktalarını barındıran sorulara yer verildiği görülmektedir. Danışanların büyük çoğunluğu kadınlardır. 2018 yılında 41-60 yaş aralığında danışanlar dikkat çekerken diğer yıllarda 25-40 yaş aralığında danışanların çokluğu dikkat çekmektedir. Bu durum anlamlı bir sonuç çıkarmasa da her yaş grubundan soru geldiğinin göstergesidir. Genel olarak bekar bireylerin arasında daha fazla problem olabileceği düşünülürken, evli kardeşler arasında fazla problem olabileceği görülmektedir. Bunun bir sebebi de soruların içeriklerinde yer aldığı üzere kardeşlerin aileye yeni katılan bireylerle yaşadıkları sıkıntılar olabileceği gibi yeni katılan damat ve gelinlerin kardeşlerin arasının açılmasına sebep olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

4.1.1.1.6. Mali İlişkiler

Akrabalar arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyen bir durum da akrabaların maddi konulardaki tasarruflarıdır. Maddiyat, kartekslere yansıyan bir soru çeşidini oluşturmaktadır. Yıllara göre değerlendirdiğimizde 2015 yılında akrabalarla ilişkiler konusundaki 39 soru akrabaların arasının açılmasına sebep olan maddi konularla ilgilidir. Maddiyat konusunda soru soranların 37'si kadındır. Yaş durumu belirtilenlerin 18'i 25-40 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 12'si lise mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin 24'ü ev hanımıdır. Medeni durumu belirtilenlerin 30'u evlidir. Sorulardan 13'ü, 'Ev alacağız. Babam bize yardımcı olmuyor' 'Eşim yıllarca kayınpederime para yardımında bulunmuş. Hakkımı helal etmiyorum' sorularında görüldüğü üzere babalarının kazancından yararlanmak isteyen çocuklardan veya çocuklarının kazançlarından faydalanmak isteyen anne-babalardan kaynaklı sorunlardır. Maddi çıkar elde etmek isteyen 10 danışan, maddiyat ile ilgili kayınvalide-kayınpeder ile yaşanan sorunları dile getirmektedir. Soruların çoğunluğunu 'Eşimin bana ödediği mehri daha sonra kayınpederim benden zorla aldı ve ödemedi. Ben de hakkımı helal etmiyorum dedim. Bu durumda boşanmış olur muyum? Hakkını helal etmemek boşanmaya sebep olur mu?' sorusunda olduğu gibi temel problem çoğunlukla gelinlere verilen mehrin yakın akrabalarca borç alınıp sonra ödenmemesinden kaynaklanmaktadır. 2018 yılında akraba ilişkileri ile ilgili 20 soruda problem maddiyattır. Danışanların tamamı kadındır. Yaş durumu belirtilenlerin 6'sı 25-40 ve 6'sı 41-60 yaşındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin

4'ü lise mezunudur. Meslek bilgisi belirtilenlerin 6'sı ev hanımı medeni durumu belirtilenlerin 12'si evlidir. Soruların içeriğinde (7 soru) anne-baba ilişkisinde 'Biz 4 kardeşiz annem babam en küçük kardeşimizle yıllardır birlikte yaşıyorlar. Bütün gelirimizi kardeşimiz kullanıyor. Annem-babam da ses çıkarmıyorlar. Biz sanki yokmuşuz gibi davranıyorlar ne yapmalıyız?' sorusunda olduğu gibi anne-babanın bakımıyla ilgilenen çocuğun maddi yardım beklentisi ve anne-babanın fayda ilişkisinin etkisiyle bu duruma sessiz kalması ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Anne-babasına bakan evlat anne-babanın vefatından sonra daha fazla mal talebinde bulunabilmektedir. Daha fazla mal istemesinde kendini haklı bulmakta ve anne-babasına kendisinin baktığını ifade etmektedir. Bu durum kardeşler arası ilişkileri etkilemekte özellikle miras paylaşımında sıkıntı oluşturmaktadır. 2020'de 67 soruda maddi problemler akrabalar arasında sorunlara sebep olmuştur. Danışanların 62'si kadındır. 5 erkek danışan mehir, takı ve zekât konularında sormuştur. 62 kadından yaş durumu belirtilenlerin 38'i 25-40 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 5'i lise 7'si üniversite mezunudur. Meslek bilgisi belirtilenlerin 17'si ev hanımıdır. Medeni durumu belirtilenlerin 44'ü evlidir. Danışanların birçoğu kocalarının anne-babasından maddi yardımda bulunmaları gerektiği beklentisinde olduklarından beklentilerinin karşılık bulmadığı durumlarda sorun yaşayarak büroya başvurmuşlardır. Kendi anne-babasıyla sorun yaşayanlar ise anne-babalarının mal paylaşımında kardeşler arasında ayırım yaptığı iddiasında bulunmuşlardır. Helal-haram durumu ile ilgili sorular bu yıl kartekslerde yer almıştır. 'Kayınpederimin bankada faizli parası var. Biz ikaz ettik ama dinlemiyor. Ben onların evinde ikram yemeyince canları sıkılıyor ve problem oluyor. Ben bu durumda aileyi bölmekle suçlanıyorum. Ne yapmalıyım' sorusunda olduğu gibi faiz, bazı ilişkileri sarsacak nitelikte güven problemleri oluşturmaktadır. Kazancın helal-haram durumu 'Faizli işlem yaptığı bilinen akrabalarla iletişim hangi boyutta olmalıdır?' 'Evlerinde verdikleri ikramalar yenir mi?', 'Nasıl bir davranış sergilemeliyim?' vb. birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu problemler özellikle banka faiz vb. işlemlerle karşılaşmaların daha olası olduğu günümüzde, yapılan işlemlere helal-haram noktasında nasıl bakılması gerektiği konusunu gündeme getirmektedir. Bu durumun olumsuz etkisini azaltmada genel bilgilendirmelerin yapılması bireylerin zihinlerindeki karışıklığı gidermeye yardımcı olabilir. Helal-haram şüphesinin akrabalık ilişkilerini olumsuz etkileyen bir diğer soru da 'Kayınpederim pikniğe gittiğimizde yol kenarında büyümüş sahipsiz ağaçlardan armut topladı. Ben bunun yanlış olduğunu söyledim. Bana kızdı. Bu armutlardan yenir mi? Benim bu konudaki düşüncem doğru mu?' sorusudur. Danışan,

kayınbabasının sergilediği yanlış tutum karşısında yaşadığı ikilemde nasıl davranması gerektiği konusunda tavsiye almak istemiştir. Yakın akrabalar dinimizin belirttiği şahsi mülkiyet hakkına gereken önemi gösteremedikleri için birbirlerinin malları üzerinde kendilerini sonsuz tasarruf hakkına sahip görebilmektedir. Günümüzde banka, faiz, şüpheli kazanç vb. durumlar her ne kadar fetva sorusu olarak değerlendiriliyor olsa da akrabalarla ilişkilerde belirleyici rol oynadığından ADRB'nin çözüme katkı sunması gereken bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Bu manada ADRB'de görev yapan danışmanların fıkhi bilgilerinin güncel olması ve maddi konuların insan ilişkilerine olası etkisi karşısında nasıl bir danışmanlık yapması gerektiğini bilmesi, danışanları doğru yönlendirmede önemlidir.

4.1.1.1.7. Aile Büyüklerinin Bakımı

Tablo 5. Aile büyüklerinin bakımı

Aile Büyüklerinin Bakımı	2015	2018	2020
Akrabaların beklentisi	2	0	0
Kayınvalide kayınbaba sorunu	4	13	8
Anne-Baba ile iletişim	0	8	5

Akrabalarla ilişkiler konusunda aile büyüklerinin bakımı başlığı dikkat çekicidir. Bu başlıkta 2015 yılında 6 sorunun 4'ü kayınvalide ve kayınbabanın bakımı ile ilgilidir. 4 danışandan 3'ü kadın 1'i erkektir. 25-40 yaş aralığında, üniversite mezunu, memur olan bir kadın danışan, 'Kayınvalidemin devamlı bizde kalmasını istemiyorum. Ne yapmalıyım?' sorusunu sormuştur. 2018'de aile büyüklerinin bakımı konusunda sorulan soru sayısı 21'dir. 13'ü kayınvalide-kayınbaba sorunu ile ilgilidir. 25-40 yaş aralığında lise mezunu ev hanımı kadın danışan, 'Kayınvalidem ile anlaşamıyoruz. Görüşmek istemiyorum. Günah olur mu?' şeklinde sormuştur. 2020'de 16 soru aile büyüklerinin bakımı ile ilgilidir. 8 soru kayınvalide-kayınbabanın bakımını içermektedir. Danışanların 7'si kadın 1'i erkektir. Yaş, eğitim, meslek bilgisi belirtilmeyen erkek danışan 'Kayınvalide ve kayınpedere gelin bakmak zorunda mıdır?' şeklinde, eşinin kendi anne-babasına bakmaması durumunda yaşanacak problemlerin dini boyutunu öğrenmek istemiştir. Soru, pandemi döneminin neden olduğu sorunlardan birisi ile ilgilidir. Soruda 'Karımla sekiz yıldan sonra çok ciddi bir kavga ettik. Babamı ve annemi yanıma getirmek istiyorum. Eşim kabul etmiyor. Sokağa çıkma yasaklarından dolayı uzun süreli kalırlarsa ilişkimiz olumsuz etkilenir diye korkuyor. Onlar benim annem babam. Eşimin isteğini göze almadan getirsem eşimin

hakkına girmiş olur muyum? Yahut boşanma hakkının birini ona vermişim beni boşayabilir mi?’ şeklinde kendi anne-babasına bakmada eşinin haklarını öğrenmek istemiştir. Karısına verdiği nikah hakkından dolayı karısının kendisini boşayabileceği korkusu zihninde karışıklığa sebep olmuştur. Bu durum, danışanın nikah konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. Ayrıca günümüzde nikah, çoğunlukla erkeklerin kadına karşı kullandığı bir yaptırım olarak görünüyorsa bile kadına boşanma hakkının verilmesi durumunda kadının da nikahı bir yaptırım olarak görebileceği fikrini uyandırıyor. Bu durumu, erkeklerin nikah akdi sırasında kadınlara nikah hakkı verme konusunda temkinli davranmalarının sebeplerinden biri olarak değerlendirebiliriz.

Her üç yılı birlikte değerlendirdiğimizde aile büyüklerinin bakımı denildiğinde, kayınvalide-kayınbabanın oğullarının yanında kalma problemi karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı ve aile ilişkileri konusunda yapılan bir araştırmada yaşlıların bakımını kimin üstlenmesine ilişkin görüşlere bakıldığında, toplumda yaşlıya bakan bireylerin en yüksek oranda (%49,9) oğlunun ve gelininin bakması gerektiğini düşündüğü, ikinci sırada (%19,6) kızı/damadı tarafından bakılması gerektiğini düşündüğü görülmektedir (Görgün-Baran, 2005). Bu durum geleneksel aile yapımızda var olan, erkeğin anne-babasına gelin bakmalı anlayışının halen geçerliliğini devam ettirdiğini göstermektedir. Başka bir araştırmada yaşlılara, ‘Kendinize bakamayacak kadar yaşlandığınızda nasıl yaşamayı tercih edersiniz?’ sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen verilere göre yaş ilerledikçe çocuklarla oturma isteği güçlenmektedir. Bu eğilim 40-54 yaş grubunda %17 iken, 55-64 yaş grubunda %23’e 65 ve yukarısında ise %30’a yükselmektedir. Aynı şekilde kendi başına veya eşle oturma eğilimi yaşla birlikte azalmaktadır. (40-54’te %68, 55-64’te %61, 65+ ‘da %52) Huzurevi seçeneği de yine yaşla birlikte artmaktadır. (Sırasıyla %4, %5, %6) (Aközer,2011). Toplum yapımızın ve geleneklerimizin etkisiyle Batı toplumlarına kıyasla henüz ciddi bir yaşlı sorunu bulunmamakla birlikte, etkisi hissedilmeye başlamıştır. Nitekim 2022 TÜİK verilerine göre yaşlı bireylerin (65 ve daha yukarı yaştaki kişilerin) kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında nasıl yaşamayı tercih ettikleri incelendiğinde, %46’sı çocuklarının yanında kalmayı, %31,6’sı evde bakım hizmeti almayı, %10,3’ü huzurevi/bakımevine gitmeyi istediğini belirtmiştir (TÜİK, 2021). Bu durum, önümüzdeki yıllarda önemli bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkabilir. Aynı araştırmada huzurevinde yaşamayı tercih etme sebebi, çocuklarına yük olmak istememe ve tek başına yaşamaktansa kendi yaşlılarıyla birlikte olmaktır (Aközer,2011).

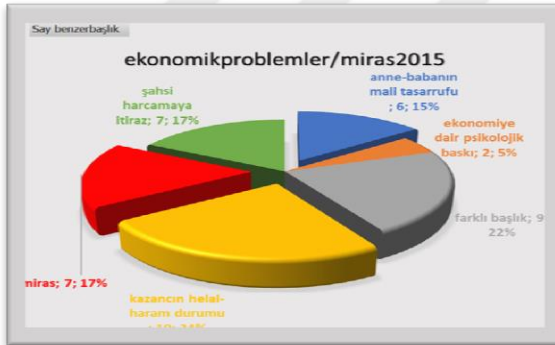
4.1.1.1.8. Mahremiyet

Haram kökeninden gelen ve gizlilik anlamında kullanılan mahremiyet, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına bizzat kendilerinin karar verebildikleri özel alanı ifade eder (Yüksel, 2003). Bir anlamda buna insanın dokunulmazlığı da denebilir (Diler, 2014). Mahremiyet denince evlenilmesi dinen yasak olan kişiler ve tesettür konusu akla gelmektedir. Bürolara danışanlar, özellikle yakın akraba ilişkilerinde mahremiyet sınırlarını öğrenmek istemişlerdir. Kartekslerde 2015'te 15 soru mahremiyet konusundadır. Soruların 14'ü kadınlar tarafından sorulurken 1 soru 25-40 yaş aralığında, üniversite mezunu erkek danışan tarafından sorulmuştur. 'Baldızın yanında mahremiyet nasıl olmalıdır?' sorusuyla erkek danışan, mahremiyet konusunda bilgi almak istemektedir. Kadın danışanların çoğunluğu 25-40 yaş aralığında olup bu yaş aralığında olanların 3'ü lise mezunu, ev hanımı ve evlidir. Danışanların, kadın akrabalarla mahremiyet sınırı nasıl olmalıdır sorununa cevap aradıkları görülmektedir. 2018'de akrabalarla ilişkilerde 11 soru mahremiyet konusudur. Soruların 10'u kadınlar tarafından sorulmuştur. Soru yönelten 41-60 yaş aralığında, lise mezunu, emekli erkek danışan 'Eşim damadın yatağında yatıyor doğru mu?' sorusunu yöneltirken, evli çiftlerin mahremiyetine saygının boyutunu öğrenmek istemiştir. Kadınlardan 2'si 41-60 yaş aralığındadır. Bu yaş aralığında lise mezunu ev hanımı, evli kadın danışan 'Kadınların tesettürü nasıl olmalıdır?' sorusunu yöneltmiştir. 2020'de 8 soru mahremiyet başlıklıdır. Soruların tamamı kadınlara aittir. Danışanların 4'ü 41-60 yaş aralığında, 3'ü evli ve ev hanımıdır. Mahremiyetin sınırlarını öğrenmek istedikleri sorularının detayını 'Kayınvalidenin, damadın yanında mahremiyeti nasıl olmalıdır?' oluşturmaktadır.

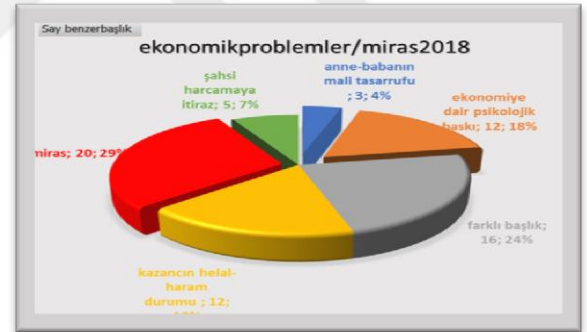
Mahremiyet kendi içerisinde beden mahremiyeti, mekân mahremiyeti ve bilgi mahremiyeti şeklinde farklı başlıklar ile ele alınmaktadır (Martı, 2020). Bürolara gelen sorulardan yola çıkarak bu başlıklara ilave olarak davranışlarda mahremiyet başlığını ekleyebiliriz. 'Kulak, göz ve kalp bunların hepsi sorumludur.' (İsra,17/36) ayetinde ifade edildiği üzere konuşma, bakma, merak edip araştırma vb. davranışlarda ölçülü olma davranış mahremiyetini oluşturmaktadır. Davranışlarda mahremiyet gelin-kayınpeder, damat-kayınvalide, gelin-enişte vb. akrabaların oturup-kalkma adabı, sohbet etme, aynı odada bulunma veya yalnız kalma vb. birbirleri ile ilişkilerinde nelere dikkat etmeleri gerektiği konularını içermektedir. Bürolara gelen sorularda akrabalarla ilişkilerde

mahremiyet başlığı beden mahremiyeti ve davranış mahremiyeti şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi hal ve davranışlarda mahremiyet, bir diğeri ise tesettür konusunda dikkat edilmesi gereken hususlardır. Birçok ayet ve hadiste, beden ve davranış mahremiyetine açıkça yer verilmesine rağmen kültürel yapının, sosyal yaşantının değişmesiyle beraber, akrabalar arası ilişkilerde mahremiyet sınırı bilinci yeterince anlaşılamadığından veya gereken önem verilemediğinden olacak ki bu durum sorulara yansımıştır. Günümüzde sosyal hayatta var olan Müslüman kadın, mahremiyet konusunda hem yanlış geleneğe hem de modern dünyaya durumunu kabullendirmek durumunda kalabilmektedir. Bu durum, aslında hem İslam'ı geleneklere göre yorumlayan Müslüman erkeklere ve kadınlara hem de İslam karşıtlarına karşı bir duruşu ifade ettiğinden yaş, cinsiyet, eğitim vb. fark etmeksizin toplumun her kesiminin doğru ve sarıh bilgi ile buluşturulması işi sosyal medya, televizyon, yaygın eğitim vb. her türlü iletişim kanallarıyla Diyanet İşleri Başkanlığına düşmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla son yıllarda mahremiyet eğitimleri yapılmakta; fakat faaliyet ve ulaştığı kesimin sayılarının artırılması gerekmektedir.

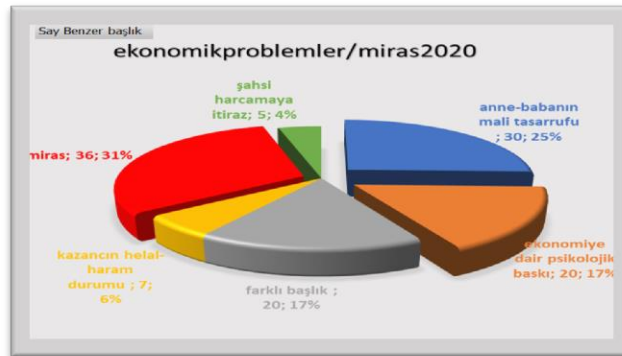
4.1.1.2. Ekonomik Problemler/Miras

Grafik 28.2015Ekonomik problemler/miras

Grafik 29.2018 Ekonomik problemler/miras

Grafik 30.2020 Ekonomik problemler/miras

Aile başlığında ekonomik problemler/miras konusunda aile bireyleri arasında maddiyata dayalı ilişkilerde yaşanan soru ve sorunlar ele alınmaktadır. Ekonomik problemler içeriğinde eşlerin eve yeterince harçlık bırakmaması, anne-babanın hayattayken mal paylaşımında çocukları arasında adaletsiz davranması, kazancın helal-haram olma durumu, eşlerin birbirlerinden ayrı şahsi harcamaları, mehir-takı vb. maddiyat konuları ele alınmaktadır. Miras içeriğinde ise anne-babanın veya akrabaların vefatı sonucunda kalan malların paylaşımı esnasında yaşanan ilişkilere değinilmektedir. Kartekslere kaydedilen aile sorularından 2015'te 41 (%6), 2018'de 68 (%11), 2020'de 118 (%12) soru ekonomik problemler/miras başlığını oluşturmaktadır. 2015'te en fazla kazancın helal-haram durumu başlığında, diğer iki yılda en fazla sorunun miras başlığında olduğu görülmektedir. 2015'te şahsi malı harcamaya itiraz başlığında sorular gelirken diğer yıllarda anne-babanın mali tasarrufu konusu ağırlıklı olarak yer almaktadır. Aynı şekilde 2018'de ekonomik baskı sorusundaki artışta dikkate değer gözükmektedir. 2020 yılında gelen "İslam hukukunda mal ayrılığı ne demektir? Evlilik öncesi yapılan (evlilik sözleşmesi) dinen caiz mi?" sorusu ilk defa bu yıl sorulmuştur. Ekonomik problemlere dair farklı başlık altında 2020 yılında sadece 4 soru zekât konusundadır. 'Babamın malından üvey annemin çocuklarına zekât verebilir miyiz?' ve 'Babamla ortak işimiz var zekâtı ayrı ayrı mı yoksa tek olarak mı vermeliyiz?' sorularında görüldüğü üzere sorular aile bireyleri ile ilişkiler konusunda önemli bir başlığı oluşturmaktadır. Kartekslerde zekât sorusunun azlığı birkaç sebepten kaynaklanıyor olabilir. İlki karteks sorularının yazıldığı DHYS' de böyle bir alt başlık alanının olmaması, ikincisi zekât sorularının sorulduğu danışmanın zekât sorusunu fetva sorusu olarak görmesi, aileye dair ekonomik problemler alt başlığına dahil etmemesi ve fetva bölümüne yönlendirmesi olarak değerlendirilebiliriz. Zekât sorularının çoğunlukla sorulması, zekâtın özellikle son yıllarda yakın akrabaya verilme isteğinin artması, bu konuda bir düzenleme yapılmasını gerekli kılmaktadır.

4.1.1.2.1. Anne-Babanın Mali Tasarrufu

Anne-babanın, çocukları arasında mal paylaşımında 'malının tamamını veya bir kısmını tek bir çocuğuna vermesi caiz mi?' sorusuna Din İşleri Yüksek Kurulu (DİYK) 'Kişinin sağlığında kendi malında istediği şekilde tasarruf etme hakkı vardır. Hukuken, malının bir kısmını veya tamamını yabancı birisine verebileceği gibi, çocuklarından birisine veya bazılarına da verebilir. Ancak çocuklar arasında ayırım yapmak, onların hem ana-babalarına hem de birbirlerine karşı buğz etmelerine, aralarına soğukluk; hatta

düşmanlık girmesine sebep olur. Bu yüzden babalar meşru bir gerekçe yoksa mal verirken çocukları arasında eşit davranmalı, aralarında ayırım yapmamalıdır. Bununla birlikte, çocuklardan biri veya bir kısmının, tedavisi imkânsız bir hastalığa yakalanması, engelli olması, büyük bir borç yükü altında bulunması, vb. sebeplerle bazılarının ötekilerden daha muhtaç durumda olmaları halinde, kendilerine ihtiyaçları oranında fazla verilebilir'(DİYYK,2020) açıklaması bulunmaktadır. Kardeşler arasında kırgınlığa sebep olmamak için rıza doğrultusunda hareket edilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir. Yaşanan tecrübelerden yola çıkarak ana-baba ile çocuklar arasındaki malî ilişkilerde adâlet ve eşitlik ilkesi dikkate alınmadığında özellikle kardeşler arası geçimsizlik, çekememezlik, kavgaya varan çatışmalar, ebeveyne karşı hürmette kusur gibi insani ve dini bakımdan uygun olmayan durumların ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Nitekim bu durum, bürolara gelen sorularda kendisini göstermektedir. ADRB'ye gelen sorularda maddi problemler sebebiyle kardeşlerin birbirlerine kırıldığı; hatta iletişimlerini tamamen kopardıkları görülmektedir. Kartekslerde 2015'te 6 soru, 2018'de 3 soru, 2020'de 30 soru anne babanın hayattayken malları üzerindeki tasarrufları nedeniyle yaşanan sorunları oluşturmuştur. Özellikle 2020'de 30 sorunun 17'si anne babanın mali tasarrufları sırasında çocukları arasında adaletli davranmadıklarından kaynaklanan soruları içermektedir. 'Anne ve baba mallarını paylaştırırken kardeşlerden birine diğerlerine göre daha fazla mal verebilir mi? Bu durumda diğer çocuklarının da rızalarını almak zorundalar mı?', 'Annem, kardeşime sürekli maddi destekte bulunuyor. Bana yardımda bulunmadığı gibi eşimin maddi durumuna haset ediyor. Nasıl davranmalıyım?', 'Bir baba, biri mağdur diğeri varlıklı iki evlada sahip. Bunlara mal paylaştırırken mağdur olanı gözetse günaha girmiş olur mu?', 'Eşimin babası, hayattayken malını yalnız bir çocuğuna bağışladı. Bu haksızlık değil midir? Ahirette bu anne-babaya sorumluluk olmaz mı?' vb. sorularında görüldüğü üzere anne baba hayattayken çocukları arasında denge sağlayamadığında problemlere sebep olmakta; hatta bu problemler ebeveynlerin vefatı durumunda miras paylaşımı sırasında tekrar sorun olabilmektedir.

4.1.1.2.2. Miras

İslam hukukunda miras hukuku 'Feraiz' başlığında işlenmektedir. Feraiz ilmi, kişinin ölümünden sonraki mal varlığını düzenlemektedir (Aktan,1989). İslam miras hukuku oldukça erken dönemlerde tamamlanmış bir hukuk dalıdır. Bunun sebebi miras hukukunun Kuran-ı Kerim'de belirtilmiş olmasıdır. Öte yandan mirasçılar, ölen kişinin

geriye bıraktığı borçlardan sorumlu tutulmadıkları için miras hiçbir bedel ödenmeden elde edilen safi kazanç niteliğindedir. Dolayısıyla miras paylaşımı sırasında akrabalar arasında anlaşmazlık çıkma ihtimali yüksektir (Arı, 2020). Nisa suresinde (11-12-176. ayetler) miras paylaşımının nasıl olması gerektiği konusu detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Yanı sıra Peygamberimizin “Allah’tan korkun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın” (Abdürrezzâk, Musannef, IX,100) vb. hadislerinde konunun hassasiyeti dile getirilmesine rağmen her dönemde miras paylaşımı kardeşler arasında problemlere neden olmuştur.

Tablo 6.Miras

Miras	2015	2018	2020
Miras olarak eşimin borcu kaldı.Ödemek zorunda mıyım?	1	0	0
Mirastan men hakkı var mı?	3	0	0
Miras paylaşımında adaletsizlik	3	18	23
Zekat	0	1	0
Miras paylaşımında dede,nine vb.akrabaların payı ne olmalıdır?	0	0	2
İkinci eşin miras hakkı var mı?	0	0	1
Anne mirasa müdahale edebilir mi?	0	0	4
Hayır kurumlarına miras verilir mi?	0	0	1
Kardeşler arası mali problemler	0	0	3
Evlatlığın miras hakkı var mı?	0	0	2
Üvey babanın mirasından pay alınır mı?	0	1	0

2015’te kartekslere yansıyan 7 soru miras başlığındadır. 2018’de 20 sorunun tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. 18 soru kardeşler arasında mal paylaşımı ile ilgili problemleri oluşturmaktadır. ‘Babam sağlığında kardeşler arasında mal paylaşımı yaptı. Ama sonrasında bana verilen yerler değer kazandı, kardeşlerimin yerleri değer kazanmadı. Dinen ben kardeşlerime pay vermeli miyim? Vereceksem hangi oranlar nispetinde bunu yapmalıyım?’ ve ‘Kayınbabam mallarını evlatları arasında paylaştırdı, sonradan kız kardeşleri eşlerimizden mal paylaşımı eşit değil diye para istediler, onlar da babalarını kırmamak için veriyorlar, vermezsek günahkâr olur muyuz?’ sorularında olduğu gibi miras paylaşımı konusunda ciddi oranda bilgi eksikliğinden kaynaklanan problemler yaşanmaktadır. ‘Kayınbabam bana sağlığında bir bilezik hediye etti. O öldükten sonra kayınlarım o bilezikten hak istiyorlar, buna hakları var mı?’ sorusu kişinin hayatta iken dilediği kişilere hediye verebilme hakkının tam olarak anlaşılamadığının bir göstergesidir. ‘Yedi kardeşiz. Babam evlerini erkek kardeşlerime verdi. Malının kalanını yine yedimiz arasında paylaşmak istiyor. Biz de babama karşı çıkıyoruz. Günaha giriyor muyuz?’ sorusunda kız evlada mirastan az bir miktar verildiği görülmektedir. ‘4 yıl kayınpederime

baktım, bir arabası vardı bizde kaldı; ancak eşimin kardeşi hak talep ediyor. Böyle bir hakkı var mı?’ sorusu ile dolaylı olarak anne-babaya bakan evlada mirastan daha fazla pay verilebilir mi sorusu gündeme getirilmektedir. 2020’de 36 miras sorusunun 23’ü kardeşler arasında mal paylaşımı ile ilgilidir. 23 danışandan 17’si miras paylaşımında kardeşler arasında adaletsizlik yapıldığını düşünmektedir. ‘Babam öldükten sonra ondan kalan malı paylaşmak istiyoruz ama annem, kızlar miras alırsa hakkımı helal etmiyorum diyor. Hakkımızı alalım mı vaz mı geçelim?’ sorusunda olduğu gibi problem çoğunlukla gelenekte yaygın olan ‘kızlara mal vermek ele vermek’ yanlış algısından kaynaklanmaktadır. ‘Kayınbabamlara 11 yıl sadece biz baktık. Üç evinden ikisini bize birini iki oğluna bıraktı. Fakat kayınlarım bunu kabul etmeyip bizden rızamızla verileden vazgeçmemizi istedi. Biz de kabul etmeyince mahkemeye verdiler. Dinen bu caiz midir?’ Özellikle son yıllarda anne-babaların kendileri ile ilgilenen evlatlarına daha fazla mal bırakma eğiliminde olmaları bu durum kardeşler arasında problemlere sebep olmaktadır. Aynı şekilde ‘Mal paylaşımı yapan anne-baba erkek çocuklarına iki, kız çocuklarına bir hisse vermek zorunda mıdır?’ sorusu her dönem güncel bir sorudur. Bu soruya gereken açıklamalar yapılmadığı düşünülürse bu durumdan ve daha fazlasından yararlanmak isteyen bireyler dini kullanarak kendilerini haklı gösterme eğiliminde olabilmektedirler. ‘Üç kız bir erkek kardeşiz. Erkek kardeşimizi kaybettik. En büyük oğlu hepimizden imza alıp bütün malı istiyor. Biz imza vermeyince haksızlık etmiş oluyor muyuz?’ bu vb. sorular, miras konusunda halkın anlayacağı açıklamaların yapılmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Miras konusunda diğer sorulara baktığımızda evlatlığın mirastaki payı nasıl olmalıdır? Teyze, nine, dede vb. akrabalar miras alabilir mi? soruları miras konusunun yeteri kadar anlaşılamadığının veya yeteri kadar anlatılamadığını göstermektedir.

Yıllara göre soruları değerlendirdiğimizde miras konusunda son yıllarda soru sayısında artış gözlemlenmektedir. Soruların içeriğinden, kardeşlere miras paylaşımında yaşanan adaletsiz tutumlar, İslam miras hukukunun yeterince bilinmeyişinin problemin ana kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Bir yandan geleneksel aile yapısının uzantısı olan kız çocuklarını mirastan mahrum bırakma, diğer yandan ‘erkeğe bir kadına yarım hisse verilir’ hükmünü yanlış anlama veya anlamlandırma durumu güncelliğini korumaktadır. Özellikle akrabalarla ilişkiler konusunda detaylı olarak ele aldığımız aile büyüklerinin bakımı başlığı ile örtüşecek şekilde anne-babalar kendilerine bakan evlatlarına mirastan daha çok pay

vermek isteyebilirler. Bu durumun tabii neticesi olarak evlatlar da anne-babalarına kendilerine maddi getirisi olacağı için bakmak isteyeceklerdir. Gerek anne-babanın hayatta iken mali tasarruflarının neden olduğu sorunlar, gerekse vefatlarında evlatları arasında yaşanan miras problemleri, kardeşler arasında ciddi anlamda kırgınlıklara, ayrılıklara sebep olabilmektedir. Bireylerin hak ve sorumlulukları yeterince anlaşılamadığında veya uygulama alanı bulamadığında bu sorun toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır. Çünkü aile bireyleri ve akrabalar arasındaki olumlu ya da olumsuz ilişkilerin topluma da birebir yansımaları vardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla mal paylaşımı ve miras konusunda adalet, eşitlik, sevgi, merhamet eksikliğini anlatımlar yeterli değildir. Yaygın eğitimde ‘ekonomik problemler ve akraba ilişkilerine yansımaları’ vb. içerikli konulara değinilirse en azından farkındalık oluşturulabilir.

Danışmanlarla yaptığımız yarı yapılandırılmış görüşmelerde, ‘Danışmanların ekonomik problemler/miras konularını içeren soruları daha çok hangi konularda yoğunlaşmaktadır? Soru sıklığında artış olmakta mıdır? Ekonomik problemler/miras ile ilgili sorulara daha çok neler neden olmaktadır? Ekonomik problemler/miras sorularını cevaplarırken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu?’ sorularını sorduk. Danışmanlara miras sorularını yöneltememizin sebebi, hem miras sorularına ne ölçüde nasıl muhatap olduklarını tespit edebilmek hem de miras konusunda danışmanların yeterlilik düzeyini tespit edebilmektir.

‘Danışmanların ekonomik problemler/miras konularını içeren soruları daha çok hangi konularda yoğunlaşmaktadır?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Danışmanlara göre ekonomik problemler/miras konularının yoğunluğu

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D16	Eşin eve para bırakmaması
1	D7	Mahkemede miras paylaşımı
9	D1,D9,D10,D12,D13,D14,D17,D18,D19	Mal paylaşımında anne-babanın adaletsiz davranması
8	D2,D3,D4,D5,D6,D8,D11,D15	Malın tamamının erkek çocuklara verilmesi

Danışmanlardan %48'i mal paylaşımında 'anne-babanın adaletsiz davranması' konusunda soruların yoğunlukta olduğunu, %42'si ise 'malın tamamının erkek çocuklara verilmek istenmesinin' sebep olduğu sorunların sorulduğunu ifade etmişlerdir. D10, 'Burada tarla-tapan değerlidir. Genelde erkek çocuklarına biraz daha fazla veriyorlar, o da problem oluyor. Anne-babaların kızlarını okutmalarının en büyük miras olduğunu düşünüyorum. Kendi kazancın oluyor. Bu manada kimseye ihtiyacın olmuyor. Mirastan o zaman pay almak kızlar için o kadar önemli olmuyor. Tabi böyle demesi için de onun ihtiyacı olmaması lazım. Miras dağıtımında adalet, eşitlik konusunda eğer haklıysan ahirette alacaksın diyorum. Miras konusunda direkt olarak fetva veremiyorum. Şahsi kanaatim anne-babaya kim baktıysa ona verilmesi yönünde olur' ifadesiyle anne-babanın adaletsiz davranmasının nedenlerini söylerken anne-babası tarafından daha az mal verildiği sorunuyla gelen danışana neler tavsiye ettiğini ifade etmiştir. D18, 'Mirasta adaletsizliğin kökeni annelerdir. Nedeni, bakıyorsunuz annenin bir erkek, 2 kız evladı var. Annenin evini kız evlatlar temizliyor. Annenin hastane randevusunu kız evlatlar alıyor. Annenin her şeyiyle kız evlatlar ilgileniyor. Babanın kalan maaşını erkek evlat yiyor. Anne duygu sömürüsü yapıp kızlara iki-üç bilezik takıyor. Tüm malı oğluna devrediyor. İmza attırıyor. Kız çocukları imzayı atsa bile o ukde içlerinden çıkmıyor. Kızlar annemi affedemiyorum diyor. Bazen de süt hakkıyla zoraki yapıyorlar. 'Annelere "Sizin başınıza gelen her şey ekonomik haksızlık olarak kızlarınızın yaşaması gerekmiyor. Böyle bir kader böyle bir fitrat olsaydı Allah buna emrederdi. Yanlış yapıyorsunuz. Kızlarınıza zulmediyorsunuz"' şeklinde aile derslerinde sürekli anlatıyorum' ifadesiyle mal paylaşımında annenin kendi yaşadığı durumu geleneksel miras gibi kız evlatlarına yansıttığını dile getirmiştir. D11, 'Bir danışan, erkek kardeşine maddi manevi her türlü yardım edildiğini, kendisine ise hiç yardımcı olunmadığını söyledi. Gerçekten söyledikleri doğru mu yoksa anne babası elinden geleni yaptı ama kendisi öyle mi hissediyor? Ailesini suçlamak yerine ailenin niyetini anlamak gerekiyor. Bizim bu tespit etme imkânımız olmuyor. Anne-babası bize gelmez. Herkesi dinleme imkânımız da olmadığı için bu noktada sadece danışana tavsiyelerde bulunmak durumunda kalıyoruz. Kendisinin reşit olduğunu, kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini, bir ihtiyacı varsa bunu ailesi ile açıkça paylaşması gerektiğini söylüyoruz. Kendi sorularımızla belki yönlendirme yapabiliriz. Danışanı ikna ettiğini düşünmüyorum. Çünkü insanların beklentisi hap bilgi şeklinde sorunu hemen çözecek türde tavsiyeler alma yönünde olunca bizim de elimizde sihirli bir değnek olmadığına göre çok bir şey yapamıyoruz. Sadece dinleyerek insanları rahatlatıyoruz

aslında. Bir nevi psikolojik danışmanlık yapmış oluyoruz’ diyerek danışana tavsiyelerde bulunduğunu ifade etmiştir. D12, ‘Miras paylaşımında adaletsizliğin sebebi, burası taşra olduğu için biraz erkek çocuğunu çok seviyorlar. Erkek çocuklarına ayrı bir değer veriyorlar ve bana bakacak gözüyle bakıyorlar. Kız çocukları kaşık düşmanı olarak görülüyor. Kız nasıl olsa evlenecek kocasının mirasını alacak gözüyle bakılıyor’ söylemiyle geleneksel toplumların kız çocuklara bakışını mal paylaşımında adaletsizliğin sebebi olarak açıklamıştır.’ D8, ‘Kız çocukları gerçekten maldan mahrum bırakılıyor. Yani şöyle, diri diri gömmek dediğimiz sadece somut manada değil soyut manada da olabiliyormuş. Her devrin kız çocuklarına karşı bir şeyi varmış. Bu devrin de gömme yöntemi bu olsa gerek. Çocuklar arasında bir ayrımcılık var. Kızlara çok fazla sorumluluk yüklüyorlar kullanıyorlar, üzerine gidiyorlar, bakım vb. kızı her türlü kullanıyorlar. Ondan sonra mal paylaştırmaya gelince kesinlikle her zaman en hayırsız oğulları bile bir kız çocuğundan daha kıymetli oluyor. Yani çağımızın sanki kızı gömme şekli de bu işte. Bir şekilde mutlaka bir ayırım var’ diyerek ailelerin en azından İslami usule göre kız çocuklarının payını vermeleri gerektiğini ama maalesef onu bile çok gördüklerini ifade etmiştir. Miras hakkı verilmeyen danışana nasıl tavsiyelerde bulunduğunu sordüğümüz D9, ‘Erkek egemen toplumda kadınlara miras verilmemesi, biz danışana size miras vermeleri gerek şeklinde açıklama yapsak bile erkek kardeşlerinin miras vermeyeceklerini biliyoruz. Bu konuda kadınlara “Siz kardeş olarak gün yüzüne çıkarmayın, bu konuda mağdur durumda kalın, siz bir şey yapmayın, kendi hakkınızı savunun isteyin ama yine de bu noktada kavgayı başlatan, problemi sürdüren kişi siz olmayın. Mal sahibi mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi demiş atalarımız. Hani bu dünyalık bir şey ahirette nihayetinde bu noktada rabbim sizi asla bırakmaz. Adaletinden şüphe edilmez. Dünyalık mal üzerinde çok da kendinizi bu kadar yıpratmayın” diye söylüyorum’ şeklinde tavsiyelerde bulunduğunu ifade etmiştir. Danışmanın bu şekilde tavsiyede bulunması var olan problemin çözümünden ziyade miras paylaşımında temel hakların ihlaline destek olma şeklinde bir algı oluşturabilmektedir. D12, ‘Soruları genellikle şöyle geliyor; Kardeşleriyle miras paylaşılmamış oluyor veya haksızlık olmuş, bu nedenle de kardeşler birbirine küsmüş oluyor. ‘Hacca, umreye gideceğim ne yapayım helalleşeyim mi?’, ‘Kardeşim ile konuşsam olur mu?’ diye soruyorlar. Toplumumuzda hacı adayları arasında helalleşme, en yaygın hacca hazırlık şeklidir. Hac ve umre ibadeti öncesinde dargınların barışması gerektiği, kul hakkı ile gitmeme düşüncesi bu işin usulünü öğrenmek için bürolara başvurma sebebi olmuştur.

‘Soru sıklığında artış olmakta mıdır?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8. Danışmanlara göre ekonomik problemler/miras sorularının artış durumu

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
3	D11,D3,D7	Artış olduğunu düşünmüyorum
5	D19,D2,D4,D5,D9	Artış olduğunu düşünüyorum
11	D1,D6,D8,D10,D12,D13,D14,D15,D16,D17D18	Cevap yok

Soru sıklığında artış olmakta mıdır?’ sorusuna danışmanlardan %26’sı ‘artış olduğunu düşünüyorum’ şeklinde, %16’sı ‘artış olduğunu düşünmüyorum’ şeklinde cevap verirken %58’i bu soruyu cevaplamamıştır. Cevap vermeyenlerin oranını değerlendirdiğimizde ‘soru sayısında artış olduğunu düşünmüyorum’ şeklinde yorumlayabiliriz. Çünkü sorularda dikkate değer bir artış olduğunu görselerdi bunu belirtebilirlerdi. Şu durumda danışmanlara göre ekonomik problemler/miras sorularında dikkate değer bir artış olmadığını tespit edebiliriz.

‘Ekonomik problemler/miras ile ilgili sorulara daha çok neler neden olmaktadır?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 9. Danışmanlara göre ekonomi/miras problemlerinin nedeni

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
3	D14,D2,D8	Cahiliye adetini devam ettirmek
2	D16,D6	Enflasyon ve bozulan ekonomi
9	D1,D4,D5,D7,D11,D13,D17,D18,D19	Erkek çocuklarına tanınan ayrıcalıklar
1	D10	Malın varisler hayattayken paylaşılması
1	D3	Miras bilgisinin olmaması
3	D12,D15,D9	Miras problemlerinin iletişim kazalarına neden olması

Danışmanların %47’si problemin temel sebebinin ‘erkek çocuklarına tanınan ayrıcalıklar’ olduğunu %16’sı ‘cahiliye adetlerinin devam ettiğini’ ifade ederken aslında

toplumumuzda bu konularda tam manasıyla nasıl olması gerektiği bilgisinin olmadığı ve geleneksel uygulamanın devam ettirildiğini göstermektedir.

‘Ekonomik problemler/miras sorularını cevaplarken yetersiz kaldığımız hususlar oluyor mu?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 10. Danışmanlara göre danışmanların ekonomi/miras sorularını cevaplama yeterliliği

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
8	D10,D11,D16,D18,D5,D6,D8,D9	Cevap yok
1	D17	Çok yetersiz hissediyorum
10	D1,D2,D3,D4,D7,D12,D13,D14,D15,D19	Yetersiz kaldığım konular oluyor

Danışmanların %53’ü, soruları cevaplarken yetersiz kaldığını söylemektedir. D4, ‘Miras konularında zorlandığım oluyor. Özellikle miras paylaşımı konularında zorlanıyorum’, D7, ‘Miras paylaşımını soranlar oluyor. Paylaşım için destek almak isteyen oluyor. Biliyorsunuz yine biz telefonlarda bu cevabı vermiyoruz. Evet Feraiz ilmi başlığında bunun özel bir birimi olduğunu, bir mal beyanında bulunmaları gerektiğini, kardeşlerin hepsinin beraber gelmesi gerektiğini vb. söyleyerek kurula yönlendiriyoruz. Açıkçası biz sadece genel bilgilendirme yapıyoruz’, D12, ‘Miras paylaşımının hukuki boyutu ile ilgili soru gelse mutlaka yönlendirme yaparım. Çünkü miras hukuku ile ilgili bir eğitim almadım’, D14, ‘Miras konusunda ciddi bir eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Miras paylaşımını bilmemiz gerekiyor. Miras konularının hutbelerde çok üzerinde durulduğunu düşünmüyorum’ ifadelerinde yer verildiği üzere miras paylaşımı konularında yetersiz olduklarını söylemişlerdir. ADRB’ye gelen sorular çoğunlukla işin fetva boyutundan çok, bu konular özelinde bozulan aile ilişkileridir. Aile ilişkileri kopma noktasına gelen danışana, nasıl bir danışmanlık yapılabileceğine dair hizmet içi eğitimler verilebilir. Danışmanların yukarıdaki paragrafta görüldüğü üzere danışanlarına nasıl tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. Ayrıca miras paylaşımı gibi özel ihtisas gerektiren bilgilerin ADRB’de görev yapan danışmanlara verilmesi gerekmektedir. Bu durumu D1, ‘Miras sorularında ve ekonomi sorularında yetersiz kaldığım oluyor. Kurula

yönlendiriyorum. ALO 190'ı arayınca miras soruları genellikle fetva soruları içerisinde soruluyor. ADRB telefonlarına düşmüyor. Aslında miras ve ekonomik problemler sorusu ailede problemlere sebep oluyor ve danışan bu konuda ayrıntılı bilgi isteyebiliyor' sözleriyle bu konudaki genel uygulamanın yani miras ve ekonomik problem sorularının fetvaya yönlendirilmesi uygulamasının yanlışlığını ifade etmiştir. Miras paylaşımı vb. özel ihtisas gerektiren sorular bürolara sorulduğu takdirde, danışman bu konudaki yetersizliğini giderme noktasında gayret gösterebilecektir. Yanı sıra danışman yeterli düzeyde miras hukuku konusuna vakıf değil ise söylem ve yönlendirmelerinde yanlışlıklar olması muhtemeldir.

4.1.1.2.3. Mali Tasarruflarda Psikolojik Baskı

Kadının aile ekonomisine katkısının olup-olmaması aile içindeki birtakım problemlerin kaynağı olabilmektedir. Nitekim TÜİK verilerine göre kadınların çalışması ile ilgili bireylerin algıları incelendiğinde, kadının çalışması ve sosyal hayata katkı sağlamasının değerli olduğunu düşünenlerin oranı %82,6 iken kadının asli görevinin çocuk bakımı ve ev işleri olduğunu düşünenlerin oranı ise %35,8'dir (TÜİK, 2021). Buradan toplumun kadının ücret karşılığında çalışmasını kanıksadığını söyleyebiliriz. Bir başka araştırmada 'kadının çalışarak ekonomik gelir elde etmesini nasıl değerlendirdikleri sorulmuş, kadınların %32'si, erkeklerin ise %30'si olumlu baktıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda kararsız veya olumsuz bakan erkekler yüksek oranda çıkmaktadır. Dolayısıyla erkeklerin kanıksamaya başlamakla beraber kimi tereddütlerinin devam ettiğini söyleyebiliriz (Özkaya, 2010). Erkeklerin kadının çalışmasına sıcak bakmama sebeplerinden birisi kadının ev sorumluluğu (ki bu evrensel bir gerektir), bir diğeri ise İslam dininin bu durumu tasvip etmeyeceği kaygısının etkisi olabileceğini ifade edebiliriz. Ancak ekonomik şartlar, toplumsal yapı, iş gücü istihdamı vb. sebeplerden dolayı ülkemizde 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı kadınlarda yüzde 28,7 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020). Kadının çalışması beraberinde kazanılan parayı harcama yetkisinin kimde olacağı şeklinde aile içi bir otorite sorunu oluşturabilmektedir. Kadının çalışmaması durumunda ise aile içerisinde özellikle maddi alanda sıkıntıların yaşanmasına sebep olabilmektedir. ADRB'ye gelen sorularda her iki problem çeşidine dair sorular yer almaktadır.

Her soru kendi bünyesinde biraz psikolojik sıkıntılar içerse de bazı sorularda bu durum daha ağır basmaktadır. 2015 yılında bu başlık altında 2 sorudan ilkinde ‘10 yıllık evliyim. Memur maaşım var. Kendi ailem maddi sıkıntı içinde. 3-5 ayda bir benden para istiyorlar. Bu yüzden kendi evime haciz geldi. Vermek istemediğim zaman da beddua ediyorlar. Eşim de ‘Sen benim iznim olmadan veremezsin, bana tabisin’ diyor. Ailem, ‘Bize uymak zorundasın, gerekirse çocukları kocana at, çık gel’ diyorlar. Ne yapacağımı şaşıyorum. Ben Allah katında ne yaparsam vebale girerim?’ Bu soruda kadının kendi kazancı konusunda eşi ve kendi ailesi arasında kaldığı ifade edilmektedir. Bir diğer soruda ‘Kocama bir daha kredi çeker ve borçlanırsan senden boşanırım? diye yemin ettim. Ama maalesef yine kredi çekti. Tabii ki ben boşanamadım. Şimdi ne yapmam lazım?’ sorusunda görüldüğü üzere yemin ifadelerinin kullanımından dolayı yaşanan sıkıntı dile getirilmektedir.

2018’de 12 soru kadının ihtiyaçları olduğu halde eşinin çalıştırmaması, çalışmayan erkekten ayrılmak isteyen kadın, erkeğin evin ihtiyaçlarını gidermemesi, eşten habersiz para biriktirme konularını içermektedir. Bu başlıklardan en fazla soru (4 soru) ‘Bir bayanın eşinin cebinden habersiz bir şekilde para alıp biriktirmesi veya gizli aldığı bu paralarla kendine bireysel emeklilik yaptırması caiz midir?’, ‘Eşimin cebinden habersiz para almak zorunda kalıyorum günah olur mu?’ vb. eşin cebinden habersiz para almanın günah olup olmadığı öğrenilmek istenmektedir. 2020’de 20 soru ekonomik hayata dair psikolojik baskı başlığındadır. Eşten habersiz para biriktirme, erkeğin ilk evliliğinden olan kızlarına maddi yardımda bulunması, bir miktar altını olan kadının zekatını vermek istemesine eşinin engel olması, malların zekatını vermede hassas davranmayan oğul, eşim çalışmıyor onu korkutmak için ‘çalışmazsan seni boşarım’ desem günah olur mu vb. başlıklar bulunmaktadır. Bu başlıklardan en fazla soru, eşin cebinden gizlice para alma konusunda ‘Annem temizlik işlerinde çalıştı ama babam zorla annemin parasını elinden aldı. Şimdi evde annem, babamın sakladığı bir miktar para buldu. Annem bu parayı gizlice alsa olur mu?’ şeklinde sorulmuştur.

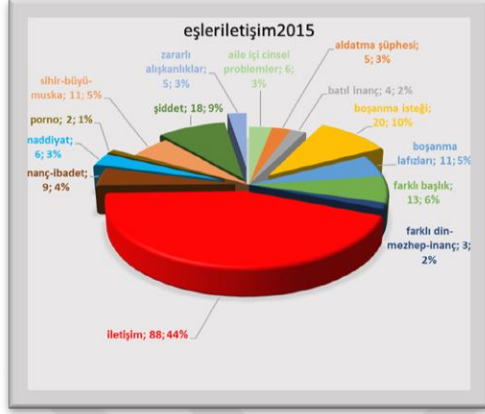
Ailede problem olan konulardan birisi de paranın nasıl harcanacağı konusudur. En fazla problem, çalışan kadının kendi kazancı üzerinde şahsi tasarruf hakkını talep etmeye başlamasıyla birlikte aile bireyleri arasında yaşanan sıkıntıdan kaynaklanmaktadır. Problemin kaynağı İslam’da kadının çalışma hayatındaki yerinin yanlış anlaşılması ve bu anlayışın devam ettirilmesi, bu durumun suistimale açık olması vb. sebeplerden kadın

üzerinde ‘bana itaat etmek zorundasın’ anlayışıyla mali tasarruflarına müdahale hakkının ileri sürülmesidir. Öyle ki bazı ailelerde kadının bankamatik kartları eşlerinin ellerinde olabilmektedir. Erkeğin kadını paradan uzak tutma biçimi, toplum hayatında geleneksel tavır alışların her şeye rağmen varlığını sürdürmekte olduğunu, konunun dini olmaktan çok kültürel boyutuna dair açık ipuçları verdiğini söyleyebiliriz.

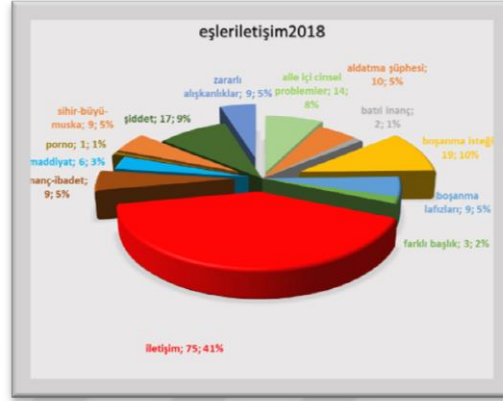
Yukarıda ifade edilen problemi teyit edecek şekilde 2015 yılında 8 soru şahsi harcamaya itiraz başlığında yer almış ve sorunun içeriğinde çalışan kadının parası gündem olmuş içerik detayında ise ‘Kendi paramı eşimden izinsiz harcayamaz mıyım?’ sorusu yer almıştır. Aynı şekilde 2018 ve 2020 yıllarında 5’er soru gelmiştir. ‘Benim maaşım var eşimin de maaşı var. Eşim benim kendi maaşımdan kardeşime yardım yapmama izin vermiyor. Ondan habersiz yaptığım zaman günah olur mu?’ şeklinde kendi kazandığı paradan yardım yapıp yapamayacağını sormuştur. Dini bilgilerdeki eksiklik, özellikle yemin konusunda bazı davranışları yapıp yapmama konusu eşlere tehdit unsuru olarak kullanılarak ailede sorun çıkmasına sebep olmaktadır. İslam’da nafaka temini erkeğin üzerinde olduğundan kazancı sağlamaya çalışan erkek, hanımını mali harcamalara müdahale ettirmemeyi çoğunlukla tercih etmektedir. Geliri olmayan kadın birtakım yollarla eşinin parasından alabilmek için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Kendi benliğini ezen, rencide eden bu durumun farkında olan kadın, içine sindiremediği bu durumun dini boyutunu sorgular olmuştur. Özellikle kadının çalışması dinen ne derece doğrudur? Erkek kazancını istediği gibi harcama özgürlüğüne sahipken çalışan kadın kazancını eşine vermek zorunda mıdır? Evine bakmayan erkek ne derece sorumludur? Evine bakmayan erkeğin kazancından kadının gizlice alma hakkı var mıdır? vb. sorularında kadınlar kendilerine yardımcı olunur ümidiyle bir mercie müracaat etme gereği duymuş olmalı ki bu sorular azımsanmayacak kadar kartekslerde yer almıştır. Kadının aile içerisinde ekonomik anlamda yaşadığı problemler aile içerisinde huzursuzluğa sebep olabilmektedir. Evlilik öncesi süreçte ailenin geçimi, eşlerin birbirlerinden maddi beklentileri, kadının çalışması durumunda nasıl bir paylaşım yapılacağı, kadın çalışmıyorsa harçlığı ve harcamalarının ne kadarının karşılanacağı konusunda eşlerin açık ve net olmasının yanı sıra eşlerin kanaat düzeyleri vb. birçok konu detaylı bir şekilde konuşulduğunda bu problemlerin yaşanma olasılığı en aza indirgenebilecektir. Nişanlılık öncesinde eşlerin diğer tüm konular gibi ‘maddiyat ve ilişkiye etkisi’ konusunda konuşmaları gerektiği

bilincini oluşturmak için yaygın din eğitimi kapsamında ihtiyaç odaklı kurslarımızda ‘aile ekonomisi ve aile ilişkilerine yansımaları’ vb. program konulması farkındalık oluşturabilir.

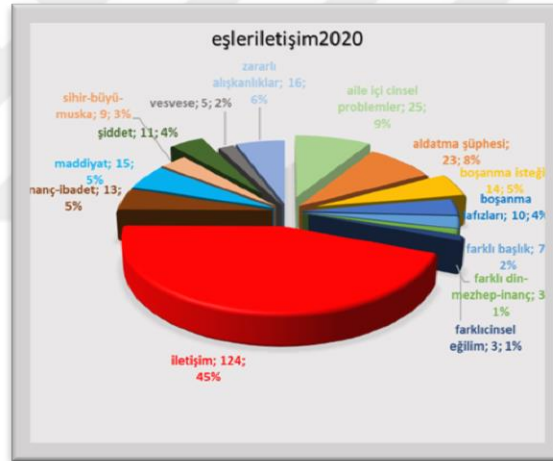
4.1.1.3. Eşler Arası İletişim

Grafik 31.2015 Eşler arası iletişim

Grafik 32.2018 Eşler arası iletişim

Grafik 33.2020 Eşler arası iletişim

Aile içi iletişim, aile fertlerinin karşılıklı olarak birbirlerini anlaması, konularını takdir etmesi, empati yaparak uygun zamanda uygun davranışı sergilemesi olarak anlaşılmaktadır (Aydın, 2015). Karşılıklı iletişimde bulunan kişiler, bilgi/sembol üreterek, bunları birbirine aktararak ve yorumlayarak iletişimi sürdürürler (Cüceloğlu, 1996). İnsanlar, yalnızca konuşma ve dinleme (sözlü iletişim) ile sınırlı olmayan, tüm bedeninin katılımıyla (sözsüz iletişim- beden dili) gerçekleşen iletişim sayesinde hem birlikte yaşamının getirdiği düzeni sağlarlar hem de aralarındaki sorunları çözerler. Aile içi

ilişkilerde uyumun olduğu kadar çatışmaların da yaşanması sosyolojik gerçekliklerle bağdaşmaktadır. İnsan ilişkilerinin yoğun ve sık dokulu bir biçimde yaşandığı aile ortamında, uyum ve çatışma süreçlerinin her ikisinin de bir aradalığı kaçınılmaz gözükmektedir. Çünkü bu, paradoksal bir durum olmakla birlikte çatışmaların olabildiğince aza indirilebilmesi için aile üyeleri arasında açık iletişimin kurulmasına özen gösterilmesi gerekmektedir (Görgün, 2004).

Aile içinde eşler arasında yaşanan sorunların çözümünde nadiren eşler birlikte, çoğunlukla da eşlerden biri daha fazla çaba harcamakta, var olan problemin giderilmesinde çözüm önerilerine ihtiyaç duyabilmektedir. Bu noktada ADRB'ye gelen danışanların sorularının kaydedildiği kartekslerde 2015'te aile başlığı altında yer alan eşler arası iletişim konusunda 201(%31), 2018'de 183 (%30), 2020'de 278 (%28) soru bulunmaktadır. Tüm yıllara ait eşler arasında iletişim sorularını değerlendirdiğimizde, en fazla eşlerin iletişimi başlığında soru yöneltilmiştir. Boşanma isteği sorularında 2020 yılında kısmen azalma olmuş, aile içi cinsel problemler 2015'te daha az sorulurken diğer yıllarda az da olsa bir artış gözlemlenmiştir. Farklı din-mezhep-inanç konusunda 2015 ve 2020'de soru gelmiştir. 2020 yılında diğer yıllarda görülmeyen vesvese, farklı cinsel eğilim konularında sorular yer almıştır.

4.1.1.3.1. İletişim

2015'te 201 eşler arası iletişim sorusunun 88'i sadece eşlerin iletişim problemleri ile ilgilidir. Soruların içeriğinde 28 şiddetli geçimsizlik, 12 ilgisiz eş, 12 baskıcı eş, 10 aile büyüklerinin müdahalesi sorularına yer verilmektedir. Yanı sıra beklenti, kıskançlık, iletişim eksikliği görüşmek istememe, aldatma, ikinci eş olma, eşlerin hitap tarzı vb. başlıklar bulunmaktadır. 2018'de 183 sorunun 75'i eşlerin iletişim problemleri ile ilgilidir. 12 baskıcı eş, 12 dua isteği, 9 şiddetli geçimsizlik, 7 ilgisiz eş, 5 kıskançlık soruları bulunmaktadır. Yanı sıra küslük, farklı zevkler, küçümseme vb. başlıklardan da soru bulunmaktadır. 2020'de 278 sorunun 124'ü eşlerin iletişim problemleri ile ilgilidir. Soruların içeriğine baktığımızda 27 baskıcı eş, 20 aile büyüklerinin müdahalesi, 17 iletişim eksikliği, 13 ilgisiz eş, 12 şiddetli geçimsizlik, beklenti, dua isteği, evi terk, küfürlü konuşma vb. başlıkları oluşturmaktadır. Yıllara göre şiddetli geçimsizlik sorularında azalma olmuştur. Baskıcı eş ve ilgisiz eş sorularında benzer bir gelişme olurken iletişim problemlerine etken olan aile büyüklerinin müdahalesi başlığındaki sorularda üç yıl

arasında dalgalanma görülmektedir. SEKAM’ın yapmış olduğu araştırma bulgularına göre eşler arası problemlerin daha çok ekonomik durumlar, kıskançlıkla ve eve ilgisizlikle ilgili olduğu anlaşılmaktadır (Özkaya, 2010). 2015’te bebeğe isim koyma krizi, yalan yere yemin başlıklarında sorular çoğunluktadır. 2018’de çocuklar yüzünden bozulan ilişkiler dile getirilmektedir. ‘Eşim çok sinirli, kimseyi kırmasın diye doktor kontrolü olmadan sakinleştirici damla veriyorum, bu caiz mi?’ sorusunda olduğu gibi sorunu ortadan kaldırma noktasında çözümü kendisi bulan ama bulduğu çözümden tedirgin olan danışanlar da bulunmaktadır. ‘Umreye giderken eşimle vedalaşmak istemiyorum, ona ‘hakkımı helal etmiyorum’ demek istiyorum, günah olur mu?’ sorusunda olduğu üzere yaşanan kırgınlıkların boyutlarını gösteren sorular da yöneltilebilmektedir. 2020 özelinde gelen farklı başlıklardaki sorulara baktığımızda ‘40 yıldır evliyiz. Kocamla anlaşamıyoruz. Eviyle ilgilenmez. Bana sürekli küfreder. Bu yaştan sonra boşanmak da zor. O laf söyleyince ben de karşılık veriyorum. Günah mıdır? Ne yapmam gerekir?’, ‘42 yıllık evliyim. Eşim yıllardır dini değerlere ve ibadetlerime küfrediyor. İbadet etmeme engel oluyor. Sudan sebeplerden kavga çıkarıp huzurumuzu kaçırıyor. Artık çok yoruldum ve bıktım ne yapmalıyım?’ sorularında görüldüğü gibi küfür içerikli konuşmalar çoğunlukla sorulmaktadır. Aynı şekilde küfre uğrayan eşin sergilediği tavırda ‘Benim ikinci, eşimin ilk evliliği. Bir yıldır çok iyi giden bir evliliğimiz vardı. Nasıl oldu bilmiyorum ama bir hafta önce eşime küfrettim. O da benimle küstü ve bir türlü barışmaya yanaşmıyor. Ne yapmam gerekir? ‘Eşim bana sürekli küfrediyor. Ben de ona "sana hakkımı helal etmeyeceğim” dersem günaha girmiş olur muyum?’ sorularında olduğu gibi eşlerin birbirlerini incitecek derece konuşmaları problem oluşturmuştur.

4.1.1.3.1.1. Şiddetli Geçimsizlik

2015’te eşlerin iletişimi ile ilgili sorunların 28’i şiddetli geçimsizlik başlığındadır. Şiddetli geçimsizlik sorusunu soran danışanların 27’si kadındır. 25-40 yaş aralığında, evli erkek danışan ‘Ailemin muhalefetine rağmen on iki yıl önce Alevi olan kız arkadaşım ile evlendim. Şimdi iki çocuğumuz var. Eşim her gün annesine gidiyor evi ve çocukları ihmal ediyor. Çocuklarım anne ve babama soğuk davranıyor ve sevmiyorlar. Veda hutbesinde peygamberimiz terbiye için kadınları hafifçe dövebilirsiniz demiyor mu? Benim sözümü dinlemeyen eşimi terbiye için hafifçe dövebilir miyim?’ şeklinde kadına şiddet konusuna dini bir dayanak bulma ümidiyle şiddet eylemini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Veda hutbesinin içeriğini bilmeyen erkek, hanımına şiddet uygulamanın bahanesini bulmuş

olacak ki bu yanlış bilgiyi teyit edebilme ümidiyle danışma gereği duymuştur. Şiddetli geçimsizlik sorularını soran kadınların yaş bilgisi belirtilenlerin 12'si 25-40, 11'i 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin 8'i ilkokul 5'i lise 3'ü üniversite mezunudur. Soruların içeriğinde 'Mutsuz bir ailede büyüdüm? Babam psikolojik sorunlarıyla bizi çok yıprattı. Eşimle ufak tefek tartışmalarımızda, 'senin ailendeki herkes kaçık, sen de öylesin' diyor. Kavga içinden çıkılmaz bir hal alıyor. Ne yapmalıyım?' 'Eşim iyi Müslüman, iyi insan ama sinirlenince hemen bana beddua ediyor. En ufak aksilik olsa 'senin yüzünden' diyor. Ne yapmalıyım?', 'Eşimle sürekli tartışıyoruz, hiç anlaşıyoruz. Bize destek olabilir misiniz?' sorularında olduğu gibi şiddetli geçimsizlik yaşayan kadınlar ne yapacaklarını bilemeyerek bürolara başvurumaktadırlar. 2018'de 9 soru şiddetli geçimsizlik konusundadır. 'Ben dört aylık evliyim. Eşim işinden dolayı geceleri geç geliyor. Ben de çalışıyorum. Geç geldiği yetmiyormuş gibi telefonla oynuyor. Birlikte vakit geçiremiyoruz. Bir şey söylemeye kalkınca kavga çıkıyor. Ben ne yapmalıyım?' sorusunda olduğu gibi soruların tamamında 'ne yapmalıyım' şeklinde tavsiye alma durumu söz konusudur. 2020'de 12 soru şiddetli geçimsizlik başlığındadır. 12 sorunun 2'si erkek 10'u kadınlar tarafından sorulmuştur. Erkeklerden biri kavgalar sırasında boşanma lafızlarını farklı zamanlarda birden çok söylediği için boşanma hakkının gitmesinden dolayı ne yapacağını sormuştur. Kadınlardan biri '8 yıldır evliyiz ve son 1,5 yıldır sürekli kavga halindeyiz. Üç çocuğumuz var ben ailem için direniyorum ama eşim bizi insan yerine koymuyor. Nasıl bir yol izlemeliyim?', 'Eşimle ayrı dünyaların insanlarıyız. Çok sinirli, aksi bir şey söylediğimde yumruklarını sıkıyor, üzerime yürüyor. Trafikte bile sinirlendiği zaman iniyor insanlara sopayla saldırıyor? Ben bu durumda bu evliliği nasıl sürdürebilirim?' sorusunda görüldüğü gibi ne yapmaları gerektiği konusunda tavsiye istemişlerdir. Şiddetli geçimsizlikten şikâyetçi olan ve yardım talebinde bulunan çoğunlukla kadınlardır. Tavsiye istemelerinin nedeni çoğunlukla, evliliklerini sürdürmek istekleridir. Erkeklerden biri, var olan problemi çözmede dayacağı peygamberin tavsiyesi olarak değerlendirirken bir diğeri de boşanma lafızlarını kullanmaktan dolayı ne yapacağını sormaktadır. Eldeki veriler doğrultusunda az sayıda da olsa erkeklerin de şiddetli geçimsizlik durumunda tavsiye almak için bürolara müracaat edebildiği görülmektedir.

4.1.1.3.1.2. Baskıcı Eş

2015'te 12 soru baskı uygulayan eşe nasıl davranılması gerektiği ile ilgilidir. Soruların tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Kadınlar, eşin hakaretlerine

sabredilmesi gerektiği bilgisinin doğruluğunu sorgulamışlardır. Diğer yandan eşlerinin kendilerine dış görünüş, saç boyatma vb. konularda baskı uyguladıklarını ‘7 yıllık evliyim ve yedi ay önce kapandım. Eşim kapanmamı istemiyor. Tüm ikna çabalarım etkisiz kalıyor. Neredeyse boşanma aşamasına geldik. Ne yapabilirim?’ sorusunda olduğu gibi inanç ve ibadet özgürlüğüne müdahale edildiğini ifade etmişlerdir. ‘Eşimle birbirimizi severek evlendik; fakat aynı evi paylaştıkça onu tanıyamadığımı anlıyorum. Eşim kadınların, erkeklerin her istediğini yerine getirmesi gerektiğine inanıyor. Hiçbir konuda benim görüşlerime değer vermiyor. Dinimiz böyle mi söylüyor?’ sorularında görüldüğü üzere İslam’ın kadına verdiği değer ile eşlerinin davranışı arasındaki tutarsızlık dile getirilmektedir. 2018’de 12 sorunun 3’ü erkek 9’u kadın danışan sorusudur. Erkekler ‘Eşim bana karşı saygısızlık ediyor. Bazen tartışmalarımızda küfredecek kadar ileri gidiyor. Ben boşamak istemiyorum. Ortada dört yaşında bir oğlumuz var. Boşanmada çocuğumun ona verilmesini istemiyorum. Çocuğum için evliliğimi kurtarmak isterim ama nasıl davranmalıyım? Onu size getirsem bir çözüm yolu bulur musunuz?’, ‘Eşimle on iki yıldır evliyiz. Birbirimizi çok seviyoruz. İki çocuğumuz var. Fakat eşim en ufak bir sorunu büyütüyor. İçinden çıkılmaz bir hale dönüştürüyor. Hepimiz insanız hata yapabiliriz. Çocukları ve beni bu anlamda yönetmeye çalışıyor. Hep benim dediğim olsun istiyor. Ben sırf ortam gerilmesin diye onun dediğini yapmaya çalışıyorum. Ama bazen de söylediklerine kayıtsız kalıyorum. Bu durum çok nadir oluyor. Bazen o kadar çok konuşuyor ki ne zaman susacak diye bekliyorum. Kendisine yapılan en ufak bir yanlış affedemiyor. Geçenlerde annesi ile tartıştı ve onunla bir daha görüşmeme kararı aldı. Çocuklarla da iletişim anlamında sorun yaşıyor. Her şey dört dörtlük olsun istiyor. Özetle eşimde mükemmeliyetçilik sorunu olduğunu düşünüyorum. Bu durum beni günden güne endişelendiriyor. Ne yapabilirim?’ sorularında olduğu gibi erkekler baskıcı eş tabirinden kadının çok konuşmasını veya ağır ifadeler kullanmasını anlamaktadırlar. ‘Mimarlık yaparken tanıştığım eşimle 13 yıl önce evlendik ve eşim çalışmama izin vermedi. 4-12 yaş aralığında dört çocuğum var. Eşimin psikolojik problemleri var. Bizi adeta eve kapattı. Çocuklarım dışarıda bir dondurma bile yiyemiyorlar. İyi kazanmasına rağmen ekonomik olarak beni zor durumda bırakıyor. Çok çaresizim, eşimden ayrılısam günaha girer miyim?’, ‘Eşim sen benim her dediğime evet diyeceksin, diye benim üzerimde baskı kuruyor. Bana sürekli akıl veriyor. Her şeyin en iyisini kendisi biliyor. Beni insan yerine koymuyor. Sen kadınsın erkek işine karışma deyip beni sürekli susturuyor. Çocuklarımın yanında sürekli hakaret ediyor. Eşimin bu haline dayanamıyorum. Nasıl bir yol

izlemeliyim?’, ‘Eşimle yeni evliyiz ailemle aynı şehirde oturmuyoruz. Ailemle telefonda konuşmama bile izin vermiyor. Ailem ziyaretime gelmek istiyor onu eşime söyleyemiyorum. Bu durum normal midir?’ sorularında görüldüğü üzere kadınlar, baskıcı eş tabirinden; erkeklerin kendi ailesiyle ilgili münasebetlerine müdahale, düşüncelerine saygı duyulmaması ve ekonomik olarak zor durumda bırakılmayı algılıyor. Kadınlar, baskıcı eşe karşı tavsiye alırken erkeklere oranla boşanma isteklerini daha rahat dile getirebiliyorlar. 2020 yılında 27 baskıcı eş içerikli sorunun 24’ü kadınlar 3’ü erkekler tarafından sorulmuştur. ‘Emekli askerim. Eşimle ufak sorunlarımız olurdu ama ben asker olmam nedeniyle uzakta olduğum için bunlar ciddi bir hal almıyordu. Artık emekli oldum ve birlikte daha çok vakit geçiriyoruz. Çocuğumuz olmadı. Eşim bu nedenle belki aileden gelen sözlerle kendini yıprattı. Kendisi benim akrabalarım ile iletişim kurmuyor. Onu anlıyorum. Onu zorlamıyorum. Ancak o benim de akrabalarım ile görüşmemi istemiyor ve bu bizde ciddi bir soruna dönüştü. Boşanmayı düşündüm. Avukata gitmek için çıktım evden ve dolaşırken ezan okundu. Size sormaya karar verdim. Bana yardımcı olun. Ne yapmam gerekir?’ sorusunda görüldüğü üzere kadının erkeğin akrabalarıyla iletişimi kesmesini istemesi yıllardır var olan akraba sorunlarının evlilik birlikteliğini tehlikeye soktuğunun göstergesidir. Yanı sıra bu tür bir beklenti, genellikle erkek tarafından talep edilirken kadınların da bu tür taleplerini dile getirmeye başladıklarının göstergesidir. Kadınlar, ‘Eşimin bana değer vermediğini düşünüyorum. Toplumda genellikle ‘sen kadınsın sabretmen gerekir’ düşüncesi var. Ben artık bu duruma dayanamıyorum. Kendimi ifade etmeye çalıştığımda da ‘sen değıştin’ diyor. Ne yapmalıyım?’, ‘Eşimle konuşurken benim itiraz edeceğim konularda sesini yükseltiyor. Bana konuşma fırsatı vermiyor. Benim daima susmam mı gerekiyor?’, ‘Eşim bana yemek yerken sürekli ‘yediğın irin olsun’ diyor. Şimdi ben bu yemeğı yersem bana bir zararı dokunur mu? Bir de neden böyle söylüyordur?’ örneklerinde olduğu gibi kadınlar kendilerini değersiz hissettiklerinde eşlerinin kendileri üzerinde baskı uyguladığını düşünmektedirler.

4.1.1.3.1.3. İlgisiz Eş

2015’te 12, 2018’de 7, 2020’de 13 soru ilgisiz eş içeriğiyile yer almaktadır. 2015 yılında ‘7 yıllık evliyim. Eşim benimle ve çocuklarımla hiç ilgilenmiyor. Onun düzelmesi için hangi duayı okuyabilirim?’ ‘Eşim artık ben ahiretim için çalışacağım diyor. Toplantılara gidiyor, nafile oruç tutuyor, benimle yatmıyor. Beni adam yerine koymuyor. Bir evde iki yabancı gibiyiz. Bu şekilde Allah rızası kazanılır mı?’, ‘Kocam sekiz yıl önce

bir kaza geçirdi. Bu kazadan sonra çok değişti. Benimle hiç ilgilenmiyor, kanepede uyuyor, konuşmuyor, gülmüyor. Her şeyden öte beni suçluyor. Beraber olmamamızın sebebi olarak beni gösteriyor. İnançlı olmasam inanın intihar ederim. Ne yapabilirim?’, ‘Üç yıllık evliyiz. Herhangi bir sorunumuz da yok. Severek evlendik. Bu aralar biraz iletişimsizlik sorunu var aramızda. Bir aydan beridir bana karşı soğuk davranıyor. Ne yapmalıyım?’ sorularının içerik detayında eşlerin birbirlerinin taleplerine karşı isteksiz oldukları görülmektedir. Aile içi cinsel problemler başlığında ilgisiz eş başlığını eşi ile birlikte olmak istemeyen bireyler için de kullandık. İletişim benzer başlığında genel manada evi ile ilgilenmeyen eşleri kastetmiştik. Fakat soruların çoğunluğundan anladığımız ilgisiz eş denince genel ve özelinde ailede cinsel ilişki her ikisinin de kastedildiğini gözlemlediğimizi söyleyebiliriz. Eşlerin birbirlerine her anlamda ilgi ve alaka göstermemeleri iletişim problemlerine sebep olmaktadır. 2018 de ‘Eşimle aramızda 10 yaş var. Bana göre o çok inat. Namazını kılmıyor, benim ailemle görüşmek istemiyor. Bu tutumları huzurumuzu bozuyor. Onun düzelmesi için ne yapabilirim?’, ‘Eşim işten geldiği zaman yemeğini yer yemez televizyonun başına geçiyor. Orada da uyuyup kalıyor. Ben artık yatağına geç diye uyandırıyorum. Eşim evde var ile yok arası. Benimle ve çocuklarım ile ilgilenmiyor. Babalık sadece eve para kazanmak mıdır?’ vb. sorular üzerinden sıkıntılarını dile getirmişlerdir. 2020 yılına ait soruların içerik detayında ‘Bankada çalışıyorum. Gerçekten çok stresli bir işim var. İşten geldiğim zaman eşimden destek bekliyorum ama o bana ‘bu senin işin yemeğimi yapıp önüme koymak zorundasın’ diyor. Ev işlerine hiçbir şekilde destek olmuyor. Eşim bekarken takıldığı arkadaşları ile de haftada bir buluşuyor ve eve çok geç geliyor. Ben, ‘biraz da çocukların ile ilgilen’ dediğimde ‘sizi açta ve açıkta mı bırakıyorum’ diyor. Halbuki evin geçiminde ikimizin de katkısı var. Ama o, beni hiç saymıyor. Artık evlilik ve erkeklerle ilgili zihnimde her şey birbirine karıştı. Ayrılmak istiyorum. Ayrıldığım takdirde çevrem ve ailemin baskısından çekiniyorum. Ne yapabilirim?’, ‘Çalışan bir bayanım ve bir kızım var. Akşam altıda eve geliyorum. Eşim hiç yardımcı olmuyor ev işlerinde sana yardım etmek zorunda değilim diyor. Namaz kılan bir insan. İslamiyet’e göre bu yaptığı doğru mu? sorularında ifade edildiği üzere çalışan kadın ev işlerinde kendisine yardım edilmemesini ilgisizlik olarak değerlendirebiliyor. TÜİK ‘ev işlerini kim yapar?’ sorusuna verilen cevaplara göre en fazla ev işlerini kadınların yaptığı, kadınların da en fazla %94,4 ile çocuk bakımı, %85,6 ile çamaşır ve bulaşık yıkama (makineyle bile olsa), %85,4 ile yemek yapma ve evin günlük toplanması ve temizlenmesi işlerini üstlendiği ifade edilmektedir. (TÜİK, 2021). Erkeklerin

ev işlerine yardımcı olmaması konusuyla ilgili bürolara gelen sorular ve TÜİK verilerinden ‘ev işlerini kim yapmalı’ meselesinin eşler arasında gerginliğe sebep olabildiği görülmektedir.

4.1.1.3.2. Boşanma isteği

Tablo 11.Boşanma isteği

Boşanma İsteği	2015	2018	2020
Aile büyüklerinin müdahalesi	4	3	1
Eş baskısı/ilgisizliği	3	3	2
Boşanma aşaması	4	8	10
Kadının boşanma hakkı	1	0	0
Maddiyat	4	3	0
Şiddetli geçimsizlik	4	0	0
Aldatma şüphesi	0	2	0
Evi terk etmek	0	0	1

Tablo 11’de görüldüğü üzere eşler evliliklerinde problem yaşadıklarında ve bu problemleri çözümsüz bir hal aldığında boşanmayı gündemlerine getirebilmektedirler. Henüz mahkemeye gitmeden evlilikleri ve boşanma gerekçeleri hakkında tavsiye almak için bürolara müracaat etmişlerdir. 2015’te eşler arası iletişim başlığında 20 soru boşanma isteği üzerinedir. Boşanmak istemelerinin nedenleri maddiyat, aile büyüklerinin baskısı, şiddetli geçimsizliktir. ‘Eşimle çok severek ailelerimize rağmen evlendik. İlk günden bu yana ailemle eşimin arası hiç düzelmedi. Ben arada kalıyor ve çok yıpranıyorum. Artık dayanma gücüm kalmadı. Ayrılmayı düşünüyorum?’ sorusunda görüldüğü üzere aile büyüklerinin evliliğe müdahil olması eşlerin boşanmak istemesine neden olabilmektedir. Bir başka boşanmayı isteme sebebi ‘Sekiz aylık evliyim. Eşim her şeyime karışıyor. Bulaşıkları nasıl yerleştirdiğime kadar müdahale ediyor. Çok bunaldım. Çok kıskanç. Bunlardan ötürü boşanmayı bile düşünüyorum. Ne yapayım?’ sorusunda olduğu gibi tarafların sınır ihlalleri nedeniyle diğer tarafı gereğinden fazla bunaltmasıdır ‘21 yıllık evliyim. Biri engelli iki çocuk babasıyım. Eşimle aramızda aile olmaya dayalı hiçbir bağ kalmadı. Çocuklarım nedeniyle ayrılamıyorum. Eşim kararı bana bıraktı. Zor durumdayım. Destek istiyorum’. Bu soruda eş, aslında boşanma aşamasında ama birtakım nedenlerden dolayı ayrılamayacağını ifade ederken ayrılmaya cesaret etmeye destek istemektedir. Çoğunlukla ADRB’ye gelen danışanlar her ne kadar ne yapmalıyım şeklinde tavsiye almak istediğini belirtmiş olsa da aslen ADRB personelinden beklediği, kendisi yerine karar vermesi, uygulama aşamasında yanında olması vb. yapacağı eylemlerde kendisinin

yanında olması beklentisidir. ADRB danışmanının kimsenin yerine karar verme veya verdiği kararı uygulamada ona tam destek olma gibi bir görevi bulunmamaktadır. Tablo 11’de 2018’de gelen soruların boşanma sebepleri gösterilmiştir. Aile büyüklerinin etkisi ile problem yaşayan çiftler ‘18 yaşında evlendim. 9 ay evli kaldık. 5 aydır annemin evindeyim. Kayınvalidem yüzünden aramız bozuldu. Eşim bu yüzden ayrılmak istiyor. Ama ben boşanmak istemiyorum. Ne yapabilirim?’ şeklinde tavsiye almak için müracaat etmiştir. ‘Eşimle birbirimizi severek evlendik fakat ciddi problemler yaşıyoruz, evliliği bitirebilmenin dini gerekçeleri nelerdir?’ sorusunda kadın hangi gerekçelerle evliliği sonlandırabileceğini öğrenmek istemekle manen sorumluluk duygusundan muaf olmak istediğini belirtmektedir. Aslında bu soru, boşanma kararı alma aşamasında olan her kadının bilmesi gereken bir husustur. Dinen hangi gerekçelerle evlilik sonlandırılabilir bilgisine vakıf olmak ‘Boşanmak istiyorum günah mı?’ gibi bir sorunun cevabıdır. Nitekim 2018’de 4 sorunun içerik detayında boşanmanın günah olup olmadığı öğrenilmek istenmiştir. ‘Eşim benden ayrılmak istiyor ama ben boşanmak istemiyorum. Eşimi boşanmaktan vazgeçirmek için hangi duaları okuyabilirim?’ sorusunda danışan, eşler arasını düzeltmeye yardımcı olabilecek dua talebinde bulunmaktadır. Bir başka soruda ‘12 yıllık evliyim ve eşimle boşanma arifesindeyiz. Bu konuda istihareye yattım ve bazı rüyalar gördüm. Bunlarla ilgili konuşmak istiyorum’ talebinde boşanma aşamasında olan eşlerin istihareye yatması ve sonucuna göre davranması, ilişkileri kurtarmada önceliklerin neler olması gerektiği bilgisinin paylaşılmasını değerli kılmaktadır. En azından Başkanlık tarafından boşanma aşamasında bürolara başvuran danışanlara yol göstermesi bakımından neler yapılabileceğine dair ortak bir kılavuz hazırlanabilir. Her ne kadar herkesin boşanma aşaması kendine özgü hususiyetler içerse de genel yapılabilecekler konusunda yol gösterebilecek ve ADRB personelinin elini kuvvetlendirecek bir kılavuzun olması yaklaşım birliğini sağlamaya katkı sağlayabilir. Nitekim bu sorulara muhatap olan her danışman kendi tecrübelerinden yola çıkarak yol gösterebilmekte bu durum da karışıklığa sebep olabilmektedir. 2020’de boşanma isteği sorularının temel nedeni şiddetli geçimsizlik, eşlerden birinin evi terk etmesi, beklenti vb. başlıklarda gelmiştir. İçerik detayında ise ‘Ne yapmalıyım?’ şeklinde tavsiye istenirken Ne okumalıyım? Boşanmak günah mı? vb. sorular yöneltirilmiştir. ‘Eşim uzun süredir beni aldatıyor. Eve sürekli içkili geliyor. En son kız kardeşimin kızına istismarda bulundu ve bir yıl cezaevinde kaldı. Bu olaydan sonra benim ailemle ilişkim tamamen bitti. Ne annem ne de kardeşlerim benimle görüşmek istemiyor. Kendimi çok yalnız hissediyorum. Maddi durumumuz oldukça iyi;

ancak huzurumuz yok. Büyük oğlum Amerika’da eğitimini tamamlayıp bu sene döndü ve ona alt katımızı kiraladık. Tek başına kalıyor. Eşimle geçinemiyorlar ve bir araya gelince tartışıyorlar. Ben eşimden kötü alışkanlıkları yüzünden ayrılmak istiyorum; ancak oğlum boşanırsam beni öldürmekle tehdit ediyor. Ne yapacağımı şaşırılmış durumdayım. Bana bir yol gösterir misiniz?’ sorusunda gayri ahlaki durumlar olmasına rağmen kadının çocuğunun karşı çıkması sonucu boşanmaya cesaret edemediği görülmektedir. Yapılan araştırmalarda boşanmaları engelleyen önemli faktörlerden birinin, ailedeki çocuk ve çocuk sayısının olduğu belirtmiştir. Çocuklu ailelerdeki boşanma oranının, çocuksuz ailelere göre daha düşük olduğu görülmektedir. Hatta 2000 yılı verilerine göre çocuksuz ailelerdeki boşanma oranı %43,85, bir çocuklu ailelerde %25,14, iki çocuklu ailelerde %18,61 iken, üç ve daha fazla çocuklu ailelerde boşanma oranının giderek düştüğü görülmektedir. Türkiye’deki evliliklerde, çocuk sayısı arttıkça, buna bağlı olarak boşanma oranında azalmaların olduğu dikkat çekmektedir. Bu verilere göre ailedeki çocuk varlığı, Türkiye’de boşanma olaylarını önleyen unsurlardan biri olarak görülmektedir (Yıldırım, 2004). Yukarıda, babasını boşaması halinde annesini ölümle tehdit eden çocuk sorusuyla, boşanma engeli olarak gösterilen çocuğun varlığının olumsuz manada en uç örneğini görmekteyiz. Nitekim babasını boşaması durumunda annesini ölümle tehdit eden çocuk sebebiyle, eşler evliliklerini ne kadar sağlıklı yürütebilirler sorunu gündeme gelmektedir. Burada danışanın nasıl bir tavır sergilemesi gerektiği meselesi son derece önemli görünmektedir.

4.1.1.3.3. İnanç-İbadet-Sosyal Hayat

Tablo 12. İnanç/İbadet/Sosyal Hayat

İnanç/İbadet/Sosyal Hayat	2015	2018	2020
Tesettür	3	2	2
Namaz	1	1	2
Süslenme	2	1	0
Abdest	1	0	0
İstihare	1	0	0
Adet /Lohusalık	1	0	0
Oruç	0	2	3
Tek başına yolculuk	0	1	1
Faiz	0	1	0
Zekat	0	0	1
Kabir Ziyareti	0	0	1
Kadının Çalışması	0	0	1
Adak	0	0	1
Yemin	0	0	1

Eşler arası iletişim başlığında inanç ibadet sosyal hayat ile ilgili konulardan özellikle tesettür konusunda, ‘Bir süre başımı örttüm ama başörtümü düzgün örtemediğim için eşimin akrabalarından tepki gördüm. Bundan dolayı eşim başımı açmamı istedi. Ben vicdanen çok rahatsızım ne yapmalıyım?’ ve ‘Ben 6 aydır başımı örtüyorum, eşim kapanmamı istemiyor. Eşim iflas etti sürekli içiyor, bunalımda. Ne yapacağımı bilemiyorum.’ ifadelerinde görüldüğü üzere eşlerin, giyim kuşama müdahale etmesi sorunlarına yer verilmiştir. Gündemde olan diğer bir başlık, ‘Kaza orucu tutan kadının kocasından izin alma mecburiyeti var mıdır?’ sorusunda ifade edilen eşlerden izinsiz oruç tutulup tutulamayacağı sorunudur. ‘Bir yıllık evliyim ve eşimle evlenmeden önce namaz kılacağı konusunda söz verdiği halde sözünü tutmuyor. Ben onu sıkıştırdıkça ilişkimiz geriliyor. Müdahale etmezsem kılıyorum. Ne yapacağımı bilemiyorum. Kendimi sorumlu hissediyorum.’ sorusunda olduğu üzere eşler ibadet konusunda kendilerini sorumlu hissedebilmektedirler. ‘Umreye gitmek istiyorum. Eşim bensiz gidemezsin diyor. Ben onunla gitmek istemiyorum. Ben şimdi eşim olmadan umreye gidemez miyim?’. Kadının yalnız başına seyahat edemeyeceği düşüncesi kadınların sosyal hayatta karşılaştıkları bir diğer sorunu oluşturuyor. Kadınların yalnız başına yolculuğa çıkabileceği fetvası (DİYK,2017) olmasına rağmen eşler bu meseleyi gündeme alarak problemlere sebep olabiliyorlar. Yayınlanan fetvada mezheplerin ayrı ayrı görüşlerine yer verildiğinden herkes sadece kendi mezhebinin görüşüne göre hareket edeceğini düşünüyor olabilir. Danışanlar çoğu zaman başka bir mezhebin hükmü ile amel edilebileceği bilgisine vakıf olmadığından meseleyi tam olarak anlayamayabiliyorlar. Burada kurul fetvalarının mezhep farklılıklarına çok girmeden halkın anlayabileceği şekilde sadece var olan tikanlıkları giderecek nihai uygulanabilir fetvayı yayınlamaları yanlış anlaşılmalara büyük ölçüde giderebilecektir. ‘Ben üniversite okuyorum. Öğretmen olacağım. Eşim erkeklerle aynı ortamda olduğum için günahkâr olursun. 'Kadının çalışması haramdır' diyor. Dinimize göre günahkâr mıyım?’ ‘Eşimden gizli biriktirdiğim para ile kardeşlerimle ortak bir ev aldım. Aldığım ev kirasına zekât vermem gerekir mi?’ sorularında görüldüğü gibi kadınların çalışma hayatında olması, şahsi harcamaları eşler arasında huzursuzluğa sebep olabilmektedir.

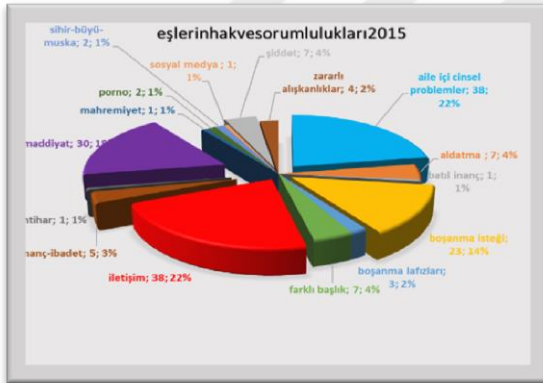
4.1.1.3.4. Zararlı Alışkanlıklar

Tablo 13. Zararlı alışkanlıklar

Zararlı Alışkanlıklar	2015	2018	2020
Alkol	2	6	7
Uyuşturucu	3	0	0
Sigara	0	1	0
Kumar	0	1	0
İnternet/sosyal medya	0	1	9

Eşler arasında iletişim konusunda zararlı alışkanlığı bulunan eşlerin neden olduğu problemlerin sayısında yıllara göre artış gözlemlenmektedir. 2015'te alkol ve madde bağımlılığı gündemdeyken 2018'de alkol ve kumar bağımlılığının yanında sigara ve internet/sosyal medya bağımlılığı sorularına yer verilmiştir. 2020 yılında ise oyun, televizyon, telefon ve sosyal medya bağımlılığı sorularında ciddi bir artış görülmektedir. Özellikle tik tok, Instagram vb. sosyal medya vasıtaları eşlerin arasında iletişim engeli oluşturacak kadar bağımlılığa neden olabilmektedir.

4.1.1.4. Eşlerin Hak ve Sorumlulukları

Grafik 34.2015Eşlerin hak ve sorumlulukları

Grafik 35.2018Eşlerin hak ve sorumlulukları

Grafik 36.2020 Eşlerin hak ve sorumlulukları

2015'te eşlerin hak ve sorumlulukları başlığında 170 (%27), 2018'de 113 (%18), 2020'de 185 (%18) soru yer almaktadır. Her üç yılda gelen soruların sayısı birbirine yakın olduğu gibi içerikleri de birbirlerine yakındır. 2015 yılında yer almayan ensest, porno, aile büyüklerinin bakımı, gizli nikah ve evlenme isteği başlıkları 2018 sorularında yer almaktadır. 2015'te yer alıp 2018'de sorulmayan internet/sosyal medya sorusu 2020'de tekrar sorulmuştur.

4.1.1.4.1. Hak ve Sorumluluk Bağlamında İletişim

2015'te eşlerin hak ve sorumlulukları başlığında iletişim sorusu bulunmaktadır. Soruların içeriğinde 10 soru baskıcı eş, 5 soru eşlerin beklentisi, 4'er soru güvensizlik ve şiddetli geçimsizlik, kalan sorularda aile büyüklerinin müdahalesi, eşlerin görev ve sorumlulukları, ilgisiz eş, küçümseme ve küfürlü konuşma başlıklarındadır. Baskıcı eş sorularına 'Ailem ile görüştürmüyor. Hakkı var mı?', 'Eşim bana karşı çok isyankâr. Ona günah kazandığını söylüyorum ama beni dinlemiyor. Ona yaptığının hata olduğunu nasıl anlatabilirim?' sorularında görüldüğü üzere baskıcı eş ifadesinden kadınlar eşlerinin kendilerine değer vermemesini ve kendi ailesi ile görüşmesine izin vermemesini anlıyor. 'Evleneli iki yıl oldu. Eşim ilahiyat mezunu. Çocuk yapmak istemiyor. Ben güvenlik elemanıym gece nöbeti tutuyorum. O istiyor ki evi ben süpüreyim kendisi toz alsın, bulaşığı o yıkasın, ben durulayayım. Bunların çoğunu yapamıyorum.' Eşlerin ev işlerine yönelik beklentileri sorun oluşturmuştur. 'Eşimle aramızda problemler yaşandı. Şimdi de bir güvensizlik oluştu. Bu yüzden sürekli onu kontrol ediyorum. Ceplerine bakıyorum, telefonunu karıştırıyorum. Yemin ediyor ama ona inanmıyorum. Hatalı mıym böyle yaptığım için?' sorusunda eşe duyulan güvensizlik dile getirilmiştir. '22 yıllık evliyim. Babamın zoruyla evlendim ve eşimi hiç sevmem. Sevmemekle birlikte hiçbir zaman belli etmedim. Seninki ikiyüzlülük olur diyorlar. Ne dersiniz?'. Danışan, eşi sevmemek iki yüzlülük olur mu diye sorarken aslında eşi sevmeme hakkı olup olmadığını dolaylı olarak sormak istemektedir. 2018'de 28 soru eşlerin hak ve sorumlulukları başlığında iletişim konusundadır. 28 sorunun 10'u ilgisiz eş, 4'ü eş baskısı, 4'ü şiddetli geçimsizlik, kalan sorularda eşlerin beklentisi, nişanlılık dönemi sorunları, inanç-sosyal hayat konularını oluşturmaktadır. İlgisiz eş sorularının içeriğine baktığımızda 'Eşimle aram iyi değil, hizmetini de yapmıyorum. Bu vebal mi?', 'Kanser hastasıym, eşim benimle hiç ilgilenmiyor, tedavimi takip etmiyor. Ona, hakkımı helal etmiyorum diyorum. Bu günah mı?', 'Eşim çok iyi biri ama anne-babasız büyümüş, sorumsuz, her şeyle ben

ilgilieniyorum. Ne yapmalıyım?’ sorularında olduğu gibi eşler hayatın birlikte paylaşılmamasından kaynaklanan sorunlarını dile getirmektedirler. ‘Kocaya itaat etmemek haram mıdır? Haram bir şey isterse yapmayacağız biliyorum ama her istediğini yapmak zorunda mıyız?’, ‘Kocam şu anda işsiz. Benimle çok kötü tartıştı. Bana küfürler edip kapı dışarı attı. Bana, ‘bu eve sadece çocuklarının yemeğini yapmak, çamaşır, bulaşık yıkamak için gelebilirsin. Onun dışında bana kadınlık yapmanı istemiyorum’ dedi. Bu nasıl bir insanlıktır?’ soruları geleneğimizde var olan kocaya itaat edilmesi gerektiği anlayışının sebep olduğu şiddetli geçimsizlik sorularının içeriğini oluşturmaktadır. 2020’de 54 soru iletişim konusundadır. 12 baskıcı eş, 11 inanç-ibadet, 8 ilgisiz eş, 6 gelin-damat sorunları yer almaktadır. Az da olsa beklenti, ev işleri, aile büyüklerinin baskısı vb. soru içerikleri görülmektedir. Baskıcı eş başlığında, ‘Ben kadroya atama bekliyorum. Eşim de çalışmamı istemiyor ve çocuk yapmamız için bana baskı yapıyor. Bu baskı daha fazla sürerse ben boşanmayı düşünüyorum. Bu konuda vebalde olur muyum?’ bu ve benzeri durumlarda eşler evlilik kararı almadan önce ileriye dönük yaşamları hakkında görüşlerini açıkça konuşarak bu problemleri en aza indirebilirler. ‘Çalışan bir bayanım. Eşim ev işlerinde yardımcı olmuyor. Yardım istediğimde ben para getiririm temizlik ve yemek senin işin yapmak zorundasın diyor. Giyimime, her şeyime karışıyor. İslamiyet’e göre temizlik kadının işi mi?’. Ev işlerinin sorumluluğu eşler arasında problem oluşturmuştur. ‘Kocam benim her şeyime karışıyor, evde benim hiçbir söz hakkım yok. Yaptığım her şeyde bir eksik ve kusur buluyor. Onun eleştirileri yüzünden bildiğimi de yapamaz hale geldim. Ne yapmalıyım?’ sorusunda olduğu gibi aşırı müdahale kadının kendisini yetersiz hissetmesine sebep olmuştur. İnanç-ibadet-sosyal hayat konusunda 11 sorunun 6’sı tesettür ile ilgilidir. ‘On beş gün önce eşime sormadan kapandım. Eşim hiç hoşnut olmadı. ‘Ben isteseydim örtülü biriyle evlenirdim’ diyor. İş boşanmaya kadar büyüdü. Benim maddi gücüm yok. İki çocuğum var. Evliliğimi kurtarmak için başımı açabilir miyim?’ sorusu danışanın yaşadığı zorluğu anlatmaktadır. ‘Annem açık yani tesettürlü değil. Eşim, anneme münafık diyor ve beni onunla görüştürmek istemiyor. Bu durumda ben eşimin sözünü dinlemeli miyim? Oysa ben annemle görüşmek istiyorum’, ‘Eşim ailemle görüştürmüyor, zorla gitsem dahi dönüşte büyük kavgalar çıkarıyor. En son bir cenazeye katıldım, cenazede kavga çıkardı, onunla nasıl baş edebilirim?’, ‘Koca, kadının ailesini müşterek evlerine sokmak istemiyor. Kocanın böyle bir hakkı var mı? Buna rağmen kadın akrabalarını evinde ağırlayabilir mi?’ soruları ve buna benzer sorulardan anlaşılıyor ki erkeğin eşini yakın akrabaları ile görüştürmemesi İslam’ın erkeğe verdiği bir hak olarak

görülmüş, kadın İslam'ın emri zannıyla boyun eğmek durumunda bırakılmıştır. İslam'ın kadın ve erkeğe verdiği haklar konusu gelenek ve göreneklerden, batıl inançlardan arındırılarak doğru din eğitimi verilebilirse bu sorularda ciddi oranda azalma olabilir.

Eşlerin hak ve sorumlulukları başlığında eşlerin iletişim sorunları yaşadıkları kartekslere yansımaktadır. Bu sorunların başında eşin, kadını ailesi ile görüştürmek istememesi görülmektedir. Kadının çalışma meselesi güncelliğini korumaktadır. Çalışmak isteyen kadın dinin yasak emrini çiğnediği kabul edilmiş ve günahkâr olduğu düşüncesine maruz bırakılmış, eşinden destek görmeyen kadın, itaat adı altında kişisel haklarından mahrum bırakılmıştır. Burada dinin, kadının çalışma meselesine bakışını çocuklarımıza erken yaşlardan itibaren kazandırabilirsek bu sorularda kendiliğinden azalacaktır. Taklit dönemi (3-6 yaş) başta olmak üzere her döneminde anne-babanın çocuğa bu konularda rol model olması gerekmektedir. Yaygın din eğitimi kapsamında hizmet veren 4-6 yaş Kur'an kurslarımız başta olmak üzere eğitimin her kademesinde kadın-erkek, ailenin her bir ferdinin ev içinde rolüne dair güncel sahih bilgi içeren eğitimler konulabilir. Aynı şekilde ev işlerinin sadece kadınlar tarafından yapılması gerektiği düşüncesi yine dinimizin bir emri gibi algılanıp ev içerisinde problemlere sebep olabilmektedir. Özellikle kadının çalışma hayatında olması, kendisinden toplumun beklentileri ev, iş, çocuk derken kadınların isyanına sebep olmakta günümüz geleneksel aile yapısında yetişen erkek, kadını bu sorunlar ile baş başa bırakırken ev işlerinde zorlanıyorsa işini bırakabileceği gibi bir öneri sunabilmektedir. Biraz daha modern aile yapısını özümseyen erkeklerden eşlerine ev işlerine yardımcı olmaya gayret gösterenlerin sayısı henüz azınlığı oluşturmaktadır. İnanç-ibadet-sosyal hayat konusunda kadının örtünmesi veya örtünmemesi sorun oluşturmakta, bu meselenin dinimizde inanç özgürlüğü kapsamında kadının kendisinin karar vereceği bir alan olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir.

4.1.1.4.2. Aile İçi Cinsel Problemler

2015'te eşlerin hak ve sorumlulukları başlığında 38 soru aile içi cinsel problemleri oluşturmaktadır. Eşlerin hak ve sorumlulukları sorularında %22'lik oran bize evlilikte cinsel hayatın hak ve sorumluluklar bağlamında değerlendirildiğini göstermektedir. 2018'de 24 soru (%21), 2020'de 44 soru (%24) evlilik hayatında cinsel problemleri konu almaktadır.

Tablo 14.Aile içi cinsel problemler

Aile İçi Cinsel Problemler	2015	2018	2020
Cinsel birliktelik talebini kabul etmeme	18	13	22
Oral/Anal vb. ilişki talebi	7	1	1
Adet/lohusa vb. halinde cinsel birliktelik	6	1	9
Gustül	2	0	1
Çocuk sahibi olmayı istemek/istememek	1	3	3
Mübarek gün ve gecelerde cinsel birliktelik	3	3	0
Yeni evlilerde cinsel ilişkisi	1	0	1
Kişisel bakım	0	2	3
Ayrı odada uyuma	0	1	1
Porno	0	0	1
Zihar	0	0	1
Cinsel yetersizlik	0	0	1

Her üç yılı birlikte değerlendirdiğimizde çiftlerin çoğunlukla eşlerinin cinsel birliktelik taleplerini kabul etmedikleri görülmektedir. Eşler arasında cinsel birliktelik talebini kabul etmeme konusunda cinselliğin genellikle erkeğin hakkı, kadının ise görevi olduğu kabulü bu ilişkinin temelden yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır. Eşlerinin cinsel birliktelik talebini kabul etmeyerek sorun yaşayan danışanların bu sorunlarına yaş, eğitim, kültürel çevre, örf, dini algı, aldatma, psikolojik vb. birçok etken sebep olmaktadır.

Danışanların bu başlıkta daha çok ne sorduklarına baktığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. 2015'te cinsel birliktelik talebini kabul etmeme ile ilgili 18 sorunun tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Kadınların 6'sı 'Eşim bir kaza geçirdi. O günden sonra benimle yatmıyor. Adeta salonda yaşıyor. Tam sekiz sene oldu. Bu benim sosyal hayatıma da yansıyor. Dostlarım neden üzgün olduğumu soruyorlar. Artık dayanacak halim kalmadı ben ne yapacağım?' sorusunda görüldüğü üzere kadınlar eşlerinin kendileri ile cinsel birliktelik yaşamadığını ve ne yapmaları gerektiğini sormuşlardır. 12 kadın ise eşi ile cinsel birliktelik yaşamak istemediklerini ifade etmiştir. Kadınlar 'Eşim sürekli beraber olmak istiyor. Her gün onun isteğine cevap vermek zorunda mıyım? Onu reddedersem melekler lanet eder miş diyor. Kabul ettiğim zaman, istemeden beraber oluyorum ama istiyormuş gibi yapınca bu yalan sayılır mı?', 'Eşim alkol alıyor, başka kadınlarla da beraber olduğunu düşünüyorum. Ben ona kızdığım zaman yatağımızı ayırıyorum, günah mı işliyorum?', 'Eşim gece işten geliyor ve beraber olmak istiyor. Beni uykudan uyandırıyor. Ben kabul etmeyince bu benim ihtiyacım ve sen kabul etmek zorundasın diyor. Böyle bir zorunluluğum var mı?' vb. sorularında olduğu gibi 'Çağrısına cevap vermiyorum. Günah olur mu? Sorumlu muyum? Melekler lanet eder mi? Nafile ibadetlerim kabul olur mu?' şeklinde sorular yöneltmişlerdir. 2018'de 13 sorunun tamamı

yine kadınlar tarafından sorulmuştur. Kadınların 2'si eşlerinin kendileri ile birlikte olmak istemediklerini ne yapmaları gerektiğini sormuşlardır. 11 kadın ise '12 yıllık evliyim. Çalışan bir bayanım. Eşim her gün beraber olmak istiyor. Çok yorgun olduğum zamanlarda reddediyorum. Bana günaha giriyorsun diyor. Dinen sorumlu olur muyum?' sorusunda görüldüğü üzere eşi ile cinsel birliktelik yaşamak istemediklerinde bunun manevi sorumluluğunu sormuşlardır. 2020'de 22 kadın danışandan 3'ü erkeklerinin cinsel birliktelik istememesi sonucu yaşadıkları sıkıntıyı anlatıp ne yapmaları gerektiğini sormuştur. 19 kadın kendilerinin cinsel birliktelik istememelerinden kaynaklı manevi mesuliyet boyutunu öğrenmek istemişlerdir.

Soruları birlikte değerlendirdiğimizde toplumsal yapının değişmesi, küreselleşme, sosyal medya, İslam'ın kadının cinsel hayatına bakışının doğru anlaşılmaya başlanması vb. sebeplerden dolayı nerede ise kadınların üçte biri kocalarına cinsel isteklerini dillendirmeye başlamıştır. Nitekim danışmanlarla yaptığımız yüz yüze görüşmede D14, 'Eskiden cinsellik erkek odaklı olarak algılanıyor, kadının cinselliğini ön plana çıkarması ayıp bir şey olarak karşılanıyordu. Erkeklerin cinsellik taleplerinin fazla olduğu bilinirdi. Oysa kadınların eşinin cinsel olarak kendisini mutlu etmediğini söylediği vakalarda ciddi oranda artış gözlemliyorum' diyerek kadınların cinsel isteklerinin çok sık gündeme geldiğini ve bürolara gelerek bu konuda ne yapmaları gerektiği konusunda tavsiye almak istediklerini ifade etmiştir. Diğer taraftan kadın danışanların üçte ikisi kadının klasik rolünün çocuk, ev işleri vb. görmekte ve çoğunlukla eşleri ile birlikte olmak istememe nedenlerini sayarak kendilerini haklı gösterme yoluna giderek vicdanlarını rahatlatmak istemektedirler. Yanı sıra sorularda görüldüğü üzere kadın cinsel ilişkiyi kabul etmeme durumunu çoğu zaman eşine istediklerini yaptırmada bir yaptırım aracı olarak kullanmaktadır. Cinselliği eşlerine farklı konularda yaptırım aracı olarak kullanabileceklerini danışmanlarla yaptığımız görüşmede danışmanlar da ifade etmişlerdir. Örneğin cinselliği boşanma lafızlarını sık gündeme getiren eşlerine karşı caydırma amaçlı kullanabileceklerini D16, 'Erkeklerin jetonu çokgendir. Çok geç düşer hatasında da ısrar eder. Eşin bu lafızları çok kullanıyorsa ve getirilerini kabul etmiyorsa yanınıza geldiğinde 'Sen kocam değilsin. Dün beni boşadın. Git annenin evinde yat. Bu olaylar benim için ciddi. Sen şakaya alabilirsin ama ben almıyorum. Sen de ciddiye almadığın sürece biz bunu aşamayız' şeklinde konuşmasını tavsiye etmiştir. Bürolara konu ile ilgili soruları neden sadece kadınların yönlendirdiğine bakacak olursak ADRB personelinin

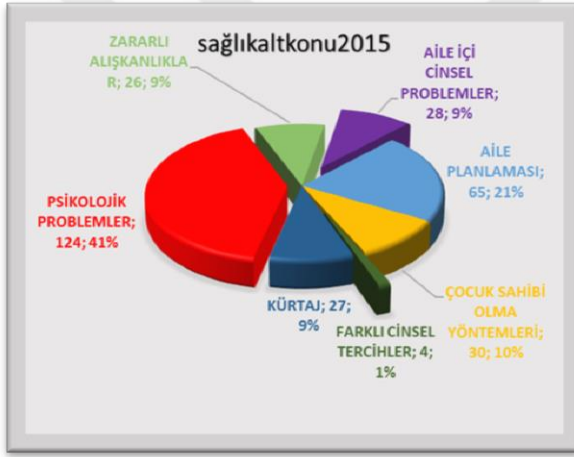
çoğunluğunun kadın olması, erkeklerin bu tarz konuları kendi hemcinslerine sormayı tercih etmesi veya erkek ADRB danışmanının bu sorulara muhatap olsa dahi bu soruları kartekslere işlememesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

4.1.2. Sağlık

Sağlık hakkı insani temel haklar arasında yer alır. Sağlık kavramı, sadece bedensel değil aynı zamanda psikolojik ve sosyal yönden tam olarak iyilik halini ifade eder. ADRB'ye gelen soru çeşitlerinden birisi de sağlıkla ilgili sorulardır. Grafik 19-20-21'de görüldüğü üzere bütün sorular arasında sağlıkla ilgili soruların oranı 2015 yılında %13, 2018 yılında %10, 2020 yılında ise %11'dir. Sağlık soruları her üç yılda evlilik-nikah-boşanma, aile, sorularından sonra tüm yıllarda ilk üç sırada yer almaktadır. Sağlık başlığı altında sorular çoğunlukla aile planlaması, çocuk sahibi olma, ailede cinsel problemler, kürtaj, psikolojik rahatsızlıklar ve zararlı alışkanlıklar konu başlıklarıyla kartekslere işlenmiştir. Sağlık soruları, ailede yaşanan sağlık problemlerinin en çok hangi konularda yoğunlaştığının göstergesidir.

Kartekslerde sağlık konusunda 2015'te 304 soru yer almaktadır. Soruların %90'ı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %57'si 25-40, %16'sı 41-60, %5'i 19-24 ve %1'i 18 yaş altı ve 61 yaş ve üzeridir. Eğitim durumu belirtilenlerin %20'si lise, %14'ü ilkokul, %12'si üniversite, %4'ü ortaokul mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %35'i ev hanımı, %7 memur, %2 serbest meslek, emekli ve işçidir. Medeni durumu belirtilenlerin %82'si evli, %8'i bekar, %2'si duludur. Soruların %84'ü telefonla, %16'sı yüz yüze sorulmuştur. 2018'de 173 sağlık sorusunun %88'i kadınlardan gelmiştir. Yaş durumu belirtilenlerin %47'si 25-40, %17'si 41-60, %7'si 19-24, %4'ü ise 61 yaş ve yukarıdır. Eğitim durumu belirtenlerin %25'i lise, %12'si üniversite, %10'u ilkokul mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %40'ı ev hanımı, %13 memur, %1 serbest meslek, emekli ve işçidir. Medeni durumu belirtilenlerin %69'u evli, %5'i bekar, %2'si duludur. Sorular %63 telefonla, %37 yüz yüze sorulmuştur. 2020'de 336 sorunun %95'i kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %29'u 25-40, %15 41-60, %3 19-24 ve %1 61 yaş ve yukarıdır. Eğitim durumunu belirtenlerin %12'si lise, %6'sı üniversite, %5'i ilkokul mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %19'u ev hanımı, %5 memur, %2 serbest meslek, emekli ve işçidir. Medeni durumu belirtilenlerin %46'sı evli, %4'ü bekar, %2'si duludur. Soruların %69'u telefonla, %31'i yüz yüze sorulmuştur. Her üç

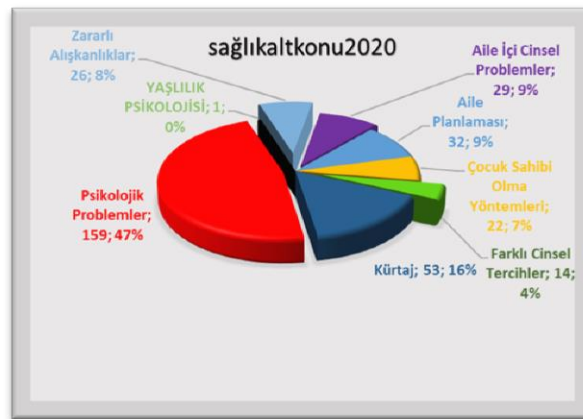
yılda da sorular çoğunlukla 25-40 yaş aralığındaki kadınlar tarafından sorulmuştur. 25-40 yaş aralığı ile 19-24 yaş aralığında soru soranlar birlikte değerlendirildiğinde sağlık sorunlarının genç yaşlarda yaşanmaya başladığı ileri sürülebilir. Gençlerin sağlık sorunları ile daha fazla karşılaştığı ileri sürülebileceği gibi bu yaş grubunun sağlıkları ile daha fazla ilgilendiği veya endişeler yaşadığı da söylenebilir. Bunun sebebi olarak kürtaj, aile planlaması, aile içi cinsel problemler vb. başlıkların genellikle bu yaş gruplarının karşılaştığı problemler olduğunu söyleyebiliriz ama psikolojik problemlere ilişkin sorularda genç bireyler tarafından sorulmuştur. Lise mezunlarının sorduğu soruların sayısı daha fazladır. 2015'te ilkököl mezunlarının sayısı diğer yıllara göre fazla iken son iki yılda üniversite mezunlarından daha fazla soru gelmiştir. Ev hanımları ve evli bireylerin sorularının sayısı tüm yıllarda benzerlik göstermiştir.

Grafik 37.2015 Sağlık altkonu

Grafik 38.2018 Sağlık altkonu

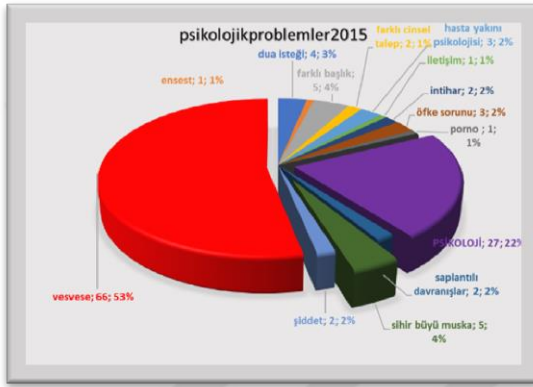

Grafik 39.2020 Sağlık altkonu

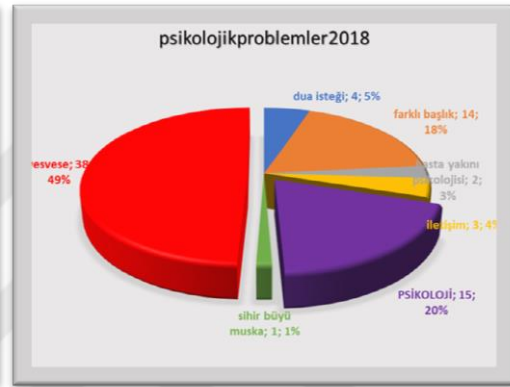
Soru dağılımlarına baktığımızda en fazla psikolojik problemler konusunda soruların yöneltildiği görülmektedir. 2015 ve 2018 aile planlaması soruları, psikolojik problemler ile

ilgili sorulardan sonra en fazla sorulan başlık olsa da 2020 yılında bu başlıkta soru sayısında ciddi bir azalma olmuştur. Çocuk sahibi olma yöntemleri 2015 yılında diğer yıllara göre daha fazla sorulmuştur. Aile içi cinsel problemler 2018’de daha fazla yer almıştır. 2020’de kürtaj sorularında artış gözlemlenmiştir. Her yılda gelen zararlı alışkanlıklar soru sayısı eşit düzeydedir. Farklı cinsel tercihler sorusu 2020 yılında iki katına çıkmıştır.

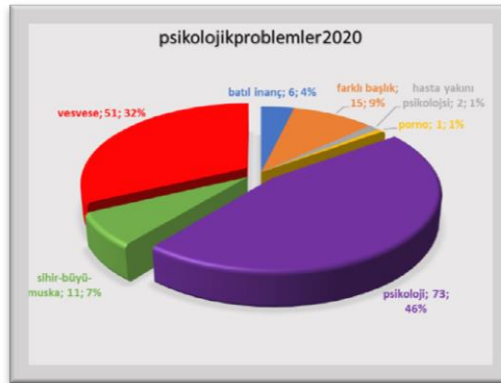
4.1.2.1. Psikolojik Problemler

Grafik 40.2015 Psikolojik problemler

Grafik 41.2018 Psikolojik problemler

Grafik 42.2020 Psikolojik problemler

2015’te 124 (%41), 2018’de 77 (%44), 2020’de 159 (%47) soru psikolojik problemler başlığındadır. Psikolojik problemlerin kendi içerisinde dağılımında ise 2015 ve 2018’de vesvese soruları çoğunlukta iken 2020 yılında psikolojik rahatsızlıklar sorularında artış gözlemlenmektedir. Hasta yakını psikolojisi ve sihir-büyü-muska soruları her yıl az da olsa sorulmuştur. 2015 yılında intihar, öfke sorunu, ensest konularıyla ilgili sorulara diğer

yıllarda rastlanmamıştır. Yaşanan sıkıntılara karşı dua isteği 2020 yılı sorularında görülmemiştir. 2020’de batıl inançla ilgili %4 oranında soru gelmiştir.

4.1.2.1.1. Vesvese / OKB

Tablo 15.Vesvese

Vesvese	2015	2018	2020
İbadet konusunda vesvese	13	6	17
İnanç konusunda vesvese	8	9	4
Nikah konusunda vesvese	33	16	21
İnsani ilişkilerde vesvese	1	3	0
Temizlik konusunda vesvese	1	1	4
Saplantılı davranışlar	6	3	5
Diğer	4	0	0

Tıp literatüründe obsesyon veya saplantı, takıntı olarak bilinen psikolojik rahatsızlık istenmeden gelen, sıkıntı verici, tekrarlayıcı ve sürekli düşünce, dürtü veya hayaldir. Kişinin takıntısı doğrultusunda yaptığı ve kendini alıkoyamadığı eylemlere ise kompulsiyon denir. Allah’a küfretmeye mâni olamamak takıntı, küfretmek kompulsiyondur. Takıntının bulaşma, şüphe, düzen, temizlik, dini, vb. birçok çeşidi bulunmaktadır. Aynı şekilde yıkama, sayma, dua etme vb. birçok kompulsiyon çeşidi bilinmektedir (Tan, 2004). Dini literatürde ise vesvese olarak adlandırılan kavram gerek ibadetler gerekse diğer sorumlulukları yerine getirmede aşırı derecede şüpheye kapılarak aynı uygulamayı defalarca tekrarlama şeklinde kendini gösteren bir tür hastalık durumunu ifade eder. Fıkıh kitaplarında vesvesenin temizlik, abdest, gusül, namaz, kıraat, talâk ve yemin ile ilgili birçok çeşidi bulunmaktadır (Erturhan, 2014). Dini obsesif-kompulsif bozukluğunda (OKB) psikolojik, genetik vb. etkinin yanı sıra, din eğitiminde katı ve baskıcı bir eğitim modelinin uygulanması, dini konularda yanlış bilgilendirme ya da bilgi eksikliği, günahkârlık ve suçluluk duygularının yoğun bir şekilde yaşanması, dini düşünce ve pratiklerdeki mübalağalı anlatımlar ve bilgilendirmeler (abdest alırken iğne ucu kadar kuru yerin kalmaması vb.), dini düşüncelerde ve pratiklerde aşırılığa kaçma gibi faktörlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz (Koç, 2002).

OKB için DSM IV alan taramasında dini obsesyonlar tüm obsesyonlar arasında beşinci sırada en yaygın obsesyon türü olarak bulunmuştur (Yılmaz, 2020). Türkiye

Müslüman örnekleme üzerinde yapılan çalışmada, hastaların %42'sinde dini obsesyonlara rastlanmıştır (Toprak, 2018). Türkiye örneğinde şehirlerde yapılan farklı çalışmalardan çıkan sonuç, dini obsesyon yaygınlığı açısından incelendiğinde Ankara %42, İzmir %11, Manisa %32, İstanbul %17, Adana %33, Samsun %32, Elâzığ %26, Konya-Van %32 bulunmuştur (Yağcı, 2006). Uyaver'in 2010'da OKB teşhisi konmuş 40 hasta üzerinde yaptığı çalışmada 20 hastada dini OKB teşhisi konmuş olduğunu belirtmiştir. Dini obsesyon çeşidi tespit edilmiş 20 hastanın 11'i (%55) dini danışma yollarına başvurmuş, 9 hasta (%45) dini danışmada bulunmamıştır. Dini danışmada bulunan 11 kişiden “dini danışma yolları” dağılımında, 6 kişi (%54'ü) “aile ya da yakın çevresinde dini bilgisine güvendiği birisine”, 5 kişi (% 45'i) “din görevlisine (imam, vaiz, kuran kursu öğreticisi vs.)”, 2 kişi (%18'i) “diyanet danışma (alo fetva hattı, aile irşat bürosu vs.)” kanallarıyla danışmada bulunurken 3 kişi (% 27' si) de “diğer” yani sunulan seçenekler dışındaki kanallarla danışmada bulunmuştur. Uyaver araştırmasında ‘Dikkati çeken Diyanet tarafından dini danışma için oluşturulan birimler alo fetva, aile irşat bürosunun %18 ile en az kullanılan danışma yolu olmasıdır. Bunun nedeninin, halkın böyle bir birimin varlığından haberdar olmamasının mı yoksa birimlerin bu konudaki yetersizliğinden mi kaynaklandığı üzerinde durulması gerekir.’ şeklinde bir yorumda bulunmuştur. (Uyaver, 2010). O günkü adı ile Aile İrşat ve Rehberlik büroları 2003 yılında 6 pilot il ile faaliyetlerine başlamış halkın gösterdiği ilgi nedeniyle 2010'da 15 ilde faaliyete geçmiştir. 2011'de 81 il merkezinde açılmıştır. Dolayısıyla Uyaver'in araştırmasını yaptığı 2010 yılında ADRB büroları henüz yapılanma aşamasında olduğundan dini OKB teşhisi konulan danışanların sayısının o dönem şartlarına göre az olmadığını söyleyebiliriz. Günümüzde Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına hatırı sayılır derecede vesvese soruları gelmektedir. ADRB'ye gelen vesvese sorularını değerlendirdiğimizde 2015'te 66 vesvese sorusunun en fazla nikah, inanç, ibadet konularında geldiği görülmektedir. Vesvese başlığında 59 soruyu kadınlar 7 soruyu erkekler sormuştur. Erkeklerin 5'i 25-40 yaş aralığındadır. ‘Ben biraz takıntılı biriyim. Kitapta şöyle bir bilgi okudum. Kadın mürtet olursa, nikahı bozulur diyor. Ben küfür nedeni ile birkaç defa nikah tazeledim. Bu yazılanlar doğru mu?’ sorusunda olduğu gibi 7 erkekten 6'sı nikah konusunda vesvese ile ilgili soru sormuştur. 59 kadının 38'i 25-40 yaş aralığındadır. 25-40 yaş aralığındaki kadınların eğitim durumu belirtilenlerinin 12'si lise, 3'ü ilköğretim 3'ü üniversite mezunudur. 25-40 yaş aralığı 12 lise mezunu kadının 11'i ev hanımıdır. Ev hanımlarının da 9'u evlidir. 25-40 yaş, lise mezunu,

ev hanımı ve evli olan 9 kadının sorularının içeriğini nikah konusunda vesvese oluşturmuştur.

2018’de 38 vesvese sorusu sırayla nikah, inanç, ibadet konularından gelmiştir. 38 vesvese sorusunun 29’unu kadınlar 9’unu erkekler sormuştur. 25-40 yaş aralığında olan 8 erkeğin 1’i lise, 6 üniversite, 1’i lisans üstü mezunudur. Üniversite mezunu erkeklerin tamamı memur ve evlidir. 25-40 yaş, üniversite mezunu, memur ve evli 6 erkeğin sorularının içeriğini 3 inanç, 3 nikah konusunda vesvese oluşturmuştur. 29 kadından 18’i 25-40 yaş aralığındadır. 25-40 yaş aralığındaki kadınların 8’i lise mezunu, ev hanımı ve evlidir. 25-40 yaş aralığında lise mezunu, ev hanımı ve evli 8 kadının sorularının içeriğini nikah konusunda vesvese soruları oluşturmuştur. 2020’de vesveseye dair 51 soru bulunmaktadır. Nikah ve ibadet konusunda vesvese başta gelmektedir. Sorulardan 2’si erkek 49 kadın danışan tarafından sorulmuştur. 1 erkeğin 41-60 yaş aralığında ve evli bir birey olduğu belirtilen demografik özellikleri arasındadır. ‘Aklımızdan geçirdiklerimiz, düşüncelerimiz boşama ifade eder mi? Çok mutlu bir evliliğim var ama bu kuruntu ve takıntı beni mahvetti’ sorusunda görüldüğü üzere nikah konusunda vesvese oluşturmuştur. 49 kadının 13’ü 25-40 yaş aralığındadır. 13 kadının 4’ü lise 3’ü üniversite mezunudur. Lise mezunu kadınların 2’si ev hanımı ve evli olup sorularının içeriğini inanç konusunda vesvese oluşturmaktadır. Tüm yıllarda özellikle nikah konusunda vesvese soruları çoğunluktadır. ‘Eşim camide üç kere "boş ol" denildiği zaman nikahın düşeceğini öğrenmiş. Bunu evde anlattı. Anlatınca benim nikahım zarar görmüş müdür?’ ‘Eşim boşanmadan konuştuğunda, konuşma esnasında "boş ol" dediğinde bizim nikahımıza da bir şey olur mu?’ sorularda görüldüğü üzere nikah konusunda yeterli fıkıh bilgisine sahip olmayan bireyler en ufak bir konuşmanın nikaha zarar vereceği düşüncesine kapılabilmektedirler. Bu durum başka sebeplerin de etkisiyle psikolojik bir rahatsızlığa dönüşebilmektedir. Temizlik konusunda vesvese sorularında 2020’de artış görülmektedir. Temizlik konusunda vesvese sorularında artış olma nedenleri arasında küresel salgın olarak bilinen Covid-19’un etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmada 19 ADRB Koordinatörü ile yaptığımız görüşmede ‘Obsesif tanısı konmuş danışanlar gün içerisinde tekrar tekrar telefonla aynı konu için büroları arayabiliyorlar. Bu durum için neler yapılabilir?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 16. Danışmanların obsesif danışanlara verdikleri cevaplar

Danışma Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
2	D16,D4	ADRB içinde uzman birimi olmalı
2	D1,D14	Bir kez cevaplıyorum sonra cevaplamıyorum
1	D9	Cevap vermiyorum
3	D13,D17,D19	Farklı bir konuya yönlendiriyorum
1	D5	Psikoloğa yönlendiriyorum
6	D2,D3,D7,D8,D10,D12	Sabırla her defasında dinliyorum
2	D18,D6	Sorumluluk ödevleri veriyorum
2	D11,D15	Telefonları başkanlık tarafından engellenmeli

Tablo 16'ya göre danışmanların %32'si, D2'nin belirttiği gibi 'Bununla ilgili bir imtihanım tam iki sene sürdü. Müftülüğün telefonu değil benim telefonumu aldı. Evimizi saat gece 11'den sonra da aramaya başladı. Kız zaten hasta olduğu için dinden çıktım mı? diye sorup duruyordu. Benden ses kayıtları istedi. Ben sürekli ses kaydı gönderdim. Şöyle diyordum: 'Ben bugün seninle konuştum. Bugün bu konuşulanlar üzerinde düşün' şeklinde bir yol buldum. Yoksa hocam onlara sen hastasın demek onlar için yıpratıcı oluyor. Her sorusuna cevap verdim. Bu biraz sabır işidir' ifadesinde olduğu gibi sabırla her defasında dinlediklerini ifade etmişlerdir. Danışmanların %16'sı D19'un belirttiği gibi 'Aynı yerde yaşadığımız için geri çevirmek gibi bir lüksüm yok dinliyorum. Konuyu kendi eksenine çevirip bir şekilde susturuyorum. Mesela benim sınıfımda obsesif tanısı konan bir öğrencim var. Hanımlar 'Hocam yine iyi kıvırdın' derler. Obsesiflerin dilinden anlamayı öğrendiğimi düşünüyorum.' Danışanın sorusundan dikkatini farklı bir konuya çektiklerini ifade etmişlerdir. ADRB'de görev alan danışmanın öncelikle psikolojik danışma becerileri konularında bilgi alması gerekir. Burada OKB tanısı konması muhtemel danışan ile ilk görüşmede, şayet bu görüşme telefon ile gerçekleştiriliyorsa müsait bir zamanda yüz yüze görüşmek üzere büroya davet edilebilir. Yüz yüze yapılan görüşmede danışanın ne sıklıkla bu takıntılara maruz kaldığı, ne zaman başladığı, neyin tetiklediği vb. öyküsü alındıktan sonra ve danışan hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olunduktan sonra takıntıları yeni başlamış ise danışanı rahatlatmak adına dua, ayet ve küçük sorumluluklar verilebilir. Buna rağmen hala aynı konuya takılıyor ve sorularını sormaya devam ediyor ise tedavi sürecini geciktirmemek adına psikoloğa yönlendirilip terapi alması gerektiği tavsiyesinde

bulunulabilir. Telefonda sorularına sabırla cevap vermek çözüm olmadığı gibi telefonu yüzüne kapatmak, engellemek, farklı bir Kuran kursuna vb. farklı bir aktiviteyle ilgilenmesini tavsiye etmek sadece tedavi sürecinin gecikmesine sebep olan bir durum ortaya çıkarabilir. OKB teşhisi konmuş, ilaç tedavisi alan bir danışan ile yapılacak görüşmelerde psikoloğu ile iş birliği içerisinde yardımcı olmak suretiyle danışmanlık yapılabilir. Danışmanlar ibadet, dua vb. telkinlerinin danışanlara fayda sağladığını belirtmişlerdir. Mesela D3, ‘Telefonu kapatmıyor, onun tamam deyip kapatmasını bekliyorum. Bu konuda peygamberimizin tavsiyesini hatırlatıyorum. Şeytandan Allah’a sığınıp bir besmele çekerek tamam benim abdestim oldu, bu işim oldu, namazım oldu demesini söylüyorum. Dinimizde zorluk yok kolaylık var diyorum. Felak, Nas, Ayetel Kürsi’yi okuyun ve işinize devam edin diyerek böyle kısa kısa cevaplar vermeye çalışıyorum. Tamam diyorlar kabul ediyorlar.’ Yine D12, ‘Birkaç tane teyzem var, bir şey olmaz diyorum. Teyzeme içini rahat tut sen bana güvenmiyorsun bak diyorum. Güveniyorum yavrum diyor. Bu şekilde namazın olur. Allah affetsin bir şey olmaz diyorum.’ şeklinde telkinlerde bulunuyoruz. Uyaver’de çalışmasında ‘Dini danışmada size nasıl bir yönlendirilme önerildi’ şeklindeki açık uçlu sorusuna danışanlar, danışmanların “vesveseden kaynaklı olduğu” söyleminin daha ağırlıklı yer aldığını, danışanlara bu düşüncelerin üzerinde çok durmaması, yaptığı ibadetlerde bir kere de kanaat getirmesi, bazı duaları okuyabileceği gibi önerilerde bulunulduklarını ifade etmişlerdir (Uyaver, 2010). Bir danışana sağlıklı bir yönlendirme yapılabilmesi için danışmanın dini konularda bilgisinin olmasının yanında ruh hastalığı ve sağlığı hakkında yeterince bilgi sahibi olup muhatabını doğru anlayabilmesi ve gerekli yönlendirmelerde bulunması gerekmektedir. Çalışmamızda D11, ‘Gelen danışanlara nasıl davranılması gerektiği konusunda bir eğitim almadık. Herkes kendi şahsi deneyimlerini tecrübelerini zannedersem yansıtıyor.’ diyerek bu konuda gerekli eğitimlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir.

4.1.2.1.2. Psikolojik Rahatsızlıklar

2015’te 27 soruda ‘Okuduğum yıllarda rahatsızlığım başladı. Şu an şizofren hastasıyım. Günde 20 hap içiyorum ve bu sayede ayakta durabiliyorum. Babam ve çevrem sürekli neden çalışmadığımla ilgili bana baskı uyguluyorlar. Derdimi, ıstırabımı bir türlü anlatamıyorum’ şeklinde, psikolojik hastalık teşhisi konan danışanların aileleri ile iletişimi hakkında soruları yer almaktadır. Örneğin ‘Eşim geceleri cinlerle konuştuğunu söylüyor. Bu beni korkutuyor. Acaba bana zarar verirler mi? Zaten eşim evliliğin başından beri

normal biri değildi' sorusunda görüldüğü üzere soruların bazılarında hasta yakını danışanların yaşadığı problemler dile getirilmiştir. 27 psikolojik rahatsızlık sorusunun içerik detayında bipolar bozukluğu olanların sayısının 5 olduğu görülmektedir. Cinlerin musallat olduğu düşüncesinde olanların sayısı 3'tür. Sayıları az da olsa 'İki aylık hamile iken düşük yaptım. Psikolojik olarak çok kötüyüm. Vicdan azabı çekiyorum. Bu durumdan benim bir mesuliyetim var mıdır?', 'İki ay kadar önce gördüğüm bir rüyanın etkisinden kurtulamadım. Her an rüyam korktuğum şeyin olacağı endişesiyle beklemekteyim. Bir yaşındaki bebeğimle bile ilgilenemiyorum?', 'Göğüslerim sarkık ve bu beni rahatsız ediyor. Önce böyle değildi. Estetik ameliyatı olmamda bir sakınca var mı?' vb. sorularda vicdan azabı, rüyada kâbus görme, estetik operasyon gibi her başlık psikolojik rahatsızlık sebebi olmuş ve kartekslere yansımıştır. 2018'de 15 soru 'Kayınvalidem bipolar hastası. Üç sefer hastalık nüksetti. Hastalığın nüksettiği dönemde bir adamla birlikte olmuş. Bunu kayınpederime söylemeli miyiz?' 'Psikolojik rahatsızlığım var. Tedavi görüyorum. Bayanların giyim tarzı, davranış şekilleri vb. bende farklı şeyler uyandırıyor. Bu durum günah mı? Gusül almalı mıyım?', 'Kulağıma sürekli sesler geliyor tedavi oluyorum ama fayda göremedim ne okuyabilirim?' vb. en ağır psikolojik rahatsızlıktan tutunda en hafif problemlere kadar birçok soru bulunmaktadır. Bu sorulardan birisi 'Kuzenim doğum yaptı. İkiz bebekleri vefat etti. Şu an lohusa ve psikolojik olarak çok kötü durumda. Tüp bebek yöntemiyle hamile olmuştu. Şimdi onu nasıl teselli edeceğimi bilemiyorum. Bebeklerinin kabrini ziyaret etmesinde bir sakınca var mı?' şeklinde yas süreci yaşayan birisinin nasıl teselli edileceği sorulmaktadır. 2020'de soru sayısı 73'tür. Aynı şekilde bu yılda en ağır psikolojik hastalık teşhisi konulan bireyden en az sorun teşkil edecek meselelere kadar farklı soru çeşitleri bulunmaktadır. Soruların içeriğinde cinlerin musallat olması, rüya, yalnızlık hissi, karamsarlık, vb. sorular yer almıştır. 'Deprem, örümcek gibi konularda fazlaca takıntı ve korkularım var. Bu durumu nasıl aşabilirim?', 'Yirmi bir yaşında oğlum var. Ölüm korkusu hayatının akışını etkilemeye başladı. Ne yapabiliriz?', 'Ağır psikolojik rahatsızlıklarım var. Bu nedenle eşimden de ayrılmak zorunda kaldım. Yalnız yaşıyorum. Covid-19 salgını döneminde ölüm korkusu hissederek namaza başlayıp kapandım. Şimdi kapandığım için başkalarını suçlamaya başladım' sorularında görüldüğü gibi Covid-19 un etkisiyle 2020 yılında kaygı ve ölüm korkusu sorularında artış görülmektedir. 'Altı ay önce 22 yaşındaki oğlumu kalp krizinden kaybettim. Hiçbir şey acımı hafifletmiyor, ne yapmamı tavsiye edersiniz?', 'Covid nedeniyle yakın zamanda kardeşim ve babaannemi kaybettim. İkisnin de cenazeleri yıkanmadı ve cenaze namazı kılınmadı. Bu durum

psikolojik olarak beni çok rahatsız ediyor. Kendimi onlara karşı sorumlu hissediyorum. Onlar için ne yapabilirim?’ gibi yakınları vefat edenlerin yas sürecini nasıl geçirebileceklerine dair tavsiye almak isteyenlerin sayısı 12’dir.

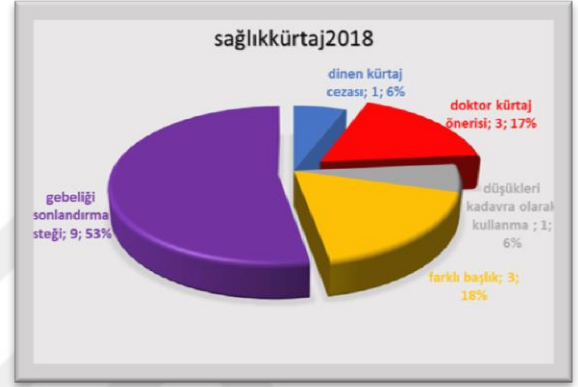
Psikolojik rahatsızlık sorularını değerlendirdiğimizde hastalık teşhisi konan bireylerin sorduğu sorular, cinlerin musallat olması, şeytan görme vb. durumların yanı sıra insanın psikolojisini bozmaya neden olabilecek en ufak bir ayrıntı dahi sorulara konu olmuştur. 2018 yılında yas süreci ile ilgili 1 soru gelirken 2020’de soru sayısı 12’ye çıkmıştır. 2020’de salgın hastalık Covid-19 sebebiyle pandemi sürecinde yaşanan kaygı ve korku sorulara yansımıştır. Pandemi döneminde yapılan bir araştırmada din görevlilerine ‘Alo Fetva veya diğer yollarla sorulan soruların içeriği nasıldı’ sorusuna K7, “Bir kişi cenazem var. Gitmesem böyle helallik alımı olur mu? Bulunduğumuz mekândan helallik versek sıkıntı olur mu yine helalleşmiş sayılır mıyız?” K9, “Yakınları vefat etmiş. Hocam WhatsApp üzerinden bağlanalım. Siz dua edin biz de evde âmin diyelim olur mu diye sordular. Tabii ki olur dedim.” ifadeleriyle halkın cenaze işlemlerinde bir arada olamamaktan duydukları sıkıntıların giderilmesi yönünde sorular sorduklarını ifade etmişlerdir (Çıtırık-Zengin, 2020). Bu başlık altında yer verdiğimiz sorulara yansıyan ve tedavi edilmesi gereken psikolojik rahatsızlıklar için başvurulması gereken yer ADRB değildir. Bürolarda görevli uzmanlar da bu tür sorunları dile getiren danışanları uzman psikologlara yönlendirmektedir. Bununla beraber belirttiğimiz konuyla ilgili sorunların danışanlar tarafından ADRB uzmanları ile paylaşılması, yaşadıkları soruna din temelli bir çözüm arayışı içinde olduklarını göstermektedir. Söz konusu durum psikolojik danışmanlık yanında manevi danışmanlığın da önemini ve duyulan ihtiyacı yansıtan bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bununla bağlantılı olarak ADRB’ler de görevli uzmanların da bu alanda eğitim almaları soruna çözüm arayışının önemli bir parçasını oluşturacaktır. Psikolojik problemler başlığında yer alan diğer bir konu ‘hasta yakını psikolojisi’ başlığını değerlendirecek olursak bu başlık ile ilgili 2015’te 3, 2018’de 2 ve 2020’de 2 soru bulunmaktadır. ‘Dayımın eşi Alzheimer hastası. 15 gün ona baktım ve çok etkilendim. Birkaç gündür bende de benzer şikayetler ortaya çıktı, titremeler oluyor ne yapmalıyım, hangi duaları okursam rahatlarım?’, ‘Torunum liseye gidiyor ve çok rahatsız. Annesi, kızım da doktor. Onun rahatsızlığı ikisini de psikolojik rahatsız yaptı. Bu süreci daha az zararla atlatabilmemiz için ne okumalıyız?’ sorularında görüldüğü gibi yaşanan sıkıntılara hangi duaların okunması gerektiği sorulmuştur. ‘Eşim inanılmaz derecede panik atak. Beni

çok sıkıştırıyor. Evden dışarı çıkmamız benim için bir çile oluyor. Eşimin annesi de çok panik bu durum beni inanılmaz germiş durumda ne yapmalıyım? İleride kendim için de birtakım endişelerim var.’ sorusunda olduğu gibi hasta yakınlarının bir süre sonra durumdan etkilendikleri ve bu durumdan zarar almadan kendilerini nasıl korumaları gerektiğini danışmak istedikleri görülmektedir.

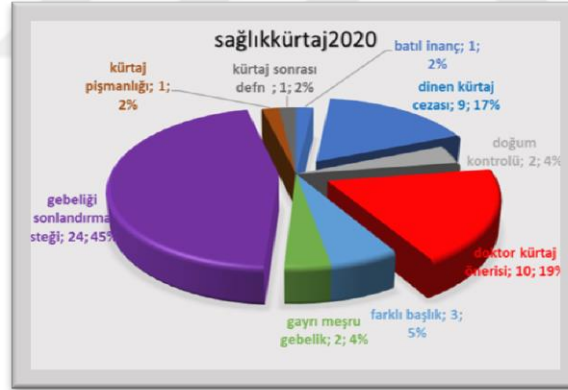
4.1.2.2. Kürtaj

Grafik 43.2015 Kürtaj

Grafik 44.2018 Kürtaj

Grafik 45.2020 Kürtaj

Grafik 37-38-39’da görüldüğü üzere 2015’te 27 (%9), 2018’de 17 (%10), 2020’de 53 (%16) soru sağlık başlığında kürtaj konusundadır. Gelen sorulardan gebeliği sonlandırma isteği, doktor kürtaj önerisi, dinen kürtaj cezası ve gayrı meşru gebelik konuları dikkat çekicidir. 2018’de düşükleri kadavra olarak değerlendirme sorusu gündeme girmiştir. Grafik 43-44-45’te ise kürtaj ile ilgili soruların detayları gösterilmiştir.

4.1.2.2.1. Gebeliği Sonlandırma

Tablo 17. Gebeliği sonlandırma isteği

Gebeliği Sonlandırma İsteği	2015	2018	2020
Çok yoğunum, tekrar çocuk istemiyorum	5	4	9
Sağlık problemlerimden dolayı çocuğu aldirabilir miyim?	1	0	2
Hamilelikte kırk gün dolmadı, çocuğu aldirabilir miyim?	1	2	4
Boşanmak üzereyiz, çocuğu aldirabilir miyim?	0	2	5
Eşim aldattığı için çocuğu aldirabilir miyim?	0	1	0
Eşim çocuk istemiyor çocuğu aldirabilir miyim?	0	0	3
Üçlü test sonrası çocuğu aldirabilir miyim?	0	0	1

Kürtaj diğer bir ifade ile ‘gebeliği sonlandırma’ dışarıdan bir müdahale ile gebeliğin sonlandırılmasıdır. Kadınların neden kürtaja başvurmak istediklerini araştırdığımızda en önemli kürtaj nedeni aile planlaması olarak görülmektedir. İzmir’de yapılan bir çalışmada düşük yapan kadınların %51,4’ü bebeği istemedikleri, %18,8’i yetersiz ekonomiye sahip oldukları, %10,4’ü hasta olduğu, %2,1 eşleri bebeği istemediği için düşük yaptıklarını ifade etmişlerdir (Kesgin, 2018). Bürolara gelen sorular arasında üç yıl içerisinde gebeliği sonlandırma isteği en fazla sorulan soru olmuştur. 2015’te gebeliği sonlandırma isteğinde olan 7 bireyden 5’i 25-40 yaş aralığında lise ve üniversite mezunudur. 2018’de 9 sorudan üçünün yaş bilgileri girilmiş olup 19-24, 25-40 ve 41-60 yaş aralığındadırlar. 2020’de yaş durumu belirtilenlerin 6’sı 25-40 yaş aralığındadır. 2015’te gebeliği sonlandırma sebeplerinden biri ‘Dört haftalık hamile olduğumu öğrendim. Şoktayım. Çocuk yetiştirecek gücüm yok. Çocuğu aldirabilir miyim?’ yeni bir bireyin sorumluluğunu almak istememekten kaynaklanmıştır. Aynı şekilde 2018’de 9 gebeliği sonlandırma sorusundan 4’ü ‘Eşim hamile. Ben bu yaştan sonra bebek istemiyorum. Çocuklarım büyüdü. Rahatlığa da alıştım. Uzun yıllar sonra bebek fikri çok zor geliyor. Bu bebeği aldırarak bir vebali olur mu? Kaçınıcı aya kadar bebek aldirılabilir?’, ‘İki çocuk annesiyim. Aralarında iki yaş var. Yine hamileyim. Bu çocuk doğarsa çok zorlanacağım. İşimdeki pozisyonumu kaybedebilirim. Şimdi bu hamileliği sonlandırabilir miyim?’ sorularının temelini de yeni bir çocuğun sorumluluğunu almak istememek oluşturmuştur. 2020’de 24 sorunun 9’unda danışanlar tekrar bir çocuğa bakamayacaklarını ifade etmişlerdir. Soruların içeriğinden hareketle kürtaj yaptırma gerekçeleri çocuk sayısı, ekonomik nedenler, son çocuğun yaşının küçük olması, çocuk sahibi olmak istememe

arasında sayılmıştır. Bürolara gelen kürtaj olma sebepleri ile ilgili sorular Kesgin'in belirttiği gibi benzer başlıkları içermektedir. Kürtajın özellikle 25-40 yaş aralığında ve çoğunlukla belli bir eğitim düzeyinde olanlarda görülmesi ülkede geç evliliklerin ve doğurganlık yaşının yukarılara çıktığının göstergesi olabilir. Ayrıca bu yaşlarda insanların kürtaj vb. daha radikal kararlar aldığını gösterir. Dinimizin caiz görmediği kürtajı yaptırmaları insanların çoğunlukla dini hassasiyetlerinin zayıfladığının göstergesi de olabilir. Dini düşüncenin kürtaja engel olmamasında kürtaj öncesi zamanlarda kürtajın dini boyutunun insanlara eğitimin belli kademelerinde anlatılmamasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Danışanlar sorularını yöneltirken kürtaj olmak istemelerinin gerekçelerini saymak suretiyle yaptıracakları işlemin vicdani boyutunu daha az hissetmek istemenin yanı sıra cevaz alma noktasında etkili olacağını düşünmüş olabilir. Kürtaj konusunda 'Ne zamana kadar aldırabilirim?' sorusu kürtaj konusunda ilk dönemlerden beri var olan 'cenine ne zaman ruh üflenir?' vb. tartışmaların kürtaja zemin hazırlayan bir sebep olduğu görülmüştür. Oysa özellikle sağlık sektöründe teknolojik gelişmeler bize bu konuda yol gösterici olmuştur. DİYK 'in fetva sorularında 'Annenin hayatının korunması gibi haklı ve kesin bir zaruret olmaksızın gebeliğe son vermek caiz değildir' bilgisi yer almıştır (DİYK, 2022). Sorular arasında dikkat çeken bir diğer başlık boşanma aşamasında istenmeyen gebeliğin sonlandırılmasıdır. Boşanma aşamasında bazı bireylerin hamile olduklarını ifade etmesi doğum kontrol olayını yeterince önemsemediklerini gösteriyor olabilir. 2018'de aldatılan kadının boşanamayacağından evliliğine devam ettiğini, o sırada hamilelik durumundan nasıl kurtulabileceğini sorması doğum kontrole yeterince önem verilmediğini teyit eden bir başka soruyu teşkil etmektedir. Tüm sorularda kürtaj kararı çeşitli gerekçeler ileri sürülerek alınmış olmakla beraber kürtajın dini sorumluluk boyutu sorulmuştur.

4.1.2.2.2. Kürtajın Dini Hükümü

Tablo.18. Kürtajın Dini Hükümü

Kürtajın Dini Hükümü	2015	2018	2020
Kürtaj olmak günah mı?	2	0	5
Kürtajın cezası (gurre) nedir?	5	1	4

Kürtajın dinimizdeki yeri nedir? Kürtaj olan kimse ne yapmalıdır?' vb. sorular hamileliğin kasıtlı olarak sonlandırılmasından sonra dini açıdan bunun bir cezasının olup olmadığı ile ilgili başlıkları oluşturmuştur. Bu konuda iki tür soru karşımıza çıkmıştır.

Bunlardan birincisi kürtajın günah boyutu ‘Pek çok defa kürtaj yaptırdım. O zamanlar cahillik işte günah olduğunu bilmiyordum. Artık öğrendim ki bu çok büyük bir günah ben ne yapacağım? (Ağlayarak anlatıyor.)’, ‘Dinimizde kürtaj yaptırma neticesinde verilmesi gereken miktar ne kadardır?’ ‘Gençlik dönemlerinde cahillik ve bilene danışmama neticesinde kürtaj yaptırdım. Şimdi haram olduğunu, cinayet olduğunu öğrendim. Cezasının olduğunu öğrendim. Cezası nedir?’ sorularında görüldüğü üzere kürtajın günah boyutu bir diğeri ‘Kürtajın ekonomik anlamda cezası var mı?’ sorusunda olduğu gibi kürtaj sonrası belli bir ekonomik yaptırımının (gurre miktarı) olup olmadığıdır. Kasıtlı çocuk aldırmanın cezası olarak ifade edilen gurre konusunda yeterli bilgi sahibi olmayan danışanlar bu konunun ayrıntısını ‘Annem iki çocuk aldırması. Şimdi de aldırılan çocuklar için bir para ödendiğini duyduk. Bu parayı kime, nasıl verecek?’ sorma gereği duymuşlardır. Kürtajın dini hükmü ile ilgili sorularda yıllara göre dalgalanma görülmüştür. Tüm yıllarda toplam 17 sorunun 9’unun yaş ve eğitim bilgisine yer verilmiştir. Bu 9 kişiden 8’i 41-60 yaş ve üzeri ilkökul mezunu bireylerdir. Buradan yaş ilerledikçe kürtajın günah boyutunun gençlere göre daha fazla sorgulanır olduğu görülmüştür. Bu başlık altındaki soruları gebeliği sonlandırma soruları ile karşılaştırdığımızda; ilkökul mezunu olanlar kürtaj olduktan sonra işledikleri fiilin günah boyutunu sorguladıkları, lise ve üniversite mezunlarının ise kürtaj yaptırmadan önce bu durumun dini boyutunu öğrenme çabasına girdikleri görülmüştür.

4.1.2.2.3. Doktorun Kürtaj Önerisi

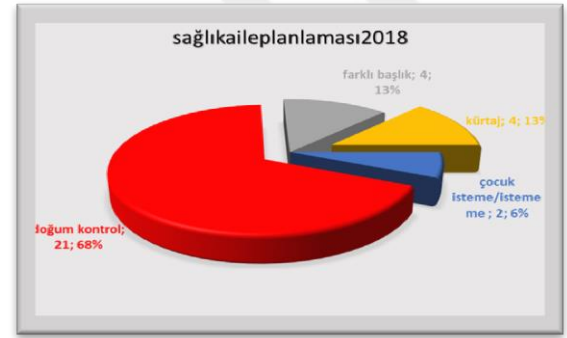
2015 yılında 7 soru doktorun kürtaj önerisine uyulduğu takdirde günah işleyip işlemedikleri ile ilgilidir. 7 sorunun 3’ünde doktorların ‘Bebek sakat olur aldırmalısın.’ şeklinde tavsiyesi yer alırken 4’ünde ‘Annenin hayati tehlikesi var bebeği aldırmalısın.’ şeklinde tavsiyeleri olmuştur. 2018’de 3 sorunun 2’sinde ‘Bebek sakat olur aldırmalısınız.’ tavsiyesi yer alırken 1 soruda ‘Annenin hayati tehlikesinden dolayı bebeğin aldırılması’ gerektiği tavsiye edilmiştir. 2020 de 10 sorudan 7’si annenin hayati tehlikesinden dolayı ‘4 haftalık hamileyim. Beşinci sezaryen olacak. Doktorum çok riskli olduğunu, hayati tehlikemin bulunduğunu söylüyor. Dördüncü sezaryenimi olurken de riskli demişlerdi ve sonrasında ölüm tehlikesi yaşadım. Bebeğimi aldırısam günaha girer miyim?’ kürtajı tavsiye ederken doktorlardan 3’ü bebek sakat olur düşüncesiyle kürtaj tavsiyesinde bulunmuştur. Bu durum toplumun dini hassasiyetinin halen devam ettiğinin göstergesidir diyebiliriz. Toplam 20 sorudan 12’si annenin hayati tehlikesi dolayısıyla kürtajı tavsiye

ederken 8 doktor bebek sakat olur gerekçesiyle kürtaj tavsiyesinde bulunmuştur. ‘19 haftalık hamileyim, doktorlar bebeğin sadece kalbinin çalıştığını ve muhtemelen yaşamayacağını söylediler. Bu durumda kürtaj yaptırabilir miyim?’, ‘Akne ilacı kullanıyordum hamile olduğumu öğrendim, doktor bu ilaç sebebiyle çocuğumun yüzde doksan engelli olacağını söyledi ve kürtaj yaptırmamı tavsiye etti, kürtaj yaptırabilir miyim?’ sorusunda görüldüğü üzere engelli bir çocuk dünyaya getirmek istemeyen kişiler doktor tavsiyesini dikkate alarak çocuğun hayatına son verip vermeme konusunda danışma gereği duymuşlardır. Burada doktorların dini hassasiyet durumları önemlidir. Nitekim dinimiz kürtaja sadece annenin hayati tehlikesi olması durumunda cevaz vermiştir. Gelen sorulardan gayri meşru gebeliği sonlandırmak ile ilgili 2015 ve 2020 yılında ikişer soru gelmiştir. ‘18 yaşında olan kuzenim, nişanlısıyla beraber olmuşlar. Şimdi hamile ve ailesi durumu öğrenince kuzenimi evlatlıktan reddettiler. Şimdi nişanlısı da ben seninle evlenmem deyip kuzenimi terk etti. Gebeliği sonlandırması günah mıdır?’, ‘Öğrenci bir arkadaş hamile kaldı. Ailesine söyleme ya da evlenme imkânı yok. Bir aylık hamile. Kürtaj olabilir mi?’ sorularında olduğu gibi nikahsız birlikteliklerde kürtajın yapılabilirliği noktasında bilgi almak istemişlerdir.

4.1.2.3. Aile Planlaması

Grafik 46.2015 Aile planlaması

Grafik 47.2018 Aile planlaması

Grafik 48.2020 Aile planlaması

Sağlık soruları içerisinde aile planlaması sorularının 2015'te %21(65 soru), 2018'de %18 (31 soru), 2020'de %9 (32 soru) oranıyla soru dağılımlarında yıllara göre azalma olduğu görülmektedir. Aile planlaması başlığında en fazla soru doğum kontrol yöntemleri ile ilgili gelmiştir. Kürtaj sağlık içerisinde alt başlık olarak yer almasına rağmen kürtaj ile ilgili bazı soruların buraya kaydedildiği görülmektedir. Kürtajın aile planlaması yöntemlerinden biri olarak kullanılması bunda dolaylı etken olabilir.

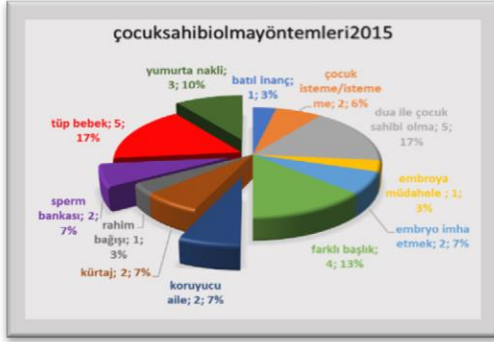
Tablo 19.Doğum kontrol yöntemleri

Doğum Kontrol Yöntemleri	2015	2018	2020
Doğum kontrolü caiz mi?	2	1	0
Ertesi gün hapı kullanmak caiz mi?	5	6	3
İğne caiz mi?	1	0	0
Kordon bağlatmak caiz mi?	19	6	18
Spiral taktırmak caiz mi?	6	6	3
Çocuk aldırarak caiz mi?	0	1	0
Erkeğin kanallarını bağlatması caiz mi?	0	1	0

Aile planlaması, bireylerin yaşları ve sosyoekonomik durumları göz önüne bulundurularak istedikleri zamanda ve sayıda çocuk sahibi olmalarına ve istenmeyen gebelikleri önlemeyi sağlayan uygulamaların tümüdür (Tunç, 2019). Günümüzde aile planlaması yöntemleri, “geleneksek yöntemler” ve modern yöntemler” olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Geleneksel yöntemler; takvim yöntemi, vücut ısısı yöntemi ve geri çekme gibi yöntemleri içerirken modern yöntemler vasetomi, tüp ligasyon, kontraseptif, norplant, prezervatif ve diyafram yöntemlerini içermektedir (Kaplan vd., 2020). Türkiye’de evli kadınların %70’i gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanmaktadır. Gebeliği önleyici yöntem kullananlardan %49’u modern yöntemleri seçerken %21’lik kısım ise geleneksel yöntem kullanmaktadır. Bu verilere göre Türkiye’de kadınların %30’u halen herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanmamaktadır (Duman-Yılmaz, 2022). Kullanılan modern aile planlaması yöntemleri arasında RİA(Spiral) %74,8 ile ilk sırada yer alırken, kondom %11,6 ile ikinci sırada yer almaktadır. Geleneksel aile planlaması yöntemleri içinde en çok tercih edilen yöntem geri çekmedir (Tunç, 2019).Doğum kontrol yöntemleri dinimizde aile planlamasının caiz olup olmadığı sorusunu gündeme getirdiği gibi çeşitlerinin farklı olması bu yöntemlerden hangilerinin caiz olduğu sorusunu da gündeme getirmektedir. ADRB’lere gelen sorular diğer doğum kontrol yöntemlerinin caiz olup olmadığı sorulmakla beraber daha çok halk arasında ertesi gün hapı olarak bilinen

tıpta acil kontrasepsiyon olarak isimlendirilen korunmasız cinsel ilişki sonrasında gebeliğin önlenmesi amacıyla, ilk birkaç gün içinde doğum kontrol yöntemini sorulmaktadırlar. Acil kontraseptif yöntemler doğum kontrol haplarının unutulması, korunmasız cinsel birliktelik, tecavüz veya doğum kontrol yöntemi kullanımında hata olması gibi durumlarda tercih edilmektedir (Yavuz, 2018). Bürolara çoğunlukla sorulan bir diğer korunma yöntemi ise kordon bağlatma olarak bilinen cerrahi sterilizasyon kadınlarda tüp ligasyonu, erkeklerde vasktomisi yöntemidir. Günümüz teknolojisi ile yöntemin geriye dönüşümü sağlanabilirse de bu işlemler pahalı ve çok zor olduğundan bu yöntemin avantajları ve dezavantajları hasta ile açık açık konuşulmalıdır (Duman-Yılmaz, 2022). Kalıcı aile planlaması yöntemi olan tüp ligasyonu düşünen kadınların oranı %13,1'dir (Kitapçioğlu vd., 2008). Bürolara yoğun hayat temposu içerisinde kadınlar hamile kalma riskini en aza indirgeyen ve geri dönüşü çok zor olan kordon bağlatma yöntemi ile aile planlamasını çoğunlukla sordukları görülmektedir. Bu maksatla kordon bağlatmanın dinen caiz olup olmadığını öğrenmek istemektedirler. Soruların ertesi gün hapi ve kordon bağlatma üzerinde yoğunlaşması bu iki doğum kontrol yönteminin güncel olması, bu alanda çoğunlukla kadınların bilgi sahibi oldukları ile ilgili olabilir. Ertesi gün hapının sorulması nikahsız, günü birlik birlikteliklerin arttığına direkt olmasa da dolaylı delil olarak gösterilebilir. Elde edilen verilere dayanarak sosyal, ekonomik, kültürel vb. birçok etkenin etkisiyle aileler birden fazla çocuk sahibi olmak istemediklerinden cerrahi bir müdahale gerektiren kordon bağlatma yöntemini sormuşlardır. Bu durum eşlerin ileriye dönük planlarında yeni bir çocuk dünyaya getirmek istememe konusundaki kararlılıklarını gösterdiği gibi ülkemizin ilerleyen zamanlarda genç nüfusun azalmasında önemli bir etken olacağı öngörülebilir.

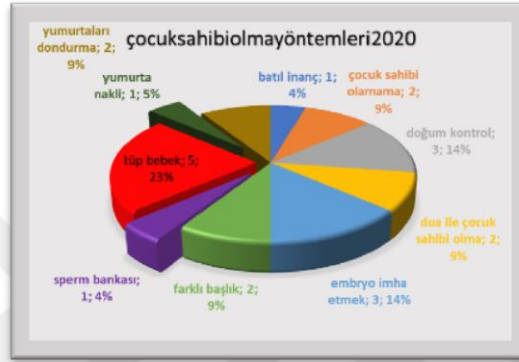
4.1.2.4. Çocuk Sahibi Olmayı İsteme

Grafik 49.2015 Çocuk sahibi olma

Grafik 50.2018 Çocuk sahibi olma

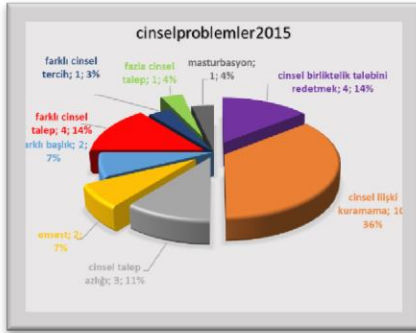

Grafik 51.2020 Çocuk sahibi olma

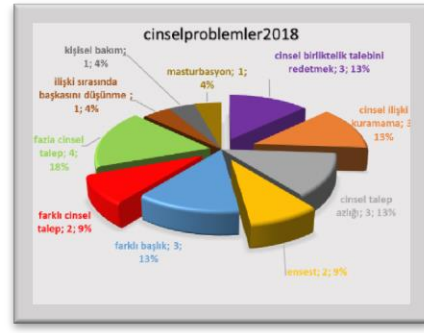
İnfertilite (kısırlık) bir çiftin 12 ay boyunca düzenli cinsel ilişkiye girdiği ve korunma yöntemi uygulamadığı halde hamile kalamama durumudur. İnfertil çiftlerin sayısı, günümüzde, stresli yaşam koşulları, doğal olmayan beslenme ve sigara alışkanlığı gibi sebeplere bağlı olarak artmıştır. Bugün evlenen her 6-7 çiftten birinin çocuğu olmamakta ve tıbbi yardım almak zorunda kalmaktadır (CETAD, 2022). Normal yollarla çocuk sahibi olamayan eşler aşılama, tüp bebek tedavisi vb. tedavi yöntemlerine dinin bakış açısını öğrenmek üzere bürolara başvurmuşlardır. Konu ile ilgili çocuk sahibi olma yöntemlerinde 2015'te 30, 2018'te 9, 2020'de 22 soru yer almaktadır. En fazla tüp bebek yöntemi ile çocuk sahibi olma sorulurken teknolojinin ilerlemesi ile alternatif tedavi yöntemlerinden yumurta nakli, sperm bankası, rahim nakli vb. yöntemlerin caiz olup olmama durumu sorulmuştur. Bu bağlamda tüp bebek tedavisinde daha sonra kullanılmak üzere yumurtaları dondurma işlemi sorulmuştur. 'Tüp bebek tedavisi ile ikiz bebeklerim var iki de dondurulmuş embriyo var. Bu embriyoları itlaf ettirelim mi başka çocuk sahibi olmayı kocam istemiyor' sorusunda ise döllenmiş yumurtanın imha edilip edilemeyeceği

gelen sorular içerisinde yer almıştır. Dua ile çocuk sahibi olma her yıl gelen sorular içerisinde yer almıştır. 2015'te sorulan koruyucu aile soruları daha sonraki yıllarda çocuk ana başlıklı kartekslere yer almıştır. Batıl inanç olarak 'Çocuğuma hamileyim. 3 kızım 3 oğlum var. Hamileliğimin 2. ayındayım. Muş'ta biri hamile kadınların erkek doğurması için hamile kadınların karnına okuyormuş. Böyle bir şey yaptırırsam günaha girer miyim? Bunun dini bir sakıncası var mıdır?' sorusu batıl inanç başlığında yer almıştır. DİYK ilgili fetvada döllendirilecek yumurta ve spermin nikahlı eşlere ait olması, yumurta bir başkasının değil yumurta sahibi eşin rahminde gelişmesi şartıyla caiz olabileceğine; ayrıca yumurta naklinin caiz olmadığına değinmiştir.(Salman,2015).İlgili fetvanın devamında başkaları tarafından kullanılmasını önlemek amacıyla son çare olarak embriyoların dondurulması işlemi zaruri hallerde sonlandırılabilir ifadesi yer almıştır. (DİYK, 2022) DİYK'e gelen sorular internet ortamında ilgili sayfada cevaplandırılmasına rağmen gerek telefonla gerek yüz yüze sorulan soruların varlığı bu sitelerin tanıtımının yeterince yapılmadığının göstergesi olabileceği gibi danışanların yüz yüze veya telefonla kendi durumlarını anlatıp bu şekilde az da olsa vicdanen rahatlama isteklerinden kaynaklanıyor olabilir.

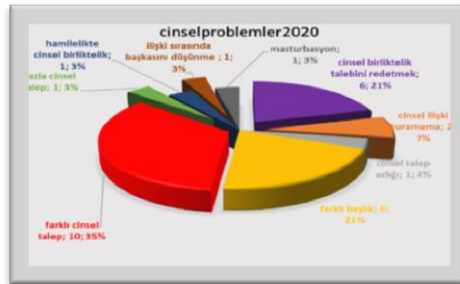
4.1.2.5. Aile İçi Cinsel Problemler

Grafik 52.2015 Cinsel problemler

Grafik 53.2018 Cinsel problemler

Grafik 54.2020 Cinsel problemler

Cinsellik insanın doğal bir özelliğidir. Açlık, susuzluk, uyku gibi fizyolojik güdülerdendir. Eşler arasındaki ilişkinin önemli unsurlarından birisidir. Eşlerin cinsellikteki uyumsuzlukları ve problemleri evlilik hayatının mutlu, uyumlu, başarılı gitmesine engel olabilmektedir. Bu nedenle yapılan araştırmada evli katılımcılara eşinizle cinsel beraberliğinizle ilgili durumlardan kaynaklanan bir problem yaşıyor musunuz? sorusuna katılımcıların %75,6'sı bir problem olmadığını %20,7'si bazen, %3,72'si sıklıkla cevabını vermiştir. Bu durumda her dört evlilikten birisinde cinsellikten kaynaklanan bir problem yaşadığını söyleyebiliriz (Özkaya, 2010). Grafik 37-38-39'da belirtildiği üzere bürolara aile içi cinsel problemler konusunda 2015'te 28, 2018'de 23, 2020'de 29 soru sorulmuştur. Soruların içeriklerine Grafik 52-53-54'te yer verilmiştir. Eşler çeşitli nedenlerle cinsel ilişki kuramama problemi ile büroya başvurmuşlardır. Bu başlıkta yıllara göre soru sayısında azalma görülmüştür. 'Evleneli çok olmadı. Ancak eşimle yaklaşamıyoruz. Bu yüzden beni annemin evine gönderdiler. Ayrılmak istemiyorum. Ne yapmam gerekir?', 'Beş aylık evliyim eşimle beraber olamıyoruz. Bunun için vajinusmus tedavisi görüyoruz. Bunun için doktorumuz bazı talimler verdi. Yine de cinsel anlamda bir birliktelik söz konusu değil. Bu durumda gusül gerekir mi?' vb. sorulardan anlaşıldığı üzere yaşanan sorunlar için tavsiye alınmış veya abdest, gusül vb. fıkhî boyutu sorulmuştur. Yıllara göre cinsel birliktelik talebi istemeyen eşin sebebiyet verdiği problemlerde azalma görülmüştür. Farklı cinsel talep 'Eşimin benden farklı cinsel istekleri var. Bunları yapmak istemiyorum. Bu durum evliliğimize yansıyor ve tartışıyoruz. Bu işin içinden nasıl çıkabilirim?', 'Bu soruyu sorduğum içim utanıyorum ama bana bilgi vermenizi istiyorum. Eşim benden oral seks yapmamı istiyor ama ben istemiyorum. Eşimin isteğini yapmadığım için günaha girmiş oluyor muyum? Yapsam günah işlemiş oluyor muyum?' vb. sorular ailede cinsellikle ilgili yaşanan gerginliklerin aile hayatında ön plana çıkan problemlerden olduğunu ortaya koymuştur. Bu konu boşanma nedenleri arasında da önemli bir yere sahiptir. İçinde yaşanan sosyal çevrenin veya başka faktörlerin etkisiyle çiftler yukarıda ele alınan konularla ilgili problem yaşayabilmektedir. Danışanların bu konuları sorma gereği duymasının sebebi ailelerin bu konularda çok zorlandıkları, durumu kimseyle konuşmadıkları, dolayısıyla çoğu zaman yalnız ve çaresiz kaldıklarının bir göstergesidir diyebiliriz. Dinimiz cinselliğe dair bazı sınırlayıcı hükümler getirmiştir. Bu sınırlar hem insanın fiziksel ve ruh sağlığına zarar veren davranışları engellemesi, hem de insana cinsel isteklerinde dikkat ve kontrolü kazandırması yönüyle önemlidir. İslam, koyduğu hükümlerle eşleri fiziksel ve ruhsal açıdan korumaktadır. Bu sınırların bilinmesi

ve gerekli hassasiyetin gösterilmesi bu sorunların azalmasına olumlu manada katkı sağlayacaktır.

Aile ve dini rehberlik bürolarına yöneltilen gebeliği sonlandırma, doğum kontrol, çocuk sahibi olma ve ailede cinsel problemler başlıklarında bürolarda görev yapan personelin hem tıbbi bilgileri hem dini bilgileri güncel bilgilerle desteklenmesi için verilecek hizmet içi eğitimlerin verimli olacağı düşünülmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bürolarda görev yapan personele bu konuları içeren bir eğitimin henüz verilmediği görülmektedir. Bir adım ötede ise evlenmek için müftülüklere müracaat eden çiftlere evlilik öncesi aile planlaması konularını içeren seminerler düzenlenebilir.

4.1.2.6. Zararlı Alışkanlıklar

Grafik 55.2015 Zararlı alışkanlıklar

Grafik 56.2018 Zararlı alışkanlıklar

Grafik 57.2020 Zararlı alışkanlıklar

2015'te zararlı alışkanlıklar başlığında 26, 2018'de 13, 2020'de 26 soru yer almaktadır. 2015'te gelen soruların %50'sini uyuşturucu bağımlılığı oluşturmuştur. %31 alkol, %7 kumar, geriye kalanları ise vesvese, fal ve tedavi amaçlı içki kullanma oluşturmuştur. %4 olan bu soruların konu ile çok ilgisi olmamasına rağmen zararlı

alışkanlıklar başlığında yer alması soruları kartekse işleyen görevli arkadaşın konu hakkında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmadığına göstergesi olabilir. 2018’de %54 uyuşturucu bağımlılığı, %15 alkol bağımlılığı geriye kalan ise tedavi amaçlı anne sütü, porno, örgüt üyesi olma başlıklarını oluşturmaktadır. 2020’de 26 sorunun %42’si alkol bağımlılığından, %15’i uyuşturucu bağımlılığı %3’ü kumar bağımlılığı konularından gelmiştir. Geriye kalan soru başlıkları batıl inanç, porno, inanç-ibadet, sigara, sosyal medya konularını içermektedir. 2020 yılında uyuşturucu bağımlılığı sorularında azalma olmuşken alkol bağımlılığı konusunda artış yaşanmıştır. Kumar bağımlılığında soru sayıları yıllara göre çok değişmezken sosyal medya vb. farklı başlıklar sorularda yerini almıştır.

4.1.2.6.1. Uyuşturucu /Alkol/Kumar ve Diğer Bağımlılıklar

Yunanca "narke", "uyku" kelimesinden gelen uyuşturucu kelimesi, uyuşturucu etkisi bulunan ve kişide alışkanlık yaratan maddeler için kullanılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), önüne geçilemez gereksinme yahut arzu, kullanılan miktarı arttırma eğilimi, ruhsal, fiziksel bağımlılık hali yaratan maddeleri uyuşturucu madde kavramı içine almaktadır (Gökler-Koçak, 2008). Narkotik suçlarla mücadele daire başkanlığı hayatının herhangi döneminde madde kullandığını beyan eden 15.328 kişinin verileriyle hazırladığı araştırmasında; örneklemin %94,2’si erkek, %5,8’i kadın, eğitim durumlarının %35,9’u lise ve üzeri mezundur. %89,1’i aile fertleriyle birlikte yaşamaktadır. Örneklemin mevcut medeni durumu %60,1’i bekar, %31,9’u evlidir. Örneklemin şu anki yaş gruplarına baktığımızda en riskli grubun %47,1 oran ile 25-34 yaşındakiler olduğu görülmektedir. Örneklemin %45,9’u uyuşturucu maddeyi kendi evinde kullanmaktadır. Aile fertleri ya göz yummakta ya farkında olmamakta ya da birlikte kullanmaktadır (Narkolog Raporu,2020). Araştırma bulguları ile bürolara gelen soruların demografik özellikleri birbiriyle örtüşmektedir. Şöyle ki uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili bürolara 2015’te 13 soru sorulmuştur. Soruların tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin 7’si 25-40, 3’ü 41-60 yaş aralığındadır. Soruların içeriğini uyuşturucu bağımlısı olan yakınları bu durumdan nasıl kurtarabiliriz? Nasıl davranmalıyız? Aile huzurumuz bozuldu ne yapmalıyız şeklinde sorular oluşturmaktadır. 2018’de uyuşturucu sorularının içeriği 2015 ile aynıdır. 2018’de sorulan ‘Kızımın eşi iki yıldır uyuşturucu kullanıyor, eşinden ayrılmasını istiyoruz; fakat o, kızıma eğer boşanırsan seni de aileni de öldürürüm demiş, ne yapalım?’ sorusu, uyuşturucu bağımlılığının aileyi tehdit eden boyutunun tehlikelerini

göstermektedir. 2020’de ‘Oğlum yirmi yaşında ve hap kullanıyor. Ama çok efendi bir çocuk sadece içince gözü hiçbir şeyi görmüyor. Kendine geldiğinde pişman oluyor ve kurtulmak istediğini söylüyor ne yapabilirim. Yardımcı olur musunuz?’ sorusunda görüldüğü üzere yaşanan çaresizlikler dile getirilmiştir. ‘Oğlum odasında içki ve uyuşturucu maddeler kullanıyor. Ben namaz kılan, Kur'an okuyan birisiyim. Oğlumun böyle davranması benim ibadetlerimin kabul olmamasına vesile olur mu?’ sorusunda görüldüğü üzere uyuşturucu kullanan oğluna nasıl davranması gerektiğini bilemeyen anne bu durumda kendi ibadetini sorgulamıştır.

Alkol bağımlısını uzun süre ve alışılmışın dışında alkol alan, alkole bağlı olarak ruhsal, bedensel, toplumsal sağlığı bozulan buna karşın durumunu değerlendiremeyen değerlendirse bile alkol alma isteğini durduramayan hasta olarak tanımlayabiliriz (Tarhan-Nurmedov, 2011).

Alkol kişinin yaşamında, sosyal çevresinde, sağlığında, iş yaşamında, ilişkilerinde, etik kurallara uymada zorlanma gibi birçok alanda zarar verici etkiye sahiptir. İş yaşamının sekteye uğraması, hırsızlık, cinayet işleme, alkollü araç kullanma, dikkat ve algılama eksikliği gibi sorunlar örnek verilebilir (Yücel vd., 2019). Alkol kullanan ve tedavi olmak isteyen, bu konudaki problemlerine çözüm arayan kişi ve yakınları hastanelere bağlı Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri ile psikiyatri kliniklerine başvurarak tedavi olabilirler (YEDAM, 2015). TÜİK verilerine göre 2022’de hiç alkol kullanmayan bireylerin (daha önce kullanan ve hiç kullanmayanlar) oranı %87,9’dur. Son 12 ay içinde, alkol kullanan 15 yaş ve üstü bireylerin oranı %12,1’dir. Alkol tüketiminde erkekler kızlara göre daha fazla alkol tüketmektedir (TÜİK, 2022). Alkol bağımlılığı ilk alkol alımından ortalama 5 yıl sonra başlar. Erkeklerde alkol kullanımı genellikle yirmili yaşlarda başlar otuzlu yaşlarda bağımlılık fark edilir, tedavi arama davranışı kırklı yaşlarda olmaktadır (Tarhan-Nurmedov, 2011).

ADRB’ye alkol ile ilgili gelen soruların yaş, cinsiyet bilgileri, alkol tüketen bireyin erkek olması, durumdan rahatsız olan eşlerin veya annelerin danışma gereği duyması vb. birçok hususun TÜİK verileri ile örtüştüğü görülmektedir. 2015 yılında konu ile ilgili gelen 8 sorunun tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. ‘Eşim 17 yıldır içki kullanıyor. Çocuklarımın nafakasını zor temin ediyor. Çünkü kazandığı parayı içkiye yatırıyor. Annem ve babam ayrıldığım zaman bana sahip çıkmayacaklarını söyledi. Ben eşimin durumunun

düzelmesi için ne yapabilirim?’ sorusunda görüldüğü üzere aile birlikteliğinin zor duruma düşmesi ve ne yapılabilir noktasında yardım talepleri dikkat çekmektedir. 2018 de iki soru içki bağımlılığı ile ilgili olup ‘Oğlum 26 yaşında eve gelmiyor. İçki de içiyor. Ne okuyayım?’ şeklinde dua talebinde bulunulmuştur. 2020 yılında 11 soru bu başlıkta gelmiştir. Soru sayısında artış olmakla beraber 11 sorunun 6’sında ‘Eşim sadece arkadaş çevresinde alkol kullanıyor. Bunu dillendirince işin sonu kavgaya gidiyor. Bana ne tavsiye edersiniz?’ vb. aile huzurunun bozulduğundan dert yanmış ve yardım talebinde bulunmuşlardır. ‘Oğlum evli üç tane çocuğu var, alkol bağımlısı ve çok borcu var. Kurtulması için ne okuyabiliriz?’ sorusuyla bu yıl da dua isteği yinelenmiştir. Alkol-ibadet ilişkisini soran bir danışan ‘Alkol alan kimsenin namazı 40 gün kabul olmaz mı?’ şeklinde ibadet durumunu sorma gereği duymuştur. Bu soru halk arasında yaygın olarak bilinen ve sorulan bir sorudur. DİYK ‘Sarhoşken namaz kılınır mı?’ sorusuna ‘Alkollü içki ve uyuşturucu kullanmak haramdır. Fakat sarhoşluk, kişinin bilincini etkilediği için bu hâlde iken kılınan namaz geçerli olmaz. Kur’an’da, ‘Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın’ (Nisâ, 4/43) buyurulmuştur. Kuşkusuz, dua ve ibadet bir idrak ve şuur işidir. Bu itibarla haram olmakla birlikte alkol alan veya uyuşturucu kullanan kişi, ne dediğini bilemeyecek kadar sarhoş değilse, bir başka ifadeyle ne yaptığını ve ne okuduğunu bilecek düzeyde bir bilince sahipse namazlarını kılması gerekir. Bunun için belirlenmiş bir süre yoktur’ (DİYK, 2017) şeklinde cevap vermiştir. Danışanlara halk arasında yer alan 40 gün ibadeti kabul olmaz düşüncesinin yanlışlığının anlatılması yanlış anlaşılmalara meydan verilmemesi son derece önemlidir. Kumar kazanç amacıyla oynanan, kar ya da zararı şansa dayalı oyun olarak tanımlanır. Kumar oynama bozukluğu ile ilgili olarak, DSM-5’te “madde ile ilgili olmayan bozukluk” şeklinde sınıflandırılmıştır (İncekaya-Taş, 2022). Kumar, psikoloji, sosyoloji, tıp ve hukukun inceleme alanında yer alan çok yönlü bir kavramdır. Ahlaka aykırı bir davranış olarak kabul edilen kumar, sosyal hayata zarar veren bir durum içermektedir. Kumarda bir taraf kazanırken diğer taraf kaybetmektedir. Kaybeden taraf, yaşadığı maddi kayıp dolayısıyla psikolojik, ailevi ve sosyolojik açıdan sorunlar yaşamakta, çoğu zaman borç altına girerek toplumsal açıdan da bir zarar ortaya çıkarmaktadır. Kazanan taraf ise yaşadığı hazdan ve maddi getiriden dolayı kumara yönelik bir bağımlılık geliştirebilmekte ve başka oyunlarda kaybedebilmeyi göze alarak maddi kayıplar yaşayabilmektedir (Babayiğit, 2018). Kumarın birden çok türü vardır. Kart oyunları, spor bahisleri, Milli Piyango’nun sağladığı şans oyunları (sayısal loto, şans topu, on numara, süper loto) vb. türü, şekli, ismi fark

etmeksizin bireyler “maddi kazanç” elde etmek amacıyla oynadıkları tüm oyunların birer kumar olduğu söylenebilir (İncekaya-Taş, 2022). Tüm yıllarda ADRB’ye gelen sorular arasında ‘Oğlum kumar oynuyor. Nasıl halledeceğimizi bilemiyoruz. Bir yol gösterebilir misiniz?’ şeklinde kumar sorularına yer verilmiştir. Diğer bağımlılıklar kadar tehlikeli olan ve son yıllarda artış gözlemlenen porno bağımlılığı ile ilgili ‘Pornodan nasıl vazgeçirebilirim?’ soruları güncel sorular olarak yerini almıştır. 2020 yılında diğer yıllarda sorulmayan sosyal medya bağımlılığı ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Danışmanlarla yaptığımız mülakatta genel olarak bağımlılık konusunda ‘Bürolara genellikle hangi bağımlılık çeşidinde danışmanlık almak için geliyorlar? Son yıllarda bürolara alkol uyuşturucu kumar, internet bağımlısı evladı olduğunu söyleyen veya kendisinin bağımlı olduğunu ifade eden danışanlar nasıl bir hizmet beklentisi içerisinde oluyorlar? Nasıl bir danışmanlık yapıyorsunuz? Neler tavsiye ediyorsunuz? Danışanların sorularını cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu? sorularını sorduk.

‘Bürolara genellikle hangi bağımlılık çeşidinde danışmanlık almak için geliyorlar?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 20. Danışmanlara göre danışanların geldikleri bağımlılık çeşitleri

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
3	D1,D11,D8	Alkol
1	D12	Alkol/internet/sosyal medya
1	D19	Alkol/internet/sosyal medya/kumar
3	D13,D2,D6	Alkol,uyuşturucu
3	D10,D14,D3	Cevap yok
1	D9	Kumar,alkol
1	D15	Pono,alkol,uyuşturucu
5	D5,D7,D16,D17,D18	Uyuşturucu
1	D4	Alkol/uyuşturucu,internet

Danışmanlardan sadece bir bağımlılık çeşidini söyleyenler %27 uyuşturucu, %16 alkol olarak cevap vermişlerdir. Tablo 20’de görüldüğü üzere birden fazla bağımlılık çeşidini ifade edenlerin çoğunluğu alkol ve uyuşturucu bağımlılığını söylemişlerdir. Danışmanlar internet ve sosyal medyayı bağımlılık çeşidi olarak kabul etmişlerdir. Danışmanlar alkolün çok yaygınlaştığını anlatırken, ‘Alkol kullanan çok ama onu normal kabul etmişler. Bağımlılık olarak görmüyorlar. Kadınlar bana zararı yok içiyor geliyor,

benim de karnımı doyuruyor diyebiliyorlar. Maalesef görmezlikten geldikleri için de bir problemleri olmadığını düşünüyorlar' (D12), 'Alkolik vakalar bana daha yumuşak gelmeye başladı' (D13) ifadelerini kullanmışlardır. Danışmanlarla yaptığımız mülakatta ailelerin durumdan haberleri olup olmadığını sorduğumuzda danışmanların çoğunun ifade ettiği ailelerin durumdan haberdar olduktan sonra nasıl davranacaklarını bilemedikleridir. Örneğin D5, 'Bağımlı ailelere danışmanlık yapmak çok farklı bir boyut. Aileler nasıl davranacağını bilmiyor. Mesela aileler geliyor. 'Hocam nasıl davranacağım bu çocuğa ya da eşime nasıl davranacağım' diye soruyorlar.' şeklinde ailelerin genellikle haberlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Yukarıdaki araştırmada örneklemin %45, 9'unun uyuşturucu maddeyi 'kendi evinde' kullanmakta olduğu tespit edilmiştir. 'Oğlum uyuşturucu kullanıyor. Bırakması için dua eder misiniz? Hangi duaları okumam gerekiyor?' sorusunda görüldüğü üzere ailelerin çoğunluğu çocuklarının bağımlılıktan kurtulması için dua talebinde bulunmak suretiyle ne yapabilecekleri konusunda istekli olduklarını göstermişlerdir. Herhangi bir maddeye bağımlı olan çocuğun anne-babasının dua talebiyle gelmesi aslında ne yapacaklarının, nereden ve nasıl başlayacaklarını bilemediklerinin göstergesidir. Bu aşamada ADRB'de görev yapan danışmanın doğru yönlendirmesinin yanında doğru manevi danışmanlık yapması da önemlidir. Ailelerin dua isteği ile geldiğini D1, 'Bizden dua isteyenler oluyor. İçkiden soğutma duası istiyorlar. Biz hatırlatma da bulunuyoruz, yetkili birimlere yönlendiriyoruz. Böyle bir sorunla gelecek kişiye yapabileceğimiz bir şey yok maalesef. Ayetten, duadan bahsedemem. Bağımlılık koordinatörüne yönlendirebilirim.' sözleriyle ifade etmiştir. Danışmanlarla yaptığımız görüşmede D13, 'Çok ağladığım durumlar oluyor. Yan odada oğlunun uyuşturucu kullandığını gören anneler var.' ifadesini kullanmıştır. Buradan doğru bilgilendirme ve rehberlikte bulunmanın ne kadar önemli bir husus olduğu anlaşılabilmektedir. Burada önemli bir hususta bu soru gibi duygusal açıdan bireyi yıpratabilecek sorulara karşı danışmanın ruh sağlığını korumaya yönelik psikolojik tedbirlerin alınması gereğidir.

'Son yıllarda bürolara alkol, uyuşturucu kumar, internet bağımlısı evladı olduğunu söyleyen veya kendisinin bağımlı olduğunu ifade eden danışanlar nasıl bir hizmet beklentisi içerisinde oluyorlar?' sorusuna sadece bir danışman dua talebiyle geldiklerini beyan etmiştir. Diğer 18 danışmanın tamamı 'Nasıl davranmalıyım?' şeklinde ailelerin tavsiye almak için geldiklerini ifade etmişlerdir.

Nasıl bir danışmanlık yapıyorsunuz? Neler tavsiye ediyorsunuz? sorularına danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 21.Danışmanların bağımlılık konusunda danışanlara tavsiyeleri

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
14	D1,D10,D11,D12,D13,D14,D15,D16,D17,D6,D7,D2,D8,D9	Çok yardımcı olduğumu söyleyemem
4	D18,D19,D3,D4	İletişim konusunda tavsiye veriyorum
1	D5	Kendilerini korumalarını tavsiye veriyordum

D5, ‘Bir hanımefendi eşiyle boşanma evresindeydi. 25 yaşındaki çocuğu hap kullanıyordu. Eşinin bir kazancı yoktu ama annenin babadan kalma bir evi babadan kalma bir maaşı vardı. Bir defasında madde alabilmek adına annesinden parasını isteyip annesi de vermediğinde kızgın ütüü sırtına yapıştırmıştı. Annesi bir hafta boyunca hastanede kaldı. Böyle bir durumda biz sadece ve sadece kendini nasıl koruması gerektiği, bu gibi durumlarda polisle karakola nasıl bir iletişime geçebileceğini, Allah korusun eğer böyle bir durum varsa devlet güvencesi ve korunması alabileceğini söylemek suretiyle rehberlik yapıyoruz. Yani çocuğudur sokağa atsan atamazsın, satsan satamazsın çekmek zorundasın gibi bir yaklaşımımız hiçbir zaman olmuyor.’ ifadesiyle çocukları zarar verme boyutundaysa yetkili mercilere müracaat etmelerini tavsiye ettiğini beyan etmiştir. D14, ‘Biz terapi yapamayız. Aile ile konuşuruz. Dua edebileceğini, sabırlı olması gerektiğini elinden geleni yapmaları gerektiğini söylüyoruz.’ D15, ‘Bağımlılıkla mücadelede dini boyutunda alkol haram, uyuşturucu haram demenin dışında başka ne yapılabilir bilmiyorum.’ D13 ise ‘Sadece yönlendirme yapıyorum. Anneyi dinliyorum ve onu teselli etmeye çalışıyorum ama onunla orada yapacağımız hiçbir şey yok.’ diyerek aileye sadece teselli vermekle yetindiğini dile getirmiştir. Uyuşturucu bağımlılığı sorunu ile gelen aileye D3, ‘Ailelerin iletişimini güçlendirmesi, sevgiyle alakalı, ilgiye dayalı bir ortam oluşturmalarını tavsiye ediyoruz. Gençleri çevrelerinde anlayabilecekleri dertlerini sevinçlerini paylaşabilecekleri iyi kişilerle arkadaş etmeye onları gerçekten olumsuz ortamlardan çekip çıkarabilecek dostlar edindirmeye teşvik etmeye çalışıyoruz. Müftülüklerimizin gençlik merkezleri var. Gençlere yönelik programları var. Bu çalışmalara davet ediyoruz.’ diyerek, yardımcı olduklarını bu manada aile evlat arasındaki iletişimin kopmaması gerektiğini danışanlara hatırlattıklarını ifade etmiştir. Konuyla ilgili

olarak çocuklarının herhangi bir madde kullandığını öğrenen anne-babalar, nasıl bir tutuma sahip olmaları gerektiği ile ilgili Başkurt, aileler endişe ve paniğe kapılmamalı, öfke ile hareket etmemeli, çocuklarını suçlamamalı, onlara kötü davranmamalıdır. Ayrıca, sorun görmezlikten gelinmemeli, durum gizlenmemeli, davranışlar takip edilmeli ve çözümü yönünde çareler aranmalıdır. Aile bağları gözden geçirilmeli, varsa sorunlar giderilmelidir. Çocuğun sosyal çevresi incelenmeli, arkadaş ilişkileri kontrol edilmelidir. Anne-babalar çocuklarıyla daha çocukluk döneminden itibaren arkadaşça bir diyalog kurmalı, bunu ergenlik döneminde de sürdürmelidir şeklinde önerilerde bulunmuştur. (Baskurt, 2003).

‘Danışmanların sorularını cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 22.Danışmanlara göre bağımlılık konusunda danışmanlık yeterlilik düzeyleri

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
8	D11,D13,D15,D17,D19,D7,D8,D9	AMATEM’e Yeşilay’a yönlendiriyorum
4	D1,D16,D5,D6	Bağımlılık koordinatörlüğüne yönlendiriyorum
2	D12,D3	Cevap yok
4	D10,D14,D2,D4	Yeterli değilim
1	D18	Yeterliyim

Yeterli olduğunuzu düşünüyor musunuz? sorusuna danışmanların %63’ünün aileleri yönlendirdiklerini söylemeleri zımnen yetersiz olduklarını ifade ettikleri anlamına gelmektedir. Tüm diğer cevaplarla değerlendirirsek sadece 1 danışman yeterli olduğunu beyan etmiştir.

Grafik 58.Bağımlılıkla mücadele yeterlilik durumu

D7, ‘Maalesef Yeşilay’a yönlendiriyoruz. Ortak çalışmalar oluyor, oraların numaralarını veriyoruz. Bazen oraya gittikleri halde fayda görmediği için müftülüğe

gelenler oluyor. Maalesef bu konuda yönlendirme dışında çok yardımımız olmuyor. Zaten bu konuda uyuşturucu alkol kumar bağımlılığıyla alakalı fazla bir eğitim almadık.’ D8, ‘AMATEM vb. müracaat etmelerini söyledim. Ben bir dal sigara içilmesini bağımlılık sayıyorum. Devamlı bağımlı muamelesi yapmak bir de aslında bizim bağımlılığa mesela bir alkole bakışımızı çok kötü değil mi? Toplumsal olarak öyle değil aslında. Peygamber efendimiz bir sahabeden bahsederken sahabeler onu şikâyet edince peygamberimiz ‘Ona kızmayın. Vallahi o Allah ve Resulünü çok seviyor’ diye toplumsal olarak dışlamamak gerektiğini ifade etmişti.’ D13, ‘Uyuşturucu konusuna çok bakmıyorum. Bağımlılık beni çok aşan bir konu. Ayrıca konu ile ilgili seminerler almadım. Bir gücümüz sosyal hizmet müdürlüğü oraya yönlendiriyorum.’ ifadeleriyle farklı kurumlara yönlendirme yaptıklarına değinmişlerdir. Danışmanların %24’ü bağımlılıkla mücadele koordinatörlüklerine yönlendirdiklerini D2, ‘Alkol uyuşturucu bağımlısı ile ilgili olarak koordinatörlüğümüz var ama faal olmadığı için henüz bir çalışma yapmadıklarını biliyorum. ADRB olarak bunun bir eğitimi alınmadı. İlçemiz olarak çok muhafazakâr bir yerdeyiz. Bunun yanında uyuşturucu ve alkol konusunda çok fazla bir tüketim var ama bu manada bir danışmanlık yapamıyoruz.’ D16, ‘Bağımlılıkla mücadele koordinasyonları kuruldu ama ailelerin soruları oluyor. Belki ailelere yönelik neler yapılması noktasında bir yönlendirici eğitim alınması iyi olurdu. En azından böyle bir sorunla gelen danışana nasıl bir yönlendirme yapmamız gerektiğini biliriz. D16, ‘Yeni koordinatörlükler açıldı ama ilçede yeterli eleman olmadığı için hep aynı isimler yazılıyor. Tamam biz kitaplardan okuyup geliştirelim ama bir yerde tıkanıyoruz. Bizim bu konuda yetkin olabilmemiz için bunun eğitiminin verilmesi gerekiyor. Alternatif bir önerim de nasıl ADRB vaizleri alındı aynı şekilde bağımlılıkla mücadele vaizleri alınabilir’ ifadesiyle yeni açılacak olan koordinatörlüklere eleman istihdamı olması gerektiğini vurgulamıştır.

Bağımlılıkla mücadele koordinatörlükleri 2014’te yeni diyebileceğimiz bir aşamada faaliyetlerini sürdürmeye başladı (DİB, 2014). Türkiye Uyuşturucu Raporu verilerine göre Diyanet İşleri Başkanlığı bağımlı ve bağımlı yakınlarını kapsayan çalışmalarını, Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu kararları doğrultusunda hazırlanmış olan 2018-2023 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı kapsamında yürütmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bağımlılıkla mücadele çalışmalarında bilinçlendirme, farkındalık gibi önleme faaliyetleri ile tedavi esnasında ve sosyal uyum aşamasında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti gerçekleştirmektedir. Bu hizmetler il

ve ilçelerde bir kadın bir erkek olmak üzere görevlendirilen 175 koordinatör eliyle yürütülmektedir. Koordinatörler önleyici faaliyet kapsamında; cami, Kur'an kursları, ADRB, gençlik merkezleri, öğrenci yurtları gibi mekânlarda yetişkinlere, öğrencilere, farklı gençlik gruplarına ve tüm vatandaşlarımıza yönelik farkındalık programları düzenlemektedirler (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2020). Danışmanlardan gelen cevaplardan anladığımız kadarıyla danışmanların çoğunluğu gerekli yönlendirmeyi yapmakla birlikte ADRB'nin asıl görevi olan dini rehberlik ve manevi danışmanlık boyutunda yeterlilikleri ve etkinliklerini artırmaları gerekmektedir. Ayrıca bağımlılıkla mücadele koordinatörleri ile iş birliği içerisinde yapılması gerekenlerin belirlenmesi sürecin verimliliğine katkı sunabilir.

4.1.2.7. Farklı Cinsel Eğilimler

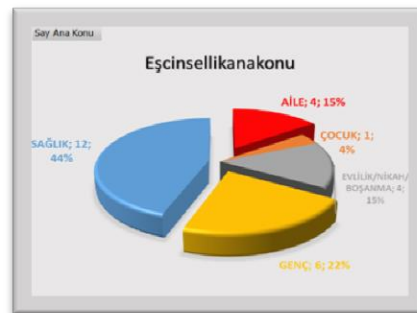
İnsanlar, kadın veya erkek olmak üzere iki ayrı cinsten yaratılmış ve insan neslinin varlığı ve devamı da bu nizamda yani cinsiyet farklılığına ve bunun sonuçlarına bağlanmıştır. Bu iki cinsten farklı veya ikisinin özelliğini de taşıyan bir üçüncü insan cinsiyetinin yaratıldığı bildirilmemiştir. Bilimsel olarak da genlerde transseksüel, travesti ve eşcinsellik gibi üçüncü cinsiyet tanımlanmamıştır. Aksine biyolojik cinsiyetin yani kadın ve erkek olmanın genlerde kodlandığı, belirlendiği ve bu genlerin değişmeyeceği ifade edilmiştir. Buna göre yaradılış gereği insanlar ya erkektir ya da kadındır (Özay, 2019). DİKY, 'cinsiyet değiştirmek caiz midir?' sorusuna 'Biyolojik cinsiyetine cerrahi müdahalede bulunulan kişiler iki gruptur:

a. Cinsel gelişim bozukluğu olan kişiler (hümsa/interseks). Bu tarz biyolojik ve genetik hastalıkların tıbben teşhis edilerek hasta üzerinde hormonal veya cinsiyet düzeltme gibi cerrahi tedavi yöntemlerinin uygulanmasında dinen bir sakınca yoktur. Burada esas olan, tıbbi müdahalenin baskın olan genetik ve biyolojik cinsiyeti ortaya çıkarmak üzere yapılmasıdır.

b. Cinsel kimlik bozukluğu (transseksüellik) olan, kendisini karşı cinse ait hissedip, karşı cinse benzeme isteği duyan kişiler. Bu tarz psikolojik rahatsızlıkları gerekçe göstererek cinsiyet değiştirme ameliyatı yaptırmak ise caiz değildir. Bu şekilde bedene yapılan müdahale hem doktor hem de yaptıran kişi açısından büyük günahtır. Ayrıca İslam'da karşı cinse benzemek ve bu özentinin/temayülün önünü açacak tutum ve fiiller de yasaklanmıştır. Sonuç olarak, cinsel kimlik bozukluğu olan kişiler, bedenlerine cerrahi

müdahale yerine biyolojik cinsiyetlerini kabullenme yolunda psikolojik tedavi yöntemlerine ısrarla devam etmelidirler (DİYK,2021). Fetvada geçen cinsel kimlik, bireyin kendi bedenini ve benliğini belli bir cinsiyet içinde algılayışı, kabullenışı, duygu ve davranışlarında buna uygun biçimde yöneliştir. İnsanın doğumundan itibaren kimlik ve kişilik oluşumunu etkileyen çeşitli faktörlerin başında kalıtım ve çevre gelmektedir. İnsan, fiziksel yapısından zihinsel kapasitesine, karakterinden yiyecek tercihinine kadar, kendisine ait birçok şeyi esas itibariyle ailesinden miras aldığı genetik kodlardan ve içinde yaşadığı sosyal çevreden almaktadır. Çocukların cinsiyete bağlı kişiliklerinin yerleşmesinde en önemli etken şüphesiz ailedir. Bu nedenledir ki çocukların cinsel gelişiminden, duygu, tutum ve davranış kazanımlarına kadar birçok alanda aile bireylerinin, sözleri, davranışları ve hareketleri önemli yer tutar (Kürek, 2012).

Çocuklarının karşı cinse benzeme davranışları içerisinde olduklarını fark eden anne ve babalar nasıl davranmaları gerektiği konusunda tavsiye almak istemektedirler. Kartekslere yansıyan sorular ve danışmanlardan aldığımız görüşler doğrultusunda bu konuda gelen soru içeriklerini değerlendirmek amacıyla farklı cinsel eğilimler başlığını oluşturduk. Bu amaçla 2015-2018-2020’de yer alan sorulardan ayrı bir veri listesi düzenledik. ADRB’lere gelen 2015-2018-2020 yıllarına ait farklı cinsel yönelimler konu başlıklı karteksleri birlikte değerlendirdiğimizde yıllara göre artış olduğu görülmektedir. 7151 karteksi tarama neticesinde farklı ana başlıklar altında 27 eşcinsel sorusunu tespit ettik. Bu soruların %31’i (8 soru) 2015’te, %11’i (4 soru) 2018’de, %58’i (15 soru) 2020’de kaydedilmiştir. 2018’de soru sayısının azlığı muhtemelen danışmanların karteks bilgilerini girmemesinden kaynaklıdır. Genel olarak da yıllara göre karteks yazımının en az olduğu yıl 2018’dir.

Grafik 59.Farklı cinsel eğilim tüm yıllar

Farklı cinsel eğilim konusu %44 sağlık, %22 gençlik başlığında yer almaktadır. Soruların %96'sı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yüz yüze görüşülen erkek danışan '17 yaşında bir kızım var ve örtülü bir çocuk. İki üç yıldır erkek gibi hissettiğini söylüyor. Konuştuk, okulunu değiştirdik ama bir değişme olmadı. Dün annesine 18 yaşını doldurduktan sonra ameliyat olarak cinsiyetini değiştireceğini söylemiş. Lütfen bize yardımcı olur musunuz?' ifadesiyle danışmandan farklı cinsel eğilimi olan bireylere karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda bilgi almak istemiştir. Danışanın ifadesine göre danışman yönlendirmede bulunmuştur. Danışanlardan yaş grubu belirtilenlerin %33'ü 25-40, %19'u 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin %18 lise, %11 okur-yazar, %4 üniversite mezunudur. 25-40 yaş aralığında üniversite mezunu kadın danışan ile yapılan telefon görüşmesinde 'Karşı cinse ilgi duymuyorum. Bayanlar ilgimi çekiyor ve ben bir bayanla evlenmek istiyorum. Bunun için gerekirse yurt dışına gitmeyi planlıyorum. Bu dinen yasak mı? Ben bu sebeple ebedi yanacak mıyım?' sorusunu sormaktadır. Meslek bilgisi bulunanların %29'u ev hanımı, %4'ü memur, %4'ü esnaftır. 25-40 yaş aralığında esnaf kadın danışan 'Bir yakınımızın 3 çocuğu var. Çocuklarından birinin cinsiyet değiştirip yakında evleneceğini duydum. Kınamak da istemiyorum; ancak nasıl tepki vereceğimi ve ne diyeceğimi bilemiyorum. Bu tarz haberlere ve olaylara karşı tepkimiz nasıl olmalıdır?' sorusuyla ne yapılması gerektiği konusunda tavsiye istemektedir. Danışanlardan medeni durumu belirtilenlerin %45 evli, %7 bekardır. Görüşmeler %70 telefonla, %30 yüz yüze yapılmıştır. Soru içeriklerinde 'Eşcinsel olduğunu söyleyen birisine nasıl davranmalıyım? 'Eşimin başka erkeklerle ilişkisi var. Bu durumda benim nikahım düşer mi?', 'Eşimin erkeklerle uygun olmayan fotoğraflarını gördüm. Sarhoş olduğunu ve bir daha yapmayacağını söyledi. Bunu affetmem mümkün değil. Boşansam günah olur mu?' vb. durumlar öğrenilmek istenmektedir. DİKY'in eşcinsellik başlığında 2020 kurul kararında 'İslam'da zina ve bütün çeşitleriyle eşcinsel ilişki haramdır.' fetvası yayınlanmıştır. Fetvada da belirtildiği gibi hemcinsine yönelik her türlü cinsel ilişki, haddi/sınırı aşmak olarak nitelendirilmiş ve bu türden ilişkilerin büyük günahlardan olduğu kabul edilmiştir (DİYK, 2020).

Son yıllarda artış gösteren ve kartekslere yansıyan farklı cinsel eğilim eşcinsellik hakkında danışmanlarla yaptığımız mülakatta danışmanlara 'Eşcinsel çocukları olduğunu söyleyen aileler veya eşcinsel olduğunu söyleyen bireyler ile muhatap oldunuz mu? Soruyu nasıl cevaplandırıyorsunuz? Cevaplarınız muhatabı ikna etmekte midir? Soruları

cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu? Eşcinsel konusunda sorulara muhatap olmadıysanız yine de sormak isterim. Eşcinsellik konusunda soru gelseydi nasıl cevaplandırırdınız? Cevabınız muhatabı ikna eder miydi? Soruyu cevaplamakta yetersiz kaldığınız hususlar olur muydu? sorularını sorduk.

‘Eşcinsel çocukları olduğunu söyleyen aileler veya eşcinsel olduğunu söyleyen bireyler ile muhatap oldunuz mu?’ sorusuna danışmanların verdikleri cevabın bulgularını içeren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 23.Danışmanların farklı cinsel eğilim konusuna muhatap olma düzeyi

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
13	D3,D6,D7,D8,D9,D11,D12,D13,D14,D15,D17,D18,D19	Soru aldım
6	D1,D2,D5,D16,D10,D4	Soru almadım

Danışmanların %68’i eşcinsellikle ilgili soru aldığını,%32’si soru almadığını ifade etmiştir. D4, ‘Eşcinsel çocuğu olduğunu söyleyen aileler ya da eşcinsel olduğunu söyleyen bireylerle hiç muhatap olmadım.’ diyerek bu konuda soru almadıklarını belirtmişlerdir. D3, ‘25 yaş civarında bir erkek gelmişti. Çekinerek nasıl soracağımı bilmiyorum diyerek eşcinsel olduğunu söyledi. Acı çekiyor ve içinde bulunduğu durumdan kurtulmak istiyordu. Psikoloğa gittiğini ama parasının yetmediği için bırakmak zorunda kaldığını ifade etti’. D6, ‘Çok dindar bir aileden geldi. Belki o ailenin kendi içindeki insanlar bile bilmiyordur. Pandemi öncesinde çocuk eşcinselliğe meyletmiş. Hollanda’ya vize çıkartmak için çok çabalamış ama ailesi fark etmiş. Çocuğun 3 yıl içerisindeki değişim fotoğraflarını gösterdiler. Psikoloğa götürmüşler. Psikolog da bunu zaten hukuksal bir hak olduğunu söylemiş.’ D7, ‘Öğretmenlerimizle görüşüyoruz. Bazı arkadaşlar geliyor. Çok acı özellikle imam hatiplerde kızların birbirlerine meyli olduğu bilgisi geliyor’. D15, ‘Anne geliyor, sonrasında genci beraberinde getiriyor. Popülarite olduğunu düşünüyorum. Çok fazla gündem olmasından dolayı çocuklar ilgi duyuyorlar. Şuna çok rastladım benim çocuğum eşcinselleri haklı görüyor, eleştirmiyor, saygı duyduğunu söylüyor’ beyanlarıyla eşcinsel konusunda danışan ile muhatap olduklarını belirtmişlerdir.

Eşcinsellik ile ilgili soru alan/almayan danışmanlara yöneltilen ‘Soruyu nasıl cevaplıyorsunuz? Eşcinsellik konusunda soru gelseydi nasıl cevaplandırırdınız?’ sorusuna danışmanların verdikleri cevabın bulgularını içeren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 24. Danışmanların farklı cinsel eğilim sorularına verdikleri cevaplar

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
4	D10,D12,D13,D7	D7Geçici heves olabilir, baba modeli, iletişim
1	D9	Konu hakkında konuşmam
1	D19	Kur'an'la duygularını yönlendiririm
1	D2	Mutlu olmayacağını söylerim
1	D3	Namaz kılmasını Allah ile iletişimde kalmasını söylerim
2	D4,D16	Ne tavsiye edeceğimi bilmiyorum
9	D1,D11,D14,D15,D17,D18,D5,D6,D8	Yönlendiririm

Danışmanların %48’i doktora yönlendireceğini, %21’i bu durumun geçici bir heves olduğunu baba modelinin çok önemli olduğunu ve mutlaka ailenin çocuk ile iletişimde kalması gerektiğini tavsiye ettiğini belirtmiştir. D2, ‘Onu dinlerdim. Bu şekilde mutlu olmayacağına dini kavramlarla ikna etmeye çalışırdım’. D3, ‘Allah’la iletişimini kuvvetli tutması üzerine konuşmalar yaptım. Allah kuluna şah damarından daha yakın kendisine yönelen kulunu kabul eder diyerek ibadet ediyor musunuz? Namaz kılıyor musunuz?’ diye sordum. Namazlarını bazen kıldığını, içinde bulunduğu durumdan dolayı Allah’a yüzü olmadığını günahlarından dolayı kabul edilmeyeceğini düşündüğünü’ söyledi. Allah’ın kendisine yönelen kulunu kabul ettiğinden bahsettim. Siz yine dua ve ibadetinize devam edin yani bu şekilde tavsiyeler verdim.’ D9, ‘Bir telefon vardı bir kızcağız ağlayarak ben kız arkadaşlarımdan hoşlanıyorum. Ben aslında örtülüüyüm, ailem dindar’ diye aramıştı. Bu konulara telefonla cevap vermenin doğru olmayacağını, başka bir ilçeydi o ilçedeki Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna gitmesini tavsiye ettim. Dediğimi yapmış mıdır bilemiyorum. Yüz yüze gelseydi ne diyebilirim? Zor bir soru. Direkt bu konudan ziyade ailesini sorardım, geçmişine giderdim. Burada psikolojik problemler çıkacağını düşünüyorum. Mutlaka dini hassasiyeti olan bir psikoloğa gitmesini tavsiye ediyorum.’ D15, ‘Popülarite

olduğunu düşünüyorum. Çok fazla gündem olmasından dolayı çocuklar ilgi duyuyorlar. Şuna çok rastladım benim çocuğum eşcinselleri haklı görüyor, eleştirmiyor, saygı duyduğunu söylüyor. Hocam, bu bizim alanımızın biraz dışında kendi kendimize çözüm üretmek yerine tıpçıları konuya dahil edebiliriz. Konuya çok vakıf olmadığımızdan yanlış bir yönelim olarak tanınıyoruz. Bu yönelim tıbbi bir sorun mu yoksa sadece geçici bir durum mu bunun ayrımını bilemediğimiz için yanlış yönlendirmeler yapma tehlikesi yaşıyoruz’ ifadeleriyle nasıl bir yönlendirme yaptıkları konusunda görüşlerini paylaşmışlardır. Danışmanlar farklı cinsel eğilimin nedenlerini özent, gündemde olan bir konu olması, aileye tepki, farklı olma isteği vb. duygusal açlığın getirisi olan psikolojik bir sorun olarak görmektedirler. Danışmanların dindar bir aile, dini hassasiyeti olan bir kadın vb. tanımlamalarını eşcinselliğin dindar diyebileceğimiz ailelerin çocuklarında görüldüğü bilgisine vurgu yapmak için kullandıkları düşünülmektedir. Danışmanların %48’i, ‘Doktora yönlendirirdim’ cevabını vermekle birlikte bu konudaki endişelerini D7, ‘Geçende bir aile başvurmuştu. Anne-baba erkek çocuğunu bazı şeyler sezinlemişler ama bir şey yapmıyorlar. Akabinde bir de bakılıyor ki çocukta böyle eşcinselliğe meyil var. Gencin dindar, namaz kıldığını söylemişlerdi. Genci görmedik ama ailesine ne yapabiliriz noktasında psikolog önermiştik. Çok enteresan, aile, bana psikolog demeyin çünkü psikoloğa götürdüm. Çocuğumun yanında bana sen buna karışamazsın bu çocuğun kendi tercihi dedi. Böyle dönüşler aldığımız zaman bizim de aynı diğer konularda olduğu gibi elimizin ayağımızın maalesef bağı düşüyor.’ D11, ‘İşin bu boyutunda psikolojik danışmana yönlendiriyorum ama yönlendirmeler çok da faydalı olmuyor. Çünkü gidiyorsunuz kime gideceğini bilmiyor bizden isim istiyor. İsim veremiyoruz. Ayrıca isim vermek tehlikeli olabiliyor. ADRB’de bir tane psikolojik danışman olmalı. Başkanlığın kendi personeli için bir eğitim verme ihtimali olabilir. Sertifikalı eğitimler olursa en azından elimiz kuvvetli olur.’ D18, ‘Mutlaka bir uzman desteği istiyoruz. Fakat o konuda çok büyük ciğer acım var. Şöyle, uzman LGBT dava destekçisi ise bunun anormal olmadığını kendini rahat hissetmesi gerektiğini söyleyebiliyor. Bir bakıyorsun ki o kaygı duyan artık duymuyor ben buyum diyor. Burada başkanlık ciddi bir el atması gerekiyor.’ ifadeleriyle endişelerini dile getirmişlerdir.

‘Cevabınız muhatabı ikna eder miydi?’ sorusuna danışmanların verdikleri cevabın bulgularını içeren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 25.Danışmanların farklı cinsel eğilim sorularında muhatabı ikna etme durumu

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
7	D10,D11,D13,D14,D18,D6,D8	Cevap yok
2	D7,D19	En azinsan teskin oluyorlar
1	D3	İkna olduklarını düşünüyorum
3	D15,D2,D9	İkna olup olmadığını bilmiyorum
5	D1,D12,D16,D4,D5	İkna olduklarını düşünmüyorum
1	D17	En azından yardımcı olurum

Danışmanların %37'si soruyu cevaplamazken, %26'sı yardımcı olamayacağım için ikna olmazlardı, %16'sı ikna olurlar mı bilmiyorum ama ben görevimi yapmış olurdum, %11'i ikna edemesem de en azından sakinleşmiş olarak yanımdan ayrılıyorlar, %5 ikna edemesem de en azından yardımcı olmuş olurdum, %5 ikna olduklarını görüyorum ifadelerini kullanmışlardır. D19, 'Düzeldiğine şahit olduk. Aynı olduğunu söyleyebilirim. Hocam severlerse her sözüme razı oluyorlar. Her söylediğim hoşlarına gidiyor. Ben hep kendimi sevdirme derdindeyim. Gönül bağı kurmak etkileyici.' D3, 'Evet ikna oldu. Fayda sağladığını söyledi. Teşekkür etti. Bir daha gelip gelmediğini bilmiyorum belki büroya gelmiştir; fakat bana denk gelmedi.' D2, 'İkna olur veya olmaz ben kendi görevimi yapmış olurdum.' cevaplarını vermişlerdir.

'Soruyu cevaplamakta yetersiz kaldığınız hususlar olur muydu?' sorusuna danışmanların verdikleri cevabın bulgularını içeren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 26.Danışmanların farklı cinsel eğilim sorularını cevaplamada yeterlilik düzeyi

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
17	D1,D2,D4,D5,D6,D7,D9,D10,D11,D12,D13,D14,D15,D16,D17,D18,D19	Eğitim almadım, yetersiz ol
1	D3	Yeterli olmaya çalışıyorum
1	D8	Cevap yok

Danışmanların %90'ı eğitim almadım yetersiz olurum, %5'i yeterli olmaya çalıştığını ifade etmiştir. D1, 'Bu konuda yeterli bir eğitim almadım. Ciddi bir eğitim verilerse, örnek olaylarla konu bize tam olarak anlatılırsa, nasıl bir yol izlememiz gerektiği konusunda eğitimler alırsak biz de bu sorun ile gelen danışanlara yardımcı olabiliriz.' D3, 'Elbette tabii ki zorlanıyoruz. Çünkü bu sorular ağır sorular yani psikolojik olarak da biraz zorlanıyoruz işin açıkçası yoruluyoruz. Onların sıkıntılarına empati yaparak hissetmeye ve onlara uygun bir şekilde samimiyetle anlayarak yaşayarak cevap vermeye çalışıyoruz. Ruhumuza yorucu geliyor diyebilirim.' D9, 'Yetersiz kaldığımı tabii ki düşünüyorum. Çünkü psikolojik bir problem olduğunu bir alt yapısı olduğunu bizim manevi danışmanlık yaptığımızı onunla başka problemlerini sıkıntılarını konuşuruz ama biz o problemi çözecek merci değiliz diye de düşünüyorum.' D1 ve D2, 'Bu bilgilendirmenin aslında anormal bir şey değil, normal. Mutlaka eğitim almamız gerektiğini düşünüyorum. Kadını ve çocuğu bu yönden de tanıyacak, davranışlarını anlamlandıracak, böyle bir soru ile gelirse nasıl danışmanlık yapılacak bu işin yöntemini usulünü anlatan pratik eğitimler almamız gerekiyor' ifadelerini kullanmışlardır.

Danışmanlara sorduğumuz 'Muhatabınız ikna olur mu?' ve 'yetersiz kaldığınız hususlar olur mu?' sorusunu birlikte değerlendirdiğimizde danışmanların eşcinsellik konusunda yeterli alan bilgisine sahip olmadıkları görülmektedir. Kaldı ki konu hakkında bilgi sahibi olmanın yanında gelen muhataba danışmanlık edebilecek kadar yöntem, usul bilgisi de gerekmektedir. Burada din eğitiminin ilke ve yöntemlerinin bilinmesi ve uygulanmasının ne kadar önemli olduğu anlaşıyor. Mesela danışman, aile gelse aileye nasıl bir danışmanlık yapabileceğini, genç gelse gence nasıl davranacağını bilgisine sahip olması iyi bir danışmanlık hizmeti için önemli hususları oluşturuyor. Burada danışmanların talep ettiği eğitim sadece alan bilgisi olmayıp konunun sosyal, psikolojik, dini vb. her açıdan ele alındığı vaka analizleri üzerinden detaylı çalışmaların olduğu derinlemesine eğitimlerdir.

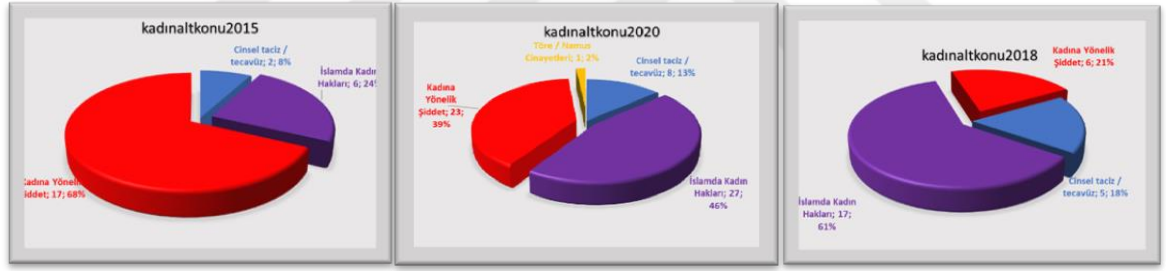
4.1.3. Kadın

Tarihin her döneminde toplumun diğer yarısını oluşturan kadının cinsiyet, eğitim, aile içerisindeki rolleri, sosyal hayat içerisinde kadının konumu vb. konularda siyasi, dini, sosyal birçok alanda söylemler, çalışmalar, yasalar, haklar, görev ve sorumluluklar ve daha fazlası yapılagelmıştır. İslam'ın kadına verdiği değer, Kuran-ı Kerim'de hak ve

sorumlulukları, toplumsal ilişkilerde konumu vb. birçok konuda gündeme gelmesi, Hz. Peygamberin eşlerine, kızlarına, kadına karşı tutum ve davranışları, sahabeye verdiği tavsiyelerden, günümüz modern dünyanın çıkmazı içerisinde yasal düzenlemeler, kadına karşı yüklenmeye çalışılan olumsuz bakış açısını değiştirmek için yapılan kıymetli çabalarıdır. Ancak bu kadar çabaya rağmen günümüzde kadın insanlık onurunu tam manasıyla elde edebilmiş değildir. Bunun en somut kanıtı ise ADRB'ye gelen kadın sorularının kadının hak ve sorumlulukları, kadına yönelik şiddet, cinsel taciz/tecavüz vb. konularını içermesidir. Kadının sorunlarına yönelik sorular her dönemde var olmakla beraber değişen şey, soruların içeriği olmuştur. 2004'te basılan Meriç'in 'Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı' kitabında yer alan fetva sorularını günümüz fetva sorularıyla karşılaştırdığımızda kadına dair soruların ana başlıklarında benzerlik olmakla birlikte içerik bakımından dönemsel farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Örneğin Meriç'in kitabında 'Estetik kaygısıyla sorulan kaş aldırma günah mı?' (Meriç,2004), sorusunun yerini teknolojik, sosyal, kültürel vb. alanda meydana gelen değişiklikler neticesinde güzellik kaygısıyla yapılan günümüz müdahalelerinden biri olan 'Lazer epilasyon yaptırdım. Su ile temas etmemem gerekiyor. Teyemmüm yapsam olur mu?' sorusuna evrilmiştir. Yapılan bir araştırmada cerrahi olmayan estetik operasyonlar arasında "botoks" (botox) birinci sırada, botoks uygulamalarını yüksek bir oranla "lazer epilasyon" nun izlediği bilgisine ulaşılmıştır (Sevim,2014). Bu soru üzerinden yaşanan toplumsal değişimler, küreselleşmenin vazgeçilmez sonucu daha uzak mesafe kültüründen etkilenme vb. sebeplerden kanıksanan estetik kaygılarda artık günah-sevap boyutunun çoğunlukla sorgulanmayıp sadece yeni durumla ilgili ibadet hayatında yer alması gereken kolaylıkların neler olabileceği yönünde pratik bilgilendirmeler istenmektedir.

2015'te %1, 2018 %2, 2020'de %2 oranındaki sorular kadın başlığındadır. Kadın konusuna dair sorular tüm yıllarda tüm ana konu başlıklarına göre en az soru alan başlığı oluşturmaktadır. Sorular çoğunlukla kadına yönelik şiddet, kadın hakları, cinsel taciz/tecavüz ve 2020 yılında bu başlıklara ek olarak töre ve namus cinayetleri alanlarındadır. Kadın konusunda 2015'te 25 soru yer almaktadır. Soruların tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %60'ı 25-40, %20'si 41-60, %1'i 19-24 yaş aralığındadır. Eğitim durumunu belirtenlerin %20'si lise, %4'ü ilkököl, %16'sı lisans ve lisansüstü mezundur. Meslek durumu belirtilenlerin %44'ü ev hanımı, %16'sı memur, %1'i öğrencidir. Medeni durumu belirtilenlerin %72'si evli, %4'ü

bekardır. Soruların %88'i telefonla, %12'si yüz yüze sorulmuştur. 2018'de 28 sorunun tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumunu belirtilenlerin %36'sı 25-40, %25'i 41-60, %7'si 19-24, %3'ü ise 61 ve yukarısı yaş grubunu oluşturmuştur. Eğitim durumunu belirtenlerin %25'i lise, %21 ilkokul, %4 üniversite mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %50'si ev hanımı, %4 esnaftır. Medeni durumu belirtilenlerin %79'u evlidir. Soruların %14'ü telefonla, %78'si yüz yüze, %4'ü e-posta ile sorulmuştur. 2020 yılında 59 sorunun %98'i kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %22'si 25-40, %5 41-60, %3 19-24 yaş aralığındadır. Eğitim durumunu belirtenlerin %7 lise, %5 üniversite, %12 ilkokul mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %17 ev hanımı, %5 memurdur. Medeni durumu belirtilenlerin %34'ü evli, %3'ü bekar, %2'si duludur. Soruların %66'sı telefonla, %34'ü yüz yüze sorulmuştur. Her üç yılda soruların çoğunlukla 25-40 yaş aralığındaki lise mezunu evli kadınlar tarafından sorulduğu görülmektedir. 2018'de yüz yüze soruların sayısında artış vardır. Ayrıca 2018 yılında az da olsa e-posta ile sorular bulunmaktadır. 2020'de pandeminin muhtemel etkisiyle yüz yüze sorularda azalma olduğu düşünülmektedir.

Grafik 60. 2015 Kadın alt konu

Grafik 61.2018 Kadın alt konu

Grafik 62.2020 Kadın alt konu

Kadın alt konularında 2015'te en fazla kadına yönelik şiddet sorulmuşken diğer yıllarda soru sayısında azalma olmuştur. 2018'de İslam'da kadın hakları soruları yoğunluktadır. Cinsel taciz/tecavüz sorularında yıllara göre artış gözlemlenmektedir. 2020'de töre ve namus cinayetlerinden soru geldiği görülmektedir.

4.1.3.1. Kadına Yönelik Şiddet

DSÖ'nün tanımına göre kadına yönelik şiddet, cinsiyete dayanan, kadını inciten, ona zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamında ona baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranıştır (Yanık vd., 2014). Yapılan bir araştırmada

şiddeti nasıl anlamlandırıyorlar bunu tespit etmek amacıyla şiddet nedir? sorusu yöneltilmiştir. Şiddet nedir denilince öncelikle düşünülen fiziksel darp, kaba kuvvettir (%50,3), ikinci olarak olumsuz psikolojinin dışa vurumu (%19,7), üçüncü olarak cahillerin yaptığı hareket (%16,7) olarak anlamlandırılmıştır (Özkaya, 2010). Türkiye genelinde yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı %36'dır. Bir başka deyişle, her 10 evli kadından neredeyse 4'ü eşi veya birlikte olduğu erkeklerin fiziksel şiddetine maruz kalmıştır (Köseoğlu, 2018). Bir araştırmada katılımcılara 'Gerektiğinde erkek karısını dövebilir mi? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %76,6'sı bir erkeğin karısının dövmesinin gerekçesi olamayacağını ifade etmiştir. Ancak erkeğin karısını dövebileceğini onaylayanların oranı %13,1 kararsızların oranı %10,3'tür. Cinsiyet bakımından dövebilir diyen erkeklerin oranı %19,6 iken kadınların oranı %7,7 olarak oldukça yüksektir. Şiddetin mağdurlarının şiddeti onaylamaları beklenen bir durum değildir. Yaş bakımından gerektiğinde bir erkek karısını dövebilir mi? sorusuna verilen cevaplarda 65 yaş ve üstünün %23,9'u dövebilir derken daha küçük yaş gruplarında dövebilir diyenlerin oranı %11'dir. 65 yaş ve üzeri katılımcıların kadına yönelik fiziksel şiddeti diğer yaş gruplarına göre daha yüksek oranda onayladıkları yeni neslin bunu onaylamadıkları da ileri sürülebilir (Özkaya, 2010).

Bürolara gelen kadına yönelik şiddet sorularını değerlendirdiğimizde, 2015'te 25 sorudan 16'sı kocanın karısına şiddetini konu almaktadır. Kadınlardan yaş durumu belirtilenlerin 9'u 25-40, 4'ü 41-60 yaş aralığındadır. Koca şiddetine maruz kalan kadınların çoğu evli ve ev hanımıdır. Şiddete maruz kalan kadınların çoğunluğu boşanma isteklerini dile getirmişlerdir. Boşanma isteğini ifade eden kadınlardan çoğu 'Eşimin platonik bir sevgilisi oldu ve ben fazla üzerine gittim. İlişkimiz sarsıldı. Eşim seni istemiyorum, boşanalım diyor. Dün gece beni çok kötü şekilde dövdü, ne yapabilirim?' sorusunda olduğu gibi 'ne yapabilirim' şeklinde yardım talebinde bulunmuşlardır. Şiddete maruz kalan kadınların bazıları da '21 yıllık evliyiz. Eşim her türlü küfrü ve hakareti yapıyor. Bana ve çocuklarıma şiddet uyguluyor. Kulak zarımı patlattı. Çocuklarımda aynı şiddete ve hakarete uğruyor. Psikiyatra gitti, ilaç verildi. Ben boşanırsam dinen sorumlu olur muyum?' sorusunda olduğu gibi boşanmanın günah olup olmadığını öğrenmek için büroya baş vurmuşlardır. 2018'de 6 sorunun tamamı koca şiddeti konusunda gelmiştir. Bu soruların yarısı 'Eşimle dört yıldır evliyim. 3 yaşında bir oğlumuz var. Bir buçuk yıldan beridir toplamda dört defa beni dövdü. Bugün darp raporu aldım. Ailem Sivas'ta eşyalarını

topla gel dedi ama ben gidemedim. Ne yapacağımı bilemedim size geldim. Bana yardımcı olur musunuz?’ sorusunda olduğu gibi eşinden şiddet gören kadın ailesi tarafından desteklense dahi cesaret edip boşanma kararı alamamaktadır. Koca şiddetine maruz kalan danışan sorusunda olduğu gibi ‘Ben 80 yaşında bir kadını, eşim bana tekme attı. Artık dayanamıyorum. Boşansam günah mı?’ sorusu danışanın yaşı bir hayli ileri olmasına rağmen hala boşanmanın dinen günah olup olmadığını sorması dinimizin boşanma konusuna bakışının her yaş kesiminde tam olarak anlaşılamadığının veya yeterli düzeyde bilgilendirmeler yapılamadığının göstergesi olduğunu söyleyebiliriz. 2020’de 59 sorudan 15’i koca şiddeti konusundadır. Soruların 14’ü kadın 1’i erkek tarafından sorulmuştur. Erkek ‘İmam olan damadım kızıma hem psikolojik hem de fiziksel şiddet uyguluyor. Ne yapabiliriz?’ şeklinde kendi kızına uygulanan şiddet için neler yapabileceklerini sormuştur. 14 kadından 6’sı eşlerinden şiddet gördükleri halde ‘Ailemin zoruyla başka birini sevmeme rağmen istemediğim biriyle evlendirildim. Eşim hem maddî hem manevî yönden çok kötü çıktı. Sürekli küfürler ediyor. Şiddet uyguluyor. Ayrılısam ailem yanımda değil. Çocuklarım var. Ne yapmalıyım?’ maddi imkansızlıklar dolayısıyla veya ‘Eşimden şiddet görüyorum. Ona karşı hiçbir şey hissetmiyorum. Boşanmak da istemiyorum. 2 çocuğum var. Öte yandan bu süreçte başka birine karşı duygusal bir yakınlaşma oldu. Telefonla görüşüyorum. Ne yapmam gerekiyor?’ şeklinde neden belirtmeden evliliklerinin devamı için tavsiye istemişlerdir. Boşanmak isteyenler de hem tavsiye almak hem de boşanmanın günah olup olmadığını öğrenmek istemişlerdir. Şiddete maruz kalan kadınlardan bir diğeri ‘Eşimden sabah-akşam dayak yiyorum. TV’de haberlerde gördüğüm kadarıyla bir kadın eşini şiddetten dolayı öldürmüş. Çok fazla yıl vermediler. Ama ben Allah’tan korkuyorum. Hocalar cehennemlik olursun diyorlar doğru mu?’ eşinden ayrılma gibi bir yol varken eşini öldürmek istediğini ifade eden danışan yaşadığı çaresizliği ifade etmiştir. Ailede kadına karşı şiddet ve kadının suçluluğu araştırmasının bulgularına göre kocasından gördüğü şiddet karşısında kadınların tepkisi %36,8 sessiz kalmak/susup cevap vermemek, %34,6 sesini yükseltmek/bağırarak, %15,4 küsüp eşle bir süre konuşmamaktır. Düşünsel tepkileri ise kaçıp kurtulmak %34,8, boşanmak %7,2, kocasını öldürmek %2,79, karakola şikâyet etmek %1,4 oranındadır. (Özkaya, 2010). Araştırmanın sonucu ile bürolara gelen sorularda da şiddete uğrayan kadınların bazıları boşanmayı düşünmektedir.

Kadınların şiddete rağmen kolay kolay boşanmak istememelerinin başlıca sebepleri arasında sosyal ve toplumsal kurumların kendiliğinden getirdiği kutsal yuvanın idamesi,

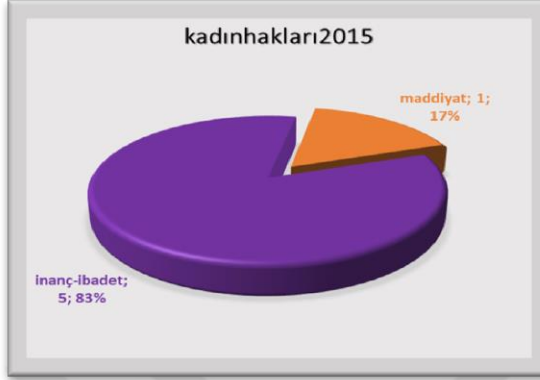
çocuklar için katlanmak gibi aile içi “fedakâr ve verici kadın” rollerinin, kadın tarafından yıllarca süren telkinler sonucunda kabullenilmesidir. Yanı sıra, karı-koca arasında mahremiyet alanı olarak çizilmiş sınırların içinde kalan sırların ortaya dökülmemesi yönünde toplumsal bir telkin hatta baskının kadını çözümsüzlüğe itmesidir. Eğitim düzeyi yüksek çiftlerin evliliklerinde dahi, bu toplumsal baskı yüzünden şiddete maruz kalan kadın, genellikle susmakta ve yıllardır kendisine dayatılan rollerinin baskısı altında evliliğin devamı için bu duruma katlanmaktadır. Özet olarak sosyal statü, baskı, özellikle ekonomik baskı, sosyal çevre baskısı, kendine güvenmeme ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle kadınlar, şiddet gördükleri evliliklerini mutsuz olma pahasına sürdürmektedirler (Harcar vd., 2008). Kadınlar sadece eşlerinden değil bazen çocukları tarafından da şiddete uğrayabiliyorlar. Ebeveynlerin çocukları tarafından şiddet görmesi sadece ülkemizde görülen bir durum olmayıp diğer ülkeler içinde geçerli olan bir problemidir. Nitekim BBC News’in İngiltere’de 2021 yılında yaptığı bir araştırmada, ‘çoğu anne ve baba, şiddete eğilimli çocukları tarafından saldırıya uğrayacaklarından hiç endişe etmez. Ama böyle bir durum yaşandığında ebeveynler bir ikilemle karşı karşıya kalıyorlar. Çekip gidemiyorlar ve yardım istediklerinde bunun çocuklarının hayatlarını etkilemesinden korkuyorlar.’ haberine yer vermiştir. 2010’da Oxford Üniversite’sindeki araştırmacılar, çocukların anne ve babalarına gösterdikleri şiddetle ilgili polis verilerinin ilk analizinde 12 aylık sürede Londra’da bu tür 1900 olay kayıtlara geçtiğini belirtmişlerdir. Çocukların anne ve babalara gösterdiği şiddet konusunda bir kitap yazan Helen Bonnick de "Bundan büyük bir utanç duyuyorlar" diyor. "Anne-babaysanız, göreviniz toplumun sorumlu bir üyesini, sevgi dolu, duyalı bir insan yetiştirmek ve işler böyle gitmediğinde, başarısız olduklarını düşünüyorlar. Bu konuda pek konuşmak istemiyorlar. Kimse konuşmadığında da bu deneyimi yaşayan tek insan olduklarını sanıyorlar" ifadesine yer vermiştir. (Mc Dermott, 2021). Elde edebildiğimiz veriler doğrultusunda ülkemizde çocuğun ebeveynine uyguladığı şiddet konusunda yazılmış bilimsel bir yazı tespit edilememiştir. Aile içi şiddet başlığında yaptığımız literatür taramasında genellikle kadına yönelik şiddet, şiddetin çocuk üzerindeki etkileri vb. konular üzerinde durulmuştur. İçli, makalesinde çocuğun ebeveynine şiddeti konusuna ‘çocukların ebeveynlerine karşı kullandıkları şiddet dünyada önemli boyutlardadır. Ülkemizde bu tür şiddetle ilgili ciddi bilgi eksikliği vardır. ABD’de her yıl yaklaşık bir milyon buluş çağı genci ebeveynlerinden birine karşı şiddet kullanmaktadır. Her yıl 2000 ebeveyn kendi çocukları tarafından öldürülmektedir. Buna ek olarak gene 65 yaşın üzerinde yaklaşık yarım milyon Amerikalı, ailesinin daha genç yaştaki üyelerinin

çeşitli saldırılarına maruz kalmaktadır.’ (İçli, 1994) ifadelerine yer vermiştir. ADRB’ye gelen sorular içerisinde evladından şiddet gören annelerin ne yapabileceklerine dair tavsiye almak istedikleri görülmektedir. Geleneklerimiz, dinimiz, evrensel davranış kalıpları içerisinde yer alan büyüklere saygı, ayetin ifadesiyle anne-babaya ‘öf’ bile dememek, gönül alıcı söz söylemek bir yana evlatların tersine şiddet uygulaması bizim toplumumuzda hoş karşılanmamaktadır. Ancak kartekslere çocukların anne-babaya şiddeti başlığında 2015’te oğlu tarafından şiddete uğrayan bir danışanın yakını ‘Uyuşturucu bağımlısı oğlu tarafından şiddet gören bir anne oğlunun düzelmesi için nasıl dua etmelidir?’ diye sorarak annenin ne yapması gerektiği konusunda yardım talebinde bulunduğu görülmektedir. 2018’de çocuğu tarafından şiddet gören bir danışan ‘Yirmi sekiz yaşında dul kalıp oğlumu yalnız büyüttüm. Şu anda üniversiteye gidiyor ve isteklerini yerine getirmeyince beni dövüyor. Hangi duaları okursam uysal bir genç olur?’ şeklinde dua talebinde bulunmuştur. Çocuğu tarafından şiddete uğrayan anne ne yapacağını bilemediğinin kanıtı dua etmekle evladının düzelebileceği inancıdır. Bu sorulara danışman nasıl bir yönlendirme yaptı bilemiyoruz ama en azından kadın, kimseyle paylaşmadığı bu durumu yetkili bir makama bildirmekle ilk adımı atmış oldu diyebiliriz. Bu konuda gelen soru sayısı az olmakla birlikte günümüzde bu soru türünde artış var mı? Sorunun kaynağı neler olabilir? Sorunun çözümü ne olmalıdır? Böyle bir durumda olan kadın hangi yetkili kurumlara müracaat etmelidir? Sorunun fıkhi, psikolojik, sosyolojik boyutu nedir? vb. soruların cevapları üzerinde çalışılması gereken önemli konulardır. DİB diğer kurumlarla koordineli bir şekilde böyle bir soru ile gelen danışana nasıl yönlendirmeler yapılabilir, nasıl bir yol takip edilebilir bilgisini danışmanlarına verebileceği çalışmalar yaparak danışmanlarını bu konuda daha donanımlı hale getirilebilmelidir.

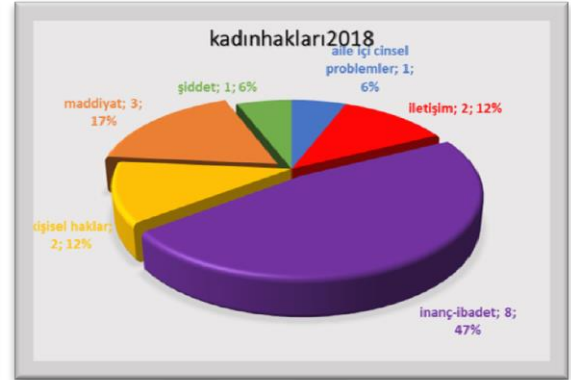
Tüm yılları birlikte değerlendirdiğimizde şiddete uğrayan kadınların az da olsa çözüm bulma girişiminde bulunmaları sevindiricidir. Aile birlikteliğini sonlandırmayı çözüm olarak düşünen kadınlar bunun günah olup olmadığını öğrenmek istemektedir. Günümüzde halen boşanmanın günah boyutunun sorgulanması, geleneksel aile yapımızın devam ettiğini göstermiştir. Boşanmak istemeyenler çoğunlukla maddi imkansızlıklar, ailenin sahip çıkmaması vb. sebeplerden ötürü evliliği sürdürmek zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. İki soruda evlatların annelerine uyguladıkları şiddet sorulmuştur. Her iki soruda anneler, oğulları için hangi duaları okumaları gerektiğini sormuşlardır. Dua talebi ile gelen kadınlar daha kalıcı çözümlere başvurmadıklarında oğullarının gelecekte

başkalarına uygulayabilecekleri şiddete zemin oluşturabileceklerinin farkına vardırılması gerekmektedir.

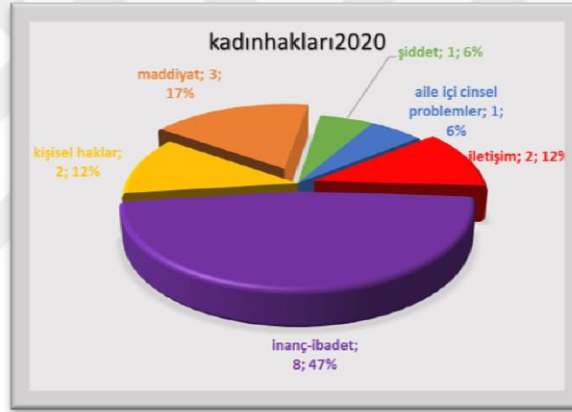
4.1.3.2. İslam’da Kadın Hakları ve Kadınlara Özel Konular

Grafik 63.2015 Kadın hakları

Grafik 64.2018 Kadın hakları

Grafik 65 .2020 Kadın hakları

Kadın hakları konusunda sorularda yıllara göre hem artış gözlemlenmekte hem de soruların içeriğinin farklılaştığı görülmektedir.

Tablo.27. Kadın ibadet/sosyal durumlar

Kadın İbadet/Sosyal Durumlar	2015	2018	2020
Adet/lohusalık döneminde ibadet	1	0	1
Karşı cinsle tokalaşma	1	0	1
Tesettür	3	2	3
Namaz	0	2	1
Oruç	0	2	0
Lazer epilasyon	0	2	1
İddet	0	0	1
Kadının sesi	0	0	1
Şahitlik	0	0	1

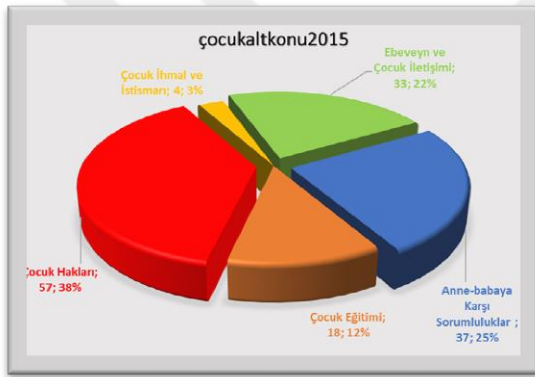
Tesettür, ibadetler, lazer epilasyon, kadın-erkek ilişkilerine dair konulara toplumun, ailelerin, eşlerin fazla müdahil olması bu ve benzeri problemlerin kadının haklarını ihlal olarak değerlendirilmesi beraberinde bu soruların dini boyutunu gündeme getirmiştir. Bu başlıklarda 2015'te 6 kadın hakları sorusunun 5'i inanç-ibadet konusundadır. 5 sorunun 3'ü 'Kocas, karısının açık gezmesini istemesine mukabil, kadın nasıl davranmalıdır?' 'Çalışan bir bayanım ve örtünmeyi düşünüyorum. Çevrem arkadaşlarım 'Erkekler saç kılından mı etkilenecek. Sen iş sahibinin olumlu bakacağını bildiğin için örtünmek istiyorsun.' diyorlar. Zihnim nasıl davranmam gerektiği konusunda bulanık ne dersiniz?' şeklinde, tesettür konusunda soru yöneltmiştir. 2 soruda ise kadının özel hallerde neden ibadet yapamadığı ve karşı cinsle selamlaşmanın dini boyutu sorulmaktadır. 2018'de 17 kadın hakları sorusunun 8'i inanç-ibadet alanından gelmiştir. 8 sorudan 1'i '30 yaşında bir bayanım ve tesettüre girmek istiyorum. Fakat eşim asla kabul etmiyor. Birçok defa tatlı dille eşimi ikna için uğraştım fakat olmadı. Bu durumda ne yapmam gerekir?' sorusudur. 2018'de 'Bikini bölgemde mantar olduğu için çok sık bakteri oluşuyor ve mantar tedavisi görüyorum. Doktorum tedavinin olumlu sonuç vermesi için lazer epilasyon yaptırmamın kurtarıcı olacağını söyledi. Mahrem bölgenin gösterilmesinin haram olduğunu biliyorum. Bu durumda ne yapmalıyım?' sorusu lazer epilasyonun sağlık probleminin giderilmesi için mahrem bölgeye uygulanabilme ihtimalini sormuştur. Lazer epilasyon çoğunlukla güzellik merkezlerinde doktor olmayan kişiler tarafından yapılmaktadır. Bu durumda sağlık probleminde lazer epilasyon tıbbi bir müdahale olarak değerlendirilebilir mi? sorusunu gündeme getirmektedir. 2020'de 27 kadın hakları sorusunun 10'u inanç-ibadet

konularından gelmiştir. Kardeşim 4 yıllık evli ve tesettürlü bir bayandır. Evlenmeden önce de tesettürlüydü. 1 yıldır İngiltere’de yaşıyorlar. Eşi, kardeşime başını açması için sürekli baskı yapıyormuş. Eğer başını açmazsan seninle asla konuşmam diyormuş. Bu gidişle boşanacaklar. Kardeşim bu durumda ne yapmalı?’ örneğinde olduğu gibi tesettür kadın hakları içerisinde sorulmaktadır. İnanç-ibadet başlığında her üç yıldaki tesettür sorularında iki husus dikkatimizi çekmektedir. Dikkatimizi çeken ilk husus; tesettür, dinimizde kadın ve erkeğin örtünmesi gereken yerlerini ifade ederken sorularda görüldüğü gibi kültürel manada sadece kadınlara indirgenmiş ve kadının kıyafetleri üzerinden konuşulmuştur. Bir diğeri ise tesettür konusunun konumunu belirleme noktasında yaşanan sıkıntıdır. Burada sormamız gereken, tesettür şahsi yani bireyin tek başına karar verdiği bir konu olarak mı değerlendirilmeli yoksa başkasının müdahalesini meşru gören bir konu olarak mı değerlendirilmelidir? Sorularda temel problem tesettürü olan veya olmayan kadının bazen eşinin bazen çevrenin ciddi müdahalesi ile karşı karşıya kalmasıdır. Bu durum kadının inancı ile çevresi arasında kalmasına ve bir tercih yapma noktasına getirilmesine neden olmaktadır. Son iki yılda lazer epilasyon yaptırmanın caiz olup olmadığı sorusu gündemdedir. Mahrem bölgelerin bir başkası yanında açılması meselesi tesettür başlığında mahremiyetin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Giyim-kuşam, kişisel bakım, estetik, tesettür, çalışma hayatında kadın-erkek ilişkisi konularına dair sorular sosyal ve kültürel çevrenin değişmesiyle yeni konuları gündeme getirmiş ve konuların dini boyutu sorulara yansımıştır. Bu sorular bazen yeni gelişmelerin dini hükmünü öğrenmek için sorulurken bazen de ‘Mide küçültme ameliyatı geçirdim. Doktor oruç tutma dedi. Bu orucumun yerine fidye mi vereceğim yoksa iyileşince tutmam mı gerekiyor?’ sorusunda olduğu gibi yeni durumun insanın oruç, namaz vb. ibadetlerine etkisi sorulmuştur. Mide ameliyatı bir sağlık problemi mi yoksa estetik kaygıdan dolayı mı gündeme gelmekte ve kişinin kendi düşüncesiyle alakalı olsa da sorular, yaptırmak caiz mi şeklinde değil işlem sonrası ibadetlerin yapılıp yapılamaması ile alakalıdır.

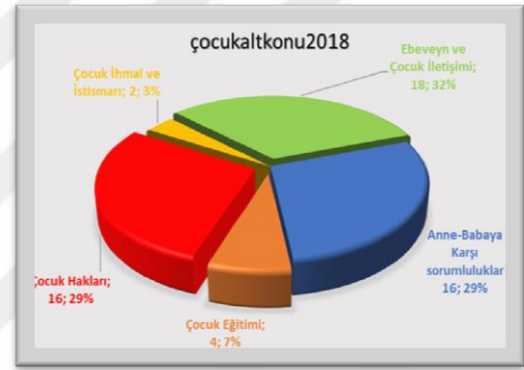
4.1.4. Çocuk

Bu minvalde ilk aşamada “çocuk” kavramının ne olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Çocuk henüz bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden erginliğe ve olgunluğa ulaşmamış bireydir (Karadoğan, 2019). Çocukluk dönemi, doğumla başlayıp ergenlik çağına kadar geçen dönemdir. Bu dönemi yaşayanlara çocuk denir. Türkiye’de genelde 0-11 veya 12 yaşları arasına rastlayan bu çağ kendi içinde alt dönemlere ayrılır. 0-3 yaş arası

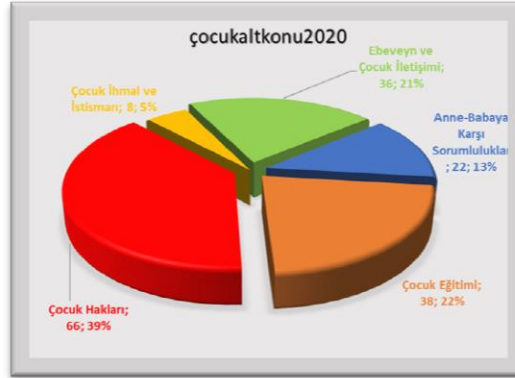
bebeklik, 3-6 yaş arası ilk çocukluk ve 6-11 veya 12 yaş arası son çocukluk dönemi olarak bilinmektedir (Yazıbaşı, 2017). Çocukluk dönemi insan hayatının tamamını etkileyen, duygu, düşünce ve değerlerin şekillendiği bir dönemdir. Böyle bir ortamı sağlayan topluluk ailedir. Herkes ailenin bedensel özellikleri gibi düşüncelerini, inançlarını, tutumlarını da taşır. Çünkü bütün bunların çoğu bilinçsizce ailenin hayatından, uygulamalarından alır. Her ailenin çocuğun eğitimiyle ilgili mutlaka doğru bilgilere sahip olması gerekir (Aydın, 2012). Anne-babalar Allah'ın emanet olarak verdiği çocuklarını yetiştirmeye çalışırken birçok sorunla karşılaşabilmektedir. Bu sorunları aşmada kendilerine yardımcı olabileceklerini düşündükleri ADRB bürolarına sorularını yöneltmişlerdir.

Grafik 66.2015 Çocuk alt konu

Grafik 67.2018 Çocuk alt konu

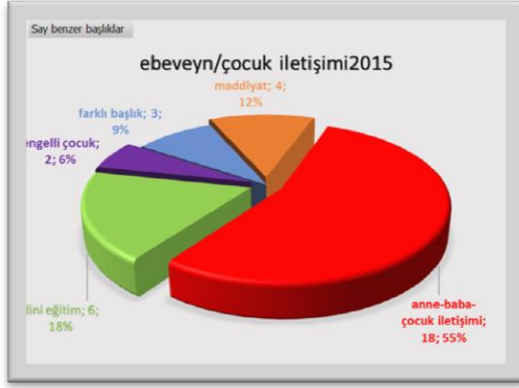

Grafik 68.2020 Çocuk alt konu

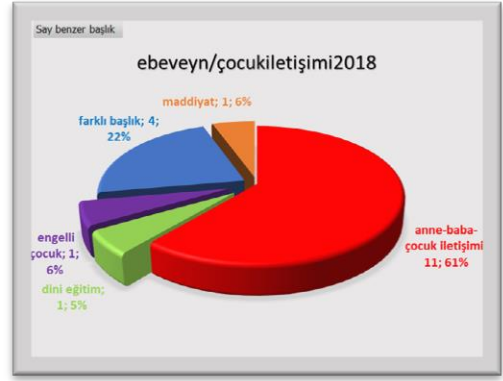
Kartekslerde çocuk başlığında 2015'te 149 (%6), 2018'de 56 (%3), 2020'de 170 (%6) soru bulunmaktadır. Bu başlık altında anne babaya karşı sorumluluklar, çocuk hakları, çocuk eğitimi, çocuk ihmal ve istismarı, ebeveyn ve çocuk iletişimi konularını içeren sorular yer almaktadır. 2018'de çocuk sorularında yarı yarıya bir azalma

görülmektedir. Soruların demografik özelliklerine baktığımızda; 2015'te 149 sorunun %85'ini kadınlar, %15'ini erkekler sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin, %6'sı 19-24, %50'si 25-40, %21'i 41-60 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin %19'u lise, %14'ü ilkokul, %14'ü üniversite mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %29 ev hanımı, %20 memurdur. Medeni durumu belirtilenlerin %78'i evli %7'si bekar %7'si dul ve boşanmıştır. Soruların %74'ü telefonla, %25'i yüz yüze sorulmuştur. 2018'de 56 sorunun %96'sını kadınlar, %4'ünü erkekler sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %36 25-40, %22 41-60, %5 19-24, %5 61 yaş ve yukarısı tarafından sorulmuştur. Eğitim durumu belirtilenlerin %25'i lise, %12'si ilkokul, %9'u ortaokul, %9'u üniversite mezunudur. Meslek bilgileri verilenlerin %37'si ev hanımı, %5'i memurdur. Medeni durumu belirtilenlerin %55'i evli, %9'u dul, %5'i bekardır. Soruların %53'ü telefonla %45'i yüz yüze %2'si e-posta ile sorulmuştur. 2020'de soruların %94'ünü kadınlar, %6'sını erkekler sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %31'i 25-40, %12'si 41-60, %3'ü 61 yaş ve yukarıdır. Eğitim durumu belirtilenlerin %15'i lise, %6'sı ilkokul %5'i üniversite mezunudur. Meslek bilgisi paylaşılanların %22'si ev hanımı, %3'ü emeklidir. Medeni durumu belirtilenlerin %55'i evli, %1 bekar, %1 duldur. Soruların %71'i telefonla %29'u yüz yüze sorulmuştur. Yıllara göre demografik özelliklerinde dikkati çeken 2015'te erkeklerden diğer yıllara göre daha fazla soru gelmiş olmasıdır. Sorular çoğunlukla 25-40 yaş aralığında lise mezunu, evli kadınlar tarafından sorulmuştur. 2018'de yüz yüze soruların sayısında artış görülmektedir. Yıllar arasında soru konularında değişimler olduğu görülmektedir. 2018'de çocuk hakları sorularında azalma olurken en fazla soru 2020'de sorulmuştur. Anne-babaya karşı sorumluluklar konusundaki sorularda 2020'de azalma olmuştur. Anne-baba ile çocuk iletişimi konusunda en fazla soru 2018'de gelmiştir. Çocuk ihmal ve istismarı konusunda 2020'de az da olsa bir artış olduğu görülmüştür.

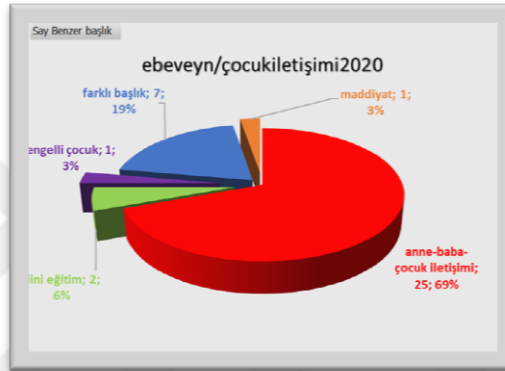
4.1.4.1. Ebeveyn Çocuk İletişimi

Grafik 69.2015 Ebeveyn-çocuk iletişimi

Grafik 70.2018 Ebeveyn-çocuk iletişimi

Grafik 71.2020 Ebeveyn-çocuk iletişimi

Aile içi iletişim eşlerin birbirleri arasında, annenin çocuğuyla veya çocuklarıyla, babanın çocuğuyla veya çocuklarıyla, çocuğun anne ve babasıyla, kardeşlerin birbirleri ile kurduğu iletişim olarak tanımlanabilir (Şahin-Aral, 2012). Anne-baba-çocuk ilişkisi temelde anne-babanın tutumlarına bağlıdır. Çocuklar arasında uyum bozukluğuna yol açan birçok vakaya, yeterli ve uygun olmayan ilk anne-baba-çocuk ilişkilerinin neden olduğu saptanmıştır (Yavuzer, 1985). Anne-baba-çocuk ilişkilerinde aile içi sorunlar ile ilgili ayrıntılı bilgi alabileceğimiz alanlardan birisi ADRB'ye gelen çocuk ile ilgili iletişim kaynaklı sorulardır. Her üç yıldaki verilerden ebeveynlerin çocukları ile ilişkileri konusunda birçok konuda problemler yaşadıkları sonucuna varmak mümkündür.

Anne-babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi çocuğun aile içindeki yerini belirler. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Çocuk sosyal bir birey olmayı öğrenirken aynı

zamanda en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele gereksinim duyar (Yavuzer, 1985). Anne-baba ve çocuğun iletişimi başlığında 2015'te 18 sorudan 17'si kadın, 1'i erkek tarafından sorulmuştur. 25-40 yaş lise mezunu, işçi ve bekar olan erkek, babasının kendisine beddua etmesiyle yaşadığı sıkıntıyı 'Babam çok geçimsiz bir insan ve bizi çok üzüyor. Ben ne yapacağımı bilmiyorum. Annem beni korumaya çalışıyor ama gücü yetmiyor. Bana sürekli beddua ediyor. Bu beddualar geçer mi?' ifadesiyle dile getirmiştir. 17 kadından 8'i 25-40, 5'i 41-60 yaş aralığındadır. 25-40 yaş üniversite mezunu, memur iki kadından biri 'Babanın bedduası tutar mı?' şeklinde bedduadan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Diğeri 'Görme engelliyim ve tüm çabalarım rağmen 11 yaşındaki oğlumla hiç anlaşıyorum. Ne yapabilirim?' şeklinde ergenlik öncesi çocuk ile iletişim problemini sormuştur. Soruların geneli çocuklardan kaynaklı içeriği oluştururken anne-babanın bedduası, baskısı, her şeye müdahil tavırları yaşanan başlıca problemler olarak görülmektedir. 41-60 yaş ilkokul mezunu ev hanımı kadın, çocukları yüzünden eşi ile arasının açıldığını ifade etmiştir. 61 yaş ve üzeri iki kadından biri 'Torunlarımın doğum günlerinde pasta kesip mum yakmalarından rahatsız oluyorum. Yaş günlerine beni de davet ediyorlar. Ben gitmeyince kırılıyorlar. Ben ne yapayım?' ifadesiyle torunları ile olan ilişkide yaşadığı sıkıntıyı dile getirirken diğeri '11 yaşındaki kız torunumla birlikte yaşıyorum. 1,5 yaşından beri annesini hiç görmedi. Babasını görüyor fakat maddi-manevi desteğini görmüyor. Şimdi annesiyle görüşmek istiyor. Ancak benim bazı çekincelerim var. Ne yapmalıyım?' şeklinde boşanmış ailelerin çocuklarının yaşadığı sıkıntıyı dile getirmiştir. 18 yaş altı, üniversite öğrencisi bir kadın, 'Annemle hiç anlaşıyoruz, çünkü annem çok gergin. Önce babamla ayrıldılar. Arkasından, alkol kullanan ve anneme her türlü şiddet uygulayan birisi ile evlendi ve ondan da ayrıldı. Tüm gün çalışıp yoruluyor ve akşam tüm öfkesini benden çıkarıyor. Ne yapacağımı şaşırılmış durumdayım.' ifadesiyle boşanmış ailelerin çocuklarının yaşadığı sorunları dile getirmiştir. 2018'de 11 sorunun 6'sında ergenle iletişim kurmanın zorluğu sorulmaktadır. 25-40 yaş aralığında kadın danışan, 'Oğlum 17 yaşında sürekli olarak telefonuyla vakit geçiriyor. Telefonu elinden bırakmıyor. Yanlış bir şeyler yapmasından korkuyorum gizli olarak telefonuna bakıp inceleyebilir miyim?', 'Oğlumu bilgisayarın başından kaldıramıyorum. Bana karşı çok asileşiyor. Müdahale edince ne yapayım?' ifadeleriyle özellikle çocuklarda teknolojinin zararlı etkilerinden duyulan endişe dile getirilmektedir. Bir diğer başlık ise 'Sürekli birlikte olduğumuz çocuklarımıza bazen yanlış davranabiliyoruz. Onlara bağırabiliyoruz, öfke ile vurabiliyoruz. Bunlar kul hakkına girer mi?' ifadesiyle iletişimin kul hakkı boyutu

sorulmaktadır. 19-24 yaş üniversite öğrencisi ‘Ben şehir dışında üniversite okuyorum. Babamla anlaşamıyorum. Babamın anneme hakaret etme ve onu aşağılama alışkanlığı var. Tatillerde babamla tartışmamak için eve gitmek istemiyorum. Babamdan maddi ya da manevi bir beklentim yok ve onun yardımını almak da istemiyorum. Acaba günaha giriyor muyum?’ sorusuyla baba baskısının olumsuz etkilerini ifade etmiştir. 2018’de ‘Bazen çocuklarıma çok sinirleniyorum ve beddua ediyorum. Sonra çok pişman oluyorum, tövbe edip pişman oluyorum. Kalbimin sinir anında yatışması için bir dua var mı? ve ‘Arkadaşımın annesi sürekli beddua ediyor. Uyarılmasına rağmen bundan vazgeçmiyor. Arkadaşım da çok istemesine rağmen hala evlenememiş olmasını bu beddualara bağlıyor. Bedduanın böyle bir etkisi olabilir mi?’ sorularında olduğu üzere beddua konusunda yaşanan rahatsızlığın giderilmesi konusunda tavsiye almak istemişlerdir. 2020’de 25 sorunun 23’ü kadın 2’si erkek tarafından sorulmuştur. 61 yaş ve yukarısı, üniversite mezunu, emekli ve evli erkek danışan sorusunda ‘Eşim namaz kılmıyor. Kur'an okumuyor. Kızımız annesinin Alzheimer olmaması için sürekli roman okumaya zorluyor. Ben de roman yerine Kur'an meali okumasının daha iyi olacağını söyledim ama kızım benimle tartıştı ve inatla annesine roman okutuyor. Bu duruma çok üzülüyorum ne yapmalıyım?’ sorusuyla ilişkilerde evlada karşı nasıl davranılması gerektiğini sorulmuştur. 25-40 yaş üniversite mezunu, evli, ev hanımı, iki kadından biri ‘Çocuklar benim sabrımı çok zorluyor. Onlara karşı sabırlı davranmak istiyorum. Ama ne yapmam gerektiğini bilmiyorum. Bana yardımcı olabilir misiniz?’ ifadesiyle nasıl davranması gerektiğini öğrenmek isterken diğer kadın ‘Eşimle üniversitede tanışarak evlendik. Bir buçuk yaşında bir kızımız var. Çocuk olana kadar çok mutluyduk; ancak çocuk olduktan sonra kavga etmeye başladık. Çünkü bütün gün çocukla ilgilenmek yüzünden ev işlerini aksatmaya başladım ve hep çok gerginim. Tüm bunlar çocuk yüzünden oldu diye çocuğuma bazen istemedim bağıriyorum sonra pişman olup ağlama krizleri geçiriyorum. Bu durumdan kurtulmak için okuyabileceğim bir dua var mı?’ diyerek çocuklarına karşı daha anlayışlı olmak için ne okuması gerektiğini sormuştur. 41-60 yaş, lise mezunu, evli, ev hanımı ‘Kızım kendi rızasıyla okula giderken başını örtüyor ve okulda namaz kılıyor. Fakat başını örttüğü için arkadaşlarından ve arkadaşlarının ailelerinden tepki görüyor. Kızıma manevi olarak nasıl destek olabilirim?’ sorusuyla kız çocuklarının tesettüründen dolayı toplumda yaşadıkları zorluklar sorun olarak dile getirmektedir. 61 yaş ve yukarısı, ilköğretim mezunu, evli, ev hanımı ‘2 oğlum var ikisi de evli. Gelinlerim beni sevmiyorlar. İki gelinim de ailelerinin etkisiyle bana kötü davranıyorlar ve oğullarımı da benden soğuttular. Eşim bu

durumu önemsemiyor; ama ben torunlarımı hiç göremiyorum. Bu duruma çok üzülüyorum. Acaba başka bir şehre taşınısam değer bilirler mi ya da uzaklaşmak bana iyi gelir mi ne tavsiye edersiniz?’ sorununı ifade ederek evli çocuğu ile yaşadığı probleme çözüm bulmak için büroya başvurmuştur. ‘Bir yıllık evliyim. Eşimin ilk evliliğinden bir kız, iki çocuğum var. Çocuklar anlaşılamadığı için eşim ayrılmak istiyor. Ben asla ayrılmak istemiyorum. Ne yapabilirim?’ sorusuyla boşanmış anne-babaların tekrar evlendiklerinde çocuklarının yeni düzende yaşadığı sıkıntılar dile getirilmiştir. 2020’de ‘13 yaşındaki oğlum bana çok asi davranıyor. Ben ona ne kadar emek veriyorum, o hiç farkında değil. Ben de beddua ediyorum. Bu sefer de bedduam tutar mı diye korkuyorum. Ne yapmalıyım?’ sorusuyla beddua konusunda bilgi almak istemiştir. Tüm yıllarda çoğunlukla problemin kaynağı olarak çocuk görülmektedir. Soruların genelinde ergenlerle iletişim kurma zorlukları, anne-babanın çocuklarına davranışlarındaki yanlışlıklar, teknolojinin çocuklar üzerine etkisi, boşanmış ailelerin yaşadığı sıkıntılar, baskıcı ebeveyn tutumları, aile büyüklerinden çocuklara bakan bireylerin yaşadığı sıkıntılar vb. her türlü sorun dile getirilmiştir. Ayrıca her üç yılda beddua sorusu dikkat çekmektedir. Akrabalarla ilişkiler konusunda ‘Bireyin Kendi Anne-Babasıyla İlişkileri Başlığında’ ayrıntısına yer verdiğimiz beddua konusu maalesef burada da karşımıza çıkmaktadır. Çözüm olarak ‘ne yapmalıyım?’ veya ‘hangi duaları okumalıyım?’ şeklinde tavsiye almak için bürolara başvurmuşlardır. Gelen sorulardan anne-babaların çocukları ile sağlıklı iletişim yeterliliklerinin az olduğu söylenebilir. Çocukların sağlıklı gelişimindeki en önemli etkenin anne-baba olduğu, aile içindeki sağlıklı iletişimin yolunun da doğru iletişim kurmaktan geçtiği düşünüldüğünde, anne-babaların geliştirilebilecek en önemli becerilerden birinin iletişim konusunda olması gerektiği düşünülebilir. Aile ve çocuğun birlikte ele alınarak yüz yüze veya uzaktan eğitim programları kullanılarak bilinçlendirilmesine yönelik programların hazırlanması tavsiye edilebilir. Önerilen programlarda iletişim kurulurken ben dilinin kullanılmasına, çocuğun yaş ve gelişim özelliklerinin anlatılmasına, empati becerilerinin geliştirilmesine yönelik söylemlere ağırlık verilmesi iyi olabilir. Tüm yıllarda çocuk sorularında dikkatimizi çeken bir diğer husus engelli çocukları olan ailelerin sordukları sorulardır. 2015’te ‘Benim engelli bir evladım var. Anne karnında engelli olduğu belliydi. Ailem aldırmam için çok baskı yaptı ama ben kıyamadım. Dünyaya geldikten sonra çok sıkıntılar çektim. Bir sürü ameliyat geçirdi evladım. Şimdi iyiyiz şükür. Yakın zamanda ablam da hamile kaldı ve doktor bebeğinin engelli olacağını söyledi. Televizyondaki bir hoca engelliye aldırabilirsiniz? diyormuş. Ablam bebeğini aldırdı. O aldırdıktan sonra ailem bana şunları

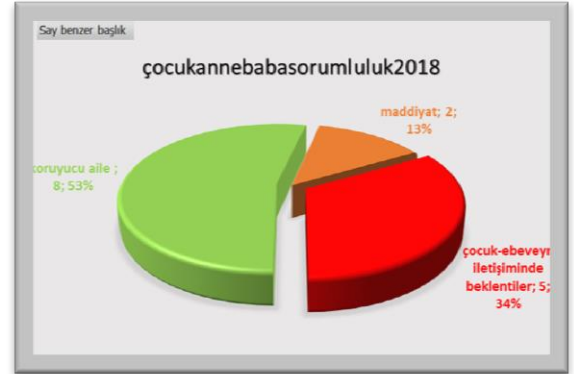
söylemeye başladı. ‘Sen de aldırısaydın. Kendin ettin kendin çek. Bu dünyada faydası olmayan evladın ahirette de faydası olmaz’ Bunlar doğru mu? Benim evladımın da benim de çektiğimiz sıkıntıların ahirette hiçbir karşılığı olmayacak mı? Ben yavrumdan şikâyetçi değilim ama bu söylenenler doğru mu?’. Engelli evladı olan annelerin çevreleri ile yaşadıkları sıkıntılar soruya yansımıştır. Soruda engelli çocuğu olan anne-babanın yaşadığı sıkıntı örnek verilirken 2020’de gelen ‘Oğlum ve gelinim, torunum rahatsız doğduğu için birbirinden ayrıldılar. Oğlum ve gelinime bu durumda anne-babalık yapmak çok külfetli geldi. Bu imtihanı kaldıramadılar. Şu an iki ayda bir torunuma kan veriliyor. Çünkü kendisinde kan uyuşmazlığı var. Torunumun tüm bakımı ile ben ilgileniyorum. Gerçek sevgiyi ne oğlumda ne de annesinde buluyor. Bana anne, dedesine ise baba diyor. Ancak torunum ileride annesinin ve babasının bu ilgisizliğini genç kız olduğunda kayıtsız kalmayacak ve çok üzülecek. Kendini diğer arkadaşları ile kıyaslayacak. Neden benim annem babam bana destek çıkmadı diyecek. Ben torunumla nasıl bir iletişim kurmalıyım ki ileride yaşanabilecek bu sorunları minimize edebileyim?’ sorusunda ise anne-baba tarafından sırf engelli olduğu için terk edilen çocuğun ileride yaşayacağı sıkıntılar dile getirilmiştir. Engelli çocukların ailede, çevrede kabulü, diğer kardeşleri ile ilişkileri, gelişimsel süreçlerde yaşadıkları, eğitimleri, arkadaşlıkları vb. her alanda birçok zorluklarla mücadele etmede rehberlik edecek eğitimlere ihtiyaç vardır. Sadece engelli birey ve yakınlarına değil toplum olarak hepimizin davranış adabı altında eğitimlere ihtiyacımız olduğunu söyleyebiliriz. Ebeveyn-çocuk iletişimi başlığında 4 sorunun 2’si ‘Engelli bir çocuğum var. Elli yaşında ve erkek. Ona banyo yaptırdıktan sonra gusül abdesti almam gerekir mi?’ ‘35 yaşında zihinsel engeli olan kızım hareket edemiyor, babası ile banyosunu yaptırıyoruz. Babaya günahı var mı?’ engelli çocuğun bakımında mahremiyet konuları ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Bu soruların temelinde, engelli birey olan her evde diğer aile üyelerini rehabilite edebilecek manevi rehberliğe ihtiyaç olduğu gibi dini sorgulama noktasında kader inancı, hayır ve şer kavramları vb. iman konularının yanı sıra engelli fıkhi diyebileceğimiz ibadetler konusunda yardımcı olabilecek bilgilendirme kitapçıkları veya videoları hazırlanmak suretiyle farkındalık oluşturulabilir. Tüm yıllarda maddiyat konusunda 5 sorunun 3’ü ‘Eşinden ayrılan kızıma ihtiyacı olduğu için destek olup ev aldığımızda, diğer kızım bunu kaldıramadı. Maddi durumu gayet iyi olduğu halde bizden beklenti halinde, kardeşine yaptığımız yardım sebebiyle bizimle görüşmüyor. Karşı binamda oturuyor ve onu gördükçe çok üzülüyorum. Ne yapmalıyım?’ sorusunda olduğu gibi mal paylaşımında yaşanan sıkıntı sorulmaktadır. Tüm yıllarda

zararlı alışkanlıklar başlığında ‘10 yaşındaki oğlum sürekli bilgisayar ve telefonla meşgul. Bizimle pek iletişim kurmuyor. Ona nasıl davranmalıyım?’ gibi 3 sorunun 2’si teknoloji bağımlılığı ile ilgilidir. Yukarıda çocuk anne-baba ilişkisinde sorulan soruların içeriğinde teknoloji bağımlılığının neden olduğu iletişim bozukluğundan bahsedilmişti. Her iki veriyi birlikte değerlendirdiğimizde teknoloji bağımlılığı bir sorun olarak anne-babaların gündemine oturmuş bulunmaktadır. Nitekim bu soruların fazlalığına dikkat çekmek amacıyla DHYS ‘de 2018 ve 2020’de gençlik ana başlığının içerisinde ayrı bir başlık açılmıştır. Gençlik zararlı alışkanlıklar başlığında 6 soru kaydedilmiştir. Bu durum bize çocuklar ve gençler ile ilgili sorunların başında teknoloji bağımlılığının yer aldığını göstermektedir. Fiziksel istismar, çocuğun kaza dışı nedenlerle yaralanması veya aile tarafından yeterince gözetilmemesine bağlı gelişen kazaları kapsar. Kaza dışı travmalar genellikle çocuk anne-babası tarafından cezalandırılmak istendiğinde veya anne baba kontrolünü kaybettiğinde ortaya çıkar (Kara vd., 2004). Klinik bulguları arasında çürük, morarma, çıkık ve kırık ve baş travmaları fiziksel istismar sonucu sıkça meydana gelen hasarlar olarak sayılmaktadır (Ayan, 2007). 2020’de 2 soruda, ‘Benim üç yaşında bir oğlum var eşimle beraber ona kızmayacağımıza dair söz vermiştik ancak geçen akşam dayanamadım ve çocuğuma şiddet uyguladım benim ne yapmam gerekiyor?’ sorusunda olduğu gibi çocuğuna fiziksel şiddet uygulayan anneler tarafından çocuğa uygulanan fiziksel saldırı (şiddet) sorulmaktadır. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu’nun 1995 yılında yaptığı “Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları” adlı çalışmasında 7-14 yaş grubundaki çocukların yaklaşık % 40’ı anne ve/veya babaları tarafından şiddete maruz kaldıkları belirtilmiştir. Aynı araştırma annelerin, babalara göre çocuklara daha fazla şiddet uyguladığını ortaya koymuştur. Türkiye’de ailelerin % 46’sında çocuklara yönelik fiziksel şiddet izlenmektedir (Akhan, 2009). Polat, çocuklara yönelik fiziksel şiddetin bu kadar yaygın olmasının sebeplerinden birini toplumda yerleşik anlayışın “Anne-baba döver de sever de” şeklinde özetlenebilecek bu anlayışın istismara kültürel bir zemin oluşturduğunu bu anlayış kendisini eğitim kurumlarında bazı öğretmenlerin, okul disiplin yönetmeliği ile öngörülen ceza sisteminin uygulanması ve çocuğun disiplin kuruluna sevk edilmesi yerine, kendisince verilecek bir fiziksel cezayı daha eğitici bulabildikleri olarak ifade etmiştir (Polat, 2008).

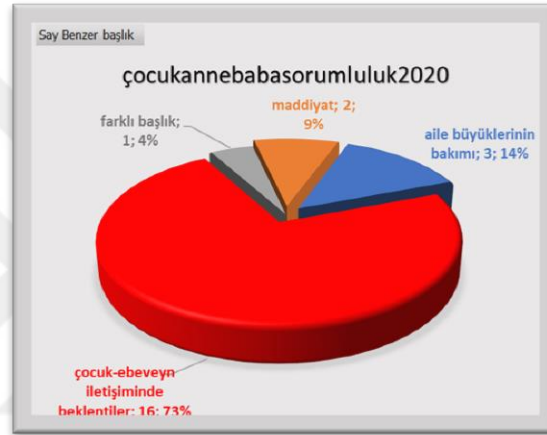
4.1.4.2. Çocuğun Sorumlulukları

Grafik 72.2015 Anne-babaya karşı sorumluluk

Grafik 73.2018 Anne-babaya karşı sorumluluk

Grafik 74.2020 Anne-babaya karşı sorumluluk

Bireyin tüm yaşantısında önemli bir yere sahip olan sorumluluk kavramına dair farklı tanımlar yapılıyor olsa da çocukların kendi istekleri ile karar verip bir işe başlamaları, aldıkları görevi başarı ile yerine getirmeleri ve davranışlarının kendilerinde ve başkalarında yarattığı sonuçları üstlenmeleri olarak tanımlanmaktadır (Sezer vd., 2017). Türk Dil Kurumu (1988) sözlüğünde sorumluluk kavramı, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu başlıkta çocuğun bazı durumlarda anne ve babasına karşı davranışları konusunda yaşadığı tereddütler gündeme gelmiştir. Genel değerlendirmede 2018’de koruyucu aile sorularında artış gözlemlenmektedir. Ailede ilişkiler ve aile büyüklerinin bakımı her yıl sorulmaktadır. 2015 hariç diğer yıllar maddi problemler

gündemini korumaktadır. 2020’de sağlık ve süt kardeşliği konularından soru geldiği görülmektedir.

2015’te 16 soru, ebeveynin çocuklarıyla iletişimlerinde bir takım beklenti içerisine girmesi ile ilgilidir. Burada aile, çocuğundan beklentisini ileri düzeylere taşıyarak çoğunlukla çocuk üzerinde baskı kurmaya kadar gidebilmektedir. ‘Almanya’da arıyorum. Babam benim istemediğim bir partiye oy verersen hakkımı helal etmem diyor. Onun istediğine mi vermeliydim?’, ‘Annemle babam ayrılır. Ben annemle kalıyorum ve annem psikolojik olarak rahatsız. Bana hiçbir konuda izin vermiyor. Ben senin annenim, dediğimi yapmak zorundasın. Sana hakkımı helal etmem diye tehdit ediyor. Beni çok bunaltıyor. Ne yapmalıyım?’ sorularında olduğu gibi çocuk üzerinde hakimiyet kurma isteği soruları çoğunluktadır. Bu durum kartekslere anne-babamın dediğini yapmazsam sorumlu olur muyum? Anne-babaya isyan şeklinde algılanabilir mi? şeklinde yansımıştır. Anne-babanın her konuda adaletsiz davranması ‘Büyük oğlum evlenme arifesinde. Küçük oğlum da oldu-olası hep kıskanırdı abisini. Telaşla bizim haberimiz olmadan biriyle görüşüp tanışıp bir ay içinde nikah kıydırmış. Çok kırıldık. Nasıl davranmalıyız? Abisine düğün için para ayırmıştık 30 bin TL kadar. Ona borç harç 10 bin TL ayırabileceğiz. Ne dersiniz?’ sorusuyla anne-babanın çocuklarına karşı özellikle maddi konularda adaletsiz davrandığı düşüncesi ilişkileri kopma noktasına getirebilmektedir. ‘Babam oldukça huysuz bir adam. Kardeşleriyle, komşularımızın birçoğuyla dargın. Kendisi 73 yaşında ama bu yaşta bile anneme halen eziyet eder. Bana da sürekli hakaret eder. Erkek kardeşimizi bizden üstün tutar ve bize haksızlık yapar. Bu durumda ben babama karşı nasıl davranmalıyım?’ sorusunda olduğu gibi bu durum çocukların arasını açmakla birlikte anne-babaya karşı olumsuz düşünceler beslenilmesine sebep olmaktadır. 2 soru anne-babasıyla görüşmek istemeyen bireylerin sorusudur. ‘Çocukluğumdan beri annemden hiç şefkat görmedim. Beni evde yalnız bırakır gider, kardeşimin bezlerini bana yıkatırdı. Okutmadı ve 15 yaşında beni evlendirdi. Bunların hepsi içimde yer etti. Yine de ona karşı görevlerimi yapıyorum. Şimdi çok başarılı iki kızım var. Bir de küçük bebeğim var. Kızlarım sürekli ders çalıştıkları için evde ses istemiyorlar. Annem ise bize geldiğinde bizi huzursuz etmek için elinden geleni yapıyor. Eşimin yanında beni mahcup ediyor. Annemle arama mesafe koysam günah olur mu?’ sorusuyla danışan ilişkiler arasına mesafe koymak istemenin manevi sorumluluğunu öğrenmek için büroya müracaat etmiştir. Anne-baba kavgalarında arada kalan çocukların yaşadığı sıkıntıyı ‘Ailem İslam’dan uzak bir hayat yaşıyor.

Annemle babamın evlilikleri çok huzursuz. Kardeşlerime annemi ben alayım, babam da biraz sizde kalsın diye teklif ettim. Cahiliye adetleri gibi eller ne der? diye kabul etmediler. Şimdi ise anlaşmazlık hat safhaya çıkmış. Ben çok üzülüyorum, ne yapabilirim?’ sorusunu dile getirerek ne yapılması gerektiği konusunda tavsiye almak istemektedir. 2020’de anne-babaya davranışımız nasıl olmalı? sorularında artış vardır. ‘26 yaşındayım ve bu zamana kadar babamdan maddi-manevi bir destek görmedim. Şu aralar en sinir olduğum şey sürekli küfürlü konuşması. Ben sadece zorunlu durumlarda konuşup, çok fazla muhatap olmasam günaha girer miyim?’ sorusunda babası ile problem yaşayan çocuğun babası ile mesafeli durma isteğinin dini karşılığı sorulmuştur. Gelen sorular arasında yer alan ‘Annem çocukken bana çok kötü muamele etti. Bir türlü unutamıyorum. Şu an bile aynı şekilde devam ediyor. Ona hakkımı helal etmiyorum desem dinen caiz olur mu?’ sorusu ile danışan annesine kırgınlığını ifade etmek için hakkını helal etmeyeceğini dile getirmiştir. Böyle düşünmesine rağmen içi rahatsız olmakta ve danışma ihtiyacı hissetmektedir. Geleneksel aile yapımızda anne-babaya koşulsuz itaat yer edindiğinden, çocukların yaşadıkları olumsuz durumlar anne babalarına karşı sorumluluklarını yerine getiremedikleri düşüncesini beraberinde getirmiştir. Peygamberimizin kul hakkı, insani ilişkilerde saygılı olmak ile ilgili gelen rivayetler nedeniyle hacca giden kişinin yolculuğa çıkmadan önce çevresindekilerle ve hukuku olan kimselerle helalleşmesi, haccın adabından sayılmıştır. Ancak helalleşme, haccın sıhhatinin şartlarından olmadığı için helalleşmeden hacca giden kişinin haccı geçerlidir (DİYYK, 2013). Bireyler belki bir daha gitme fırsatı bulamayacakları umre ve hac ibadeti öncesinde birtakım hazırlıklar yaparlar. Bu hazırlıklar çerçevesinde yolculuk için gerekli alışverişler yapılırken bir taraftan umre, hac görevi hakkında bilgi edinme, tövbe, namaz kılma, üzerinde kul hakkı varsa bunların sahipleriyle görüşüp helalleşme, varsa borçlarını ödeyip, eş dost ve akraba ile vedalaşmayı sayabiliriz. Demir, Mekke ve Medine’de kutsal yerleri ziyaret eden 33 kadınla hac ibadetinin dönüştürücü etkilerini konu edindiği makalesinde görüşmeye katılan hacıların hacca hazırlıkla ilgili en sık yaptıkları şeyin helalleşme olduğunu, bu konuda epeyce hassas olduklarını ve büyük çoğunluğun eş dost, akraba, arkadaş çevresi ile hacca gitmeden helalleştiklerini ifade etmiştir (Demir, 2014). Kartekslere konu ile ilgili sorular 2018’de ‘Ramazan ayında umreye gideceğim. Bir yıl önce gelinimle aramızda bir anlaşmazlık oldu. Olayı oğluma anlattım ancak çok sert tepki gösterdi. Kolumdan tutarak beni evden kovmaya çalıştı. O kadar sert tutmuş ki daha sonra kolumun morardığını fark ettim. Kolumu her açtığımda o morluğu hatırlıyorum. Ben onun annesiyim. Eşinin yanında bana

bu şekilde davranması beni çok incitti. Onu affedemiyorum. Umreye de yazıldım. Ne yapmalıyım?’ ve 2020’de ‘Hocam ben umreye gideceğim Allah nasip ederse ama kızım bana üç senedir küstü ve konuşmuyor. Aramızda hiçbir şey yaşanmadığı halde kendi kendine kavga çıkardı ve o günden beri bu küslük devam ediyor. Ben umreye kızım ile barışmadan ondan helallik almadan gitsem bir şey olur mu?’ şeklinde yansımıştır.

4.1.4.2.1. Koruyucu Aile

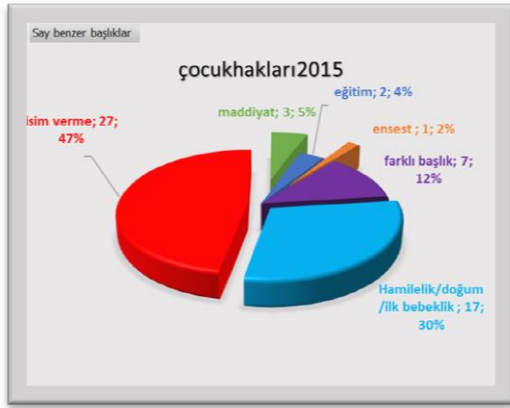
Koruyucu aile, çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakımları bir süre için sağlanamayan çocukların kendi aile ortamlarında eğitim, bakım ve yetiştirilme sorumluluğunu kısa veya uzun süreli olarak, ücretli veya gönüllü statüde devlet denetiminde paylaşan, hissettikleri toplumsal sorumluluğu gösterebilen uygun aile ya da kişilerdir (ASHB, 2023). Türkiye’de koruyucu aile hizmetleri 1960’lardan bu yana uygulamada olmasına rağmen uzun bir süre yaygınlaşmamıştır (Erbay, 2021). Sayısal değerlere baktığımızda Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının verilerine göre 2018 yılında Türkiye genelinde mevcut koruyucu aile sayısı 5 bin 289’dur. Koruyucu aile sayısı illere göre incelendiğinde; en fazla koruyucu ailenin 486 aile ile İstanbul’da olduğu görülmektedir. İstanbul’u 360 aile ile İzmir, 312 aile ile Ankara, 201 aile ile Kayseri ve 187 aile ile Kocaeli illeri takip etmiştir (TÜİK, 2018). 2023 verilerine göre koruyucu aile sayısı 7553’e yükselerek %42’lik bir artış görülmüştür. Koruyucu aile sayısı illere göre incelendiğinde 1040 İstanbul, 477 Ankara, 456 İzmir, 403 Kayseri, 363 Adana yer almıştır (ASHB, 2023). Son yıllardaki artışa rağmen koruyucu aile sayısının çocuk koruma sistemi için yeterli düzeyde olduğunu söyleyemeyiz. Artış olmamasının nedenleri arasında koruyucu aile hakkında yeterli tanıtım yapılmaması bulunmaktadır. Baysal, koruyucu aile uygulamaları ve sonuçlarına değindiği çalışmasında koruyucu aile uygulamasının istenilen seviyeye gelmemesinin nedenlerini ele almış ve bu doğrultuda araştırmaya katılanların koruyucu aile hakkında bilgi eksikliğine (%42), koruyucu aile olmanın önemli bir sorumluluk yüklemesi (%16,4) tanıtım yetersizliğine (%13,8), vurgu yaptıklarına değinmiştir (Baysal, 2017). Ertürk tarafından gerçekleştirilen ve koruyucu ailelerin katıldığı bir çalışmada ise katılımcılar bu hizmetin tanıtımının yetersiz olduğunu, daha fazla tanıtım çalışması yapılması gerektiğini dile getirmiştir (Ertürk, 2020).

Tablo 28.Koruyucu aile

Koruyucu Aile	2015	2018
Koruyucu aile olmak hakkında bilgi alabilir miyim?	9	7
Emzirsem süt annesi olabilir miyim?	2	1
Devletin verdiği parayı alabilir miyim?	1	0

ADRB'ye iletilen çocuk ana başlığında anne-babaya karşı sorumluluklar alt başlığında koruyucu aile konusunda 2015'te 12, 2018'de 8 soru yer almaktadır. Soruların içerik detayında koruyucu aile hakkında bilgi alma en çok danışılan konu olmuştur. 'Evlatlık alma hakkında bilgi alabilir miyim?' sorusu ile koruyucu aile olmaya yönelik dinin bakış açısı öğrenilmek istenmiştir. Konu ile ilgili DİYK tarafından 'Koruyucu aile olmanın dini hükmü nedir? Koruyucu aile kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödediği paranın alınmasında dinen bir sakınca var mıdır?' sorularına cevap verilmiştir. (DİYK, 2019). Çeşitli kaynaklarda İslam dini açısından himayeye muhtaç çocuklara bakmak, onları beslemek, büyütmek insanlık vazifesi ve büyük sevap olarak nitelendirildiği ve koruyucu aile olmaya izin verildiği belirtilmiştir. Bu noktada halkın doğru bilgilendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. DİB tarafından yapılan açıklamalarda çocukların bakımı ve korunmasını üstlenmenin dinen uygun olduğuna değinilmiştir. Yine de konunun nesep, mahremiyet, miras, evlatlık hükümleri ve maslahat gibi hususlar bakımından da ele alınarak insanların kuşkularının giderilmesinde yarar vardır (Görgülü, 2014; Bektaş, 2015; Ertürk, 2020).

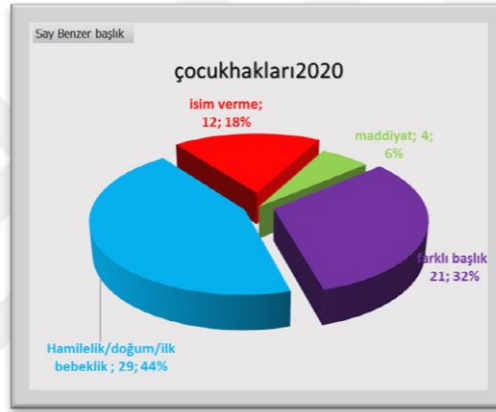
4.1.4.3. Çocuk Hakları

Grafik 75.2015 Çocuk hakları

Grafik 76.2018 Çocuk hakları

Grafik 77.2020 Çocuk hakları

Çocuk hakları, kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu eğitim, sağlık, yaşama, barınma; fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının hepsini birden tanımlamakta kullanılan evrensel kavramdır. Çocukların erişkinlerden farklı fiziksel, fizyolojik, davranış ve psikolojik özellikleri olduğu, sürekli büyüme ve gelişme gösterdiği bilincinin yerleşmesi, çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla herkesin bu sorumluluğu yüklenmesi gerektiği düşüncesi, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ile şekillenmiştir. Günümüzde çocuk hakları ile ilgili olan uluslararası belge 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve 193 ülke tarafından onaylanmış olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmedir (Dağ vd., 2015).

Çocuk hakları başlığında tüm yıllarda birbirlerine yakın oranda soru gelmiştir. Yeni doğan çocuğa isim koymaktan, batıl inanca kadar her konuda farklı başlıklarda soru yöneltildiği görülmektedir.

4.1.4.3.1. Çocuğa İsim Verme

Çocuğa isim konulması meselesi gerek uluslararası sözleşmelerde, kanunlarda, inanç sistemlerinde gündemde var olan önemli bir çocuk hakları konusudur. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 7. maddesi “Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde anne-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır. Türk Medeni Kanun’un 339. maddesinde “Çocuğun adını anne ve babası koyar” şeklinde düzenlenmiş ve çocuğun adının konulması yükümlülüğü anne ve babaya ait olduğu belirtilmiştir. Dinimiz de çocuğun isim hakkı üzerinde önemle durmaktadır. Anne-babanın çocuğuna karşı görevlerinden birisi ona güzel bir isim vermektir. Hz. Peygamber, insanların kıyamet günü isimleri ile çağrılacağını belirterek “Çocuklarınıza güzel isim koyunuz” (Ebu Davud, Edeb 69) buyurmuştur. Konulacak isimlerin mutlaka Arapça olması ve bu ismin Kur’an-ı Kerim’de geçmesi gerekmez. Çocuğa isim koyarken dikkat edilecek husus, yadırganmayacak güzel anlamlı bir isim olmasıdır. Hz. Peygamberin de İslâm anlayışına uygun olmayan isimlere sahip çocukların veya yetişkinlerin adlarını değiştirerek onlara uygun bulduğu yeni isimler vermiş olması (Buhârî, Edeb, 108) konunun önemini göstermektedir.

Tablo 29.Çocuğa isim verme

Çocuğa İsim Verme	2015	2018	2020
Bu ismi koysam uygun olur mu?	20	2	6
İsim koymada dikkat edilecek hususlar nelerdir?	3	3	3
İsim koymak kimin hakkıdır?	1	0	0
Muhammet ismi ağır olur mu?	1	1	2
Ölü doğan bebeğe isim konur mu?	1	0	1
Vefat edenin ismi çocuğa konur mu?	1	0	0

Aden, Alıya, Ayça, Berra,
Buğlem, İklimya, Yazel, Ecrin,
Eymen, Miraç, Eva, Erva,
Gurur, Cemre, Bade, Eslim,
...

2015’te %47, 2018’de %37, 2020’de %17 isim verme başlığında en fazla soru daha önce çok konulmayan yeni isimleri koymanın uygun olup olmadığıdır. İsim koymada dikkat edilecek hususlar da sorulmuştur. Son yıllarda özellikle sosyal medyada isim koyma

merasimlerinin paylaşılmasının bunda etkili olduğu ileri sürülebilir. ‘Oğlumun adı Muhammed. Muhammed isminin çocuğa ağır geldiğini söylüyorlar. Zaman zaman çocuklara kızıyoruz. Peygamber Efendimizin isimlerini taşıdıkları için kızmamızın vebali var mıdır?’ sorusunda olduğu gibi her yıl Muhammed isminin çocuklara konulup konulamayacağı sorulmaktadır. Geleneklerimizde Muhammed isminin çocuklara ağır geldiği, çocuğun bu ismi taşıyamayacağı inancı yaygın olduğundan aileler Muhammed ismini koyarken tedirginlik yaşamaktadırlar. Sonradan isim değiştirme veya isme yeni isim ilave etme durumları da sorulmuştur. ‘Eşimle oğlumuz olursa ismini Muhammed koyalım, yanına da günümüz isimlerinden birini ekleyelim diye düşündük. Fakat kayınpederim kendi ismini koymak istiyor hatta onun ismini vermeyeceğiz diye gücendi. Çocuğumuzun kulağına Muhammed ismini okusak, resmiyette kayınpederimin ismini koysak uygun olur mu?’ sorusunda görüldüğü üzere geleneğimizde var olan doğan çocuğa dede ve nine gibi aile büyüklerinin isimlerini koyma birtakım problemleri beraberinde getirmektedir. Bu durum kartekslere yansımıştır.

4.1.4.3.2. Hamilelik/Doğum/İlk bebeklik

Tablo 30. Hamilelik/doğum/ilk bebeklik

Hamilelik/Doğum/İlk bebeklik	2015	2018	2020
Hamilelik dönemi problemleri	5	0	4
Erkek çocuğun sünneti	2	0	2
Süt dönemi problemleri	7	1	10
İbadet	1	0	1
Akika kurbanı	2	2	6
Bebeğin kırkı meselesi	0	0	2
Kürtaj	0	0	4

Anneler, hamilelik, doğum ve bebeğin 0-2 yaş diyebileceğimiz ilk bebeklik döneminde yaşadığı hızlı gelişim ve değişime ayak uydurmaya çalışırken çoğunlukla daha önce bu süreçleri tecrübe edinmiş bireyler tarafından neler yapılması gerektiği konusunda tavsiyeler alır. Bu tavsiyelerin çoğu atalarımızdan bize gelen yaşanmış tecrübe edinmiş gelenek haline gelmiş tavsiyeler olabileceği gibi bu süreçlerde neler yapılmasına dair dinimizin gerektirdiği tavsiyeleri de içerebilmektedir. Kuran-ı Kerim’de hamilelik (Araf 7/189) bebeği emzirme süresi (Lokman31/ 14, Ahkaf 46/15) ile ilgili ayetler, akika

kurbanı, erkek çocuklarının sünneti ile ilgili Hz. peygamberin uygulamaları bulunmaktadır. Ayet ve hadislerde bulunmayan, bilimsel bir dayanağı olmayan bazı uygulamalar ise örf ve adetlerimizin birer yansımasıdır. Sahih bilgi olmayan bazı konularda bilgi eksikliği boşlukları hurafe ve batıl inanışlar dediğimiz çoğunlukla yanlış ve dine uymayan bilgiler ile doldurulmaya çalışılmıştır. Özellikle gebelik, doğum, bebeğin kırkı sırasında yapılan ritüellerde batıl inanışlara yer verildiği görülmektedir. Kartekslere yansıyan sorularda bu dönemlerle ilgili uygulamaların dini boyutu öğrenilmek istenmiştir.

Soruları değerlendirdiğimizde 2015'te 17 (%30), 2018'de 3 (%19) ve 2020'de 29 (%44) soru annenin hamilelik döneminde, doğum ve bebeğin yeni doğmasıyla yaşanan sorunlarla ilgili soruları içermektedir. Soruların 4'ünü erkekler diğer soruların tamamını kadınlar sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin çoğunluğu 25-40 yaş aralığındadır. Hamilelik dönemi sorularının içeriğinde 2015'te 5, 2020'de 4 soru bulunmaktadır. 'Kız çocuğu olması için Al-i İmran suresi 36. ayet okunmalı diye duydum, bu doğru mudur?', 'İki kız çocuğum var. Üçüncü çocuğu istiyoruz. Erkek olması için dua etmemde sakınca var mı? Farklı takvimler var piyasada. Elimde İsveç takvimi var. Şu günlerde beraber olursanız, şunları yaparsanız kız veya erkek olur şeklinde. Bunları yapmamda bir sakınca var mı?' şeklinde dua okunması veya çeşitli uygulamalarla bebeğin cinsiyetine müdahale edilip edilemeyeceği sorulmuştur. 'Ben ikinci çocuğuma hamileyim. Yakında doktora gideceğim ve cinsiyeti belli olacak. Benim çocuğumun cinsiyetini öğrenmek istemem Allah'ın verdiği razi olmamam anlamına gelir mi' sorusunda bebeğin cinsiyetini öğrenmek kadere müdahale olarak değerlendirilebilir mi? şeklinde teknolojinin ilerlemesi ile yaşanan ikilem sorgulanmıştır. Hamilelik döneminin beslenme şeklinin dini boyutunun olup olmadığı '12 haftalık hamileyim ve ilk hamileliğim. İnsanlar sürekli olumsuz yorumlar yapıyorlar, şunu yersen, dokunursan çocukta leke olur, şöyle yaparsan sakat olur diyorlar. Çok endişeleniyorum, korkuyorum. Dinen bunun bir geçerliliği var mı, mümkün mü böyle bir şey?' sorusuyla ifade edilmiştir. '40 haftalık hamileyim. Doktorum 41. haftayı beklemeden çocuğu sezaryenle erken doğurtmak istiyor. Ben çocuğumun normal doğumla değil de bu şekilde sezaryen ve erken doğması nedeniyle kaderine müdahale etmiş olur muyum?' sorusunda sezaryen doğumun kadere müdahale anlamında bir uygulama olup olmadığı kafa karışıklığına sebep olmuş ve bir nevi sezaryen doğumun dini açıdan konumu öğrenilmek istenmiştir. Yeni doğan bebeğin anne sütü ile beslenmesi bebeğin gelişimi için önemli bir besin kaynağı olduğu bilinmektedir. Konunun önemine

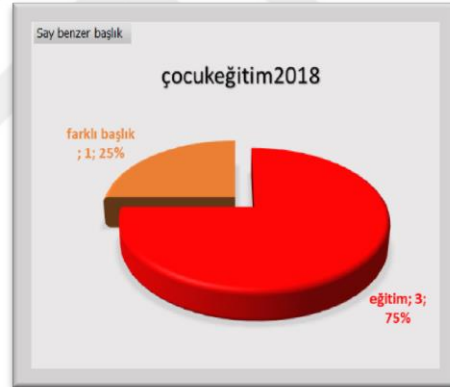
binaen Kuran-ı Kerim’de süt emzirme süresinin normal şartlarda iki yıl olması tavsiye edilmiştir. Kartekslere yansıyan soruların içeriğinde bebeğin emzirilme süresi ‘Çocuğun süt emme süresi 2 yıl olmak zorunda mı? Fazla emzirsem günaha girer miyim?’ sorularına yer verilmiştir. Kartekslere yansıyan bir diğer soru çeşidi ise ‘Halk arasında üç aylar içerisinde çocuk sütten kesilmez deniyor. Bu doğru mudur?’, ‘Çocuğum bir hafta sonra iki yaşını tamamlayacak. Ramazan’da rahat oruç tutmak için sütten kesmek istiyorum. Üç aylarda sütten kesersem çocuğunun nasibi kesilir dediler. Bu doğru mudur?’ sorusunda görüldüğü üzere üç aylarda bebeğin anne sütünden kesilmesiyle çocuğun kısmetinin kesilmesine neden olunacağına inanç yaygındır. Bir diğer soru ise ‘11 aylık bebeğim var. Şu an bir aylık hamileyim. Bebeğimi emziriyorum. Çevremdekiler bunun karnımdaki bebeğin hakkına girmek olduğunu söylüyorlar. Bu doğru mu?’ Bu soruda danışan ikinci bebeğin hakkına girip girmediğini öğrenmek istemiştir. Hamileyken emzirmek ne kadar tehlikeli?’ konusu dini bir konu olarak değil sağlık alanında değerlendirilmesi gereken bir konudur. Dini bir gerekçe varmış gibi dine atfedilerek hak hukuk meselesine dayandırılması alan ihlaline sebep olmakta bu durumda birçok bebeğin gelişimine yanlış müdahalede bulunma neticesini doğurabilmektedir. ‘Eşimle beraber olduktan sonra gusletmeme zaman kalmadan bebek ağlıyor. Emzirmek durumunda kalıyorum. Emzirebilir miyim?’ sorusu beraberinde gusül sorusunu gündeme getirmiştir. İlgili fetvada ‘Cünüp iken bebek emzirilmesi caizdir. Ancak bu durumda olan kişinin gusül abdestini geciktirmemesi gerekir’ şeklinde fetva olsa da yanlış bilgi ve bilgilendirmeler sonucu anneler sıkıntı yaşayabilmektedir. Yeni doğan bebek için yapılması gerekenler ile ilgili gelen sorulardan bir diğeri akika kurbanı ile ilgili ‘Akika nedir?’ ve ‘ne zaman yerine getirilir?’ sorusudur. Konuyla ilgili ‘Yeni doğan çocuk için şükür amacıyla kesilen kurbanı “akika” adı verilir. Akika kurbanı kesildikten sonra çocuğun başı tıraş edilir ve isim verilir. Aynı günde çocuğa isim verilmesi ve saçı ağırlığında altın veya değeri miktarınca sadaka verilmesi müntahaptır. Akika kurbanının etinden anne-baba dahil herkes yiyebilir’ (DİYYK, 2017) ilgili fetva bulunmasına ve birçok yazılı, sözlü kaynaklarda değinilmesine rağmen güncelliğini koruyan sorular arasındadır. 2015’te 2 soru, 2020’de 6 soru akika kurbanı ile ilgilidir. ‘Bebeğimiz oldu, akika kurbanı keseceğiz. Kız çocuğuna bir, erkek çocuğuna iki kurban mı kesmemiz gerekiyor?’, ‘Akika kurbanının etinden yeni doğan bebeğin ailesi yiyebilir mi?’, ‘Ergenliği geçmiş üç çocuğumuz var. Dünyaya geldiklerinde maddi imkansızlıklar sebebiyle akika kurbanı kesemedik. Şimdi kurban bedeli parayı bağışlasak sevabını alabilir miyiz?’ vb. sorular nafil bir ibadet olan akika kurbanı konusunun net

anlaşılmadığını gösterebileceği gibi halkımızın nafile ibadetleri daha fazla önemseme eğiliminde oldukları gerçeğini de akıllara getirmektedir. Halk arasında bebeği kırklamak olarak bilinen uygulamaya dair dinen yapılması gereken herhangi bir işlem bulunmamaktadır. Kırk gün boyunca bebeğin ve annenin evden dışarı çıkmaması, bebeğin kırkının çıkarılması gibi uygulama ve inanışların dinî bir dayanağı (DİYK, 2023) olmamasına rağmen bu başlıkta ‘Bugün torunumun 40’ı çıkıyor. İnternette bu konuda o kadar çok şey yazılmış ki kızımın kafası karışmış. Ben de en doğru bilgiyi arayıp Diyanetten alalım dedim. 40’a özel dini açıdan yapmamız gerekenler nelerdir?’ soruları kartekslere yansımıştır. 2020’de Covid-19’un neden olduğu sokağa çıkma yasakları kapsamında aileler bir araya gelememişler ve düğün, nişan, taziye, doğum vb. birçok kutlamayı birlikte gerçekleştirememişlerdir. ‘8 gün önce doğum yaptım. Corona sebebiyle dedeleri gelemediği için çocuğa ezan okunmadı. Dedesi resmini eline alıp, okumuş. Bu olur mu? Ne yapmamız gerekir?’ sorusunda olduğu gibi salgın hastalık zamanında aileler güncel sorunlarına bulduğu güncel çözümlerin dine uygunluğunu sormuştur

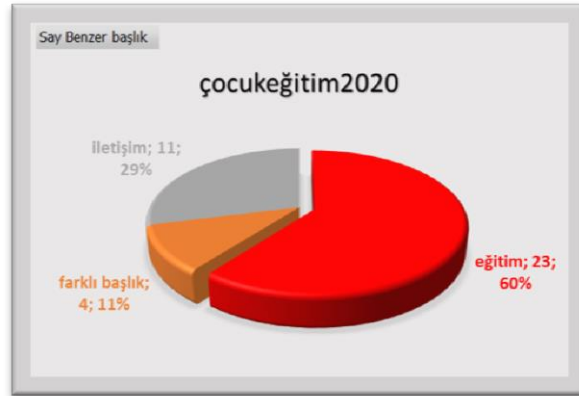
4.1.4.4. Eğitim

Grafik 78.2015 Çocuk eğitim

Grafik 79.2018 Çocuk eğitim

Grafik 80.2020 Çocuk eğitim

Ertürk, eğitimi bireyin davranışında, kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci olarak tanımlar (Tosun, 2017). İslam bu bağlamda davranışları değiştirme çabası olarak nitelendirebileceğimiz eğitime büyük önem vermiştir. Bilgi sahibi olmayı takvanın yanında ikinci bir üstünlük sebebi olarak kabul etmesi bunun açık işaretidir (Zengin, 2012). Çocuk birçok kabiliyetlerle dünyaya gelir, ancak bu potansiyel kabiliyetlerin tek tek ele alınarak işlenmesi, bir bütünlük içerisinde geliştirilmesi gerekir. Bu faaliyetin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi, bütün toplum kurumlarının iş birliğine bağlıdır. Fakat ilk ve temel görev ailede başlar. Ailenin eğitim görevi, kelimenin geniş anlamıyla fertlerin ruh ve beden gelişmesini dikkate alarak bulundukları topluma ve kendilerine yararlı hale getirmektir (Bayraktar, 1995). Aile dini davranışların ve dini ilişkilerin modelidir. Dini değerler ailede temsil edilen şekliyle çocuğun dünyasına girer. Çocuğun bedensel gelişiminde olduğu kadar dinsel gelişiminde ailenin rolünün fazla olduğu bir gerçektir. Aile çocuğa dinini öğretip, onda dini duyguların gelişmesini sağlayabileceği gibi, çocuğun dinden uzaklaşmasına ve ondaki dini duygunun körelmesine de neden olabilir (Apaydın, 2001). Aileler çocuğun biyolojik, kültürel birçok yönde gelişimine etki ettiği gibi dini gelişimlerine katkılarının daha iyi nasıl olması gerektiği hususlarında sorularını ADRB'ye sorma gereği duymuşlardır. 2015'te 18 sorunun 9'u, 2018'de 4 sorunun 3'ü, 2020'de 38 sorunun 23'ü eğitim başlığındadır. 2015'te 9 sorunun 3'ü din eğitimi, 6'sı eğitim başlığında sorulmuştur. 2018'de 3 sorunun konusu din eğitimidir. 2020'de 23 sorunun 20'si din eğitimi 3'ü eğitim başlığındadır. 2015'te 6, 2020'de 3 soru genel eğitim ile ilgili olarak 'Oğluma hiperaktif teşhisi konuldu. Eğitim aldırmakta, ders çalıştırmakta çok zorlanıyoruz. Ne yapabiliriz?' '20 yıllık evliyim. 3 çocuğum var. İki kız, üçüncüsü erkek. Ortanca kızım ile sorun yaşıyorum. Aşırı rahat. Derslerine çok ilgisiz. Ben demeden ders çalışmıyor. Ne yapmalıyım?' sorularında görüldüğü üzere 6 danışan 'ders çalışmayan çocuk için ne yapılabilir?' şeklinde sormuştur. 2015'te bu içerikte sorunun fazla olması ADRB'nin kendisini tanııtma aşamasında olmasından dolayı danışanların büroların tam olarak nasıl bir hizmet verdiklerini bilmediklerinden kaynaklanabilir. 2020'de ise özellikle pandeminin etkisiyle online eğitimlerin başlaması ailelerin çocuklarını ders başına oturtmakta zorlandıkları bir dönem olduğundan bu sorunlarını çözmeye her türlü yola başvurdıklarının göstergesi olabilir. Ayrıca pandeminin etkisiyle annelerin sıkıntılarını anlatıp rahatlayacaklarını düşünerek büroları aramış olmaları da muhtemel dahilindedir.

Tablo 31.Din eğitimi

Dini Eğitim	2015	2018	2020
Dini eğitimi nasıl verebilirim?	2	2	10
Tesettüre nasıl alıştırabilirim?	0	1	2
Namaz ibadetine nasıl alıştırabilirim?	1	1	3
Kuran/Hafızlık eğitimi	0	0	5

Din eğitimi konusunda en fazla sorulan, ‘6 yaşındaki oğlum Allah hakkında beni zorlayacak sorular soruyor. Ona nasıl bir yaklaşımda bulunmalıyım?’, ‘11 yaşındaki ikiz çocuklarım her şeyi sorgulayıp bazen dini konularda içinden çıkılmaz sorular soruyorlar. Ben onlara yeterli cevap vermekte zorlanıyorum, yanlış bir şey söylemek istemiyorum. Cevaplarımda nelere dikkat etmeliyim?’ sorularında olduğu üzere aileler din eğitiminin nasıl olması gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olamadıklarından kendilerini yetersiz hissederek bürolara müracaat etme gereği duymuşlardır. Çocuklarını yetiştirmede yetersiz olduğunu düşünen anne-baba kendisini bu endişesinde haklı göstermek için ‘Peygamberimiz çokluğumuzla övüneceğini söylemiş. Bununla beraber bugün ahir zamanda çocuk yetiştirmek zor. Ayrıca çocuk büyütürken namazlarımıza bazen gereken özeni gösteremiyoruz. Düzenli sohbete gidemiyoruz. Dolayısıyla efendimizin nasihatı bugünü kapsamıyor olabilir mi?’ sorusunda olduğu gibi sorumluluk duygusunu üzerine almak istememeyi zamanın olumsuz şartlarına bağlayabilmiştir. Bir diğer soruda ise ‘Yeni evliyiz birkaç haftalık hamile olduğumu öğrendim. Bu çocuğu İslam’a uygun yetiştiremeyeceğimizi düşünüyoruz. İnternette bu nedenle çocuğu aldırabileceğimizi yazıyor. Bu hamileliğe bu nedenle son verebilir miyiz?’ ifadesi çocuk yetiştirmek sorumluluk isteyen bir iş olduğundan bu sorumluluğu almak istemeyen bireylerde bu şekilde farklı bahaneler öne sürebiliyorlar. Çocukluk döneminde namaza ‘12 yaşında kızımı namaza alıştırmak istiyorum. Nasıl yaklaşmalıyım, nasıl sevdirebilirim?’ ve tesettüre dair ‘Kız kardeşim 13 yaşında. Annem babam örtünsün diye baskı yapıyorlar. O da örtünmek istemiyor. Annemler de bize günah yazılıyor diye üzüyorlar, ne yapmalılar?’ şeklindeki sorular dikkat çekmektedir. Anne-babalar çocuklarına bu dönemde ibadet alışkanlığı kazandıramadıklarında bu sorular çocukların ilerleyen yaşlarında yani gençlik dönemlerinde gelmeye devam etmektedir. Yaygın din eğitimi kapsamında ailelere evde çocuklarına din ve değerleri doğru bir şekilde nasıl verebileceklerine dair eğitim

programlarına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Yetişkin din eğitimi programlarına ailede çocukların gelişim dönemlerine göre iman, ahlak, ibadet vb. konular nasıl verilebilir? Nelere dikkat edilmelidir? Din eğitimi iletişim dili nasıl olmalıdır? vb. programların konması ailelere bu manada yol gösterebilir.

Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve hafızlık eğitimi din eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır. Kuran-ı Kerim'in başından sonuna ezberlenmesi suretiyle hıfzedilmesine hafızlık, bu eylemi gerçekleştirenlere hafız denir (Bozkurt, 2023). Hafızlık, Hz. Muhammed'e vahyin gelişiyle birlikte var olan bir olgudur. Kur'an-ı Kerim, her dönemde başta Allah'ın rızasını kazanmak ve Hz. Peygamber'in tavsiyelerini yerine getirmek gibi dini gerekçelerle ezberlenmiştir (Algur, 2018). Tarihsel süreçte Daru'l-Erkam'da başlayan, suffa ve kütüphane ile yaygınlaşan Kuran eğitimi (Zengin, 2012) Cumhuriyet'in hemen başında 3 Mart 1924 tarihinde DİB'in kurulması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile Türkiye'de din eğitimi ve din hizmetlerinin düzenlenmesi konusunda önemli adımlar atılmasıyla ivme kazanmıştır (Zengin, 2011). Günümüzde Hafızlık eğitimi yaygın din eğitimi hizmetleri içerisinde DİB tarafından sürdürülmeye devam etmektedir. 2014'te Örgün Eğitimle Birlikte 'Hafızlık Projesi' adı altında örgün eğitim kurumlarında öğrencilerin okul ortamından uzak kalmadan diğer akranlarıyla birlikte aynı ortamda bulunarak hafızlık yapmalarına imkân sağlanmıştır (Aybey, 2020). Bu projede hafızlık eğitimine en erken ilköğretim bittikten sonra okul ile ya da okula ara verilerek başlanmaktadır. Bu da yaklaşık olarak 10-11 yaşa tekabül etmektedir (Algur, 2018). 'Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi' uygulanırken öğrencilerin 5. veya 6. sınıflarda hafızlığın tamamlanması, 7. ve 8. sınıflarda pekiştirilmesi, hafızlık eğitimi için ayrılan bir yıllık sürenin daha etkin ve verimli şekilde kullanılması vurgusu yapılmıştır (Mete, 2022). Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesinin verimliliği, hafızlığa katkısı vb. birçok konuda araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalardan bazıları hafızlığı yarıda bırakmak durumunda kalan öğrencilerin hafızlığı bırakma nedenleri üzerinedir. Örneğin Şekerci, örneklemini Kur'an kursunu terk eden 18 birey ve 6 Kur'an kursu öğreticisi ile görüşme yaptığı çalışmada; hafızlık yapma nedenlerini ailenin isteği, dini motivasyon, okul başarı durumu, içsel motivasyon, rol model etkisi şeklinde tespit etmiştir. Aynı çalışmada katılımcılar hafızlık eğitiminden beklentilerini hafız olmak, meslek kaygısı, takdir görmek ve manevi doyum olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların hafızlığı bırakma nedenlerini öğrencilerin görüşleri doğrultusunda belirttiği öğreticiden kaynaklı, cezalar, başarısızlık,

ailevi sorunlar, ileri yaş sorunu, ergenlik ve akran etkisi vb. başlıklar altında sıralamıştır (Şekerci, 2021). Hafızlık eğitimi genel olarak ergenlik döneminde yapılmaktadır. Ergenlik dönemi ise çocukluk dönemine oranla olumlu, olumsuz birçok duygusal yoğunluğun yaşandığı fiziksel ve zihinsel olarak daha çalkantılı geçirilen dönemdir. Hafızlık eğitiminde Kur'an'ı Kerim'in ezberlenmesinin yanında yaşın gerektirdiği eğlencelerden ve bazı özgürlüklerden vazgeçilmesi, belirli özel günlere ve kişilere daha az zaman ayrılması gibi nedenlerden dolayı zorlu bir süreçtir. Bu nedenle ergenliğin yoğun olarak yaşandığı 10-16 yaşları arasındaki dönemde verilecek hafızlık eğitiminde, dönemin gelişim özelliklerinin bilinmesi, gençlerin fiziksel, zihinsel ve psiko-sosyal özelliklerine uygun olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi önem kazanmaktadır (Yıldız, 2019). Çocuklara verilmesi gereken din eğitimi konusunda ciddi bir sorun da 2020'de sorulan, hafız çocukların yaşadıkları problemlerdir. 2020'de hafızlık eğitiminde '10 yaşındaki oğlum hafızlık yapıyor, proje lisesinde okuyor, bu ara ezber yaparken sıkılıyor ona nasıl davranmalıyım?', 'İmam-Hatip 6.sınıfta okuyan oğlum var. Proje okulunda okulla beraber hafızlık yapıyor. Şu an 6 sayfa ile gidiyor. Yapısı gereği çok agresif ve sinirlidir oğlum. Ayrıca bilgisayar oyunlarına bağımlı, oyunları bırakıp ezber yapmıyor. Sürekli bu konu dolayısıyla evde kavga çıkıyor. Hafızlık yapmak istemediğini söylüyor. Kızıyoruz fakat sözümüz etkili olmuyor. Geçen gün servisten indikten sonra eve gelmedi. Çok korktuk. Dışarda oyun oynamak istiyor. 2 yaşında kardeşi var onu da çok kıskanıyor. Çaresiz durumdayım ne yapmam gerektiğini bilmiyorum. Bana yardımcı olur musunuz?' sorularında aileler okulla birlikte hafızlık eğitimi alan çocuklarının yaşadıkları sorunlara çözüm bulmak için bürolara müracaat etmişlerdir. 'Kızım 13 yaşında ve hafızlığını bitirdi. Ama sınavı kazanamayınca tekrarlamayı bıraktı. Ne yapmalıyım?' sorusuyla aile hafızlık sonrası süreçte neler yapılması gerektiğini danışmıştır. Gerek DİB'in gerek proje kapsamında okulla birlikte verilen hafızlık eğitiminin Kur'an eğitiminden farklı olarak kendi içerisinde usul, esas, yönetmelik, öğretim yöntem ve tekniklerinin farklı olduğu ayrı bir alanı oluşturduğu söylenebilir. ADRB'de görev yapan her danışman hafızlık eğitimi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmayabilir. Örgün ve yaygın din eğitimi konularında gelen sorulara muhatap olan danışmanın daha yeterli ve etkin danışmanlık yapabilmesi için bu alanlarla ilgili konunun uzmanlarınca bilgilendirme toplantıları yapılabilir. Danışmanlara 'Hafız öğrencilerine ve ailelerine manevi danışmanlık ve rehberlik nasıl olmalıdır? çalıştayları düzenlenebilir. Ayrıca 'hafızlık öğrencisi ergene, ebeveynin, okulun, çevrenin

davranışı nasıl olmalıdır? vb. psikoloji ağırlıklı seminerlerin verilmesi danışmanlara manevi danışmanlık ve rehberlik yapma konusunda fayda sağlayabilir.

4.1.4.5. Çocuk İhmal ve İstismarı

Çocuğun sağlığı, fiziksel veya psikolojik gelişimi için gerekli ihtiyaçların karşılanmaması “çocuk ihmal” olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun sağlığını, fizik ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyen, bir yetişkin, toplum ya da devlet tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan hareket ya da davranışlara “çocuk istismarı” denmektedir. İhmal ve istismarı birbirinden ayıran en temel nokta istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır (MEB, 2016).

Grafik 81.Çocuk ihmal ve istismarı tüm yıllar

Çocuk ihmal ve istismarı başlığında 2015’te 4, 2018’de 2, 2020’de 8 soru ile en fazla soru 2020’de yöneltilmiştir. Soruların tamamı kadınlar tarafından sorulmuştur. Demografik özellikleri belirtilenlerin 25-40 yaş, ev hanımı, ilkokul, evli bireyler tarafından sorulduğu görülmektedir. 14 sorunun 9’u telefonla 5’i yüz yüze sorulmuştur. Soru sayısının azlığı ihmal ve istismara uğrayan çocuğun bu durumu gizlemesi, ihmal ve istismarın aileler tarafından çoğunlukla farkına varılamaması veya ‘Yıllardır gizlediğimiz bir acımız var. Erkek kardeşim iki kızıma küçükken tacizde bulundu. Ben eşimin onu öldüreceğinden korktuğum için açıklayamadım. Kızlarım büyüdü ve evlendiler. Büyük kızım atlattı da küçük kızım yaşadıklarını benimle hiç paylaşmadı ve evliliğinde sorunlar var? Lanet kardeşim eşimle çok samimi ve hala bize gidip geliyor?’ sorusunda olduğu gibi ailelerin gizlemesidir. Yüz yüze soruların içeriğinin çoğunlukla enstest sorusu oluşturması

bu sorun karşısında danışanların telefonla dahi olsa kayıt altına alınabilir düşüncesiyle olayı gizleme düşüncesinde hareket ettiklerinin bir kanıtıdır. Ayrıca 14 sorunun 8'ini cinsel saldırı ve tecavüz konusu oluşturmaktadır. Danışanların çoğunlukla çok ağır vakaları anlattıklarından yola çıkarak halkın bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını söyleyebiliriz. 'Kur'an Kursu hocası geçen seneden durumu biliyor. Bu sene tekrar kayda gelince devam ediyor mu diye sordu. Bende evet deyince sizin numaranızı verdi. Kocamdan şüpheleniyorum kızıma bir şey yaptığına dair ama ispat edemiyorum. Bunu nasıl ispat edebilirim? Kızımı getirsem konuşturabilir misiniz?' sorusunda olduğu üzere din görevlilerinin de böyle bir sorun karşısında ne yapabilecekleri konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Danışanın ilk olarak Kur'an kursu hocasıyla durumu paylaşması hocanın doğru yönlendirme yapabilmesi için konu hakkında bilgi sahibi olması çok önemlidir. Hoca bir yıl sonra ADRB'ye yönlendirme yapması ise ADRB'nin iş ve işleyişinin hocalar tarafından tam olarak bilinmediğini göstergesidir. 14 sorudan sadece biri olan 'İlk eşimden beş yıl önce boşandım. İkimiz de ikinci evliliklerimizi yaptık. İki kızımın velayeti eski eşimde. Üvey anneleri şiddet uyguluyor. Velayetlerini almak istiyorum. Ne tavsiye edersiniz?' sorusu danışmanın, çocuk ihmal ve istismarı konusunda gerektiğinde hangi ilgili kurumlarla ortak hareket edileceği bilgisine sahip olmasının ne kadar önemli olduğunu gösteren bir soru çeşididir .. Cinsel saldırı sorularının içeriğinde 8 sorudan 5'i ensest konusunu oluşturmaktadır. Bu durum cinsel saldırı ve tecavüz olaylarının diğer kurumların araştırmalarını destekler nitelikte çoğunlukla çocuğun tanıdığı kimseler tarafından saldırıya uğradığının kanıtıdır.

4.1.5. Genç

Gençlik, çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan insan hayatının en aktif ve değişken olduğu zaman dilimi, hayata hazırlık aşamasıdır. Bu dönem belirli bir yaş aralığı ile sınırlı olmayıp gencin kendine özgü inanç, tutum ve sosyal değerlerini belirlediği dönemlerden biridir (Karaşahin, 2016). Gençlik üzerine literatürde herkes tarafından kabul edilen bir gençlik tanımı ve yaş aralığı yoktur. Kimi çalışmalar 12-24 yaş grubu, kimi çalışmalar 12-26, 15-26, 15-30 yaş grubunu genç olarak ele almaktadır. Birleşmiş Milletler, UNESCO ve Dünya Bankası 14-25 yaş aralığındaki kişileri 'genç' olarak tanımlamıştır. Avrupa birliğinin bazı raporlarında gençler 15-29 yaş aralığındakiler olarak tanımlamaktadır (Dalmış vd., 2012). TÜİK 2021 verilerinden hareketle Türkiye'de genç nüfus 15-24 aralığını kapsamaktadır. 15-24 yaş aralığındaki genç nüfus 12 milyon 971 bin

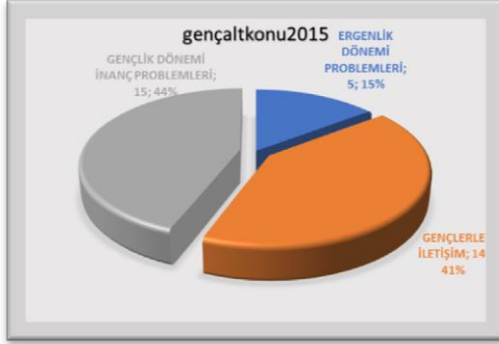
289 kişi olarak saptanmıştır. Toplam nüfus içerisinde genç nüfus oranı 15.3'tür (TK, 2021).

Gençlik dönemi insan yaşamının en önemli ve hassas evrelerinden biridir. Bu dönemde çocukluktan çıkan kişi, kişilik sahibi bir birey haline gelerek, görev ve sorumlulukları üstlenmekte, yetişkinler arasına katılma sürecini yaşamakta ve dini açıdan mükellef kabul edilmektedir (Gündüz, 2020). Biyolojik, psikolojik, sosyal, ahlaki, dini birçok yönden gelişim gösteren gençlik döneminin kendine has problemlerinin olduğu bilinmektedir. Bu problemlerin tespiti, çözümü noktasında aileler çoğu zaman danışmanlık almak üzere bürolara gelmektedirler. Bürolara gelen soru ve sorunların içeriğinden gençlerin psikolojik, sosyolojik, dini-manevi vb. gelişiminde hangi başlıklarda sorunlar yaşadığı görülebilmektedir.

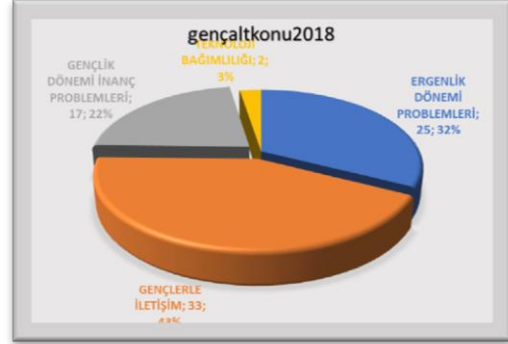
Genç başlığında 2015'te %2 (34), 2018'de %4 (77), 2020'de %4 (132) soru, kartekslere yansımıştır. Bu başlık altında gençlik dönemi inanç problemleri, ergenlik dönemi problemleri, gençlerle iletişim, teknoloji bağımlılığı konularını içeren sorular yer almaktadır. Soruların yıllara göre demografik özelliklerine baktığımızda; 2015'te 33 sorunun %97'sini kadınlar sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin, %38'i 41-60 yaş, %20'si 25-40, %12'si 18 yaş ve altıdır. Eğitim durumu belirtilenlerin %29'u ilkokul, %24' lise, %9'u niversite mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %35'i ev hanımı, %9'u memurdur. Medeni durumu belirtilenlerin %50'si evli, %38'i bekar, %6'sı boşanmıştır. Sorular %47 telefonla, %53 yüz yüze sorulmuştur.

2018'de 77 sorunun %96'sı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %26'sı 41-60 yaş, %13' 25-40 yaş, %6'sı 18 yaş ve altıdır. Eğitim durumu belirtilenlerin %13 lise, %8 niversite, %6 ilkokul mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %26 ev hanımı, %8 öğrencidir. Medeni durumu belirtilenlerin %36 evli, %12 bekardır. Sorular %82 yüz yüze, %17 telefonla, %1 e-posta ile yöneltilmiştir. 2020'de 132 sorunun %80'ini kadınlar, %20'sini erkekler sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %24' 19-24 yaş, %19'u 41-60 yaş, %11'i 25-40 yaş, %8'i 18 yaş ve altıdır. Eğitim durumu belirtilenlerin %20 niversite, %18 lise, %9 ilkokul mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %25 ğrenci, %17 ev hanımıdır. Medeni durumu belirtilenlerin %32'si bekar, %26'sı evlidir. %57 telefonla, %42 yüz yüze grşlmştir. Genel olarak en fazla sorunun 2015'te 41-60, 2020'de 19-24 yaş aralığında sorulduğu grlmştir. 2020'de en

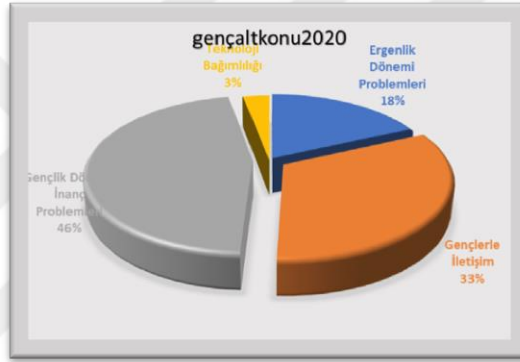
fazla soru üniversite mezunlarından gelmiştir. 2020’de en fazla soru öğrenciler tarafından yöneltilmiştir.2018’de yüz yüze sorulan soruların sayısında artış olurken 2020’de küresel salgın etkisiyle olsa gerek bu sayıda ciddi bir azalma olduğu görülmüştür.

Grafik 82.2015 Genç alt konu

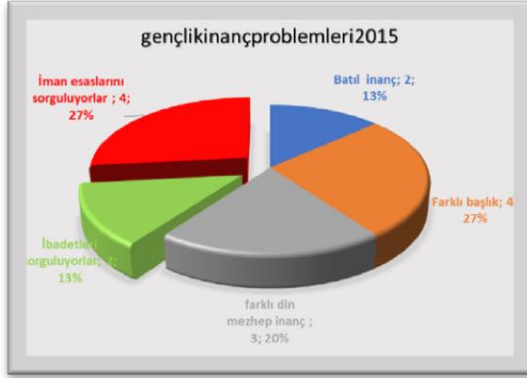
Grafik 83.2018 Genç alt konu

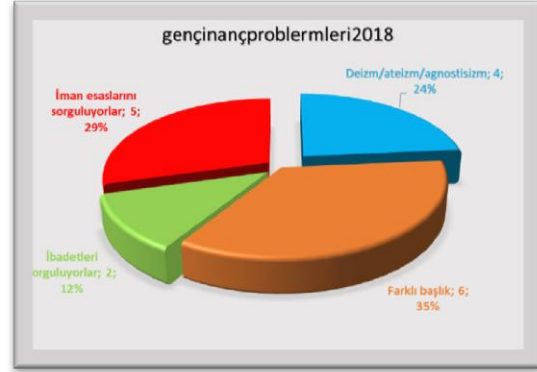
Grafik 84.2020 Genç alt konu

Soruların içeriğinde 2020’de gençlik dönemi inanç problemleri ile ilgili sorularda artış görülmektedir. Tüm yıllarda gençlerle iletişim soruları yakın oranda geldiği görülmektedir. Ergenlik dönemi problemleri 2018’de diğer yıllara göre bir artış vardır. 2018 ve 2020’de teknoloji bağımlılığı ile ilgili sorular için ayrı bir başlık oluşturulmuştur.

4.1.5.1. Gençlik Dönemi İnanç Problemleri

Grafik 85. 2015 Gençlik inanç problemleri

Grafik 86.2018 Gençlik inanç problemleri

Grafik 87. 2020 Gençlik inanç problemleri

Ergenlik dini gelişim açısından şuurulu dini uyanış ve dini şüphelerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemden itibaren genç daha önceki dini bilgilerini sorgulamaya, mantıki izahlar yapmaya, yeniden gözden geçirmeye başlar ve dini sorularına daha tatminkâr cevaplar bulmaya çalışır. Yetişkinliğe doğru dini duygularda bir durulma ve sakinleşme yaşanır. Dini şüphe kaynaklarının gencin psikolojik yapısından, sosyo-kültürel çevresinden beslendiğini söyleyebiliriz. Dini şüphenin çoğunlukla günah-sevap, cennet-cehennem, ilim-din, ölüm ve ötesi vb. konular etrafında yoğunlaşır (Bahadır, 1994). Yapıcı, çalışmada gençlerin yaşadıkları dinî şüphelerle birlikte din ve inanca yönelik tutumlarını tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmada ister inançlı olsun ister kendisini deist veya ateist olarak tanımlasın, gençlerde dini şüphe ve arayışların belirgin bir şekilde

karşımıza çıktığını ifade edilmiştir. Araştırma bulgularına göre gençlerin dinin inanç esaslarına, fikhî (ibadet ve muamelât) boyutuna, dindarlara, cemaat ve tarikat liderlerine sert eleştirilerde bulunduğu, gençlerin eleştirileri yoğun dini şüpheler, hatta kısmen inkârcı eğilimler içerdiği, bununla birlikte gençlerin büyük bir kısmının ya geleneksel dine sığınarak huzur aramakta olduğunu ya da dini inanç ve uygulamaları sorgulayarak taklidi inançtan tahkiki inanca doğru yöneldiğini ve gençler arasında ibadet davranışının azaldığı, yanı sıra ihtiyaç dindarlığının arttığı şeklinde tespitlerde bulunulmuştur (Yapıcı, 2020). Bu araştırmada ise inançsız gençler çalışmanın ana konusu olmamış olup, gençlerin inanç problemlerinin daha çok hangi konularda yoğunlaştığı belirlenmiştir. Gençlerin Allah’a inançları olmakla birlikte iman esaslarını, ibadetleri sorguladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.5.1.1. Gençlerin İman Esaslarını Sorgulaması

Tablo 32.İman Esaslarını Sorgulama

İman Esaslarını Sorgulama	2015	2018	2020
Dinden uzaklaştığını düşünme	2	3	9
Yanlış Allah inancı	2	0	2
Kaderi sorgulama	2	1	1
Kötülük problemi	0	0	4

Gençlerin çoğunluğunda iman konularında inkâr gibi bir durumları olmamakla birlikte 2015’te ‘Oğlum dini inançları kuvvetli bir gençti fakat askerden döndükten sonra dini hassasiyetlerini kaybetti. Askerdeki arkadaş çevresinin etkisi sebebiyle bu duruma geldi. Ben sorumlu muyum?’, 2018’de ‘Torunumda ciddi inanç problemi var. Kur’an’la sünnetle ilgili çok yanlış fikirleri var. Annesinin ve babasının burnundan getiriyor. Kimseyi dinlemiyor. Ne yapacağımızı şaşırdık. Ona nasıl davranmalıyız?’, 2020’de ‘İnancımız zayıfladığında kuvvetlendirmek için neler yapabiliriz?’ sorularında görüldüğü üzere aileler gencin dini değerlerden uzaklaştığı düşüncesi ile sorularını yöneltmişlerdir. Burada dinden uzaklaştığı düşünülen genellikle gençler olup aileler ‘bu durumda nasıl davranmalıyız? şeklinde danışmanlık almak istemişlerdir. ‘Kaderimiz değişir mi?’, ‘Kaderde zorlama söz konusu mu?’, ‘İnsanların kader olarak gördüğü olayların aslında bizim seçimimiz olduğunu, bizim nasıl davranacağımızı bildiği için Allah’ın kaderimize yazdığını düşünüyorum. Bu doğru bir yaklaşım mı?’ sorularında olduğu gibi gençlerin,

kader konusunda yaşadıkları kafa karışıklığı kartekslere yansımıştır. Allah inancı konusunda ‘Madem Allah bizim ne yapacağımızı biliyor. Cennet veya cehenneme gideceğimizi de biliyorsa bizi neden yarattı. Yaşamamızın ne anlamı var?’ vb. sorularında görüldüğü üzere gencin yanlış bir Allah tasavvuru, kader algısı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Allah’ın yeryüzündeki kötülöklere müdahale etmemesi inanç açısından beni olumsuz etkiliyor. Ne yapmalıyım?’, ‘Allah’ın varlığı ile ilgili kafamda sürekli sorular dönüyor. Eğer Allah var ise neden bu çocuk tecavüzü, cinayet vb. şeylere izin veriyor?’ sorularında olduğu üzere 2020 yılında kötölük problemi olarak nitelendirilen konular kartekslere yansımıştır.

Tablo 33.İbadetleri sorgulama

İbadetleri Sorgulama	2015	2018	2020
Dua	0	0	3
Namaz	0	1	5
Tesettür	2	1	7
Güstül	0	0	1

İbadet başlığında ise ‘Ergenlik döneminde kızım var. Namaza başlatamıyorum, ne yapmalıyım?’, ‘Küçük yaştan itibaren namazını kılan oğlum 18 yaşında namazlarını aksatmaya başladı. Sürekli hatırlatıyorum. Bu durum da ilişkimize zarara veriyor. Nasıl davranmam gerekir?’ sorularında olduğu gibi gençleri namaza alıştırmaya nasıl yardımcı olunacağına dair görüş ve tavsiyeler istenmektedir. İbadet konusunda bir başka başlık tesettür konusudur. 2020’de ‘Lisedeyken başımı açmak istiyordum. Ancak annemi ikna edemiyordum. Şimdi üniversiteye başladım. Kapanmayı çok arzu etmediğim için makyaj yapıyorum, dar giyiniyorum. Böyle kapalı olmaksız başımı açmak daha iyi değil mi?’ ‘Biz Avustralya’da yaşıyoruz. Kızım 22 yaşında başını açtı. Çok üzölüyorum ne yapmalıyım’ vb. 7 soru tesettürü sorgulayan ve tesettürlü olmaktan vazgeçen gençlerin ailelerinin yaşadığı sorunları yansıtmaktadır. 2020’de bu soruların sayısında artış görölmektedir. 2020’de dua başlığında ‘Kendimi çok değersiz görüyorum dualarımın ve yaptığım iyiliklerin bir şeye yaramadığını düşünüyorum. Böyle olunca da Allah’a isyan ediyorum. Ne yapmalıyım?’ vb. duaların kabul olmamasının nedenleri sorulmuş yaşanan ümitsizlikle Allah’a olan inançlarının azalmaya başladığından bahsetmişlerdir.

4.1.5.1.2. Ateizm-Deizm-Agnostisizm

Tablo 34. Deizm/Ateizm/Agnostisizm

Deizm/Ateizm/Agnostisizm	2018	2020
Ateizm	4	5
Deizm	0	3

Allah’a yönelik ortaya çıkan inanç problemleri ya onun varlığını tümünden reddeden ateizm veya varlığını kabulle birlikte hayata müdahalesini öngörmeyen deizm ya da bu konuda yaşanan kafa karışıklığı veya konunun mahiyetinden dolayı bilinmezliğini savunan agnostisizm şeklinde görülmektedir (Sayan-Günel, 2022). Yüce bir varlığa iman, insanın hayatı anlamlandırmasına yardımcı olan en büyük etkidir. İnsanlar kendi inançlarının toplumdan topluma aktarılmasıyla inançlarının, değerlerinin sonraki nesillerde yaşatılmasını isterler. İnançsız olduğunu söyleyen bir genç, toplumu ile inanç bağlarını koparmış olacaktır. Allah’a inanmadığını söyleyen bir genç ile tüm değerlerini İslami ölçülere göre belirlemeye gayret gösteren Müslüman bir anne-babanın sağlıklı bir iletişim kurması çok güç görünmektedir. Özellikle bu anne-baba literatürümüzde ‘kocakarının imanı’ (Tan, 2018) şeklinde ifade edilen taklidi bir imana sahip ise ne yapacaklarını bilemeyerek paniklemelerine sebep olacaktır. Bu panikleme neticesinde ‘evladıma nasıl davranmalıyım?’ kaygısıyla bürolara gelerek yardım talep etmeye başlamışlardır. Dinin doğru ve sahih kaynaklardan öğrenilmesi çok önemli olmakla beraber bu bilgilerin doğru bir yöntem ve metotla aktarılması da aynı derecede önemlidir. Din eğitiminin önemi burada devreye girmektedir. Muhatabının yaş, eğitim, ihtiyaç, geçmiş yaşantısı vb. durumlarını iyi tanıyıp muhataba göre bir üslup ile meseleyi anlatma peygamberimizin tebliğ metodu olup din eğitiminin de temellerini oluşturmaktadır. Güncel inanç problemleri diyebileceğimiz ateizm, deizm vb. konularında 2018’de 4 soru 2020’de 8 soru kartekslere yansımıştır. 2018’de ‘Dini ve kutsal kitapları insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamak için uydurduğu şeyler olarak görüyorum. O yüzden de inançsız biriyim. Ailem bu durumu kabullenmek istemiyor ve benim sizin tarafınızdan yönlendirmeye ihtiyacım olduğunu düşünüyorlar. Bundan dolayı sizinle görüşmeye geldim. Beni bu konularla ilgili bilgilendirebilir misiniz?’ şeklindeki sorusuyla ateist olduğunu söyleyen genci ailesi, neyi nasıl söyleyeceğini bilememe endişesiyle büroya yönlendirmişlerdir. Diğer bir soruda ‘15

yaşında kızım var liseye gidiyor. Bu hafta bana Allah'a inanmadığını söyledi. Çok üzüldüm ve telaşlandım. Biz Müslümanız ben ne yapayım bu çocuğuma?’ sorusunda olduğu gibi inanç problemi yaşayan gence nasıl davranılması gerektiğini bilemediklerinden büroya gelmişlerdir. 2020’de ‘Birkaç yıldır ettiğim dualar kabul olmuyor. 29 yaşımdayım ve anne-babama baktığım için çalışmıyorum. Maddi manevi sıkıntılarım var. Artık dua ve ibadet etmek istemiyorum. İnançsızım. Geçmişte ettiğim dualar ne olacak?’ sorusunda gencin daha önce yaptığı duaları sorması bu konuda kafasının karışık olduğunu göstermektedir. ‘Üniversite öğrencisiyim. Bir arkadaşım ateist olduğunu söylüyor. Yaratıcının olmadığını düşünüyor. Bu konuda ona akli ve nakli delillerle yardımcı olmak istiyorum. Bu hususta bana yardımcı olmanızı istiyorum?’ sorusunda ise arkadaşına yardımcı olmak isteyen bir gencin yardım talebi görülmektedir. ‘Ben ateist olduğumu söyledim. Babam bana para vermeyi kesti. Numarasını versem arar mısınız? bana bakmak zorunda. Yoksa Allah onu çarpar. Ben diyorum inanmıyor siz dersiniz inanır.’ sorusu ateist olduğunu iddia eden gencin bilinçli bir ateizm inancının olmadığını göstergesidir. Ailenin ateist olduğunu söyleyen evladına nasıl bir yaklaşımda bulunması gerektiği konusunda sıkıntılar yaşadığını söyleyebiliriz. Aile inanç problemi yaşayan evladını çocuğun harçlığını vermeyerek yani bazı haklarından mahrum bırakarak cezalandırma yoluna gitmiştir. Bazı haklardan mahrum bırakma tutum ve davranışı baskıcı ve tutucu anne-baba tutumu olarak değerlendirilmektedir. Bu aile tutumunda çocuğu ne pahasına olursa olsun yola getirme gibi bir düşünce ebeveynler tarafından benimsenmiştir. Çocuğun problem olan davranışları bu tutumda kısa süre ortadan kalkmış gibi gözükse de uzun vadede korkak, attığı adımlardan çekinen, asosyal, içine kapanık ve cesaretsiz bireylerin yetişmesine sebep olduğu gibi toplum içinde suç işleme eğilimi olan bireylerin yetişmesine de sebep olmaktadır. Anne babaların inanç problemleri yaşayan çocuklarıyla nasıl bir iletişim dili kullanabileceklerine dair bilgilendirmelere ihtiyaç vardır. 2020’de daha önceki yıllarda sorulmayan deizm konusunda sorular görülmeye başlanmıştır. ‘Hocam ben bir din görevlisiyim. İki kızım var ve biri üniversite diğeri lisede okuyor. Son iki-üç yıldır inanç, örtünme ve yaşam biçimlerinde sıkıntı yaşıyorduk ama şimdi artık kızım kendisinin deist olduğunu söylüyor ve biz ne kadar izah edersek edelim bizi dinlemiyor. Ne olursunuz bize bir yol gösterin.’ sorusunda deist olduğunu söyleyen gence aile din görevlisi olsa da nasıl davranacağı konusunda yaşadığı sıkıntıyı dile getirmiştir. ‘Lise son sınıfta okuyan oğlum var. Deist olduğunu söylüyor. Kur’an ayetlerinde çelişki olduğunu düşünüyor. Dünyada kötülüklerin olduğunu, adaletin olmadığını, dinin bunları önlemediğini düşünüyor. Nasıl

cevaplar vereceğimi bilemiyorum. Nasıl bir yol takip edebilirim?’ sorusunda görüldüğü üzere gençlerin benzer ifadelerinden yola çıkarak deizmin popüler bir inanç olarak gençleri etkisi altına aldığını söyleyebiliriz. ‘15 Temmuz olaylarından sonra oğlumuz inanç konusunda problemler yaşadı. Şu anda Allah'ın varlığı dışında hiçbir şeye inanmıyor. Eskiden düzenli ibadet yapardı hepsini terk etti. Ona nasıl yardımcı olabilirim?’ sorusuyla günümüz gençlerinin deizme yönelişinin temelinde sorumluluk almama düşüncelerinin yattığını söyleyebiliriz.

ADRB’de görevli danışmanlar ile yaptığımız görüşmede gençlerin yaşadığı ‘Gençlik dönemi inanç problemleri’ konusunda detaylı bilgi almak adına ‘Ailelerin inanç problemi yaşayan çocukları hakkında sordukları sorular veya gençlerin inanç problemlerini içeren soruları daha çok hangi konularda yoğunlaşmaktadır? Soru sıklığında artış olmaktadır mıdır? İnançla ilgili sorulara daha çok neler neden olmaktadır? İnanç sorularına nasıl cevaplar veriyorsunuz? Cevaplar muhatabınızı ikna etmekte midir? İnançla ilgili soruları cevaplarırken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu?’ şeklinde bir dizi soru sorduk.

‘Ailelerin inanç problemi yaşayan çocukları hakkında sordukları sorular nelerdir veya gençlerin inanç problemlerini içeren soruları daha çok hangi konularda yoğunlaşmaktadır?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 35.Danışmanlara göre inanç problemlerinin yoğunlaştığı konular

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
5	D2, D4, D5, D7, D18	Deizm/ateizm/agnostisizm
6	D11, D12, D15, D16, D19, D3	İman esaslarını sorguluyorlar
2	D17, D6	İnanç problemi görmüyorum
6	D1, D10, D13, D14, D8, D9	İnançları var ibadetleri sorguluyorlar

Görüştüğümüz danışmanlardan %32’si danışanın iman esaslarını sorguladıklarını, iman esaslarından ise 2 danışanın Allah’a imanı, 4 danışanında kötülük problemini D11’in ifadesiyle, ‘Kötülük problemiyle alakalı sorulara daha fazla muhatap oluyorum.’ sorguladığını ifade etmişlerdir. Danışmanların %32’si 6 danışanın ibadetlerden tesettür meselesini sorduğunu bu 6 danışandan 3’ünün tesettürle birlikte namaz konusunda da soru

sorduklarını ifade etmişlerdir. Tesettür konusunda D9, ‘Başörtüsünü açan genç kızları çok görmeye başladım’, D10, ‘Gençlerin namaz problemleri, tesettür problemleri var’ şeklinde danışmanların tesettür konusunda aldıkları sorular olduğunu ifade etmişlerdir. Danışmanlarla yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz sonuçlar kartekslere yansıyan soru içeriği ile örtüşmektedir.

‘Gençlerin inanç problemleri sorularında artış var mıdır?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo36.Danışmanlara göre inanç sorularının artış durumu

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
6	D1, D11, D13, D17, D2, D5	Artış olduğunu düşünmüyorum
7	D15, D16, D18, D19, D3, D4, D6	Artış olduğunu düşünüyorum
6	D10, D12, D14, D7, D8, D9	Cevap yok

Gençlerin inanç problemleri ile ilgili sorularında danışmanların %32’si D1, ‘Aslında gençlerin abartıldığı kadar bir inanç problemi yaşadığını düşünmüyorum’, D2, ‘Artışın olduğunu düşünmüyorum. Ortalama aynı sıklıkta geliyor. Medyada abartıldığı kadar çok fazla soru gelmiyor.’ şeklinde sorularda artış olduğunu düşünmezken, %32’ si artış olduğunu D15, ‘Sorularda artış var. Farklı olmanın, popüler olmanın bir yolu olduğunu düşünüyorum.’ D3, ‘Bu soru türlerinde son yıllarda artış var diyebilirim’. %36 danışman bu soruya net bir cevap vermemiştir. Ancak dikkate değer bir artış olduğunu düşünselerdi bu durumu ifade edecekleri gibi ‘artış olduğunu düşünmüyorum’ diyenlerin beyanlarına yakın ifadeler kullandıkları görülmüştür.

‘İnançla ilgili sorulara daha çok neler neden olmaktadır?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 37.Danışmanlara göre gençlerin inanç problemlerinin nedenleri

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
5	D1,D16,D18,D6,D9	Aile baskısına tepki, aileye muhalefet olabilir
1	D19	Ailelerin dini yaşantıdan uzaklaşması
2	D10,D17	Cevap yok
1	D2	Doyumsuzluk, sorumluluk almama isteği
9	D11,D12,D13,D14,D15,D3,D4,D7,D8	İnternet/sosyal medya/Popüler kültür
1	D5	İtikat konularında bilgi eksikliği

Danışmanların %48'i gençlerin inanç sorularının kaynağının D11'in 'Bu durumu etkilenme olarak görüyorum. Arkadaşlardan etkilenme, sosyal mecralardan etkilenme, bu şekilde aidiyet hissedip neden böyle ben de bu soruyu sorayım ben de sorgulayalım diyerek daha çok medyanın etkisinde kalıyorlar' ifade ettiği gibi internet/sosyal medya/popüler kültürün etkisi olarak gördüklerini dile getirmişlerdir. Danışmanların %26'sı D16 gibi 'Ailesi tarafından dini baskı gören çocuklar her şeyin faturasını Allah'a kesiyor. Allah'tan uzaklaşma yolunu seçiyor.' şeklinde gencin aileyi üzme için bu yolu tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

'İnanç sorularına nasıl cevaplar veriyorsunuz?' şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 38.Danışmanların inanç problemlerine verdiği cevaplar

Danışman Sayısı	Danışman	Beyanlar
5	D10, D19,D3,D4,D6	Ailelere iletişimi kuvvetlendirmelerini söylüyorum
1	D1	Ailelere sabrı tavsiye ediyorum
1	D9	Sorunun altında yatan sebeplere yöneliyorum
1	D14	Nasıl cevaplarız usul bilmiyoruz
2	D11, D8	Sağlam bir din eğitimi verilmeli
8	D12,D13,D15,D16,D17,D18,D2,D7,D5	Gençleri düşünmeye sorgulamaya yönelik konuşmalar

Danışmanların %46'sı inanç problemi yaşayan gençle konuşma yolunu tercih etmişlerdir. % 26'sı gençlerin aileleri ile inanç problemi yaşayan gençlerle iletişimin nasıl olması gerektiği konusuna D10'un ifadesiyle 'Aileye, güzel örnek olmaları gerektiğini

söylüyorum. Günümüz gençlerine asla emir kipi kullanmayın. Siz yapıcı olun. Onlara hayır dua edin. Güzel örnek olun. Çocuğunuzu kaybetmeyin çocuğunuza sahip çıkın, inşallah bir gün olur dua edin diyorum.’ şeklinde tavsiyelerde bulunmuşlardır. D14, ‘Gençlerin sorunlarına cevap verebilecek kadar yeterli olsak da bunun usulünü bilemiyoruz. Bize bu noktalarda eğitim gerekiyor. Gence nasıl davranmalıyım, sorularına nasıl cevaplar vermeliyim vb. usul bilgisine çok ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum’ ifadesi D8’in ‘Gençlere sağlam bir din eğitimi verilmeli. Bizim camilerde hocalarımıza hem de din kültürü öğretmenlerimize çok fazla iş düşüyor. Gençler Allah’a imanla ilgili sorularına cevap bulamıyorlar. Akait bilgisi konusunda öğrenci havada kalıyor. Aslında onlara hitap eden Kelam çalışmaları yapılması lazım.’ ifadesiyle gençlere hitap etmek düşüncesinden yola çıkarak eğitimde yaş, eğitim, muhabata göre cevap verme vb. yöntem konularında yaşanan sıkıntıyı dile getirmişlerdir. Bilgiyi bilmekle beraber sağlıklı bir aktarım yapabilmek de çok önemli bir husustur. Burada danışmanlarında ifade ettiği üzere anlatım usul ve yöntemlerine ağırlık veren hizmet içi seminerlerin yapılması çok faydalı olabilir.

‘Cevaplar muhababınızı ikna etmekte midir?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 39.Danışmanlara göre inanç sorularına danışanların ikna olma düzeyi

Danışman Sayısı	Danışman	Beyanlar
3	D14,D8,D9	Cevap yok
11	D10,D11,D12,D13,D15,D18,D19,D2,D3,D5,D7	İkna oluyorlar
5	D1,D16,D17,D4,D6	İkna olmamaya odaklı ise ikna olmuyor

Danışmanların %48’i muhababını ikna ettiğini ifade etmiştir. Danışmanların %26’sı muhabat ikna olmamaya odaklı ise ikna olmadığı şeklinde cevap verirken danışmanların %16’sı soruya cevap vermemiştir. D11, ‘Gençlerle konuştuğumda ikna oluyorlar. Telefonla geri dönüt aldığım oldu. Yüz yüze hocam Allah sizden razı olsun diyenler oldu. İkna olduklarının söyleyenlerin oranı yarı yarıya diyebilirim.’ ifadesiyle gençlerle doğru ve yerinde cevaplar verilince ikna olabileceklerini ifade etmektedir. D18, ‘Genellikle inanç problemleri ile alakalı sorulara verdiğiniz cevaplarda eğer inançla alakalı sorunu olanlar eğer inanmak için değil de kendilerini ispatlamak için soruyorsa inanmıyorlar. Hangi tür

anlatırsanız anlatın çok ikna edemiyorsunuz.’ ifadesiyle gençlerin gerçekten zihinlerinde var olan şüpheleri gidermek için sorular sormadığını belirtmiştir. İnanç sorusu ile gelen gençlerin çoğunluğunun inanmamaya odaklandığını, öğrenip araştırmak için çaba harcamadığını belirterek bunun gençlerde sosyal medya etkisinde sahte bir inançsızlık problemi oluşturduğunun göstergesi olabileceğini ifade etmiştir.

‘İnançla ilgili soruları cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 40.Danışmanların inanç sorularında yeterlilik düzeyi

Danışman Sayısı	Danışan	Beyanlar
2	D7,D8	Cevap yok
2	D10,D17	Çok yetersiz hissediyorum
1	D16	Yeterli olduğumu düşünüyorum
14	D1,D11,D12,D13,D14,D15,D18,D19,D2,D3,D3,D4,D5,D6,D9	Yetersiz kaldığım konular oluyor

‘İnançla ilgili soruları cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu?’ sorusuna danışmanların %5’i ‘yeterli olduğumu düşünüyorum’ cevabını vermiştir. Diğer danışmanlardan %74’ü ‘yetersiz kaldığım durumlar oluyor’, %11’i çok yetersiz hissediyorum, %10’u cevap vermemiştir. D17, ‘Çok yetersiz hissediyorum. Bazı konulara hazırlık yapmadan cevaplamak çok zor aslında. Evet yani devamlı kendimizi yenilememiz gerekiyor.’ şeklinde cevap verirken aslında yetersiz olma sebebini de açıklamış oluyor. D16, ‘Şimdiye kadar gelen sorularda cevap vermede yeterli olduğumu düşünüyorum.’ ifadesini kullanmıştır. Danışmanların çoğunluğu ise yetersiz kaldıkları durumlar olduğunu belirtmişlerdir. D1 ‘Yetersiz olduğum durumlar oluyor. Birbirine zıt gibi duran ayetler oluyor. Mesela insanın topraktan yaratılışından bahsederken bir yerde pis bir sudan yaratıldı ifadesi geçiyor. Bu bile bir zıtlık oluşturuyor. İmanın temelinde gaybi konular olduğu için bunları açıklarken zorlanıyorum.’ ifadesiyle gaybi konuları izah etmede zorlandığını dile getirmiştir. D11, ‘Yetersiz kaldığımız zamanlar oluyor. Elimizden bir şey

gelmiyor elinden tutup onun hayatına yön veremiyoruz.’, ifadesiyle inanç konusunda gençlere yardımcı olamamaktan duyduğu üzüntüye dikkat çekmek istemiştir. D12, ‘Yeterli olduğumu düşünmüyorum. Çok okumamız lazım yani önce kendimizi geliştirmemiz lazım çocuklar da önceki çocuklar gibi değil bu yüzden sosyal medyada başkanlığımız çok aktif olmalı yani bu sorulara cevap verebilecek güzel fenomenler olmalı. Çocuklar hepsi oturup Diyanet dergi, çocuk dergisi okumuyor veya Diyanet televizyonu izlemiyor. Onların işi Tik Tok, YouTube’da saçma sapan kişileri izleyerek vakit geçiriyorlar. Başkanlığımız nasıl her sene Kur’an kursu hocası alıyorsa bu işleri yapacak yazılımcılar almalı. Bunlara da yol açmalı yani mutlaka olmalı eski yöntemlerle bu iş yürümüyor.’ şeklinde açıklamasıyla yeterli olmadığını fakat bunun danışmanın şahsi gayretiyle birlikte başkanlığında el atması gereken bir konu olduğu üzerinde durmuştur.

‘Cevaplar muhatabınızı ikna etmekte midir?’ ile ‘İnançla ilgili soruları cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu?’ sorularından elde edilen verileri birlikte değerlendirdiğimizde; danışmanların yarıya yakını muhatabını ikna ettiğini (%48) ifade etmesine rağmen soruları cevaplamakta yetersiz kalan danışman sayısının daha fazla (%74) olduğu görülmektedir. Gençlerin inanç problemleri ile ilgili sorularına cevap verecek danışmanın yeterli bilgi ve donanımına sahip olması gerekmektedir. Danışmanların yeterli bilgiye sahip olmalarına rağmen bu konuda mütevazî davranarak çoğunlukla ‘soruları cevaplamakta yetersiz kalıyorum’ ifadesini kullandıklarını veya bilgi, aktarım konusunda bilgilerine, üsluplarına ve ikna ediciliklerini yeterli bulmadıklarını söyleyebiliriz. Bu durum bazı danışmanların inanç sorularını cevaplamakta yetersiz olduklarını ifade etmelerine rağmen muhatabını ikna ettiğini düşünmesi danışanın sorusunu cevaplarken neyi ne kadar ifade etmesi gerektiği noktasında eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Buradan hizmet içi eğitimlerin sadece bilgi düzeyinde değil aktarım, iletişim becerisi, kendini ifade etme, muhataba göre cevap verme vb. üslup konularına daha fazla yer vermesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

4.1.5.1.3. İnanç Konusunda Vesvese

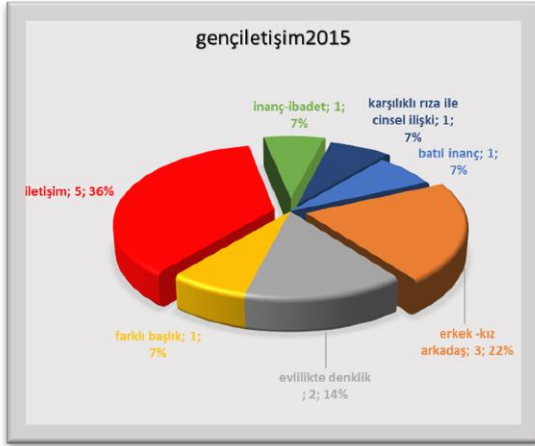
Gençlerin inanç problemlerinde vesvese başlığında 2015 ve 2018’de soru bulunmazken 2020’de %10’u (6 soru) vesvese başlığını içermektedir. ‘Hocam ben aslında Allah’a inanan biriyim ama içimden bir ses devamlı bana Allah’ın varlığı, birliği hakkında olumsuz sorular soruyor ve ben istemediğim halde aklımdan bu düşünceleri

geçirebiliyorum. Bu davranışa engel olamıyorum acaba dinden çıkıyor muyum?’ sorusunda gencin psikolojik rahatsızlığı dolayısıyla inanç konusunda yaşadığı problemi gündeme getirmiştir. Ayrıca ‘Pandemi sürecinde evde kaldığım sürede çok vesveseli oldum, bazı takıntılar oluştu. Psikiyatriste gittim, ilaç kullandım ama ilaçlar bitince tekrar eskiye döneceğim diye korkuyorum. Bazı dini şüphelerim var, onları kime soracağımı bilemiyorum.’ Alan yazında yapılan araştırmalarda pandeminin OKB rahatsızlıklarını tetiklediğini ve hasta sayısında artış olduğunu ifade edilmektedir (Okroy, 2021). Kartekslerde 2020 yılında pandemiyle ilgili 64 soru yer almıştır. Dolayısıyla bürolara gelen sorulardan hareketle pandemi döneminin vesveseyi problemlerini artırdığını söyleyebiliriz. Bu soruların genç bireyler tarafından sorulmuş olması ‘gençlerin inanç problemleri’ başlığında değerlendirilmesini gerektirmediği gibi danışmanın OKB diğer adıyla vesvese konusuna yeterince vakıf olmadıklarının göstergesidir diyebiliriz.

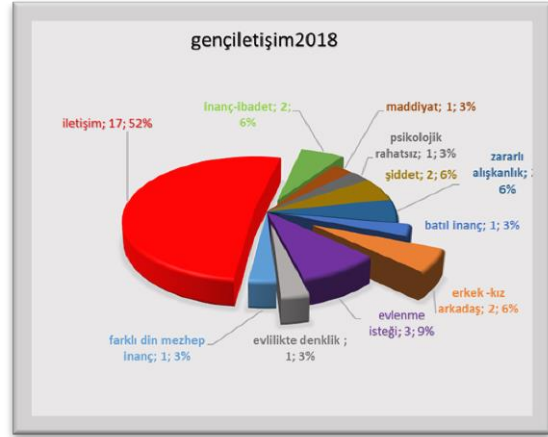
4.1.5.1.4. Diğer Başlıklar

Gençlerin inanç problemleri arasında sorulan ‘İntihar edenin arkasından Kur’an okunur mu? İntihar eden cehenneme mi gider? soruları intihar başlığında merak edilen hususları oluşturmaktadır. Sihir-büyü-muska başlığında 2015’te 1 2020’de 2 soru bulunmaktadır. ‘Benim bir yeğenim var, depresyon hastası ilaç kullanıyor. Namazını kılıyor, Kur’an okuyor ama ilacın etkisi geçince kulağına seslerin geldiğini söylüyor. Televizyonda Erbaini İdrisiyye diye maddi ve manevi hastalıklara şifa olduğu söylenen bir kolye gördüm. Onu ona alayım mı? Faydası olur mu?’ sorusunda muska mahiyetinde kolyenin etkisi sorulmaktadır. Erbaini İdrisiyye olarak bilinen dua Hz. İdris’e atfedilen ve Allah’a kırk isimle yalvarmasını anlatan eserlerden olup en meşhuru, Sühreverdî’nin yazdığı Esmâ-i İdrisiyye adlı eserdir. Eserde Esmâ-i Hüsnâ’nın yanı sıra dualar, virtler, yakarışlar, bunların anlamları ve bunları okumanın faziletleri anlatılmıştır. (Kiraz, 2018). Birçok insanın bu soruda olduğu üzere farklı dualardan oluşan dua mecmualarının sahil kaynaklarda yer alıp almadığına dikkat etmediği gibi duaları okumaktan ziyade muska halinde üzerinde taşımaya daha fazla önem vermekte olduğu görülmektedir. ‘2020 yılı gelir gelmez felaketler olmaya başladı, deprem, çığ felaketi, seller ve korona virüsü gibi. 2020 yılının uğursuz olduğu ve kıyametin iyice yaklaştığı söyleniyor sosyal medyada. Bu doğru mu?’ sorusu dönemsel problemlerin sorulara yansıdığını göstermektedir.

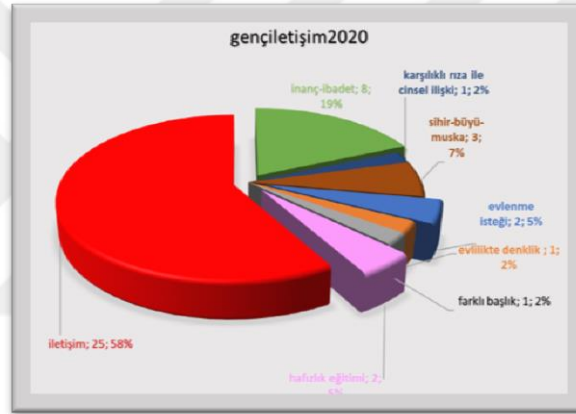
4.1.5.2. Gençlerle İletişim

Grafik 88.2015 Gençlerle iletişim

Grafik 89. 2018 Gençlerle iletişim

Grafik 90.2020 Gençlerle iletişim

4.1.5.2.1. Gençlerle Ailelerin İletişimi

Tablo 41.Gençlerle ailelerin iletişimi

Gençlerle Ailenin İletişimi	2015	2018	2020
Anne-babanın gence karşı davranışları	3	8	11
Gencin anne-babaya karşı davranışları	1	8	13
Diğer	1	1	1

İletişimde gerek gencin gerek anne-babanın davranışlarının karşılıklı olarak birbirini etkilediğini söyleyebiliriz. Her iki durumu birlikte değerlendirdiğimizde iletişim

problemlerinde sorun her iki taraftan kaynaklanmasına rağmen çözüm bulma noktasında anne-babalar büroya başvurmuşlardır. 2018’de gencin anne-babaya davranışları başlığında ‘Kızım üniversitede okuyor, benimle çok kötü konuşuyor. Bana bağıyor. Onun bana böyle davranmasını önleyecek bir dua var mı?’ şeklinde dua isteği oluşturmaktadır. 2020’de gencin anne-babaya davranışları başlığında ‘23 yaşında oğlumuz var, son birkaç yıldır bana ve babasına (anlayamadığımız bir biçimde) saygısızlık ve hakaret ediyor. Ne yapacağımızı bilemiyoruz. Nasıl bir tutum sergilemeliyiz?’ ifadesiyle ne yapmaları gerektiği konusunda sıkıntı yaşayan aile, büroya müracaat etme gereği duymuştur. Tüm yıllara ait anne-babanın gence davranışları ile ilgili 22 soruda anne-babalar evlatlarının kıyafet, saç sakal, arkadaş vb. meselelerine fazla müdahil olmakta, ‘Eşim çocuğumuzun ismini verdi. Çocuk büyüdü ve beğenmeyip ismini değiştirdi. Babası bu durumu kabullenemedi ve konuşmuyorlar. Eşim bu konuda çok sert. Ne yapabilirim?’ örneğinde olduğu üzere bu durumda yaşadıkları sorunlarla baş etmede ne yapabileceklerini danışmaktadırlar. Bu duruma rahatsız olan gençler isyan etmekte isyanla başa çıkamayan anne-babalarda ne yapacaklarına karar verememenin etkisiyle bu sorunların aynı zamanda dini içerikli olduğu zannıyla bürolara başvurumaktadırlar. Kimlik bunalımının yaşandığı bu dönemde gençler, etraflarında olup bitenleri eleştirdikleri gibi kendi kararlarına saygı duyulması konusunda ısrarcı oldukları için anne-babayı karşılırlarına almayı göze alabilmektedirler. Bu durum iletişimin kopmasına ve arada olması gereken sevgi, saygı vb. duyguların gelişmesini engelleyebilmektedir. Anne-babalar da gençlerin kendi otoritelerine karşı çıkmalarının verdiği gerginlikle gençlere karşı daha acımasız eleştirilerde bulunarak olması gereken şefkat, empati, hoşgörü vb. duygularını yeterince verememektedirler. Anne-babalar gençlerin fiziksel, duygusal gelişim özelliklerini, dinimizin haram-helal çizgisinde gençlere müsaade ettiği alanları bilirlerse iletişim kazaları en aza indirgenebilecektir. Kur’an kurslarında yetişkin eğitiminde ailelere ‘İslam’da davranış usul ve yöntemleri’ başlığında dersler verilebileceği gibi vaaz ve hutbelerde bilgilendirici konuşmalar yapılması toplumsal bilinci oluşturmada katkı sağlayabilir.

4.1.5.2.2. Gençlerin Sosyal Hayatı

Tablo 42.İnanç/ibadet

İnanç-İbadet	2015	2018	2020
Tesettür	1	1	1
Namaz	0	1	5
Küpe	0	0	2

İbadetlerden namaza alıştırma ve namazda devamlılığı sağlamada yaşanan sıkıntılar dile getirilmektedir. Tesettür konusu güncelliğini korurken özellikle son yıllarda erkek çocukların küpe takması, yırtık pantolon giymesini aileler tepkiyle karşılamaktadır. Aileler bu durumu arkadaş etkisiyle olan özentisi olarak niteleyerek ‘Oğlum iyi namazlarını kılıp dinini yaşamaya çalışıyor. Fakat arkadaş çevresinin etkisi ile küpe takıp yırtık pantolon giymeye başladı. Ailesi olarak tedirginlik yaşıyoruz. Ne yapmalıyız?’ sorusunda olduğu üzere tedirginlik yaşamaktadırlar. ‘Oğlum üniversiteyi bitirip eve döndü. Ortamın etkisiyle mi bilmiyorum ama küpe takmış. Çok güzel ahlaklı bir genç. Onu incitecek sözler söylemek istemiyorum. Ama küpe takmasına anlam veremiyorum. Ona nasıl yaklaşmalıyım?’ sorusu 2020’de ailelerin çözüm aradıkları ne yapmaları gerektiğini bilemedikleri bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tunç, erkek çocukların küpe takması ile ilgili 200 kişi ile yaptığı çalışmasında küpe takan (25 erkek) erkeklerin çoğunlukla lise ve lisans üstü eğitime sahip olduklarını, büyükşehirlerde yaşadıklarını, 10 yıldan daha az sürede küpe taktıkları vb. küpe takan erkeklerin demografik özelliklerine değindikten sonra anne-babanın tutumlarını değerlendirmiştir. Ekonomik durumu ve eğitim düzeyi yüksek olan ailelerde anne-babaların daha müdahale etmedikleri, hoşgörü ile yaklaştıkları ancak tersi durumdaki ailelerde başta baba olmak üzere daha sert tepkilerin gösterildiğini ifade etmiştir. Tunç araştırmasında anne babasının eğitim düzeyi ortaokul ve lise düzeyinde ve ekonomik durumu orta seviyede bir ailenin çocuğu olan katılımcıdan birinin ‘Babam beni küpeli gördüğü ilk gece pijamalarımın evden kovdu, o geceyi dışarıda geçirdim. Daha sonra giderek sindirmeye başladı’ ifadesine yer vererek katılımcının yaşadığı süreci anlatmıştır. İlk etapta bazı olumsuzlukların yaşanmasıyla birlikte giderek ailelerin bu durumu hoşgörüyle karşılayıp kabul ettiğini verilen ifadeler arasından tespit etmiştir. Aynı araştırmada ‘Küpenize karşı çıkanlar genellikle kültürel açıdan mı dinî açıdan mı karşı çıkıyorlar?’ sorusundan elde edilen bulgulara göre, erkeklerin küpe takmasına büyük

oranda kültürel açıdan karşı çıkılmış dinî açıdan karşı çıkanların bu fikrini herhangi dinî bir delile dayandırmadan gelişigüzel dine aykırı olduğunu söylediklerini verilen ifadelerinden tespit ettiğini ifade etmiştir (Tunç, 2014).

4.1.5.2.3. Kız-Erkek Arkadaşlığı

Sosyal bir varlık olan insanın, hayatı boyunca yaşadığı ilişki biçimlerinden birisi arkadaşlıktır. Arkadaşlık karşı cins ile duygusal birliktelik yönüyle arkadaşlık ve karşı cins ile kurulan normal arkadaşlık başlıklarında değerlendirilebilir. Çevik'in arkadaş ilişkileri konulu 532 lise son öğrencisi ile yaptığı çalışmada öğrencilerin büyük bir bölümünün %88,3 karşı cinsten arkadaşı vardır. Sadece %11,7'lik bir bölümün karşı cinsten arkadaşının olmadığı görülmüştür. Karşı cinsten romantik bir ilişkisinin olmadığını belirten (%64,1) öğrencilerin oranı, böyle bir arkadaşlığı olduğunu belirtenlerden (%35,9) daha yüksektir. Öğrencilerin yarısından fazlası (%59,4) ailelerinin arkadaşlık ilişkilerine müdahale ettiğini %40,6'sı ise böyle bir müdahalenin olmadığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin ailelerinin arkadaşlık ilişkilerine müdahalesi konusundaki görüşlerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini anlamak için yapılan kay kare analizi sonucunda ise böyle bir farkın olmadığı ($X^2 = 1.31$, $Sd=1$, $P>0.05$) ortaya çıkmıştır. Ancak erkeklere göre kızların yüzdeliklerinin daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Arkadaşlık ilişkilerine en çok müdahale eden aile bireyinin ise anne (%52,2) sonra baba (%23,4) olduğu görülmüştür. Anne-babanın en çok karşı çıktıkları konu %60 ile karşı cins ile duygusal ilişkidir (Çevik, 2007). Gençlerle ailelerin iletişim problemi yaşadığı bir diğer konu, kız-erkek arkadaşlığı meselesi, 5 soruyla kartekslere yansımıştır. 'Kızım on birinci sınıfta okuyor ateist bir erkek arkadaşı var. Onun dediğinden başka hiçbir söz dinlemiyor. Gece geç vakte kadar evlerine gidip kalıyor. Kızımı yalnız büyütüyorum, nasıl davranmalıyım?', 'Eşimden boşandım iki çocuğum var. Lise üçüncü sınıftaki oğlumla sorun yaşıyoruz. Okuluyla ve dersleriyle ilgilenmiyor. Sanırım kız arkadaşı var ve elinden telefon hiç düşmüyor. Ben asgari ücret mukabili çalışıyorum. Maddi olarak da yetemiyorum. Bu aşamada ne tavsiye edersiniz?' sorularında anneler, evlatlarının karşı cinsle kurduğu yakınlıktan duydukları sıkıntıyı dile getirmişlerdir. Esasen geleneksel toplumlarda karşı cinsle duygusal birliktelik yaşama çoğunlukla evlilik niyetiyle gerçekleştirilir. Onun dışında karşı tarafla normal kız erkek arkadaşlığı pek hoş karşılanmaz. Karşı cinsle ya kardeş veya eş olarak iletişim kurmak geleneksel toplumların genel düşüncesidir. Ahlak, edep, namus, şeref kavramları ekseninde değerlendirilen karşı

cins ile ilişki biçimi geleneksel toplumu ayakta tutan temel unsurlardan biridir. Modern toplumlarda ise karşı cins arkadaşlığı son derece normaldir ve hatta gereklidir. Arkadaşlıkta cinsiyet ayrımına gidilmez. Bu ayrımın vurgulanması da hoş karşılanmaz. Duygusal birliktelikler “flört” adı altında meşrulaştırılmıştır. Flörtün yani karşı cinsle yaşanan duygusal birlikteliğin cinsel birlikteliklerle beraber yaşanması da olağandır. Bu birlikteliğin de illa evliliğe taşınması gerekmez (Koç, 2011). Çevik ve Koç’un çalışmalarından ve kartekslere yansıyan sorulardan hareketle toplumumuzda geleneksel yapı varlığını korurken ve aileler bu yapıyı korumaya gayret gösterirken gençler daha çok modern toplumun arkadaş algısını benimseme yoluna gitmişlerdir. Bu durum toplumda geleneksel-modern çatışmasına yol açarken ailelerde de anne-baba ve genç arasında iletişim kopukluğuna sebep olmuştur diyebiliriz. Gençlik döneminde karşı cinsle arkadaş ilişkilerine dinimizin koyduğu sınırlar çerçevesinde hareket edildiğinde aslında var olan bu sorunlar azalacaktır kanaatindeyiz. Bunun içinde çözüm olarak, psikolojik danışmanlar ya da alan uzmanları tarafından aile ve öğretmenlere “ergenlik döneminde arkadaş ilişkileri” konulu seminerlerin sayısının artırılarak verilmesi tavsiye edilebilir.

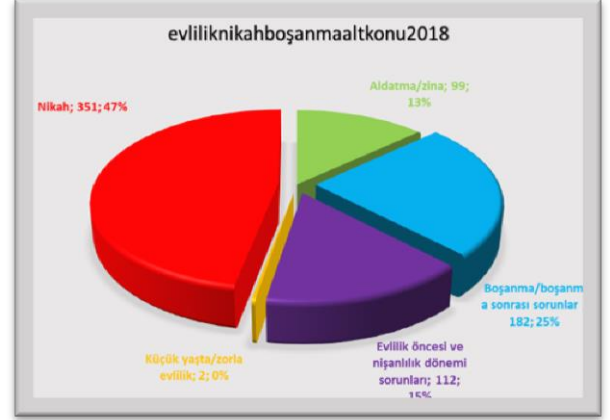
4.1.6. Evlilik-Nikah-Boşanma

Toplumun en küçük birimini oluşturan ve en dar manada karı-kocadan meydana gelen aile, toplumsal yapının en önemli parçalarından biri; hatta ilk başta gelenidir. Aile insanın doğup içinde büyüdüğü, dünyayı tanıdığı, ilk eğitimini aldığı, en küçük sosyal yapı olmasına rağmen toplumda gördüğü işlev açısından büyük öneme sahiptir (Kahveci, 2017). Ailenin başlangıcı nikah yoluyla kadın erkek birlikteliği ile başlar. İslam dini ayet ve hadislerle aile kurulmasını teşvik etmiştir. Hz. Peygamber’in, imkân olup evlenmeyenlerin sünnetine aykırı davranmış olacakları şeklindeki ifadesi (Buhari, Nikah,1) ve Kur’an-ı Kerim’in evlenmeye imkân bulamayanlara toplumsal destek sağlanması yönündeki talebi (Nur 24/32) bu kuruma verilen değeri gösterir. Evlilik kalıcı beraberlik esası üzerine kurulur. Bunun temini için evlenmek isteyen kız ve erkeğin nikah öncesinde birbirlerini tanımaları için mahremiyet kuralları çerçevesinde görüşüp konuşmaları, nişanlılık, eşler arası denklik, aile büyüklerinin tecrübesinden yararlanma gibi tedbirler öngörülmüştür (Köse, 2016). İslam’da nikahın şahitler huzurunda kıyılmasına, herkese duyurulmasına (aleniyete) önem verilmiş ve evliliğin bu yolla toplum tarafından benimsenmesi sağlanmıştır. Hz. Peygamber ‘nikahın meşru ölçüler içinde eğlence, israfa kaçmaksızın ziyafet, nikahın mescitlerde kıyılması’ hususlarında önemle durmuştur (İbn Mace,

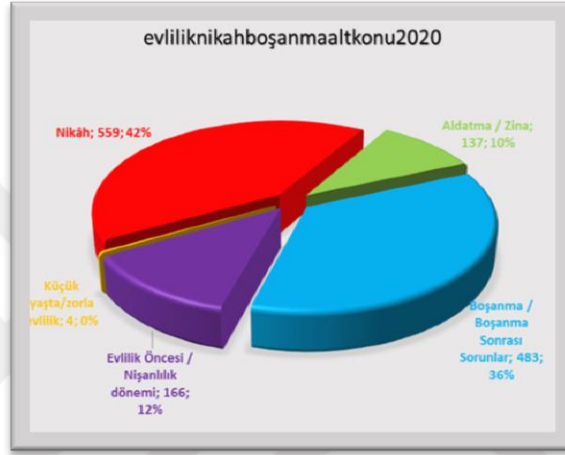
"Nikah", 20). Kur'an-ı Kerim erkeklere, kadınlarla iyi geçinmeyi tavsiye eder (Nisa 4/19). Eşler arasında anlaşmazlık olduğunda sabır ve hoşgörüyü öğütler (Nisa 4/19-34). Geçimsizlik durumlarında ise topluma hakemler vasıtasıyla eşlerin arasını bulma görevi yükler (Nisa 4/35). Birlikteliğin katlanılamaz hal aldığı durumlarda ise Allah katında sevimsiz bir yol olmakla birlikte (Ebu Davut, Talak3) karşılıklı olarak haklara saygı göstermek şartıyla güzellikle ayrılmaya boşanmaya izin verir (Bakara 2/ 229-230; Talak 65/ 1-2, 6-7). Evliliğin her aşamasında eşlerin yaşadıkları sorunlara çözüm bulmada müracaat ettikleri ortak referans kaynaklarından biri dindir. Çünkü din inanan insanlar için daima maddî ve manevî huzur, mutluluk kaynağı olmuştur. Dinî rehberlik ve manevi danışmanlığın ortaya çıkmasıyla dini, referans alan insanların birçoğu ailevi sorunlarını bu alanda yetkili olarak gördükleri dini danışmanlara müracaat etmek ve aldıkları cevaplar doğrultusunda yaşadıkları problemlerini çözme yoluna gitmektedirler. Günümüzde ADRB bu alanda hizmet veren önemli kurumlardan birisidir. ADRB'ye gelen soru çeşidi çok farklı olmakla birlikte gelen soruların büyük çoğunluğu evlilik-nikah-boşanma konularıyla ilgilidir. Tüm sorular içerisinde en fazla bu konularla ilgili soru gelmesinin nedenleri arasında yeni bir yuva kurmada yaşanan problemler, dini nikah-resmi nikah ikilemi, ailede yaşanan olumsuzlukların giderilmesi, problemlerin çözümü için yollar arama çabası ve yolunda gitmeyen birlikteliklerin sonlandırılma isteği sayılabilir. Bu başlık bize yuvanın kurulmasından sonlandırılmasına varıncaya kadar birçok problem yaşanmasının olağan bir süreç olduğunu göstermektedir. Burada dikkati çeken husus, yaşanan problemlerin ADRB'ye getirilmesi ve çözümün burada ve dini referanslarla aranıyor olmasıdır.

Grafik 91.2015 Evlilik nikah boşanma alt konu

Grafik 92.2018 Evlilik nikah boşanma alt konu

Grafik 93. 2020 Evlilik boşanma nikah boşanma alt konu

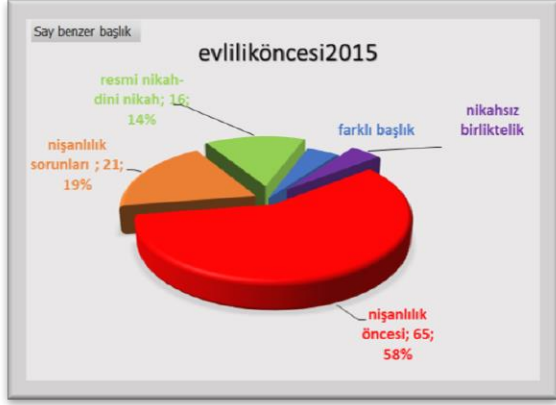
Bu başlık altında evlilik öncesi/nişanlılık dönemi, nikah, boşanma/boşanma sonrası sorunlar, aldatma/zina, küçük yaşta zorla evlilik konuları bulunmaktadır. 2015'te 1148, 2018'de 746, 2020'de ise 1349 soru yer almaktadır. Soruların yıllara göre demografik özelliklerine baktığımızda 2015'teki 1148 sorunun %85'ini kadınlar, %15'ini erkekler sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin, %43'ü 25-40, %19'u 41-60, %12'si 19-24 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin %14'ü lise, %11'i ilkokul, %15'i üniversite mezunudur. Meslek durumu belirtilenlerin %25 ev hanımı, %12 memurdur. Medeni durumu belirtilenlerin %59'u evli %18'i bekar %11'i boşanmıştır. Sorular %83 telefonla, %17 yüz yüze sorulmuştur. 2018'de 746 sorunun %90'ı kadınlar tarafından sorulmuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %45'i 25-40, %15'i 41-60, %8'i ise 19-24 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin %21'i lise, %6'sı ilkokul, %11'i üniversite mezunudur. Meslek bilgileri verilenlerin %25'i ev hanımı, %10'u memurdur. Medeni durumu belirtilenlerin %51'i evli, %14'ü bekardır. Sorulardan %67'si telefonla %33'ü yüz yüze

sorulmuştur. 2020’de 1349 sorunun %87’sini kadınlar, %13’ünü erkekler sormuştur. Yaş durumu belirtilenlerin %24’ü 25-40, %13’ü 41-60, %4’ü 19-24 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin %10’u lise, %5’i ilkokul %7’si üniversite mezunudur. Meslek bilgisi paylaşılanların %16’sı ev hanımı, %4’ü memurdur. Medeni durumu belirtilenlerin %36’sı evli, %7’si bekar, %3’ü duludur. Soruların %78’i telefonla %21’i yüz yüze sorulmuştur. Her üç yılın demografik değerlerini karşılaştırdığımızda soruların büyük çoğunluğu kadınlardan gelmekle birlikte diğer konulara kıyasla evlilik-nikah-boşanma sorularında erkeklerden gelen soru sayısında artış olduğu görülmektedir. Bu durum nikahın erkeklerin yetkisinde olmasından kaynaklanıyor olabilir. Nitekim boşanma lafızları, nikâhın durumu vb. başlıklarda erkekler diğer başlıklara göre daha fazla soru sormuşlardır. Soruların içeriğinde erkekler çoğunlukla boşama ifadeleri kullanmışlar, sonrasında pişmanlık gösterip tekrar dönmek istediklerinde nikahın akıbetini öğrenmek istemişlerdir. Bu durum erkeklerin boşanma yetkisinin sadece kendi ellerinde olduğu bilgisi dışında çok fazla bilgiye vakıf olmadıklarının göstergesi olarak kabul edilebilir. Her üç yılda soruların büyük çoğunluğu 25-40 yaş aralığında sonrasında 41-60 yaş aralığından gelmiştir. Az da olsa 19-24 yaş aralığında soru gelmesine rağmen 61 yaş ve yukarisından çok daha az soru gelmiştir. 19-24 yaş soruları daha çok nişanlılık dönemine ait soruları içerirken 24-60 yaş aralığı evlilik, nikâh, aldatma, boşanma sorularında yoğunluk görülürken 61 yaş ve yukarisında daha çok nikah, aldatma ve boşanma sonrası yaşanan problemler sorulmuştur. Bu durum soruların içeriği farklılaşmakla birlikte her yaş grubunun benzer süreçlerde benzer durumlarla karşılaştığının göstergesidir. Bu bize her yaş grubunda benzer problemlerin olabileceği bilgisinden hareketle o yaş grubunun özellikleri, sorunları, tutum ve davranışlarını kategorize etmeye ve o yönde ortak danışmanlık becerileri geliştirmeye katkı sağlayacaktır. Eğitim durumlarını karşılaştırdığımızda üniversite mezunları daha çok evlilik öncesi ve nişanlılık dönemi sorularını yöneltirken, lise mezunları aldatma ve boşanma sorularını, ilkokul mezunları ise daha çok boşanma ve boşanma sonrası ile ilgili sorular yöneltmişlerdir. Bu durum genç ve üniversite mezunu bireylerin evlilik öncesi konuları daha fazla danışma gereği duyma bilincinde olduklarını göstermektedir. İlkokul mezunlarının ise daha çok boşanma sonrası sorulara yoğunlaşmasının temelinde ekonomik sıkıntı ve nafaka problemlerinden kaynaklı olabilmektedir. Bu durumda danışman gelen soruyu cevaplandırırken danışanın yaş, cinsiyet, eğitim vb. özelliklerini dikkate almalıdır. Evlilik-nikah-boşanma başlığında tüm yıllarda nikah konusunda soruların çoğunlukta olduğu görülmektedir. 2020’de boşanma ve boşanma sonrası sorunlar başlığında gelen

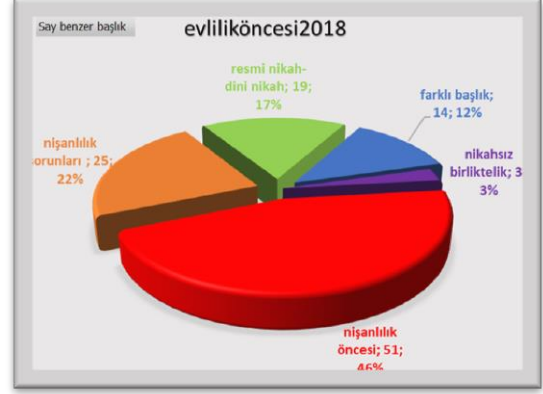
soru sayısında artış gözlemlenmektedir. Bu durum boşanma ve sonrası vakalarda artış olduğunu göstermektedir.

4.1.6.1. Evlilik Öncesi ve Nişanlılık Dönemi

Evlilik, toplumun geleceğine yön veren en önemli ilişki kurumudur. Evlilik sadece yasalarla ve sözleşmelerle yönetilecek bir birliktelik olmayıp biyolojik, psikolojik, toplumsal yönlerinin yanı sıra manevi yönü de olan bir kurumdur (Cüceloğlu, 2017). Evlilik öncesi ilişkiler dönemi birbirini tanımayan iki bireyin evlilik kararı alabilmesi için birbirlerini tanıdıkları ve gerekli sevgi bağını kuracakları dönemdir. Evlilik öncesinde yürütülen arkadaşlık, sözlülük ve nişanlılık bu gerçeği yerine getirme amacına yöneliktir (Çapık vd., 2015). Evlilik öncesi sürecin toplum nazarında meşruiyet kazanması söz ve nişan törenleridir. Bu dönemler aynı zamanda çiftler için geçiş ve uyum dönemidir. Evlilikte ortaya çıkabilecek problemlerin anlaşılması ve aşıp aşılmayacağının değerlendirilmesi bu dönemlerdedir. Bu süreçler eşlerin birbirini tanımaktan ziyade evlilik kararının test edildiği bir dönemdir ve süresi kişilerin durumuna göre değişmektedir. Bu sürenin uzun olması daha fazla sorun yaşama riskini arttırmakla birlikte çiftleri de yıpratabilmektedir. Çünkü bu dönem dış etkiye açık zayıf bir dönemdir (Gültekin-Parlar, 2019). Evlilik öncesinde tarafların birbirlerini tanıma ve nişanlanma döneminde birçok problemin çıkması muhtemeldir. Evlilik öncesinde bazı bireyler yaşadıkları problemlerin çözümünde ADRB'lere yüz yüze veya telefonla müracaat etmişlerdir. Evlilik-nikah-boşanma başlığında evlilik öncesi ve nişanlılık dönemi sorunlarının tüm başlıklara oranı 2015'te %10 (112 soru), 2018'de %15 (112 soru), 2020'de %12 (166 soru)'dir. Bu başlıkta toplam 390 soru ile tarafların evlilik öncesinde yaşadığı problemler ele alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Grafik 94.2015 Evlilik öncesi

Grafik 95.2018 Evlilik öncesi

Grafik 96.2020 Evlilik öncesi

Her üç yılda en fazla problemin, tarafların henüz tanışma aşamasında nişanlılık öncesi olarak isimlendirdiğimiz arkadaşlık sürecinde (%45) yaşandığı görülmektedir. Arkadaşlık dönemi henüz tarafların birbirini yeni tanımaya başladığı dönem olduğu için bu dönemde bencil davranışlar ve ilişkiyi sonlandırma cesareti ilerleyen süreçlere göre daha kolaydır. Tarafların nişanlanmasıyla sorunlar kısmen azalmış olsa da (%16) birtakım problemlerin süregeldiğini görülmektedir. Evlilik öncesi dönemde her üç yılda resmi nikah-dini nikah sorularının oranı %27'dir. Nikahsız birlikteliklerden doğan sıkıntılar da bir başka sorunu oluşturmaktadır. Sihir-büyü-fal, batıl inanç vb. farklı başlıklarda sorular kartekslere yansımıştır.

4.1.6.1.1. Nişanlılık Öncesi

Tablo 43.Nişanlılık öncesi

Nişanlılık Öncesi	2015	2018	2020
Ailenin müdahalesi	18	12	14
Farklı din- mezhep-düşünce	13	10	12
Evlenmeyi düşünüyorum	3	8	7
Dua talebi	5	6	2
Evlenmeyi düşünmüyorum	1	4	3
Adayda olumsuz davranışlar	3	1	1
İbadet/sosyal durumlar	3	1	3
İletişim	0	1	7

2015'te 112 evlilik öncesi ve nişanlılık dönemi sorularından %58'i (65 soru), 2018'de 112 sorunun %46'sı (51), 2020'de %45'i (74 soru) nişanlılık öncesi sorularıdır. Soruların içeriğine baktığımızda evlenmek isteyen bireylerin tanışma öncesi ve tanışma sürecinde yaşadıkları sorunlar dile getirilmektedir. Geleneksel toplumlarda eş seçimi ve evlilikte ailenin ve akrabaların etkisi belirgindir. TÜİK'in 2021 verilerine göre eş seçimi nasıl yaptıkları incelendiğinde, evliliklerin %46,1'i görücü usulü ve kendi rızasıyla, %34,9'u kendi kararı ve ailesinin rızasıyla, %10,7'si görücü usulü ve kendi görüşü sorulmadan aile kararıyla, %5,3'ü kaçma/kaçırılma ve %2,7'si kendi kararı ve ailesinin rızası dışında gerçekleştiği ifade edilmektedir (TÜİK, 2021). TÜİK sonuçlarının eş seçimi konusunda ailelerin rızasının alınması, bu aşamada çocuklarına yol göstermede etkin olmaları bürolara gelen sorularla örtüşmektedir. Tablo 43'te görüldüğü üzere en fazla soru, tanışma sürecinde ailelerin müdahalesini oluşturmaktadır. 2015'te 18 soru, 2018'de 12 soru, 2020'de 14 soru görüşme aşamasında ailenin müdahalesi hakkındadır. 'Görme engelli 35 yaşında bekar bayanım. Evlilik için taliplerim oluyor ama iş tam olmak üzereyken bozuluyor. Çoğu zaman da ailem engel oluyor. Kısmetimin kapalı olduğunu düşünüyorum. Neden evlenemiyorum?', 'Kızımın evlenmeyi düşündüğü gençle evlenmesini ben istemiyorum. İstiharede de iyi şeyler gören yok ne yapalım?', 'Üniversitede bir erkek arkadaşım var. Ama okulu bırakmayı düşünüyor. Ailem onunla evlenmeme bu nedenle karşı çıkıyor. Ben çalışmaya başlayacağım. Ne yapmalıyım?' sorularında görüldüğü üzere evlenme niyetinde olan bireyler ailelerin müdahalesi karşısında sıkıntı yaşamakta ve ne yapmalıyım şeklinde danışmaktadırlar. Eş seçiminde

anne-babanın etkisi nasıl olmalı sorusuna Tarhan, ‘Evlilik kararı üzerinde uzun boylu analizler yapıldıktan, konu ailece değerlendirildikten sonra alınmalıdır. Aileler bu süreçte çocuklarının yanında olmalı, ona yol göstermeli ama kararı çocuğun kendisine bırakmalıdır’ şeklinde görüş belirtmektedir (Tarhan, 2017).

2018’de 5 soruda ‘18 yaşındaki kızım, kendinden yaşça büyük evlenip boşanmış biriyle evlenmek istiyor ne yapsak vazgeçmedi ne yapmalıyız?’ sorusunda ifade edildiği gibi aileler daha önce evlenmiş bireyle çocuklarının evliliğe karşı çıkmışlardır. Ailelerin çocuklarının evliliğine karşı çıkma sebepleri arasında eş adayının yaşının büyük olması ve daha önce başından bir evlilik geçmiş olmasıdır. Eş seçiminde adayların aradıkları özellikleri ifade eden üniversite son sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada ‘daha önceden başından evlilik geçmiş biriyle evlenir misiniz?’ sorusuna erkek öğrencilerin %47’si, kız öğrencilerin %30’u ‘hayır evlenmem’ cevabını vermiştir. ‘Başından evlilik geçmiş biriyle evlenebilirim’ diyen erkek öğrenci oranı %24,8’dir. Erkeklerin bu konuda kızlara göre olumsuz baktığı söylenebilir (Türkarslan-Yurtkuran, 2007). Gençlerin çoğunluğunun aileleri ile aynı görüşte olmasına rağmen, bürolara aileleri ile aynı görüşte olmayan bireylerin başvuruda bulunduklarını söyleyebiliriz. Yanı sıra kartekslerde ailelerin istememesine rağmen daha önceden evlilik yapmış biriyle evlenmek isteyen gençlerin kız olması yukarıdaki araştırmanın sonuçları ile uyumludur. Evlilik öncesi ve nişanlılık döneminde en fazla sorulan sorulardan bir diğeri karma evlilikler konusudur. Karma evlilikler, farklı sınıf, etnik veya kültür gruplarına mensup kişilerin evliliğidir. İnançlar arası evlilikler hem dinler arası hem de aynı dinin mezhepleri arasında görülebilmektedir (User-Şimşek, 2016). Bu tip evliliklere, sıklıkla bu iki kişinin üyesi oldukları aile ve toplumsal cemiyyetlerce diğer evliliklere göre daha olumsuz bir gözle bakılmaktadır. Karma evlilikler modern toplumda önemli bir sosyolojik olgudur. Farklı kültürel, ulusal, ırksal etnik ya da dinsel alt gruplardan gelen iki insan arasında yapılan karma evlilik bu özelliğinden dolayı kültürel, ekonomik, inançsal ve eğitimsel olmak üzere bazı sorunlar taşımaktadır (Güngör, 2016). Bürolara eş seçimi konusunda hem farklı mezhepten olan bireylerin evliliği hem de farklı dinlerden olan bireylerin evliliği ile ilgili sorular yöneltilmektedir. Konu ile ilgili kartekslerin dağılımına baktığımızda 2015’te farklı din-mezhep-düşünce başlığında 13 sorudan 9’unda alevi inancına sahip bir kimse ile evlenmenin caiz olup olmadığı sorulmaktadır. 1 soru çingene ile evlilik, 1 soru inançsız genç ile evlilik, 1 soru farklı mezhepten olan kişi ile evlilik, 1 soru da Hristiyan erkek ile

evlilik konusunda evlenmenin caiz olup olmadığı ile ilgilidir. Farklı din-mezhep-düşünce başlığında Alevi-Sünni evliliği sık sorulan sorular arasında yer alırken, ehli kitap arasındaki evlilik sorusu normal karşılanırken 41-60 yaş aralığında kadın danışanın ‘İnançsız biri ile evlenmek caiz midir?’ sorusu yeni diyebileceğimiz bir soru çeşididir. Kadın danışanın sorduğu farklı mezhepten biri ile evlilik ‘Kız kardeşim Şafii ile evlenmek istiyor. Bu dinen uygun mudur?’ sorusu günümüzde çok sorulmayan bir soru çeşidi olarak kartekslerde yerini almıştır.

2018’de farklı din-mezhep-düşünce başlığında gelen 10 soruda ailelerin 8’i Alevi ile evliliği sorgularken 1’i deist ile 1’i Caferi ile evliliğin caiz olup olmayacağını sormuştur. 2020’de 12 soruda ailelerin 8’i Alevi ile evlilik, 1’i deist ile 1’i Şii ile evlilik 1 Hristiyan kadın ile evlilik, 1 Hristiyan erkek ile evliliğin caiz olup olmayacağını sormuştur. Ülkemizde aynı dinin farklı mezhepleri başlığında en fazla Alevi-Sünni evliliği sorulmaktadır. Burada dikkati çeken bir husus mezhep farklılığı ile ilgili soruların çoğunluğunun aileler tarafından sorulmasıdır. ‘Yirmi üç yaşındaki kızım Alevi bir gençle evlenmek istiyor. Babası asla razı olmam, evlenirse evlatlıktan reddederim? diyor. Kızıma biz Sünni’yiz senin nikahın kabul olmaz? dedim. Doğru mu söyledim? ’, ‘Ciddi niyetlerle görüştüğüm gencin soyunda bazı Çingeneler varmış. Babam bunu öğrenince çok tepki verdi ve çingenelerle evlenilmez. Hiçbir şekilde kabul etmiyorum? dedi. Ne yapmalıyım?’ sorularında olduğu gibi evlenmeyi düşünen bireylerin aileleri tarafından sorulmuştur. Az da olsa bazı danışanlar ‘Alevi bir kızla 2 yıldır birlikteyim. Evlenmeyi düşünüyorum. Annem şiddetle karşı çıkıyor. Ama ben kararlıyım. Doğru mu yapıyorum?’ sorusunda görüldüğü üzere farklı mezhepten birisi ile evlenme isteğinin doğru olup olmadığını kendisi öğrenmek istemektedir. Gençlerin aynı din mensubu olup farklı mezheplerde olanların evliliği konusunda ne düşündüklerini sorguladığımızda konu ile ilgili yapılan araştırmada gençlere ‘Evlenecek adayların aynı mezhepten olması sizin için önemli mi?’ sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin %52’si için evlenilecek eşin aynı mezhepten olması önemli değilken %47,6’sı için önemlidir. Eşin aynı mezhepten olması kız öğrenciler arasında erkek öğrencilere oranla daha önemli görülmektedir (Türkarşlan-Yurtkuran, 2007). Dinimizde farklı mezheplerden olmak, evlenme engeli olarak görülmezken toplumsal yapımızın, geleneksel dindarlığımızın etkisiyle bazı yanlış uygulamalar yapılabilmekte neticesinde birçok insanımız bu engele takılarak bir sürü sorun yaşayabilmektedir.

Kartekslerde farklı dinlerde olan bireylerle evlilik başlığında özellikle Hristiyan aday ile evlilik sorulmaktadır. Genel durumu değerlendirmede TÜİK'in yabancı evlilik istatistikleri ile ADRB'ye gelen soruları karşılaştırabiliriz. TÜİK verilerine göre yabancı gelin ve damat sayılarında artış olduğu gözlemlenmektedir. Verilere göre en fazla yabancı damat aldığımız ülke Almanya'dır. 2021'de Avusturyalı damatlar ise yüzde 5,5 oranındadır. (TÜİK, 2021). TÜİK verileri ile ADRB'ye gelen sorular arasında paralellik gözlemlenmektedir. Yabancı gelin ve damat sayısında yıllara göre artışın yanı sıra özellikle Müslüman kadınların farklı dinlerde olan erkeklerle evlenme istekleri 'Neden kadınlar Müslüman olmayan erkekler ile evlenemez' sorusunu gündeme getirmektedir. Konu ile alakalı hüküm İslam Aile Hukuku'nda belirtilmesine rağmen sorunun güncel bir hal almasından sonra 'Müslüman bayanın ehl-i kitapla evliliği sorunu' ilgili hükmü tekrar değerlendirmek için DİB tarafından gerçekleştirilen Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı I'de (2002) gündeme gelmiş, aynı konu tekrar Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı II'de (2007) Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı VI'da (2013) değerlendirilmiştir. 2013'te 2002 tarihli Kurul Kararına atıfta bulunularak 'Gayrimüslim erkekle evliliğin dini açıdan (inanç, ibadet, helal-haram vs. konuları), evlenen kadın ve doğacak çocukları üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı kaçınılmazdır. Diğer taraftan toplumsal dokunun korunması ve devamı için aile yapısının ve neslin korunması önemli bir yer tutmaktadır. Buradan hareketle, günümüze kadar İslam bilginleri arasında Müslüman kadınların gayrimüslim erkeklerle evlenemeyecekleri konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olmamış, aksine bu konuda bir bakıma icma oluşmuştur' denilmektedir (Dalgın, 2005). Her ne kadar alınan karar net olsa da gündelik hayatta bu konuda sıkıntıların devam etmesi, Müslüman olmayan damatlarla evlilik konusunu modern çağın bir sorunsalı olarak gündemde tutmaya devam edecek gibi görünmektedir. Sekülerleşmenin, küreselleşmenin kaçınılmaz sonucu olarak Müslüman kızlar yabancı damat adaylarıyla sosyal medya, yurtdışında okuma imkanlarının fazla olması vb. aynı ortamda daha fazla vakit geçirdiklerinden konunun değerlendirilmesinde dini yaşamalarındaki hassasiyetlerinin farklı olmasının da etkisiyle dini hükmü çok bağlayıcı bulmayabiliyorlar. Burada genç kızlar yabancı damat ile dinen evlenme yasağını ya görmezden geliyor ya da dini boyutunun bazı çevreler tarafından dile getirilen yorumlarıyla hareket edebiliyorlar. Böyle bir tutumun gelişmesinde Hüseyin Atay, Süleyman Ateş gibi bilginlerin, Müslüman kadınların Müslüman olmayan damatlarla evlenebilecekleri biçimindeki yorumlarının da etkili olduğu ileri sürülebilir (Bulut, 2007). Acar makalesinde Atay'ın meseleyi 'Müslüman

kadınların ehl-i kitap erkekleriyle evlenmelerini yasaklayan bir ayetin olmadığını müçtehitlerin içtihatlarına ve zamanın şartlarına göre verilmiş sosyal bir hüküm olduğu ‘şeklinde değerlendirdiğini, Öztürk’ün ise ‘günümüzde çoğu kez ehl-i kitap kadınlarla evlenen erkeklerin heder olup gittiğini, ehl-i kitap erkeklerle evlenen kadınların ise hem kendilerini korumakta hem de doğacak çocukların İslâm’a ısındırılmasında birinci derecede rol oynadığını ve bu durumun benliğini yitirme veya doğacak çocuklara etki edip etmeme, bir cinsiyet meselesi değil, bir iman kültür ve kişilik meselesi olduğu’ yorumunda bulunduğunu ifade etmiştir (Acar, 2002). Küreselleşmenin sonucu benzer toplum yapılarının ortaya çıkışı, kitle iletişim imkanlarının artması, uluslararası iş gücünün hareketliliği, daha önce nadiren görülen evlilik şekillerini gündeme getirdi. Bu bağlamda dünyada farklı etnik ve dinsel kesimlerin evlilikleri gittikçe artan bir fenomen haline geldi (Güngör, 2016). Bu bağlamda karma evliliğin bir türü olan farklı dini inanışları olan bireylerin evlilikleri ile ilgili sorular da kartekslerde yerini almıştır. Mesela ‘28 yaşında bir kızım var. Hristiyan birini sevdi ve onunla evlenmek istiyor. Ne yapmalıyım?’ ve ‘Yeni Zelenda’da yaşıyorum. Türkiye’ye yıllık izinlerimde geliyorum. Henüz bekarım ve evlenmeyi düşünüyorum. Yeni Zelenda’da Hristiyan olan bir gençle tanıştım. Çok iyi bir insan, diğer akranları gibi değil. Ahlakı çok hoşuma gitti. Evlenmeye karar verdik. Bu genç Müslüman olmakta istiyor. Ancak bunun için bir süreç gerekli. Annem bana onunla evlenmemem hususunda baskı yapıyor. Ben, evleneceğim genç, Müslüman olacak desem de çevre baskısından çok çekiniyor. Annem, sen Müslüman bir bayansın, Hristiyan bir erkekle evlenemezsin diyor. Ama ben o genci çok sevdim. Huylarımız çok uyuyor. Rahat anlaşıyoruz. Müslüman da olacak. Annemi nasıl ikna edebilirim?’, ‘Oğlum 27 yaşında müfettiş. Ukraynalı bir kız ile tanıştı ve onunla evlenmeye karar verdi. Ben oğlumun bu evliliği yapmasını istemiyorum. Çünkü kız Hristiyan. Oğluma ben hiçbir şekilde Müslüman olmam demiş. İleride bunların ayrılmasından endişe ediyorum. Hele bir de çocukları olursa iş daha farklı neticelere varabilir. Bu durum yüzünden eşimle geceleri uyuyamaz olduk. Ne yapabilirim?’, ‘Kadın kocasından boşanmış. Oğlu Amerika’da okumuş. Orada Hristiyan bir kızla evlenmek istiyor. Dinimize göre kızı isteyebilir miyiz?’ sorularında görüldüğü üzere özellikle bir vesile ile yurtdışına giden gençlerimizde onları bekleyen ilişkileri tahmin etmek zor olmayacaktır. Bu durumdan rahatsızlık duyan kesim ise genellikle aileler olmaktadır. Güngör, karma evlilikler ile ilgili yaptığı çalışmasında ailelerin kız çocuklarının başka dinden kişilerle yapacağı evliliği %70,7, erkek çocuklarının başka dinden kişilerle yapacağı evliliği %43,3 oranında onaylamadığı

sonucuna ulaşmıştır (Güngör, 2016). Bu durum ailelerin erkek çocuklarının aksine kızların başka dinden biriyle evliliğine daha olumsuz baktıkları yanı sıra her iki cinsiyet için ciddi bir oranda böyle bir evliliğe karşı çıktıkları şeklinde yorumlanabilir.

Evlenmek isteyen gençlerin bu yönde bir kaygı taşıyıp taşımadıkları hususunu değerlendirmek için başka bir araştırmada üniversite gençlerine ‘evlenilecek eşin dini önemli mi?’ sorusunun bulgularına göre bir değerlendirme yapabiliriz. Araştırmada öğrencilerin %68,8’i evlenilecek eşin aynı dinden olmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Kız öğrenciler arasında evlenilecek eşin dini, erkek öğrencilere göre çok az bir farkla daha önemli görünmektedir. (Kızlar %70,62 erkekler %66,8). Köyden metropole doğru gidildikçe evlenilecek eşle aynı dinden olmanın önemi azalmıştır. Buradan evlenme konusunda evlenilecek eşin dinini, kızlar daha fazla önemsemiş olsa da neredeyse her üç kişiden biri başka dinden olan biriyle evlenmeyi sorun olarak görmediği anlaşılmıştır (Türkarıslan-Yurtkuran, 2007).

Nışanlılık öncesi sorularından bir diğeri, evlenmek isteyen gençlere halk arasında kısmet açma duası diyebileceğimiz duanın öğretilmesi isteğidir. 2015’te evlenme isteğii konusunda danışanlardan 5’i ‘Yirmi yaşındayım. Çevremde benden küçük olanlar evlendi. Ben evlenemedim. İsteyenlerim oluyor ama sıkıntılıyım. İsyen ettiğim zamanlar oluyor. Evlenmem için dua edin’, ‘Evlilik niyetiyle görüştüğüm bir genç vardı. Niyet ciddi olunca ailelerimizi de tanıştırmıştık. Fakat vazgeçtiğini söyledi ve yedi aydır görüşmüyorduk. Ben bu süreçte çok dua ettim ve bazı esmaları zikrederek evlenmek için Allah’tan yardım istedim. Bir hafta önce beni aradı ve unutamadığını ancak evlenmemizin bazı sakıncaları olacağını söyleyerek evlenmeyi düşünmediğini söyledi. Hem vazgeçemiyor hem de evlenme konusunda çekinceleri var. İkimiz de inançlı insanlarız ve ben onunla evlenmeyi çok istiyorum. Bana bunun için hangi duaları ve Esmâ-i Hüsnâ’dan hangi duaları okumamı önerirsiniz?’ sorularında görüldüğü üzere evlenmek isteyen genç veya ailesi hem dua talebinde bulunmuş hem de nasıl dua etmesi gerektiği konusunda yardım almak istemiştir. Danışanlardan 3’ü neden evlenemiyorum diyerek bu durumun kader olup olmadığını sorgulamaktadır. 2018’de ‘Evlenme çağında bir kızım var, kısmeti kapalı. Kısmetini açmak için bir dua var mı?’ sorusunda olduğu gibi dua talebinde bulunulmuştur. Neden evlenemiyorum sorusunun sayısında artış görülmektedir. 2020’de aynı şekilde neden evlenemiyorum sorusu yine çoğunluktadır. Kadere iman dinimizin emri olmakla birlikte burada bahsi geçen kader kelimesi toplumda ilk akla gelen anlamı ile ‘Allah’tan gelecekte

olacak olan olaylara önceden karar vermiş olmasıdır.’ Bu kavram zaman zaman ‘alinyazısı’ kelimesiyle de ifade edilir. Halkımızın kader inancının yanı sıra özellikle evlilik konularıyla ilgili olarak kısmet inancı şeklinde bir söylemi bulunmaktadır (Yılmaz, 2012). ADRB’ye gelen sorularda evlenmek istediği halde evlenemeyen bireyler, kısmetlerinin kapalı olduğunu ifade etmişlerdir. Kapalı olan kısmetlerinin açılması için kısmet açma duası istemektedirler. Halk arasında kısmetin kapalı olduğu şeklindeki söylentilerin dini ve ilmi temelini olmadığı (Salman, 2015) bilgisi, danışanlarla çeşitli platformlarda paylaşılmasına rağmen toplumda yaygın olan batıl inançların etkisiyle bu soruların varlığı devam etmektedir. Kadere iman konusunda bilgi ve anlayış eksikliğinin olması din eğitimi açısından üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. İnanç-ibadet başlığında gündemde olan ve öne çıkan hususlardan birisi de tesettür konusudur. ‘Sözlü olduğum kişiye ben evlenince örtünmeyi düşünüyorum dedim, o da kabul etmedi. Bunun için ben de ayrıldım. Doğru mu yaptım bilemiyorum.’, ‘Ben dini görevlerimi yerine getiriyorum ama başımı örtmüyorum. Nişanım, evlendikten sonra sorumluluğun kendisine geçeceğini söylüyor, gerçekten sorumluluk onda mı olacak?’, ‘Diş hekimiyim. Diş hekimi bir bayanla görüşüyorum. Öğrenciliğin son senesinde. Evlenmek istiyoruz. Ben namaza başladım, onu da başlattım. Düşündüm, tesettürün de önemli olduğuna karar verdim. Teklif ediyorum, razı edemiyorum. Nasıl bir tavır takınmalıyım?’ sorularında görüldüğü üzere evlenmeyi düşünen adayların önünde kadının tesettürü sorun oluşturmaktadır. Yapılan bir araştırmada katılımcılara ‘Size göre bir kadının giyim tarzında en belirleyici kural ne olmalıdır?’ sorusuna ‘kişinin kendi tercihi diyenlerin oranı %44, toplumun genel kabulleri diyenlerin oranı %27, din diyenlerin oranı ise %27,8 çıkmıştır. Kadınlar kişinin kendi tercihi cevabında öne çıkarken, erkekler din ve toplumun kabullerini daha çok dikkate almışlardır. Aynı araştırmada eşler arasında giyim tarzından kaynaklanan problemler %33,6 oranında çıkmıştır (Özkaya, 2010). Araştırma sonuçları ile ADRB’ye gelen soruların içeriğinde benzer durum söz konusudur diyebiliriz. Erkeklerin din ve toplumun etkisiyle kadınların giyim-kuşamına müdahale edebildikleri görülmektedir. 3 danışan nişanlılık öncesinde eş adayında olan olumsuz davranışlar nedeniyle ilişkilerini sorgulama gereği duyduklarını ifade etmişlerdir. 2020’de 7 soru görüşme aşamasında olan eş adaylarının iletişim problemleri yaşadıklarını ifade etmiştir. Konu ile ilgili olarak ailelerin taleplerine ve çevrenin etkisine rağmen evlenmek istemeyen gençlerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu durumu ifade eden başka bir araştırmada ‘Evlilik sizi korkutuyor mu?’ sorusuna gençlerin %52,2’si hayır cevabını verirken %38’i evet cevabını vermiştir. Aynı

araştırmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre evlilik korkusunun yüksek olduğu görülmüştür (Türkarslan-Yurtkuran, 2007). ADRB'ye gelen sorular içerisinde evlenmek istemediğini belirten 8 danışanın tamamı kadındır. 2018'de '26 yaşımdayım bekarım. İki ay önce bir akrabamız vesilesi ile biriyle tanıştık. Benimle evlenmek istiyor. Aileler tanıştı, ailemde bu konuya olumlu bakıyor. Fakat ben emin değilim. Aslında olumsuz hiçbir huyu yok iyi, dindar, üniversite mezunu çalışmayı seven biri. Fakat içim çok huzursuz. Nedenini bilemediğim bir sebepten dolayı onunla evlenmek istemiyorum. Fakat sonrasında pişman olmaktan korkuyorum' sorusuyla kadın danışan, damat adayında kendince istediği tüm vasıflar olmasına rağmen iç huzursuzluğu sebebiyle evliliğe sıcak bakmadığını ifade etmiştir. Yaşadığı kaygının birçok sebebi olabilir. Bunlardan birisi de evliliğin beklentilerini yerine getirememekten kaynaklı olabilir. 2020'de kadın danışan 'Bir hadiste kadının kocasına sırtını dönerek yatmasının itaatsizlik olduğu gibi bir şeyler öğrendim. Şimdi ben çalışan bir bayan olarak evlendiğimde yorgun argın .vs. olduğumda ne olacak? Evlenmek gözümde büyümeye başladı' sorusuyla evlenmek istemediğini ifade etmiştir. Burada kadın danışan, aile hayatı ile ilgili yanlış bilgilendirilmesinden dolayı evlilik kurumuna sıcak bakmamaktadır. Sosyal çevrede dolaşan popüler internet bilgilerine sahip olup olmadığı araştırılmadan inanıldığı takdirde bu tür olumsuz etkilenmeler olabilmektedir. Bu örnek özelinde din eğitimi açısından sahih bilginin paylaşılmasının önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

4.1.6.1.2. Nişanlılık Sorunları

Geleneksel aile modelinde nişanlılık dönemi ailenin kuruluş aşamasından önceki en önemli merhaledir. Hadislerde hitbe olarak ifade edilen dönemin iki gayesi vardır. Birincisi, ileride evlenme iradesini beyan etmiş olan kız ve erkeğe vaki olacak evlilik tekliflerinin önünü almaktır. İkincisi de tarafların belli ölçülerde daha yakından görüşmelerini temin ederek mutlu ve kalıcı bir aile kurup kuramayacaklarını anlayıp buna göre tutum belirlemelerine imkân sağlamaktır (Köse, 2016).

Tablo 44.Nişanlılık sonrası

Nişanlılık Sorunları	2015	2018	2020
Nişan atma	8	10	8
Görüşmede sınırlar	4	3	4
İletişim	4	5	7
Ailenin müdahalesi	2	2	3
Mehir-takı-hediye	1	1	3

Evlenmeyi düşünen çiftlerin nişanlandıktan sonra en fazla yaşadıkları sorunlar arasında nişanlılık süreci istediği gibi gitmeyen adayların nişanı atması gösterilebilir. Nişan atma olarak ifade edilen, nişanı sona erdirip evlilikten vazgeçme sorularının içeriğinde 2015'te 5, 2018'de 1, 2020'de 4 soru (toplam 10 soru) nişanda takılan takıların ne olacağı ile ilgilidir. 2 soruda ailelerin müdahalesi sonucu nişan atılmasıyla sorun yaşanırken 3 soruda batıl inançların nişan atmaya etkisi sorulmuştur. Nişanlılık sorunları ile ilgili bir diğer soruda çiftlerin görüşmelerindeki sınırlar ile ilgilidir. 'Nişanlım ile görüşmem, mesajlaşmam hangi sınırdan olmalı?' sorusu nişanlıların mahremiyet alanlarını belirlemede yardım alma gereği duyduklarını göstermektedir. Nişanlılık sorunları arasında bir diğer sorun iletişimidir. 'Nişanlımla problemler yaşıyoruz. Beni anlamadığımı düşünüyorum. Değer vermiyor. Benden hep onu idare etmemi istiyor. Bana tavsiye edebileceğiniz bir dua var mı?' sorusunda olduğu üzere nişanlısıyla problem yaşayan aday, çözümü okunması gereken duada bulabilmektedir. İletişim problemleri arasında 'İki buçuk aylık nişanlıyım, iki buçuk ay sonra da evleneceğiz. Ev tuttum, alışveriş yaptım. Ama şimdi kararsızım, yanlış mı yapıyorum? Acaba ayrılısam mı, ayrılırsam günah olur mu?' sorusunda görüldüğü üzere nişanlılık dönemine yeteri kadar zaman ayıramamaktan kaynaklı sorunlar yer almaktadır. Nişanlılık soruları arasında 7 soru, ailelerin sürece müdahil olması ile ilişkilidir: 'Nişanlıyız ve düğün tarihimiz alındı. Kayınvalidem nişanlıma "O kızla evlenirsen, sana sütümü helal etmem." diye baskı yapıyor. Bu hak olur mu?' sorusunda görüldüğü üzere ailelerin müdahalesi nişanlılık döneminde de etkisini gösterebilmektedir. Nişanlılık sorunları arasında mehir-takı meselesi 'Kızıma nişanda takılan takıları kayınvalide aldı. Bu kız tarafının hakkı değil miydi?' Nişanlılık döneminde takılan takılar, verilen hediyeler ve nişan sırasında belirlenen mehir vb. maddi konular tarafların anlaşamaması durumunda gündeme gelen ve problem oluşturan konulardır. Bu konuda farkındalık oluşturmak ve halkı bilinçlendirmek adına 'nişanlılık adabı' başlığında güven eksenli ilişkiler oluşturulması yönünde çalışmalar adayların istifadesine sunulabilir.

4.1.6.1.3. Nişanlılık Döneminde Dini Nikâh

Tablo 45. Resmi nikah/dini nikah

Resmi Nikah/Dini Nikah	2015	2018	2020
Nişanlılık döneminde dini nikah kıydırmak	12	15	23
Dini nikah ile ilgili diğer sorular	3	3	18

Nişanlıyken dini nikah kıydırmak istemenin en önemli nedeni ‘Nişanlılık döneminde görüşmek, konuşmak, birlikte oturmak için dini nikah gerekir, günaha giriyorsunuz diyorlar. Doğru mu?’ sorusunda olduğu üzere tarafların rahat görüşmek istemeleridir. Günümüzde harama düşmeden görüşme amacıyla nişanla birlikte imam nikahı uygulaması, nişanlılık dönemini tamamen anlamsızlaştıran ve bir yığın sorunu beraberinde getiren bir özellik kazanmıştır. Böyle bir nikah, modernliğin flörtüne benzemekte ya da kız-erkek arkadaşlığına meşruiyet kılıfı giydirilmiş bir görüntüyü aksettirmektedir (Köse, 2016). Nişanlılık döneminde kısılan dini nikah bazı hak ve sorumlulukların doğmasına sebep olmaktadır. Nişanlılık döneminde dini nikah sonrası yaşanan problemlerden bazıları ‘Nişanlı iken rahat görüşelim diye mahalle hocamız nikahımızı kıydı. Sorunlar çıktı, anlaşılmadı. Nişanı bozduk. Nikah sona erdi mi?’ , ‘Nişanlım ile dini nikah yaptırдық. Daha sonra aramızda çıkan anlaşmazlıklar sonucu nişanlım beni telefonda üç kere boş ol diyerek boşadı. Bu boşama geçerli midir?’ sorularında görüldüğü üzere tarafların nişanın bozulmasıyla dini nikahın bitip bitmeyeceği konusunda bir bilgiye sahip olmamalarıdır. Nişanlılık döneminde yapılan dini nikah, nikahın yanlış kullanımından dolayı ‘Nişanlımdan nişanı attım. Kendisinde öfke kontrolü sorunu vardı. Davranışları tutarsızdı. Dayak atmaya meyletti. Ben de onunla yapamam diye nişanı attım. Fakat onunla dini nikah kıydırmıştık. Beni boşadığını söylemedi. Ne yapmalıyım?’ sorusunda belirtildiği üzere bazen kız tarafını sıkıntıya sokan durumlar oluşturabilmektedir. Nişanlılık döneminde dini nikah kıydırma neticesinde yaşanan en büyük sorun ise ‘Kız arkadaşım birisiyle nişanlandı. Dini nikah da yaptırdılar. Zifaf da gerçekleşmiş ama ailesinin haberi yok. Kız tarafı nişanı atmak istiyor. Erkek tarafı da inat ediyor. Kız şu an bunalıma girmiş durumda. Bu durumda ne yapılabilir?’ sorusunda olduğu üzere nikahın kısılmasıyla birlikte zihinlerde oluşan aile hayatına geçiş ve karı-koca ilişkisinin başlaması, bunun yanı sıra gerçek hayatta hala bu ilişkinin nişanlılık dönemi olarak devam ediyor algısı yaşanan problemin ana kaynağıdır. Bu problemler geleneksel yapının etkisi, toplumsal, ailevi vb. sebeplerden dolayı çözümü zor bir mesele gibi görülüyor. Bu meseleye çözüm bulma noktasında ‘Nişanlı çiftlerin arasında haramlık kalksın ve rahat görüşsünler diye yapılan nikah dini açıdan geçerli sayılabilir mi?’, ‘Bu nikah haramı helal kılar mı?’ bu vb. konularda güncel fetvalar yayınlanabilir mi? değerlendirilmesinin yetkililerce yapılması önemli bir sorunu ortadan kaldırmaya yardımcı olur kanaatindeyiz. Konuyla alakalı bir diğer sorun ise ‘Birisiyle nişanlandım ve dini nikah da yaptırdık. Herhangi bir ilişkiye girmeksizin anlaşılamayıp ayrıldık. Benden altınları

istiyor. Hakkı var mı?’ sorusunda olduğu gibi takılan takıların ne olacağı meselesidir. Aslında nişanlılık döneminde olsa dahi dini nikah ile taraflar arasında doğan mehir, miras, nafaka vb. hakların nişanın bozulmasıyla sorun haline gelmektedir. Nişanlılık döneminde kıyılan dini nikahın mahiyeti, işlevselliği, etkinliği, resmi yaptırımı vb. konularda makul çözümler ve yaptırımlar ile problemler kısmen bertaraf edilebilmelidir.

4.1.6.1.4. Nikahsız birliktelik

Nikahsız birliktelik yaşayan çiftlerin sordukları soruları tespit etmeye çalıştığımız bu başlıkta, öncelikle toplumsal bir mesele olarak değerlendirebileceğimiz nikahsız birlikteliklerin toplumda nasıl karşılandığını tespit etmeye çalışalım. Bu bağlamda toplumun nikahsız birliktelik konusundaki tutumunu belirlemeye çalışan bir araştırmada nikahsız birlikte yaşayan bir komşuya tepkilerinin ne olacağı sorusuna katılımcıların %50’si rahatsız olurum karşılığını vermiştir. Rahatsız olmam diyenlerin oranı %10’dur. %31,5’lik kesim ilgilenmem herkes istediği gibi yaşar. Bu benim bileceğim bir iş değil onun bileceği iştir şeklinde cevap vermiştir. Buradan toplumda modern paradigmalara hiç azımsanmayacak şekilde yerini aldığını söyleyebiliriz. Çünkü geleneksel toplumlarda bu tür işler bireysel değil toplumsal olarak görülürdü. Bu oran toplumsal değerlere yönelik duyarlılığın güç kaybı olarak değerlendirilebilir (Özkaya, 2010).

Tablo 46. Nikahsız birliktelik

Nikahsız Birliktelik	2015	2018	2020
Nişanlılık döneminde cinsel ilişki	1	0	1
Nişanlılık öncesi cinsel ilişki	3	3	3
Nikahsız birliktelikten doğan çocuk	1	0	0
Farklı din- mezhep-düşünce	0	1	0

Nişanlılık öncesi ve sonrasında çiftler, herhangi bir nikah olmadan cinsel birliktelik yaşadıklarında yani nikahsız birlikteliklerinde karşı karşıya kaldıkları sorunlar nedeniyle bürolara baş vurmuşlardır. Soruların içeriğine baktığımızda, bu başlıkta gelen toplam 11 sorunun 2’sinde yaşanan pişmanlık ve tövbe edildiği takdirde af olunup olunmayacağı sorulmaktadır. 2’sinde ‘Yeni birisiyle tanıştım. Evlenmeyi düşünüyoruz geçmişte yaşadığım cinsel ilişkiden bahsetmeli miyim?’ şeklinde yeni eş adayına geçmiş yaşantı ile ilgili bilgi aktarımı olup olmayacağı sorulmuştur. 2’sinde ‘Önceden cinsel birliktelik

yaşadığım erkekle evlendim. Geçmişte yaptığımız zina olur mu? Onun günahı evlendiğimiz için af olur mu? 1 soruda ‘İki arkadaşın tanışmasına vesile oldum. Zina yapmışlar. Ben vesile olduğum için bana günah yazılır mı?’ 2 soruda ‘Kız arkadaşı ile zina yapan ancak sonradan evleneceklerini ifade eden bireylerin bu durumda nasıl bir yol izlemeleri gerektiği sorulmaktadır.1 soruda evleneceği kızın önceden cinsel birliktelik yaşadığını öğrendiğini, bunun evlenmelerine mâni olup olmadığını sormaktadır. 1 soruda ise ‘Kız arkadaşım bir aylık hamile; fakat ailemin durumdan haberi yok ve kısa vadede evlenmemiz söz konusu değil. Bu durum çocuk için de iyi olmayacağından kürtaj düşünüyoruz caiz midir?’ sorularak nikahsız birliktelik sonrası istenmeyen gebeliğin sonlandırma isteği sorulmaktadır. Görüldüğü üzere nikahsız birliktelikler konusunda zinanın günahı, pişmanlığı, yeni bir birliktelik düşünüldüğünde bu durumun karşı tarafa nasıl izah edilebileceği, istenmeyen gebeliklerin sonlandırmanın günahı gibi karmaşık birçok sorunu gündeme getirebilmektedir.

Nikahsız birlikteliklerde yaşanan diğer bir sorun bekaret konusudur. ‘Ben henüz hiç evlenmedim ama nikah olmadan cinsel münasebette bulundum ve şimdi de bir bayanla evlenmek istiyorum. Acaba önceden cinsel münasebette bulunduğumu geçmişte böyle büyük günah işlediğimi evleneceğim kişiye söylemem gerekiyor mu?’ sorusunda görüldüğü üzere evlenme niyetiyle eş adayıyla görüşmeye başlayan bireyler evlilik öncesinde zina yaptıklarını anlatmak istememektedirler. Bundan dolayı danışmanlara ‘Görüşme döneminde geçmiş hayatımızın ne kadarını anlatmamız gerekir?’ şeklinde sorular yöneltilmişlerdir. ‘41 yaşında bekar bir bayanım fakat bakire değilim. Evlenmek için görüşmeler yapıyorum ancak durumu anlatmak istemiyorum. Evleneceğim kişi bekar olduğum için bakire olduğumu da düşünecek. Ailemin de durumdan haberi yok. Durumu telafi yöntemleri varmış. Bunun dini bir sorumluluğu olur mu?’ durumundan dolayı terk edilme endişesi ile eş adayını yanıltmak isteyen danışan, yapacağı eylemin caiz olup olmadığını öğrenmek istemiştir. Yukarıdaki iki soru da aynı konu ile alakalıdır. Zina, erkek ve kadın her iki cins için haramdır. Fakat maalesef toplumumuzda namus algısı sadece kadın üzerinde değerlendirilmektedir. Son yıllarda bu sorularda kadının itiraz ettiği noktalardan birisi de budur ve haksız olduğu da ileri sürülemez.

4.1.6.1.5. Diğer Başlıklar

Nişanlılık öncesi ve nişanlılık dönemi sorularının bir kısmı batıl inanç, sihir büyü-muska konularını içermektedir. 2015 ve 2020 yıllarında batıl inanç konusunda gelen sorularda ‘Benim nişanım var. Nişanda yüzükleri takan kişinin anne-babası hayatta olması gerekir deniliyor ne derece doğru?’, ‘Arkadaşımla oğlunun dini nikahı kıyıldı. Nikah esnasında biraz fazla insan varmış. O sırada nikaha katılanlardan birisi parmağındaki yüzüğü takıp çıkarsa bile kilitleme olurmuş diye duymuş arkadaşım. Bu yüzden endişeli. Gerçekten böyle bir şey var mıdır?’ Nikah kıyılma esnasında bir takım batıl inançlar soru olarak gelebilmektedir. Çeyiz hazırlanırken boşanmış birisinin çeyize dokunamayacağı, ailesinde boşanmış kişiler bulunan kimsenin kendisinin de boşanacağı şeklinde batıl inançlar da sorularda yerini almıştır. Farklı başlık altındaki sorular içerisinde iki bayram arası nikah, nişanlılık öncesinde arkadaşlık döneminde ayrılmadan önce yenilen yemeklerin, alınan hediyelerin haram olup olmayacağı, evlenilecek adayda olması gereken özellikler, aynı anda iki kişi ile görüşmek, süt hakkı vb. konular sorulmaktadır. Farklı başlık altında 2018’de 3 soru tecavüze uğrayan kadınların ileriki dönemlerde evlenmek niyetiyle eş adaylarıyla yaşayacakları olası problemleri gündeme getirmişlerdir. ‘Arkadaşımla 5-6 yaşlarında tecavüze uğramış ama kimseye söylememiş. Şimdi yirmi beş yaşında evlenmek istiyor. Onu isteyen birisi var. Kızlık zarını diktirse günah olur mu? Başına geleni evleneceği kimseye anlatmasa günah olur mu?’, ‘On iki yaşındayken dayımın tecavüzüne uğradım. Bunu kimseye söyleyemedim. Şimdi evlenmeyi düşündüğüm bir arkadaşım var. Bunu ona söylemeli miyim? Dinen bu durumda zina işlemiş mi oluyorum?’, ‘Bir arkadaşım kayınbiraderim için bir arkadaşını tavsiye etti. Fakat bu kız erkek arkadaşının tecavüzüne uğramış. Bu kız kayınımla tanıştırmak istiyorum fakat bu durumundan bahsedeyim mi bilemiyorum?’ gibi tecavüz mağduru olduğunu ifade eden kişilerin yeni bir ilişki kurmada yaşadıkları problemleri içermektedir. Burada dikkati çeken husus tecavüz gibi ağır bir olay yaşayan gençlerin evlenmek istediklerinde bunu karşı tarafa ifade ettiklerinde maruz kalacakları tepkilerdir. Kadının kendi rızası ile veya tecavüz sonrası bekaretini kaybetmesi, beraberinde zina, güven, namus, geleneksel baskılar vb. birçok problemi beraberinde getirmektedir. Tecavüz edilmiş, eril bir tabirle evlilik dışı bir cinsel birleşme sonucu kızlığı bozulmuş bir kadın bedeni, artık eskiden olduğundan daha değersizdir. Tecavüze maruz bırakılan kadın namusunu kaybetmiştir. Bundan sonra evliliğe giden bir ilişki kurma konusunda erkekler

tarafından tercih edilmeyecektir (Adıgüzel, 2019). Gençler ile ilgili yapılan araştırmada ‘Daha önce cinsel ilişkide bulunmuş biriyle evlenirim.’ diyen kızlar %54,1, erkekler %17,7’dir. Erkeklerin bu konuda kızlardan oldukça farklı bir tutumda oldukları görülmektedir. Erkek öğrencilerin %71,8’i daha önce cinsel ilişkide bulunmuş bir kızla evlenmeyecekleri şeklinde görüş ileri sürmüştür. Bu durum, erkeklerin bekarete önem verdiklerini ortaya koymaktadır (Türkarşlan- Yurtkuran, 2007). Toplumun genel temayülüne göre kadınlar, tecavüz mağduru olsa dahi yaşadıkları travmalar bir yana, toplum tarafından kötü gözle bakılmanın mahcubiyetini üzerlerinde taşımaktadırlar.

4.1.6.2. Nikah

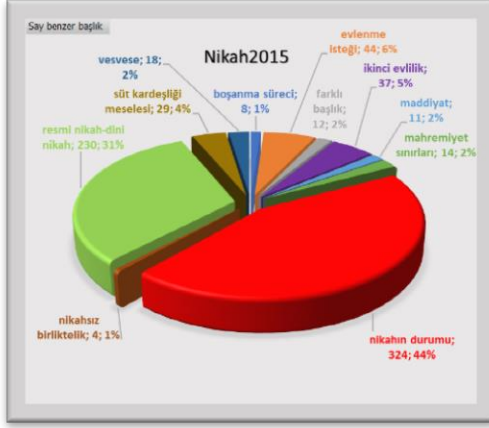
Türk Medeni Kanunu’nda nikah, tam ve sürekli bir hayat ortaklığı kurmak suretiyle cinsiyetleri farklı iki kişinin bir araya gelerek oluşturdukları hukukî bir sözleşme şeklinde tanımlanmıştır. Evlenme bir medenî hukuk sözleşmesi olduğuna göre, evlenecek kişilerin evlenmeye ehil olmaları gerekir. Evlenmeye ehil sayılabilmeleri için de ayırt etme gücü, evlenme yaşı, yasal temsilcinin izni gibi şartların yerine getirilmiş olması, muteber bir evlilik için gereklidir (Kırtay, 2018). İslam hukukuna göre nikah en az iki şahit huzurunda ehil olan kadın ve erkeğin icap ve buna uygun olan kabul beyanıyla gerçekleşir (Kahveci, 2016). Kur’an-ı Kerim onu güçlü bir söz veriş ve kuvvetli bir akit (misak-ı ğaliz) olarak nitelendirmiştir (Nisa 4/21). Kur’an ve sünnetin nikah konusunda ısrarcı tutum takınmasının ana sebebi, insanların şehvi arzuları karşısındaki zaaflarına kalkan oluşturması ve neslin sağlıklı bir şekilde üremesine güvence sağlamasıdır. Bu iki amacı gerçekleştiren, arzuların insan onuruna yakışan şekilde tatminini temin eden araç nikahtır (Köse, 2016). İslam tarihinde, dört halife döneminden itibaren nikâh kayıt altına alınmıştır. Osmanlıda da nikâh ilk dönemlerden itibaren devletin denetimine tabi tutulup kadılar tarafından veya onların bilgisi dâhilinde yazılı belgeye bağlanmıştır. Tarihi süreç içerisinde bu uygulama yaygınlaştırılarak sürdürülmüş ve 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile nikâhların tescil edilmesi esası sürdürülmüştür (Uyanık, 2018). Türkiye’de Cumhuriyet dönemine geçişle beraber nikahın biçimi değişmiş, resmi nikah uygulaması hukuk ve devletin güvencesinde devam ederken toplumun dini/imam/örfî nikâh olarak adlandırdığı nikahta hukuki güvence olmadığı halde devam etmiştir (Kırtay, 2018). İmamın kıydığı dini nikahta bir sakınca görünmemekle beraber bu nikah akdinin kanuni güvenceden ve devletin kontrolünden yoksun olması, beraberinde birçok problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burada üzerinde durulması gereken husus herhangi bir

olumsuzluk yaşanmaması adına resmi nikah kıydırmak suretiyle birtakım haklar güvence altına alındıktan sonra dini nikahın kıyılabilceğı gerçeğidir. Nitekim DİYK ilgili fetvasında ‘Evlenecek kişiler resmi nikâhtan sonra, isterlerse evlerinde veya münasip bir yerde istedikleri kişilere Kur’an-ı Kerim’den bir bölüm okutup dua ettirip nikâh kıydırabilirler. Kurulan yuvanın mutluluklar getirmesi, salih ve sağlıklı nesillere vesile olması için dua edilmesi elbette iyidir. Bu aynı zamanda örfümüze de uygundur. Ancak günümüzde resmi nikâh olmadan dinî nikâh yapılması kadının ve çocukların haklarının korunması açısından uygun değildir.’ ifadesiyle resmi nikahın esas olduğunu belirtmiştir (DİYK 2017).

TÜİK 2016 verilerine göre Türkiye’de nikâh ile ilgili üç farklı uygulama görülmektedir: 1.Resmî nikâh ile imam nikâhı yaparak evlenme: Türkiye’de resmi nikâhla birlikte imam nikâhının da gerektiğini belirten kişilerin oranı %97,1’dir.

2.Sadece resmî nikâhla evlenme: Evlenenlerin %1,8’si sadece resmî nikâhı tercih etmişlerdir.

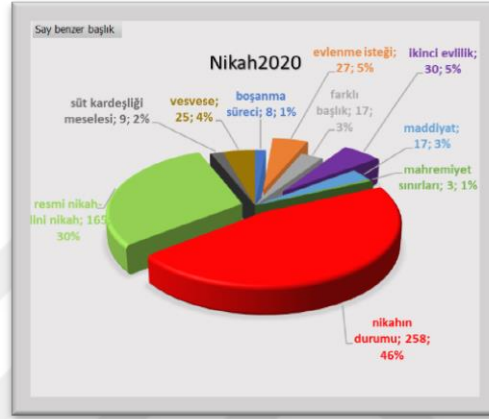
3.Resmî nikâh olmaksızın sadece imam nikâhı ile evlenme: Aynı araştırmalarda sadece imam nikâhıyla evlenenler %1,1 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2016). TÜİK’in verilerini değerlendirdiğimizde ülkemizde dini nikahı resmi nikah ile kıydıklarını belirtenlerin çoğunlukta olması halkın problemi doğru bir şekilde çözdüğünü göstermesi bakımından dikkate değerdir. ADRB’de evlilik-nikah-boşanma başlığında soruların çoğunluğu nikah konusundadır. Evlilik-nikah-boşanma başlığında nikah başlığının diğer başlıklara oranı 2015’te %64 (731soru), 2018’de %47 (351soru), 2020’de %42 (559 soru) olarak tespit edilmiştir.

Grafik 97.2015 Nikah

Grafik 98.2018 Nikah

Grafik 99.2020 Nikah

Her üç yılda sorular hemen hemen aynı oranda yer almaktadır. Soruların içeriğine baktığımızda en fazla dini nikahın bozulup bozulmadığına dair nikahın durumu ile ilgili sorular sorulmuştur. Resmi nikah-dini nikah ayırımı sırasında her iki nikah konusunda yeterli bilginin olmaması, her problemin nikah ile alakalı olabileceği ihtimalini doğurmuştur. Her yıl ikinci evlilik sorusu dikkati çekmektedir.

4.1.6.2.1. Nikahın Durumu

Tablo 47.Nikahın durumu

Nikahın Durumu	2015	2018	2020
Boşanma lafızlarını kullanmak	270	152	202
Uzun ayrılıklarda nikah düşer mi?	12	8	19
Dini nikah meseleleri	11	0	0
Hulle	10	0	11
İnançla ilgili sorunlar	7	9	10
Küfür etmek	0	0	8

Her üç yılda nikah bağının bir şekilde bozulabileceği yönündeki yaygın kanaat bu soruların çok olmasının sebepleri arasındadır. Nikahın durumu ile ilgili tablolarda görüldüğü üzere en fazla boşanma lafızları yani hangi söz ve ifadelerin nikahı sona erdireceği sorulmuştur. Boşanma lafızları içerisinde ‘Bir seferde üç defa boş ol ifadesi ne anlama geliyor? Bir boşama mı üç boşamamı sayılır? Boş ol ifadesi ne anlama geliyor? Farklı zamanlarda boş ol ifadeleri ne anlama geliyor? Sarhoşken boşanma ifadelerini kullanma ne anlama geliyor? Şart koşularak söylenen boşama lafızları ne anlama geliyor? Babanın evine git boşanma lafızları yerine geçer mi? Telefonda boşanma lafızlarının söylenmesi boşanma için yeterli mi? soruları yer almaktadır. Bu soruların çokluğundan boşanma için sarf edilen sözlerin mahiyetinin tam olarak bilinmediği sonucuna varılabilir. Burada boşanma lafızlarının kullanımında yaşanan sorunlar hemen hemen her alt başlığımızda görülebilmektedir. Erkek, kendisine verilen boşama hakkının ne olduğunu, neden verildiğini ve nasıl kullanması gerektiğini ve muhtemel sonuçlarını çoğunlukla bilemediğinden bu ifadeleri baskılama, kendi konfor alanını oluşturma, en nihayetinde kadını mağdur etme aracı olarak kullanabilmektedir. Burada kendisine verilen sorumluluğu hak olarak görmeye ve dilediği gibi nikahı üzerinde tasarruf etme yetkisini elinde bulundurduğu izlenimine kapılabilmektedir. Kadın da boşanma lafızlarının mahiyetini tam olarak bilemediğinden evliliğini erkeğin iki dudağı arasında görerek nikahına zarar gelmemesi adına çoğu olumsuzluklara göz yumduğu gibi olumsuz bir durum yaşadığında nikahının gidip gitmediği telaşına kapılıp hatta bazen vesvese boyutunda büroları arama gereği duyabilmektedir. Toplumun yarısını teşkil eden kadınların akıl sağlığını tehdit edebilecek boyutta olan bu mesele, ciddi bir şekilde ele alınıp güncel bir çözüm bulunabilir. Nitekim Hz. Ömer zamanında toplumun selameti göz önünde bulundurularak ehl-i kitaptan olan kadınlarla evlilik yasaklanmıştı (Aksu, 2018). Bu durum devletin toplumsal sorumluluk bağlamında gerektiğinde bazı meselelere müdahale edebileceğine örneklik teşkil edebilir.

Boşanma lafızlarının kullanımından kaynaklanan soruların fazlalığı ve danışanların bu konuda tereddütler yaşamasından dolayı danışmanlarla yaptığımız mülakatta, ‘Bürolara gelen danışanlar boşanma soruları sormaktadırlar. Özellikle eşlerinin boşanma lafızlarını farklı zamanlarda birçok kez kullandıklarını ifade etmektedirler. Kadınlar bu durumdan tedirgin olmaktadır. Eşlerinin dini bir hassasiyeti olmadığını söylediklerinde kadına

nasıl bir danışmanlık yapılabilir?’ sorusunu yönelttik. Verilen cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 48. Danışmanların boşanma lafızları sorularında danışmanlara verdikleri tavsiyeler

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D9	Din İşleri Yüksek Kuruluna yönlendiriyorum
5	D10,D11,D15,D17,D4	Erkekler bilinçlendirilmeli
1	D1	Kadın mahkemeye müracaat etmeli
3	D5,D14,D18	Kadınlar eşlerine (cinsellikte) yaptırım uygulamalı
5	D3,D6,D7,D12,D13	ADRB’ye veya müftülükler gelmelidir
1	D16	Nasıl cevap vereceğimi bilmiyorum
3	D19,D2,D8	Nikahın devam ettiğini söyleyip rahatlatıyorum

Bürolara boşanma lafızlarının kullanılmasından kaynaklı nikahın bozulup bozulmadığına dair soruların kadınlar tarafından sorulduğunu ifade eden danışmanların %26’sı böyle bir soruda eşlerle müftülükte yüz yüze görüşülmesi gerektiğini, D11’in ifade ettiği üzere ‘Biraz kadının gözünü korkutuyorsun “bak bu çok ciddi bir mesele ama senin tek başına gelmemen lazım” diyerek eşiyle beraber gelmesi gerektiğini söylüyorum. Net bir cevap vermiyorum. Karı-koca ikisi de derdine düşsün, adam müftülüğün kapısına gelsin, bir uğraşsın bir daha bu gibi konulara girmesin. Eşler müftülüğe geldiği zaman görevli personel hem erkek için hem kadın için güzel nasihatlerde bulunacak, onları anlayacak ve işin ciddiyetini anlamış olacaklar. Büroya gelen kadın danışana, eşi müftülüğe gelmiyorsa nikâhlarından emin oluncaya kadar cinsel birliktelikten uzak durmasını tavsiye ediyorum. Adam böyle bir durum karşısında ister istemez müftülüğe bilgi almak için gelmek durumunda kalıyor.’ ifadesiyle ADRB’ye veya müftülükler gelmesini tavsiye ettiklerini ifade etmişlerdir. Danışmanların %26’sı D4’ün ifade ettiği gibi ‘Kadınları ikna etmek zor oluyor. Çünkü kadın kendisinin zina ettiğini düşünüyor. Allah’a hesap vermekten çok korkuyor. Biz aile seminerlerini Kur’an kurslarında, camilerde hep bayanlara veriyoruz ama erkeklere ulaşamıyoruz. Bayanlar ‘hocam bu bilgiler eşlerimize verilse diyorlar.’ Erkek din görevlilerimiz birtakım seminerler verse de maalesef birçok erkeğe ulaşamıyorlar. Çünkü gelen cemaat genelde yaşlı kesim. Onlar zaten bu konuda hassaslar. Asıl hassasiyeti olmayanlar yeni nesil. Onlar da çok camiye

uğramıyorlar. Gençler ve orta yaşlılara nikah konuları din görevlileri tarafından anlatılmalı diye düşünüyorum. Belediyelerle çalışmalar yapılabilir. Belediyelerde evlilik öncesi boşanmayla ilgili seminerler verilmesi gerektiğini düşünüyorum.’ şeklinde farklı zamanlarda ve farklı mekanlarda erkeklere yönelik bilgilendirmelerin daha fazla yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Yanı sıra D11’in ifadesiyle ‘Bu şekilde gelen danışanlara mahkemeye başvurup vurmadıklarını sorarım. Telefonla iletişime geçmeye çalışırım. Boşanma lafızlarının sıklıkla kullanılmasını önlemek için bilgilendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunabilir. Mesela sosyal mecralardan, ama falan hocanın anlatması değil başkanlığın Twitter, Instagram vb. hesaplarından kısa videolar yayınlanabilir. Gençler o mecraların çok güzel takip ediyorlar. Buralarda boşanmanın şakasının olmadığını üzerine bastıra bastıra ifade etmek gerekiyor. İnsan maruz kaldığı şeyi çok iyi öğrenir. Biz de öyle değil miyiz? Bir konuda ne kadar çok duyum alırsak o konuya ilgimiz ve dikkatimiz o kadar çok yoğunlaşır. Bu gibi söylemlere halkımız çokça maruz kalırsa bu mesele çok önemliymiş kullanmamam gerekiyor, dikkat etmem gerekiyor kanaatine ulaşabilir. Herkesi belki kurtaramayız ama en azından bir farkındalık oluşturabiliriz.’ Aynı konuda D15, ‘Erkek eğitiminin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela 5 aylık evli bir çift geldi. Adam beş aylık evli ve 5 kere boşanma lafızlarını söyledim diyor. Söylemeyi biliyorsun, sonucunu bilmiyorsun madem o halde niye kullanıyorsun. Kadınlar kaygılı. Eşim beni iki kelime ile boşayacak diye üzülüyorlar. Çoğu obsesif oldu. Dini nikahı kıyacak imamlarımız nikah öncesinde birkaç kez bir araya gelip olayın mahiyetini iyice anlatmaları gerektiğini düşünüyorum.’ ifadeleriyle hutbe vaaz veya sosyal medya aracılığıyla erkeklerin bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Danışmanların %16’sı boşanma lafızlarını kullanan eşlerine karşı nasıl davranması gerektiği konusunda büroya müracaat eden danışanlara, eşlerini ikna etmede gerekirse cinsel yaptırım uygulayabileceklerini tavsiye ettiklerini belirtmişlerdir. Mesela D18, ‘ilgili boşanma lafızlarını kullanan eşlere karşı kadınlara şu tavsiyelerde bulunuyorum; “Erkeğe karısını boşaması kolay bir şey değil diyorum. Eşin bu lafızları çok kullanıyorsa ve getirilerini kabul etmiyorsa yanınıza geldiğinde ‘Sen kocam değilsin. Dün beni boşadın. Git annenin evinde yat. Bu olaylar benim için ciddi sen şakaya alabilirsin ama ben almıyorum. Sen de ciddiye almadığın sürece biz bunu aşamayız.” şeklinde cinsel yaptırımda bulunmasını istiyorum.’ ifadesiyle nasıl bir yönlendirmede bulunduklarını belirtmiştir. Boşanma lafızlarını kullanan eşlerine karşı nasıl davranması gerektiği konusunda tavsiye almak isteyen danışana, danışmanların %16’sı nikahın devam ettiğini söyleyip danışanı rahatlattıklarını dile getirmişlerdir. D2’de

görüldüğü üzere ‘Kadın boşandığı zannıyla geliyor ve eşi de bu konuda duyarsız ise kadını çocuklarınız var bazı mezheplere göre sizin nikahımız var deyip çoğunlukla rahatlatmaya çalışıyoruz.’ ifadelerine yer verilmiştir. Danışmanların ADRB’ye müftülüğe ve DİYK’e yönlendiren, erkeklerin bilinçlendirilmesine yönelik çözüm önerileri sunan 11 danışmanın doğru bir danışmanlık hizmeti yaptığını söylemekle beraber diğer danışmanların ifadeleriyle birlikte danışanların sorularına yeterli düzeyde yardımcı olamadıklarını söyleyebiliriz. Çünkü ADRB ve müftülüğe yönlendirdiklerinde, orada bulunan danışman nasıl bir yönlendirme yapabilir bilgisine vakıf değillerdir. DİYK’e yönlendirdiğini ifade eden D9 ise DİYK’in nasıl bir cevap verdiğini bilmediğini ifade etmiştir. Eşinin boşanma lafızlarını sık kullanmasını önleme amaçlı kadının cinselliğini kullanmasını tavsiye etmek var olan problemi çözüme kavuşturmaktan ziyade daha farklı problemlere yol açabilir. Danışanları rahatlatmak şeklinde bir ifade ise evlilik kurumunun saygınlığının giderilmesine sebep olabilir. ‘Nasıl cevaplandıracağımı bilmiyorum ’ diyen danışmanın demografik özelliklerine baktığımızda, ilçede görev yaptığını ve bulunduğu ilçede ALO 190 hattının olmadığını görüyoruz. Dolayısıyla danışanların sorularını yüz yüze gelip sormaları gerekmekte ve bu durumda küçük bir ilçe olduğu için gelen danışanın tanınabileceği endişesi dolayısıyla soruyla çok fazla muhatap olmayan danışmanın bu konudaki bilgilerini tekrar etme gereği duymadığı ileri sürülebilir. Boşama yetkisinin erkeğin elinde olması ve bu durumun yanlış kullanılması eşlerin muhabbetlerini zedelediği gibi kadınları nikah konusunda takıntılı hale getirebiliyor. Nitekim vesvese başlığında en fazla sorunun nikah konusu ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Var olan problemi ADRB’ye soran çoğu kadın danışanlar, ailede nikah-talak konularında önemli bir çalışmanın yapılması gerektiğini dolaylı bir şekilde ortaya koyarken, danışmanların ifadelerinden konunun tüm detaylarıyla vaka analizleri üzerinden danışmanlara anlatılması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Eşlerin birbirinden gerek mekân olarak uzak kalmaları (farklı şehirlerde olmaları) gerek ailevi birliktelik manasında uzak kalmaları durumunda nikahın bozulup-bozulmadığı bir diğer soru çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini nikah ile ilgili meselelerde karşılıklı dans etmenin dini nikahın bozulmasına sebep olup-olmadığı, zina eden kişinin nikahının düşüp düşmediği, 2020’de sorulan bir soruda ise eşinin eşcinsel olduğunu çok sonradan öğrenen kadının nikahının durumunu sorması vb. sorular yer almaktadır. Nikahın durumu ile ilgili bir başka başlık ise halk arasında hülle olarak bilinen ve boşanan kadının tekrar eski eşiyle evlenebilmesi için bir başkası ile evlenmesi meselesini ifade eden durumdur. ‘Biz resmi olarak boşanmıştık. Şimdi yeniden

evlendik ama benim kafama takıldı. Eşim önce başkasıyla evlenmeli miydi?', 'Eşim beni bir talakla boşadı. Biz tekrar evlenebilir miyiz yoksa benim başka bir erkekle evlenmem mi gerekiyor?', 'Arkadaşımın eşi ona üç kere boş ol demiş. Bir kitapta okuduğuma göre tekrar bir araya gelebilmeleri için hülle yapmaları gerekiyormuş. Arkadaşım bir erkekle dini nikah yapmadan eşi ile evlilikleri devam etmezmiş. Bu nasıl olacak?', '3 aylık evliyiz. Eşim telefonda üç defa boş ol dedi. Konuyu araştırdık. Diyanet'in dışındaki bütün cemaatler hülle gerekir diyor. Diyanet'in bu konudaki dayanak noktası nedir? Nasıl hareket etmemiz gerekir?', 'Arkadaşım için arıyorum. Eşiyle üç ayrı sefer kavganın ardından eşi onu boşadığını söylemiş. Yaşlı ve çok dindar bir akrabası, üzülme yavrum, ben seni kurtarıyorum, nikahlarım seni, sonra boşarım, eşinle tekrar evlenirsin demiş. Bu mümkün olabilir mi?' sorularında olduğu gibi boşanma lafızları sonrası yaşanan sıkıntılar gündemini korumakla beraber artarak devam etmektedir. Hülle denilen kavram neyi ifade ediyor, eşlerin birbirine ebediyen haram olduğu durumlar nelerdir vb. bilgilerin topluma tam olarak verilmediği veya kısmen verilse dahi tam olarak anlaşılamadığı sonucuna ulaşabiliriz. Fikhî bir terim olarak hülle, 'üçüncü boşamadan sonra eski kocasıyla tekrar evlenebilmesinin dinen caiz (helal) olabilmesi için, kadının ikinci eşle sahîh olarak yapmış olduğu evliliği' ifade etmektedir (Karaman, 1996). Konunun temel dayanağı Bakara suresinin 230. ayetinde "Eğer erkek kadını bir daha boşarsa (üçüncü defa), bundan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar." Ayete göre, hülle niyeti olmaksızın bir başkasıyla evlenen; ancak o erkekle de anlaşamayan bir kadının iddetini bekledikten sonra yeniden ilk kocasına dönmesinde herhangi bir sakınca olmadığıdır. Hülle denen hileli evlilik, İslam'ın ilkelerine, kadının hakkını ve itibarını korumak amacıyla boşamanın üç ile sınırlandırılmasına ters düşmektedir. Bu yüzden Hz. Peygamber, hülle yapan ve yaptıran erkeği Allah'ın lânetine uğramış kişiler olarak ilan etmiş, hülle yapan erkeği kiralık teke olarak nitelemiştir. Ashab-ı kiram da hüllenin helal olmadığını belirtmiştir (DİYYK, 2012). Ayrıca İslam hukukçuları, anlaşmalı hülle evliliğinin, caiz olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Böyle bir evlilik cumhura göre haram sayılırken, Hanefiler tahrimen mekruh olacağını söylemişlerdir. Bu açıdan olsa gerek ki Aile Hukuku Kararnamesi anlaşmalı hülle evliliğini, eski eşlerin yeniden bir araya gelebilmeleri için muteber görmemiştir (Öge, 2017). İnanç ile ilgili meselelerin, nikahın durumuna etkisi merak edilen bir diğer husustur.

‘Kocası ateist olan ve eşinin ibadet etmesine izin vermeyen bir erkekle evlilik devam edebilir mi?’, ‘10 yıllık evliyiz. Eşimle sürekli sorunlar yaşıyoruz. Eşim benim dinime laf ediyor. Sen Müslümansen ben değilim gibi şeyler söylüyor. Bu nikahımızı fesheder mi?’, ‘Eşim bir süredir Allah'ın varlığını inkâr manasında cümleler kullanıyor. Nikâhımız düşmüş olur mu?’, ‘Şirk içerikli müzik dinlemek kişiyi dinden çıkarır mı ve nikahını düşürür mü?’, ‘Eşim tanıştığımızda namazlarını kılan dini duyarlılığı olan bir insandı; fakat internet ortamında okuduğu kitaplar, takip ettiği deist sitelerin etkisi ile Allah inancı zayıfladı, bir yaratıcı var ama o kadar gibi laflar ediyor. Bu durum nikahımıza zarar verir mi? vb. sorular deist, ateist veya dini değerlere küfreden eşlerle evlilik bağının devam edip etmediği yönünde gelmiştir. Burada önceden din konusunda herhangi bir problem yaşamayan ancak sonradan inanç problemleri yaşayan eşlerin nikahının durumunun sorulması günümüzde inanç problemlerinin artarak devam ettiğinin göstergesi olduğunu söyleyebiliriz. Artarak devam eden inanç problemi beraberinde nikah sorununu gündeme getirdiğinden inançsızlığın muhtemel sonuçları anlatılırken eşlerin evlilik bağı koparabileceği bilgisi eş zamanlı olarak gündeme getirilebilir. Tabloda yer almayan fakat danışanların sordukları bir diğer konu, genel olarak küfürlü konuşan eşten dolayı nikahın düşebileceği kaygısıdır. ‘Eşim alkollü iken küfür lafızları kullandı. Beş yıllık evliyim. İlk defa bu şekilde küfürlü konuştu. Nikahımız zarar görmüş müdür?’, ‘Eşim benim anne ve babama küfrettiği zaman dini nikahımız bozulur mu?’ sorularında dine ve mukaddesata karşı olmayan günlük konuşma dilinde küfrün nikaha zararı noktasında endişe duymaktadırlar. 2018’de mülteci sorunları içerisinde yer alabilecek bir soruda, adamın dört karısı olduğu ve nikahlı eşlerden birisinin kaybolması durumunda ‘Erkek yeniden evlenirse, kayıp olan eşin çıkıp gelmesi durumunda, kıyılan nikahın hükmü nedir?’ (Suriye’den gelen bir bayanın sorusu) olarak karşımıza çıkmaktadır. 2018’de ‘5 yıllık evliyim, eşim 3 yıl boyunca kız kardeşimi taciz etmiş. Kız kardeşim bunu bana 8 ay önce söyledi. Tabii ki eşim inkâr ediyor. Evliliğimi bitirip bitirmeme konusunda kararsız kaldım ama bir kızım var. Bu durumda nikahım düşmüş olur mu?’ sorusuyla enstest denilen aile içi cinsel taciz durumunda nikahın düşüp düşmediği sorulmuştur. ‘Eşim sürekli yalan söylüyor ve sonra da nikahımın üstüne diyerek sürekli yemin ediyor. Bu durum nikahımızı zedeler mi?’ Nikah üzerine yemin edilmesi nikaha zarar verir mi sorusu bir başka soru çeşidini oluşturmaktadır. 2020’de sorulan soruda ‘Eşim evden çekip gitti. Uzun zamandır haber alınmıyor. Nikahımız devam ediyor mu?’ görüldüğü üzere kendisinden haber alınamayan eşten dolayı nikahın durumu sorulmaktadır.

4.1.6.2.2. Resmi Nikah-Dini Nikah

Tablo 49.Resmi nikah dini nikah

Resmi Nikah/Dini Nikah	2015	2018	2020
Dini nikah meseleleri	53	27	74
Mahkeme kararı ile boşanan tekrar evlenebilir mi?	38	10	15
Mahkeme kararı ile boşanma dinende geçerli mi?	41	7	10
Resmi nikah dini nikah yerine geçer mi?	18	0	15
Dini nikahlı beraberlik	16	6	11
Nişanlılık döneminde dini nikah	34	23	17
Dini nikahlı eşin boşanma isteği	6	6	6
Gizli dini nikah	12	7	7
Farklı din- mezhep-düşünce	0	0	5

Günümüzde resmi nikah, olması gerektiği gibi devletin kontrolündedir. Resmi dediğimiz nikah işleminin, dini nikahın şartlarını (mehir) tam olarak kapsamaması yüzünden eksik kalması nedeniyle dini nikaha başvurulması dini-resmi nikah ayırımı varmış gibi bir görünüme sebep olmuştur. Toplumda her iki nikah birlikte yapılırsa gerçek anlamda nikah olacağı kanaatinin yaygın olduğu görülmektedir. Çünkü bu nikahlardan resmi olanı hukuki süreci tamamlarken dini nikahta dini süreci tamamlamaktadır. Toplum nazarında resmi nikah + dini nikah= hakiki nikah formülü geçerliliğini koruduğu için halk da bu duruma kendince bir çözüm bulmuş ve hem resmi hem dini nikahı birlikte kıydırma yoluna gitmiştir. Dini nikahın önemine dair yapılan bir araştırmada %79,8 gibi geniş bir kesim ‘dini nikah olmadan olmaz’ görüşündedir. Dini nikahı gereksiz bulanların oranı %3,8’dir. Geri kalan %16,4’lük kesim dini nikaha her haliyle karşı değil ancak olmayabileceği kanaatindedir. Araştırmada ilginç olan dine inanmıyorum diyenlerin dini nikahı gerekli bulma oranlarının %83,3 gibi yüksek bir orana ulaşmasıdır (Özkaya, 2010). 2006-2007 yılında 1800 evli kadınla yapılan bir araştırmaya göre kadınların %82’sinin hem resmi hem dini nikahı bulunmaktadır. %15’inin sadece resmi nikahı %2’sinin sadece dini nikahı vardır (Altınay-Arat, 2012). Bir başka araştırmada üç büyük şehirde (İstanbul, Bursa, İzmir) yaşayan 30-40 yaş arasında, orta-üst sosyal sınıfa mensup Türkiye’de “laik” olarak tanımlanan kadınlarla 2012’de yapılan yüz yüze görüşmelerde onların “Neden dini nikâh istediniz?” sorusuna ‘Allah’ın gözündeki karı-koca olmak için’, ‘İçimizde var bu gelenek, olmazsa evlilik eksik kalır gibi geliyor’, ‘Eğer dinî nikâh olmazsa zina yapmış

oluruz.’ şeklinde cevaplar verdikleri görülmektedir (Dinç, 2012). Dini nikahın tüm çevrelerde kabul görmesini toplumda işin özünün gidip görüntüsünün kaldığı yani toplumsal alışkanlık haline gelen dindarlık olarak tanımlayabileceğimiz kültürel dindarlığın baskın olduğunun bir göstergesidir diyebiliriz. Resmi nikah-Dini nikah konusunda 2015’te 230, 2018’de 97, 2020’de 165 soru yer almaktadır. Bu soruların içeriğinde dikkati çeken bir husus dini nikah meselesidir. Dini nikah meselesinde her üç yılda en fazla sorulan başlık adetliyen dini nikah kıyılır mı sorusudur. Yanı sıra şahitsiz nikah, nikah tazeleme, kadının boşama hakkı var mı? Vekalet ile nikah kıydırma, telefonda nikah kıydırılır mı? Telekonferans yoluyla nikah, kimler nikah kıyabilir? Ne zaman kıyılmalı, müftüler nikah kıyıyor tekrar dini nikaha gerek var mı? Düğünde oynarsak nikah düşer mi? İddet beklemeden bir başkasıyla evlenilir mi? Sünnetsiz olan gencin nikahı kıyılır mı? Gece alkol alan bireyin nikahı kıyılır mı? vb. sorular dini nikah meseleleri ile ilgilidir. Resmi nikah-dini nikah konusunda mahkeme kararı ile boşanan çiftler tekrar evlenebilirler mi sorusunun yanı sıra mahkeme kararı ile boşanan eşler dinende boşanmış oluyorlar mı sorusu sık sorulan sorulardandır. Nişanlılık döneminde dini nikah kıyılmalı mı sorusu yine çok sorulanlar arasındadır. Nişanlılık döneminde dini nikah kıydırmayı ‘Kızım nişanlandı; düğünü bir yıl sonra yapmayı planlıyoruz. Gençler günaha girmesin diye dini nikah yaptırmak istiyoruz. Ne dersiniz?’ sorusunda olduğu üzere daha rahat görüşebilmek amacıyla yapmak istemektedirler. Ancak ‘Nişanlıyım, ailem dini nikahımızı kıydırdı. Şimdi nişanım artık evli olduğumuzu daha ileri gidebileceğimizi söylüyor. Hakikaten biz evli miyiz?’, ‘Düğünümüz yazın olacaktı nişanlımla günaha girmeyelim diye ailelerimizin haberi olmadan dini nikâh yaptırdık. Farklı şehirlerde yaşıyorduk, onunla birlikte oldum ve geçen hafta telefonda benimle anlaşılamayacağını anladığını söyleyerek beni boşadı. Ne yapacağımı bilmiyorum?’ sorularında görüldüğü üzere tarafların mağduriyetleri sonrasında ne yapılabileceği sorulmaktadır. Nişanlılık döneminde yapılan dini nikah evlilik gerçekleşirse sorun oluşturmazken taraflar anlaşılamayıp ayrıldıklarında ciddi problemlere yol açabilmektedir. Dini nikahlı beraberlik sorularında en fazla sorulan ‘Eşimin icra borçlarından kurtulmak için resmi olarak boşandık dinen de boşanmış sayılır mıyız? Eşim borçlarını ödedi. Babam veya ailemden maaş almak niyetiyle de bu resmi nikah işlemini yapmadık. Yaptığımız doğru mu?’ sorusunda olduğu gibi özellikle mahkeme kararı ile boşandıktan sonra babalarından kalan maaşı alabilmek vb. maddi açıdan menfaat elde etmek için dinen nikahlı beraberliklerine devam etmek istemeleridir. Burada sıkıntılı olan durum mahkeme kararı ile boşanan eşlerin dini nikahı devam ettiği düşüncesiyle evlilik

hayatlarına devam etmeleridir. ‘Eşimle bazı ekonomik sebebiyle anlaşmalı boşanmak zorunda kaldık; fakat hiç ayrılmadık ve evliliğimize devam ediyoruz. Geçen hafta bir arkadaşım yeni nikah yaptırmamız gerektiğini söyledi. Biz iki senedir nikahsız mı yaşıyoruz?’ sorusu bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Konu ile ilgili fetvada ‘mahkeme yoluyla boşanan eşler, dinî hükümlere göre bir bâin talakla boşanmış olurlar. Buna göre, mahkeme yoluyla boşanan bir kadının -eğer başka bir erkekle evlenmek niyeti varsa- önce iddetini tamamlaması gerekir. İddetini tamamlayan bu kadın dilerse bir başkası ile evlenebileceği gibi, eski eşinin de istemesi durumunda, yeniden nikâh kıymak suretiyle aile kurabilir. Bu takdirde daha önce başka bir boşama olmamış ise, evliliği iki nikâh bağı ile devam eder’ (DİYK, 2017) şeklinde ifade edilmektedir. Taraflar bazen sadece dini nikah ile evlenmeyi tercih etmektedir. Tarafların resmi nikah olmadan sadece dini nikahla yaşamak istemelerinin bir nedeni ‘Eşimi kaybettim. Maaşım evim var ama ilerde yalnız kalmak istemezsem evliliğe kapalı değilim. Fakat resmi nikah yapmak istemem. Eşim zor bir insandı. Yeni evleneceğim insanla da zor bir kimse olursa boşanma vs. uğraşmak istemem. Sadece dini nikah kıydırsam olur mu?’ sorusuyla dile getirilen özellikle ikinci evliliklerde anlaşamama durumunda boşanmak için mahkemelere gitmek istemeyişlerdir. Sadece dini nikah ile evlenmeyi tercih etmelerinin bir diğer nedeni de ‘Halamın kızı eşinden ayrılmak için dava açtı ve eşi boşanmak istemediği için dava 5 yıl sürdü. Fakat halamın kızı dava devam ederken başka bir adamla dini nikah kıydı ve birlikte yaşamaya başladılar. Bu dinen uygun mudur?’, ‘45 yaşındaki arkadaşımın eşi 67 yaşında ve hasta olduğu için ayrı odalarda yaşıyorlar. Arkadaşım görüşmekte olduğu erkek arkadaşıyla dini nikahla evlenebilir mi?’, ‘Ben ikinci evliliğimi yapmak istiyorum. Evleneceğim kadın kocasından dinen boşanmış ama resmi nikahları devam ediyor. Ben dini nikah yaptırarak evlenebilir miyim?’, ‘Eşimden şimdi ayrı yaşıyorum. Evli olduğumuz süre içinde en az otuz kez beni boşamıştır. Şimdi mahkemeye verdim. Anlaşmalı boşanamıyoruz. Boşamak istemiyor. Mahkeme en az üç yıl sürermiş. Ben bu süre içinde başkası ile evlenebilir miyim?’ sorularıyla ortaya çıkmaktadır. Sorularda görüldüğü üzere resmen evli kadınlar boşanmalarında mahkeme kararını beklemek istemeden bir başkasıyla dini nikah kıydırmak istemektedirler. Burada temel sorun mahkeme kararı ile boşanma sürecinin uzaması boşanmak isteyen eşlerin beklemeden bir başkasıyla dini nikah yapmaya yönelmeleridir. ‘Eski eşimle iki yıl önce geçimsizlikten mahkeme kararı ile boşandık. Şimdi tekrar evlenmek için belediyeye müracaat ettik. Bize 15 gün sonrasına nikah için gün verdiler. Bu süreçte eve gelip gidiyor hatta kalmak istiyor. Acaba süreçte dini nikah

yaptırsak olur mu?’ sorusuyla tekrar evlenmek isteyen çiftlerin nikah tarihine kadar birlikte yaşama arzusu dini nikah kıymak istemelerine sebep olmaktadır. Görülen o ki maddiyat, resmi işlemlerin zaman alması, resmi boşanmalarda yaşanan zorluklar vb. sebepler resmi nikaha alternatif olarak dini nikahı tercih sebebi olarak görülmesine neden olmaktadır. Resmi nikah-dini nikah ikilemine etkili ve kalıcı bir çözüm bulunmazsa bu sorular varlığını devam ettirecek gibi görünüyor. İmam nikahının tercih edilme sebepleri ile ilgili yazılan makalelerde 1- Resmi nikahın yetersiz görülmesi, 2-Nişanlılık dönemini daha rahat geçirme düşüncesi, 3-Birden fazla evlilik yapma düşüncesi, 4-Evlilik akdinin bir kısım sonuçlarını kabul etmeme düşüncesi sayılan maddeler arasındadır (Liv, 2013). Bu sebeplere ADRB’ye gelen sorular doğrultusunda iki tercih sebebi daha eklemek durumundayız. Bunlardan birisi özellikle ikinci evliliğini yapacak olan bireylerin imam nikahı ile belli bir süre yaşayıp anlaşamama durumunda mahkemelerde yorulmadan ayrılabilme istekleridir. Bu bir nevi içerisinde cinselliği de helal duruma getiren evlilik öncesi flört dönemi olarak değerlendirilebilir. Bir diğeri ise tarafların resmen boşanma sürecini bekleme gereği duymadan ikinci evliliklerini yapmada zaman kaybı yaşamak istememelerini dini nikahın tercih sebebi olarak belirleyebiliriz. Sadece dini nikahın yapılması, beraberinde birçok sorunu gündeme getirmektedir. Bu sorunların başında boşanmak isteyen kadının hiçbir güvencesinin olmamasıdır. Resmi nikah-dini nikah başlığında bir diğer sorun ‘Arkadaşım dini nikah kıydırmak suretiyle evlendi. Sonrasında eşiyi aralarında anlaşmazlık oldu. Arkadaşım boşanmak istiyor; fakat eşi boşanmak istemiyor. Nasıl bir yol izlemesi gerekir?’, ‘Evli olduğunu sonradan öğrendiğim bir adamla dini nikah yaparak beraber yaşadım. Şimdi benim telefonlarıma hiçbir şekilde çıkmıyor. Dini nikahımız düştü mü? Dinen ayrılmak için ne yapabilirim?’, ‘Bir arkadaşım küçük yaşta ve ailesinin rızası olmayan bir gençle kaçtı. Erkek arkadaşı resmi nikah istemediği için dini nikah yaptılar. Erkek kötü yolda ve hapse girdi. Şimdi arkadaşım eşinden ayrılmak istiyor ama o boşanmıyor. Ne yapmalı?’ ‘Evli, dört çocuğu olan ve eşinden boşanma sözü veren bir beyle üç sene önce dini nikahla evlendim. Evliliğini bitirmedi ve sözünü yerine getirmediği için ayrılmak istiyorum fakat kabul etmiyor. Farklı iki seferde beni boşadı, şimdi ne yapabilirim?’ sorularında dile getirilen meselelerdir. Dini nikah ile evli kadınlar belli bir süre sonra boşanmak istediklerinde kendilerini nasıl boşatacaklarını bilememektedirler. Konu ile ilgili fetvada kadınların hakeme başvurarak boşanma haklarının olduğunu Maliki mezhebinin görüşü kabul edilerek nikahın hakemler tarafından feshedilebilir olduğu ifade edilmektedir (Salman, 2015).

Sadece dini nikah ile evlenmiş kadının boşanmak istemesine rağmen erkeğin dinen boşamaması durumunda kadın ne yapabilir sorusunu bu soruya muhatap olan danışmanlara yaptığımız mülakat sırasında sorduk. ‘Resmi nikah ile değil de sadece dini nikah ile evli olduğunu söyleyen danışan eşinden ayrılmak istediğini ama eşinin dinen boşamadığını ifade ettiğinde nasıl tavsiyelerde bulunmak gerekebilir?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 50.Dini nikah sonrası eşinden ayrılmak isteyen danışana danışmanın tavsiyeleri

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D19	Bilgim yok
2	D10, D13	Eşini ikna etmesi gerekiyor
9	D14,D16,D17,D18,D3,D4,D7,D8,D9	Hakem tayin etmeli
1	D1	Mahkemeye şikayet etmeli
1	D5	Müftü ile görüşmeli
4	D11,D12,D15,D2	Nikah erkeğin elinde bir şey yapamaz
1	D6	Nikah-talak tek elden yürütülmeli

D16, ‘Sadece dini nikah ile evli olanlar ayrılmak istediklerinde kadının boşanma yöntemlerinden hakeme başvurmaları gerektiğini söylerim. Hakeme başvurduklarında hakem bunların evliliğine devam derse evlilik devam eder ayrılığına hükmederse boşanırlar. Kendi ailesinden, çevresinden güvenilir her ikisinin de kabul edeceği güvenilir birine gidebilir ya da müftülüğe gelebilirler. Müftüler bu noktadan kapı açar mı bilmiyorum. Resmen böyle bir yetkileri olmadığı için onu açmayabilir muhtemelen.’ D16’nın ifade ettiği gibi danışmanların %48’i ‘hakem tayin etmeli’ şeklinde var olan fetvaya uygun cevap vermişlerdir. Danışmanların %21’i nikahta boşama yetkisinin erkekte olduğunu belirterek D2’nin ‘Dini nikahlı olan kadın ayrılmak istiyor, erkek ise boşamıyorsa maalesef nikah erkeğin elinde olduğu için çok bir şey yapamıyoruz. Çocuklar varsa eşine zaman tanı derim. Çünkü nikah erkeğin elinde olduğu için yapacak bir şey olmadığını düşünüyorum.’ ifadesinde olduğu gibi danışana yapılacak bir şeyin olmadığını söyleyerek sorunu çözümsüzlüğe terk etmişlerdir. Danışmanların %11’i ise gelen danışana eşini ikna etmesi yönünde tavsiyede bulunurken D13’ün ‘Boşaması için para mal teklif edecek; hatta bir hocamız adam tutun adamı bir güzel dövdürün demişti’ ifade ettiği gibi

eşi ikna konusunda sınır tanımayan ikna çeşitleriyle tavsiyelerde bulunmuşlardır. D19, ‘Hiçbir fikrim yok hocam. Yani karşılaşmadığım için araştırarak söyleyeyim. Boşanmayla alakalı seminer aldım ama bu kadar teferruatlı sorularla alakalı almadım’ ifadesiyle bu soru ile gelen danışana yardımcı olamayacağını ifade etmiştir. D19’un bulunduğu ilçede ALO fetva hattı olmadığı ve yüz yüze danışanda bulunmadığı için böyle bir soruyu gündemine almadığı söylenilebilir. D19 ‘ADRB benim sınıfımın yanında olduğu için kursa gelenler bu vesileyle tanıyorlar’ ifadesinden bulunduğu ilçede ADRB’nin çok bilinmediği anlaşılabılır. D1, ‘Kadının boşanma hakkı var boşanma hakkını kullanarak boşayabilir. Resmi kanallara gidebilir. Kendini istismar ettiğini söyleyebilir’, D5 ‘Müftüye yönlendiriyorum’, D6 ‘Nikah ve talak için tek merciinin olması gerekiyor. Aslında işi çok kolaylaştıracak ama tabii bunun için çok ciddi çalışmalar olması gerekiyor.’ ifadeleri diğer çözüm öneri başlıklarını oluşturmaktadır.

Sadece dini nikah ile evliliklerde kadınların boşanmak istemesine rağmen erkeğin boşamaması durumunda danışanlara ‘hakem tayin edin’ tavsiyesinde bulunan 9 danışmana hakem tayininin problemin çözümünde uygulanabilirliğini sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 51.Danışmanlara göre boşanmada hakem tayini tavsiyesinin uygulanabilirliği

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
3	D14,D7,D9	Geri dönüş almadım
2	D3,D8	İşe yaramıyor
2	D18,D4	İşe yarıyor
2	D16,D17	Cevap yok

Danışmanlardan hakem tayin edilebilir diyenlerin %34’ü danışanlara ‘ailenizden hakem tayin edin’ şeklinde verdiği tavsiyenin sonucunun ne olduğu konusunda bir bilgisinin olmadığını D14, ‘Pratikte uygulanabilir bir öneri ama uygulanıp uygulanmadığına şahit olmadım. Geri dönüş almadım’ şeklinde ifade etmiştir. Hakem tayin edilebilir tavsiyesinde bulunan ve pratikte uygulanıp uygulanmadığını sorduğumuz 2 danışman sorumuza hiç yorum yapmazken 2 danışman işe yaradığını, 2 danışman işe

yaramadığını ifade etmiştir. ‘Hakem tayin edilebilir’ tavsiyesinde geri dönüş almadım, işe yaramıyor ve bu konuda yorum yapmayan danışmanı birlikte değerlendirdiğimizde bu tavsiyenin danışanlar tarafından pratikte çok uygulanmadığını söyleyebiliriz.

Sadece dini nikah ile evli olduğunu söyleyen danışan, eşinden ayrılmak istediğini ama eşinin dinen boşamadığını ifade ettiğinde danışana kim hakemlik etmeli? Hakem aile büyükleri dışında biri olabilir mi sorumuza danışmanlar idari amir olan müftülerin, Din İşleri Yüksek Kurul üyelerinin hakem olabileceğini ifade etmişlerdir. Aynı soruyu Din İşleri Yüksek Kurul uzmanına sorduğumuzda ‘İmam nikahını hangi imam kıymışsa o imam hakem olabilir.’ yanıtını vermiştir. Görüldüğü üzere burada ciddi bir çözümsüzlük görünmektedir. Dini nikah konusunda yaşanan mağduriyeti giderme adına danışmanların sunduğu beyanlar doğrultusunda DİB diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde çözüm bulma yoluna gitmelidir. Resmi nikah-dini nikah başlığında bir diğer sorun, tarafların ailelerinin haberi olmadan gizli nikah kıydırma talepleridir. İnsanlar neden gizli nikah kıydırmak istiyorlar diye baktığımızda, ‘Eşinden ayrılmış üç çocuğu olan bir hanımım ve dul bir beyle evlenmek istiyoruz. Fakat durumu çocuklarıma ve özellikle 8 yaşındaki en küçük çocuğuma anlatamayacağımı düşünüyorum. Bu sebeple gizli olarak dini nikah yaptırmak istiyoruz. Bu uygun mudur?’ sorusunda olduğu gibi ailelerin evlilik kararına verecekleri olumsuz tepkiden dolayı şimdilik bu sorunu ortadan kaldırmak için gizlice evlenmeyi çözüm yolu olarak görebilmektedirler. Yine gizli nikah kıydırmanın bir başka sebebi ‘Ailemden gizli iki kişinin şahitliği ile sevdiğim gençle rahat görüşebilmek için dini nikah kıydırdım. Nikahım geçerli midir?’ sorusuyla özellikle sevgililerin evlilik öncesi birlikte yaşama isteklerine meşru bir zemine oturtma gayretleridir. Gizli nikahın bir diğer tercih sebebi ‘Resmi nikahlı eşimden habersiz dini nikah yaparak başka bir kadınla evlenebilir miyim?’ resmi evli bir erkeğin çevresinden habersiz başka bir evlilik yapmak için kullandığı bir yöntem olarak görülmektedir. 2020’de 5 soruda Müslüman olmayan erkek ve kadınlarla evlenildiğinde dini nikahın nasıl kıyılacağı sorulmaktadır. ‘Kızım Amerika’da yaşıyor. Orada yabancı biriyle evlendi. Eşi Müslüman değil. Şimdi Türkiye’ye gelecekler düğün yapacağım. Düğünden önce dini nikah yapmayı düşünüyorum fakat damat Müslüman değil nikah geçerli midir? Ne yapabilirim?’ sorusunda dinimiz kadının Müslüman olmayan bir erkekle evlenemeyeceğini bildirdiğinden bu durumda olan kadının dini nikahının kıyılmayacağı bilgisinin paylaşılması gerekmektedir. ‘Müslüman olmayan bir kadınla evlenen bir erkek dini nikahını neye göre yaptırır? Nasıl yaparlar?’ sorusuna

Müslüman bir erkek yabancı bir kadınla evliliğinde velayet hakkı erkekte olduğu için Müslüman bir kadınla nasıl nikah kıydırılabiliriyorsa aynı şekilde kıydırılabilir. Her iki sorunun temelinde evlenme engellerinin neler olduğu konusunun halk arasında yeterince bilinemediğinin bir başka ifadesi olduğunu söyleyebiliriz.

4.1.6.2.3. Resmi nikah-Dini Nikah İkilemi

Resmi nikâhın tek başına kabul görmeyişi ve resmi nikâhla birlikte imam nikâhının da zorunlu olarak görülmesinin neticesinde kanuni ve dini nikah ikilemi sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorun ADRB'lere gelen sorulara çok net şekilde yansımıştır. 2020'de gelen 'Boşanma davası 2 yıldır devam eden bir arkadaşım imam nikahı ile evlenebilir mi?' Bu soruda görüldüğü üzere mahkeme süreci devam eden kadının o sırada başkası ile dini nikahlı birliktelik yaşayıp yaşayamayacağı sorulmaktadır. Konunun iki farklı boyutu vardır. Bunlardan birincisi erkeğin karısını dinen boşaması sonucu kadının iddet müddetini doldurduktan sonra mahkeme sürecinin başlaması, diğeri ise erkek karısını dinen boşamadan mahkeme açılmasıdır. Erkek karısını dinen boşamadığı sürece kadın mahkeme sürecini beklemek zorundadır. Çünkü mahkemenin boşaması bain talak hükmündedir. Bu soruda sorulan husus, erkek dinen boşamış olduğu halde mahkemenin uzaması durumunda kadının mağdur olmamak adına bir başkasıyla dini nikah ile evlenip evlenmeyeceğidir. İlgili fetvada 'evliliğin sonlandığına dair mahkeme kararı temyiz aşamasındayken kadının başka bir erkekle evlenmesi caiz midir? sorusuna 'mahkeme yoluyla boşanan eşler dini hükümlere göre bir bain talakla boşanmış olur. Mahkeme yoluyla boşanan ve iddetini tamamlayan bir kadın dilerse eski eşiyle yeniden nikah kıymak suretiyle evliliğini devam ettirebileceği gibi bir başkası ile de evlenebilir. Ancak dinen boşama olmadan mahkemeye boşanma davası açılmışsa, mahkeme devam ettiği süreçte eşler evli hükmündedir. Dolayısıyla hukuki süreç tamamlanmadığı için temyiz aşamasında kadının başka bir erkekle evlenmesi caiz değildir' (Salman, 2015) şeklinde karşılık verilmektedir. Burada mahkemesi devam eden kadınlar eşi dinen boşadıysa dinen evli olmadığı gerekçesiyle; eşi dinen boşamasa da zaten er ya da geç mahkeme bitince ayrılacağı gerekçesiyle her iki durumda da iddet müddetini tamamladıktan sonra bir başkası ile evlenebilmektedirler. Bu, dini-resmi nikah ikilemi kaynaklı boşluğun kullanılmasından doğan olumsuz bir sonuçtur. Konunun hassasiyeti, zor anlaşılabilir olması görevlileri dahi bu konuda ikileme düşürebilmektedir.

Danışmanların konu hakkındaki görüşlerini öğrenebilmek adına danışmanlara ‘Resmi nikah-dini nikah ikilemi içeren bir soru ile muhatap oldunuz mu? Varsa bizimle paylaşabilir misiniz? Yoksa, örneğin ‘Boşanma mahkemesi devam eden, eşi dinen boşamadığı için sorun yaşayan kadına neler söylenebilir?’ sorusunu sorduk.

‘Resmi nikah-dini nikah ikilemi içeren bir soru ile muhatap oldunuz mu?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 52.Danışmanlara göre resmi nikah/dini nikah ikilemi soru alıp almama durumu

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
3	D12,D16,D19	Soru almadım
16	D1,D2,D3,D4,D5,D6,D7,D8,D9,D10,D11,D13,D14,D15,D17,D18	Soru aldım

Danışmanların %84’ü resmi-dini ikilemi içeren soru aldıklarını %16’sı böyle bir soru ile muhatap olmadıklarını ifade etmişlerdir. ADRB’lere dini nikah başlığında gelen çoğu soru beraberinde resmi nikah konusunu da gündeme getirmektedir. Dolayısıyla soru almadığını ifade eden 3 danışman gelen soruları bu açıdan değerlendirmedini ya da resmi nikah ve dini nikah şeklinde farklı iki uygulama olmasını sorun olarak görmediğini söyleyebiliriz.

‘Varsa bizimle paylaşabilir misiniz?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 53. Danışmanlara göre resmi nikah/dini nikah ikilemi soru içerikleri

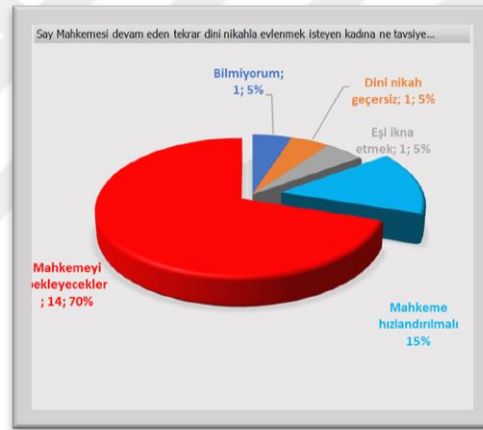
Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D2	Bain talak gitmiş, erkek evliliğe devam etmek istiyor
4	D10,D11,D13,D17	Cevap yok
1	D6	Dini nikahlı ikinci eş
1	D1	Mahkemede boşanınca dinen boşanmış olur muyuz?
1	D5	Müftülükte kıyılan nikah resmi nikah yerine geçer mi?
3	D15,D3,D4	Nişanlılık döneminde dini nikah kıyılır mı?
3	D18,D8,D9	Sadece dini nikah, erkek boşamak istemiyor
2	D17,D7	Sadece resmi nikahla evlendik,dinen geçerli olur mu?
3	D12,D16,D19	Soru almadım

D1, ‘Resmi nikah, dini nikah sorularına çok muhatap oluyorum. Mesela mahkeme yoluyla boşanmış erkek ‘ben seni dini olarak boşanmadım hala karımsın’ diyor. Kadın, ‘böyle bir şeye hakkı var mı? Ben başkasıyla evlenemez miyim?’ diye soruyor. Mahkeme yoluyla boşanmanın geçerli olduğunu söylüyorum. Bunu bilmiyorlar. Belki erkek de bunu bilmiyor. Bu sorular çok geliyor.’ D3, ‘Evli kadın veya erkek veya ikisi de evli ve boşanma aşamasındalar; ancak başka birileri ile evlenme niyetleri var. Dini nikah yaptırabilir miyim? diye soruyorlar.’ D4, ‘Dini nikah çoğunlukla anne-babadan habersiz yapılıyor. Üniversiteli gençler çok yaptırıyor. Eltimin kızı üniversitedeyken arkadaşıyla dini nikâh yaptırıyor. Çocukları oluyor. Erkek tarafının haberi oluyor ama kız tarafının hiç haberi olmuyor. Aile reddetti. Biz ikna etmeye çalışsak da kabul etmedi. Resmi nikah öncesinde kesinlikle dini nikah yapılmamalı diye düşünüyorum.’ D6, ‘Nikah meselesinin birkaç çehresi var. Birincisi resmi nikah yaptırmayıp ikinci, üçüncü dini nikah ile eş almak isteyen tarafı var. İkincisi hanımlar arasında birinin ikinci eşi olmak istiyor. Dini nikahın geçerli olup olmadığını veya ailenin bundan haberinin olması gerekip gerekmediğini soruyor. Bir de nişanlılık evresinde nikah olmadan görüşmede şeffaflığı ve o yakınlığı kendi zihinlerinde nasıl oturtuyorlar bilmiyorum ama o yakınlığı sağlayabilmek adına nikah yapalım diyenler var. Hepsinin çıkış noktası ve kaygıları farklı oluyor’ ifadeleriyle her bir danışman, aldığı sorunun içerik detayını paylaşmak suretiyle yaşanan ikilemin karmaşıklığını göstermişlerdir.

‘Boşanma mahkemesi devam eden, eşi dinen boşamayan kadına neler söylenebilir?’ şeklinde sorduğumuz soruya danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 54. Danışmanlara göre mahkeme sürecinde danışana verilebilecek tavsiyeler

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D16	Konu hakkında bilgim yok
1	D1	Dini nikahı kabul etmiyorum
1	D2	Eşini ikna etmesi gerekiyor
3	D18,D6,D7	Mahkeme çözüm bulmalı
13	D10,D11,D12,D13,D14,D15,D17,D19,D3,D4,D5,D8,D9	Mahkeme sonucunu beklemesi gerekiyor

Grafik 100. Mahkeme sürecinde nikah

Danışmanların %5'i boşanma mahkemesi devam eden ve bu süreçte eşi dinen boşamayan danışana, ‘boşanmanın resmi bir akit olduğunu ve dini bir yanı bulunmadığını söylediklerini’ ifade etmiştir. Mesela D1, ‘Mahkeme yoluyla boşanmanın geçerli olduğunu söylüyorum. Bunu bilmiyorlar. Belki erkek de bunu bilmiyor. Bu sorular çok geliyor. Ben resmi nikah, dini nikah konusunda farklı düşünüyorum. Boşanmanın dini bir yanı olmadığını bir akit olduğunu söylüyorum. Boşanmanın bir akit olduğu için ancak resmi yolla olacağını hatırlatıyorum. Dini nikah yapanların geçerli bir nikah yapmadığını düşünüyorum. Çünkü dini nikah yapanların en başta kendi ailelerinin haberi olmuyor. Çevrelerinin haberi olmuyor. Nikahta asıl olan ildir. Göğsünü gere gere bu benim

karımdır diye gezemiyorsa o evliliğin geçerli evlilik olduğunu düşünmüyorum.’ ifadesini kullanmıştır. Danışmanların %70’i kadının mahkeme sonuçlanıncaya kadar beklemesi gerektiği ve bu esnada bir başkası ile dini nikah kıydıramayacağını hatırlattıklarını ifade etmişlerdir. D3’ün, ‘Mahkeme devam ediyorsa eşi de dinen boşamıyorsa kişi evli sayılır ve mahkemeyi beklemesi gerektiğini söylüyoruz. Gelen danışana mahkeme sürecini hızlandırmak için yapacak bir şey varsa onu yapması gerektiğini, mesela mahkeme sürecini hızlandıracak birtakım delilleri varsa onları sunması gerektiğini yoksa mahkeme sonuçlanıncaya kadar beklemesi gerektiğini ifade ediyoruz.’ ifadesinde olduğu gibi 13 danışmanın aynı tavsiyede bulunduklarını görüyoruz. Konuyla ilgili D7’nin ‘Mahkemede siz artık karı-koca değilsiniz şeklinde bir belge eline geçmediği sürece yapılan hiçbir nikahın doğru olmayacağını ifade ediyorum. Bu işin zina olacağını söylüyorum. Çok enteresan hocam, yine bir telefon görüşmesi yapmıştık. Arayan ikisi de ilahiyat mezunu olduğunu söylediler. Adam boşanmış. Boşanma aşamasında birlikte olmayı talep eden kadındı. Adam kadını ikna etmek için bizi aramıştı. Çok enteresan gelmişti. Adam bak haram diyor. Erkek de belki hanımını boşamamış olabilir. Belki kadın ikinci hanım olmayı kabul ediyor. Kadınlarda bu yönde kesinlikle bir farklılaşma söz konusu. Biz yanlış yolu seçmesinler diye her şekilde dini argümanları kullanıyoruz yani haram, korkutma olarak ama yine de yanlışlar tercih edilebiliyor. Zaten yapan sormadan yapıyor. Bize sormamış veya işte yapmayı düşünüyor, yaptı ise pişmanlık duyuyor o vesile ile geliyor. Şimdi 4-5 yıl süren mahkemeler var. Tabii buna bir çözüm yolu bulunsa iyi olur diye düşünüyorum. Biz bireysel olarak kurumun dışına çıkamadığımız için tabii ki özel bir kurul kararı olabilir. Belirli bir yıl sınırlaması getirilebilir. Nasıl ki adamın kaybolma meselesinde belli bir süre bekleniyor. En azından buna kıyasla adam var ama yok. Nikahını bilerek vermiyor sıkıntı çıkarıyor. Erkek böyle bir durumda ikinci nikahını yapabiliyor. Yine kadın mağdur oluyor. Kadının veya ailenin tesisi lehine bir kurul çalışması olursa daha iyi olur.’ ifadesinde belirttiği gibi mahkeme çok uzun yıllar devam edince kadın ciddi mağduriyetler yaşayabiliyor bu mağduriyeti gidermek adına bazı çözüm önerileri doğrultusunda çalışmalar yapılabilir. Danışmanların %15’i D7 gibi mahkeme süresinin kısaltılması gerektiğini düşünüyor. Aynı görüşte olan D8, ‘Resmi nikahı varsa ve mahkeme ne zaman boşayacaksa o zamanı bekleyecek. Neden dersiniz, bir problem var ki mahkeme 5 yıldır uzuyor. Problemi çözmeden nasıl bu nikah bitmiştir diyebiliriz ki? Dini nikahları bitirse dahi sen bir defa imza atarak söz verdin ve imza atarak bitirmem gerekiyor. Dini nikahı birazcık kaçış olarak kullanıyorlar yani kendi yaptıkları hataya bir kılıf olarak

kullanıyorlar. Mesela resmen nikah yapmayıp dini nikahla evlenenler yani İslam'ın diğer kurallarını dört dörtlük uyguluyor mu? Zaten ya bir kaçamak, bir çıkış, aldatma, imza yok vesaire yok belki buna meydan vermemek adına bir tedbir alınabilir. Çıkışı nasıl sağlanabilir burada dünya Müslüman ülkeleri bir uzlaşa oluşturup karar vermesi gereken bir şey. Çünkü Türkiye'de bir çözüm bulamıyor. Dünyayı takip ediyorsanız bizim için normal bir dini nikah başka bir İslam ülkesinde siyasi bir mesele olabiliyor. Evet yani buradan verdiğim bir mesele başka bir ülkede kimlerin yürüyüşüne sebep olabilir. Aynen öyle biraz da yönetsel boyutu var. Diyanetin buradan böyle kesin bir şey söyleyemem demesini sadece bizim ülkemiz değil dünya Müslümanlarını ilgilendirdiği için söyleyemediğini düşünüyorum.' ifadesiyle dini nikahlı problemlerin sadece ülkemizde değil tüm dünya Müslüman ülkelerinde sorun teşkil ettiğini ve ortak bir çalışma yapılması gerektiğini belirtmiştir. D18'de 'Resmi nikah dini nikah ikileminde hemen hemen bütün arkadaşlar hiçbir sonuç alamadık. Başkanlığa onlarca yazmışımdır. Başkanlık bizim kartekslerin değerini anlayamadı. Kartekslerimizi okuyarak bile eğitim planlayabilir. Bunun uç örneğini söyleyeyim. Mahkeme kararı ile boşanmış adam, karısını dinen boşamamakta ısrar ediyor. Kadına zulmediyor. Karşı taraf mahkeme uzadığında nafaka alabiliyor. Avukatının bu noktada biraz uyanık olması gerekiyor. Adam fakir ise nafaka veremeyecek ise bir şey yapılamıyor. Başkanlık elimizi kuvvetlendirmek için Aile Bakanlığı ile iş birliği yapabilir. Davalara en azından süre kısıtlaması getirebilir. Buna rağmen mahkeme uzayacaksa kadının mağduriyetinin giderilmesi adına kadın devlet korumasına alınabilir.' ifadeleriyle mahkeme kararının beklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Danışmanlar mahkeme sürecinin beklenmesi gerektiği görüşlerinin yanı sıra var olan ikilemden doğan karışıklığı gidermek adına görüş ve önerilerini de sunmuşlardır.

Toplumumuzda resmi nikah-imam nikahı ikileminin meydana getirdiği çift nikah uygulamasını ortadan kaldırılabilmek adına bir adım atılarak 2018'de müftülere resmi olarak nikah kıyma yetkisi verildi. Nikâh akdinin yapıldığı esnada dinî veya imam nikâhı prosedürü uygulandığında, resmi nikâh-dini nikâh ikileminin yol açtığı problemlerin ortadan kalkabileceğini söylemek mümkündür. Yanı sıra farklı uygulamalarla dini nikahın istismarı önlenebilecektir. Müftülüklerde resmi nikah kıyılması ile ilgili düşüncelerini D5, 'Biz hala müftülüklerde kıyılan resmi nikahın tam anlamıyla duyurusunu, reklamını yapamadığımızı düşünüyorum. Bize dini nikah kıydırmak için gelenlere resmi nikah yaptığımızı ve evlilik cüzdanı verdiğimizizi söylediğimizde şaşırıyorlar ve bunu bizim

yapamayacağımızı düşünüyorlar. Nikâh konusunda belediyelerin kıydığı, imamların kıydığı, varsa kendi cemaatlerinin içerisinde kıydıkları nikahların ayrı olduğunu ve her türlü nikahın hepsinin kısılması gerektiğini düşünenler var. Hatta bir defasında ‘Hocam bağlı olduğum cemaat içerisinde dini nikahım kıyıldı. Resmi nikahım da var ama nikâhımın geçerli olması için imam nikahı kıydırmak gerekir mi?’ diye soran vardı. Nikâhın ne olduğunu bilmiyoruz. Nikah noktasında bilgilendirme gerekiyor. Bir ikincisi maalesef ama maalesef, ne normalde resmi nikahta dini boyut olmadığı için Allah’ın korumasında olmayacağını devletin güvencesinin Allah güvencesini sağlamayacağını düşünenler bile var.’ D18’in ‘Nikah soruları geliyordu. Müftülüklerde nikah kıymaya başladıktan sonra iyice azaldı. Buna rağmen takıntı yapanlar var. Müftülükte nikah kıyıyorum. Çiftlerin yaşlı bir akrabası bize bir de dini nikahını kıyın hocam diyebiliyor. Nikâhlarını kıydım şimdi bir de cübbemi çıkarıp öbür cübbeyi mi giyeceğim. Öyle bir ayırım yok diyorum. Nikah olgusunun kavramsal düzgünlüğünü anlatmak gerekiyor. Anlatamadığımız sürece istismara çok açık olduğunu düşünüyorum.’ ifade ettiği gibi danışmanlarımızın söylemlerinden nikahın tek bir resmi kanaldan yapılması gerektiği, bunun için uygun olan kurumun DİB bünyesinde olan müftülüklerde olduğu gerçeğinden hareketle önemli bir adım atıldığını ama müftülüklerde kısılan nikahın duyurusunun, tanıtımının, teşvik edilebilirliğinin çok iyi yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

4.1.6.2.4. İkinci Evlilik

Çok eşlilik (poligami/taaddüd-i zevcât) yani erkeğin aynı anda birden fazla kadınla evlenmesini İslâm hukuku belirli şartların ve gerekçelerin bulunması halinde bir ruhsat hükmü olarak kabul etmiş, her erkeğin keyfine göre kullanabileceği mutlak bir hak olarak görmemiştir. Diğer taraftan evlenme ehliyetine sahip her erkeğin uygulaması gereken bir emir ve aslî bir hüküm (azimet) olarak saymamış aksine bazı ihtiyaç ve zaruretlere sebebiyle belirli şartların ve gerekçelerin bulunması halinde başvurulması gereken istisnai bir ruhsat hükmü olarak değerlendirmiştir (Yılmaz, 2019). 2015’te 37 soru, 2018’de 22, 2020’de 30 soru resmen evliyken dini nikah ile bir başkasıyla evlenmek isteyenlerin sorularını içermektedir. Bu soruların diğer nikah sorularına oranı her yıl için yaklaşık %5’tir.

Tablo 55.İkinci evlilik

İkinci Evlilik	2015	2018	2020
Resmen evli erkeğin dini nikah bir başka kadınla evlenmesi	34	18	29
Resmen evli kadının dini nikah ile bir başka erkekle evlenmesi	3	1	0

Her üç yılda sorulan sorulardan birisi erkeğin birden çok kadınla evlenme hakkının olup olmadığı meselesidir. Çoğunlukta sorulan, resmen evli erkeğin dini nikah ile bir başka kadınla ikinci evliliği yapmasıdır. Gelen sorularda, ikinci evliliğini yapan erkeklerin böyle bir evliliğin toplumsal boyutunu dikkate alarak gizli yapılması durumunda geçerliliğinin sorgulanmasıdır. ‘Resmen evli bir erkekle ilk eşinin haberi olmadan imam nikahı kıyıldığında kıyılan nikah geçersiz midir?’ sorusunda olduğu gibi bu soruların büyük çoğunluğu ilk eşinden gizli nikah kıydırmanın caiz olup olmadığı ile ilgilidir. Gizli nikaha yanaşmayan erkekler ikinci eş alma noktasında ‘Evliyim ve 3 çocuğum var. Eşimin aklına bir kız girmiş. Dini nikahla onunla da evlenmek istiyor ve kabul etmediğim için beni günahkâr olmakla suçluyor.’ sorusunda olduğu üzere ikinci evliliğin hakkı olduğunu, bunu kabul etmeyen kadının günahkâr olduğunu söyleyen erkek, eşine bu konuda yaptırım uygulayabilme cesaretini, dinin bir gereği olarak kullanabiliyor. Dini nikah kıydırmanın gerekçesini ‘Hayatımda birisi var, onu çok seviyorum ama evli. Ben zina yapmak istemiyorum. Dini nikahla onunla evlenebilir miyim?’ sorusunda olduğu üzere evli erkekle birliktelik yaşamak isteyen kadınlar zina yapmamak adına dini nikahı alternatif olarak görebiliyorlar. Toplumda bazı kadınlar evli erkeğin dini nikahlı 2. eşi olmayı bir problem olarak görmüyorlar. Ancak herhangi bir problem yaşadıklarında ise sorunları aşamadıklarında bürolara gelerek durumlarının ne olacağı telaşına kapılabiliyorlar. Konuyla ilgili soruları değerlendirdiğimizde ‘5 yıl önce evli bir bey ile dini nikahla evlendik. Şimdi ise benimle ne madden ne de manen ilgilenmiyor. Sen zaten çalışıyorsun diyor. Ben ona boş ol desem boşanmış olur muyuz?’ sorusunda olduğu üzere yaşadıkları sıkıntıyı nasıl aşabileceğini sormaktadır. Yine başka bir danışan ‘Beni kandırdığı ve zorlayarak ikna ettiği için evli biriyle dini nikah kıydırdım. Evlendiğim kişi aynı zamanda Allah inancı olmayan birisi ve beni bırakacağını da zannetmiyorum. Nasıl davranmam gerekiyor?’ yaşadığı sıkıntıyı dile getirerek bu durumdan kurtulma çareleri aramakta olduğunu ifade etmiştir. Bu soruda adam kadını ikna etmek için dini inancı olmamasına rağmen dini nikah olgusunu kötüye kullanarak kadını kendisi ile birlikteliğe zorladığı

görülmektedir. İnançsız olmasına rağmen dini nikah kıydırmasını kültürel dindarlığın istismarı olarak değerlendirebiliriz. Dini nikah yaptıran bir diğer kadın danışan, ‘Evli olduğunu bilmediğim bir adamla dini törenle beraber yaşadım. Dini nikah esnasında mehir olarak üzerime ev almıştı. Şimdi beni arayıp sormuyor. Bu evi ona geri vermek zorunda mıyım? sorusuyla bu işin maddi boyutunu sorgulamıştır.

Kadınların evli iken bir başka erkek ile dini nikahlı birliktelik yaşaması dinimizin, gelenek ve göreneklerimizin kabul edemeyeceği bir durum iken bu başlıkta soru gelmiştir. 2015’te 3 ve 2018’de 1 soru evli kadın danışanın başka bir erkekle dini nikahla evlenme isteği ile ilgilidir. ‘Eşimle problemlerimiz var ve başka birini seviyorum. Eşim beni boşamıyor. Ben sevdiğim kişi ile dini nikah yaptırırsam hangisi benim eşim olur?’, ‘Evli ve iki çocuk annesiyim. Ailem sevdiğim gençle evlenmeme mâni oldu ve onların isteği doğrultusunda bir evlilik yaptım. On iki yıl sonra evlenemediğim gençle birbirimizi bulduk. Onunla görüşüyoruz ve bazen de beraber oluyoruz. Günaha girmek istemiyorum. Dini nikah yaptırabilir miyiz?’, ‘İkinci evliliğim. Eşimle aramız iyi değil. Bir arkadaşım aracılığıyla bir beyle tanıştım. Bana çok iyi davranıyor. Birkaç defa da beraber olduk. Eşimin de başka kadınlarla ilişkisi var. Ben günah olmasın diye eşimle resmi nikahım var iken bu beyle de dini nikah yaptırırsam olur mu?’ ‘Ben evliyim. Ama evliliğimiz fiilen devam etmiyor. Erkek arkadaşımın da evliliği fiilen devam etmiyor. Biz 4 yıldır arkadaş olarak görüşüyoruz. Son bir yıldır da fiilen beraber oluyoruz. Biz evliliklerimizi resmiyette bitirmeden, bu kişi ile dini nikahla ikinci bir evlilik yapabilir miyiz?’ sorularında olduğu gibi resmen/dinen evli olan kadınlar çeşitli gerekçeler ile bir başkasıyla dini nikah yaptırarak karı-koca hayatı yaşamak istediklerini belirtmişlerdir.

Resmen evli bir kadının bir başkasıyla evlenme isteğinin izahı olmamasına rağmen nikah başlığında 2015’te 3 soru 2018’de 1 soru olduğunu tespit ettikten sonra ‘resmen evli kadının evliliği devam ederken bir başka erkekle evlenmesi’ sorusunu evlilik-nikah-boşanma ana başlığında tüm yıllar için taradığımızda farklı gerekçelerle evliliği devam ederken tekrar evlenmek isteyen 2015’te 2, 2018’de 2 kadın danışan daha olduğunu tespit ettik. Böylece toplam 8 kadın danışan evli olmalarına rağmen tekrar evlenmek istediklerini beyan etmişlerdir. Evlilik-nikah-boşanma sorularının tüm yıllar için sayısı 3243 olup evli kadının evliliği devam ederken tekrar başkasıyla da evlenmek istemesi tüm soruda % 0,24’lük bir oranı oluşturmaktadır. Bu oran düşük olsa dahi üzerinde değerlendirme yapılması gereken bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bütün bu sorular doğrultusunda

erkekler çok eşlilik meselesini (kendilerine ancak belirli şartlara bağlı olarak verilen izni) farklı algılayarak bu durumu hak olarak görebiliyorlar. Ayrıca toplumsal baskıdan çekinerek bu evliliği gizli tutma eğilimleri gösterebiliyorlar. Erkeğin ikinci karısı olmayı kabul eden kadınların yaşadıkları sıkıntılar ise ciddi sorunlara dönüşebiliyor. En nihayetinde toplumda belki de değişen kadın-erkek algısı dini nikahın mahiyetini bilmeyen kadınları bu hakkın kendilerine de verilmesi gerektiği düşüncesine yöneltebiliyor ki resmi nikahlı kocaları olmasına rağmen farklı gerekçelerle başka bir erkekle birliktelik yaşama isteklerini dillendiriyorlar. Kadının aynı anda iki kişi ile evli olamayacağı, toplumun kabul ettiği ve uyguladığı genel-geçer bir kural olarak bilinmesine rağmen kadınların böyle bir talepte bulunması ahlaki yozlaşmanın boyutlarını göstermesi açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir problem olduğu gerçeğini gözler önüne seriyor.

4.1.6.2.5. Süt Kardeşliği

Toplumun sağlığı aileye, ailenin sağlığı da anne-bebek irtibatına bağlıdır. Bu sebeple bebeklerin ilk iki yıldaki beslenmeleri İslam dini açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde, bebeklerin öncelikle kendi annesinin sütü ile şayet mümkün olamazsa başka annelerden temin edilen süt ile beslenmesi tavsiye edilmiştir. Kur'an ve hadislerde r-d-a' = rada' kavramıyla ifade edilen "süt emzirme" bebeğin hem öz annesinden hem de diğer kadınlardan emmesinin özel adı olmuştur. Kadınların kendi bebeklerinin dışındaki bebekleri emzirmeleri eski toplumlarda da var olan bir gelenektir. Anne fitratına yerleştirilen süt emzirme duygusu, Kur'an ve Sünnet ile bazı ilkelere bağlanmış, eskiden beri var olan süt emzirme âdeti korunmuş ve bazı emzirme şekillerinin "süt akrabalığı" oluşturacağı belirtilmiştir. Bebeğin temel besin ihtiyaçlarını karşılayan ve onu çeşitli hastalıklardan koruyan anne sütü, Allah'ın belki de insanoğlunun çocukluk dönemi için yarattığı ve onun karakterini etkileyecek mucizevi bir gıda olması dolayısıyla süt akrabalığı, kan akrabalığı gibi "sürekli evlenme engelleri" içerisinde zikredilmiştir (Çeker, 2019).

Tablo 56.Süt kardeşliği meselesi

Süt Kardeşliği Meselesi	2015	2018	2020
Mahremiyet sınırı nasıl olmalıdır?	21	4	8
Süt kardeşliği nedir?	4	0	1
Anne sütü tedavi amaçlı kullanılabilir mi?	4	0	0

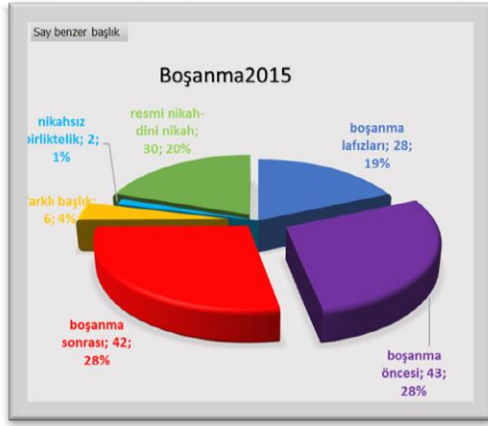
2015'te 29, 2018'de 4, 2020'de 9 soru süt kardeşliği konusundadır. 'Süt akrabalığı nasıl olur? Neden kan verme durumunda aynı durum olmuyor?' sorusundan anlaşılacağı üzere nasıl süt kardeşi olunur konusu sorulmaktadır. Dinimize göre süt kardeşliği mezheplerin farklı görüşlerinin de etkisiyle karışık bir hal alarak çoğunlukla halk tarafından tam olarak anlaşılamamaktadır. Sorular çoğunlukla süt emen çocukların kendileri veya kardeşlerinin evlilikleri söz konusu olduğunda sorun oluşturmaktadır. Dinimize göre süt kardeş ile nikah haram kılınmıştır. Bu konuda yanlış bilgi farklı soru ve sorunları gündeme getirdiğinden bazı danışanlar genel olarak süt kardeşliği konusunda bilgi almak istemektedirler. DİYK'in web sitesinde aile hayatı başlığı altında süt akrabalığına dair gelen 13 soruya cevap verilmiştir (DİYK, 2022). Tespit edebildiğimiz kadarıyla süt kardeşliği ve nikah konusunda vaaz, hutbe, seminer vb. programlara yeterince yer verilmemektedir. Bu nedenle süt akrabalığı konusu nikah başlığı içerisinde alt başlık olarak detaylı olarak anlatılabilir. 2015'te 4 soru anne sütünün kanser gibi hastalara şifa olduğu gerekçesiyle sorulmuştur. 'Eşim yeni doğum yaptı. Bir yakınımız kanser olan akrabasına eşimden anne sütü istiyor. Sütü içecek kişi 36 yaşındaymış. Bu sütü içerse süt kardeşliği vuku bulur mu?' ve 'Arkadaşımın emzirdiği bebeği var. Beyin hastası olduğunu bildiği ve tanımadığı bir hasta için anne sütü istemişler. Anne sütü hücreleri yeniliyormuş. Bu insanlar başkalarından anne sütü topluyorlarmış. Bu ne kadar doğru olur?' sorularında olduğu gibi tedavi amaçlı anne sütünün kullanılması durumunda süt kardeşliği olur mu meselesi yeni ve farklı soruları gündeme getirmiştir. DİYK'e anne sütünün tedavi amaçlı kullanılıp kullanılmayacağı sorulmuş, verilen cevapta tedavi amaçlı anne sütünün içilmesi sonucu süt kardeşliğinin oluşup oluşmadığına dair net bir açıklama yapılmamıştır (DİYK, 2022). Süt kardeşliği ile ilgili soruların çoğunluğu, oluşan akrabalıkların evlenmeye engel olup-olmayacağı konusuna ilişkindir. 'Kızım bebekken halasını emdi. Süt kardeşinin abisi ile evlenebilir mi?', 'Görümce mi emmeyen küçük kızım halasının herhangi bir çocuğu ile evlenebilir mi?', 'Kız kardeşimin oğlunu emzirmiştım. Şimdi onun kız kardeşini oğluma almak istiyorum. Bir mahsuru var mı?', 'Ben amcamın eşini emmişim, kuzenim de annemi emmiş. Şimdi bizden küçük olan kardeşlerimiz evlenmek istiyorlar. Bunlar da süt kardeş midir? Evlenme engeli var mıdır?' sorularında görüldüğü üzere özellikle yakın akraba ilişkilerinin yoğun olduğu yerlerde anneler ilerisini düşünmeden birbirlerinin yaşıt çocuğunu emzirebilmektedir. Bunun bir sorun olarak ortaya çıkması ise yıllar sonra çocukların büyüüp birbirleriyle evlenmek isteklerinde ortaya çıkmıştır. Hatta bazen 'Uzun yıllar önce evlenip çocuk sahibi olduktan sonra süt kardeş oldukları ortaya çıkan

kimselerin nikahı bozulur mu? Bu durumda ne yapmaları gerekir?’ sorusunda belirtildiği üzere evli çiftler bu durumun çok sonra farkına varıp nikahlarını sorgulamak durumunda kalmışlardır.

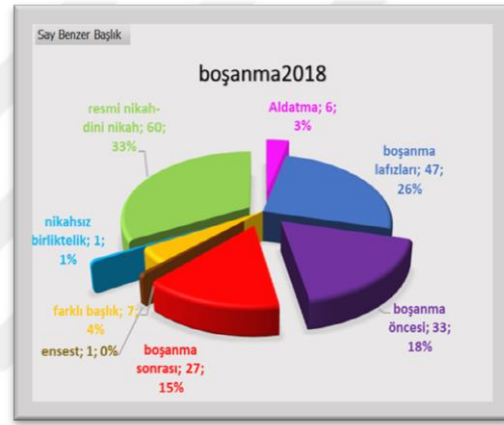
4.1.6.3. Boşanma-Boşanma Sonrası Sorunlar

Boşanma, nikâh akdi ile birlikteliğe başlayan evli çiftlerin; kişilikleri, inançları, sosyo-kültürel değerleri, alışkanlıkları ve tepkileri ile birbirine uyum sağlayamama durumunda nikâh akdini bozma ve ayrılma halidir (Can-Aksu,2016). Evlilik kurulurken prensip itibariyle bir ömür boyu devam edecek hukuki bir beraberlik olarak kabul edildiği için, ölüm dışında bir sebeple sona ermesi pek düşünülemez. Diğer taraftan huzur ve mutluluk ikliminde yaşansın diye kurulan evlilik bağı bazı sebepler dolayısıyla bu ortamı oluşturamayabilir. Böyle bir durumda evliliğin sona erdirilmesi düşünülebilir (Yaman, 1999). İslam dini, aile kurumuna ve onun korunmasına büyük önem verir. Ancak eşler arası geçimsizlik, ileri dereceye ulaşır ve evlilik çekilmez hâle gelirse, boşanma bir çıkar yol olmakla birlikte en son başvurulması gereken bir çaredir. Kur'an-ı Kerim'de, boşanmadan önce evliliğin devam ettirilmesi için fedakârlıkta bulunulması, hoşnutsuzluk veya soğukluk halinde bile tarafların meselelerini konuşarak halletmeleri öğütlenmiş; aralarındaki anlaşmazlık daha ileri safhaya gittiğinde, kadının ve erkeğin ailelerinden seçilen hakemler vasıtasıyla eşler arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi tavsiye edilmiştir (Nisâ, 4/34-35). Bununla birlikte bütün anlaşma yolları kapanmış ve evlilik hayatının sürdürülmesi imkânsız hâle gelmişse, boşanma makul bir yol olarak meşru görülmüştür (DİYK, 2017). Bugün diğer toplumlarda olduğu gibi, ülkemizde de temel değerlerin zaafa uğraması, nüfusun şehirlerde toplanması, günlük hayatın karmaşıklaşması, iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, tüketim kültürünün değişmesi, bireysel değerlerin ön plana çıkması ile toplumların temeli olan aileyi yıkıma götüren aile içi şiddet ve boşanma olgusu birey, toplum ve hukuk açısından giderek daha önemli bir sosyal olgu haline gelmiştir (Tatlıhoğlu-Demirel, 2016). Son verilere göre ülkemizde boşanmalar bir önceki yıla göre artarak, boşanan çiftlerin sayısı 2022 yılında 180 bin 954 olmuştur. Evlilik yılına göre 2022 yılında gerçekleşen boşanmaların %32,7'si evliliğin ilk 5 yılı, %21,6'sı ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşmiştir. Boşanma yaşı erkeklerde 25-39, kadınlarda ise, 20-34 yaşları arasında yoğunluk göstermiştir (TÜİK, 2022). Boşanmaların bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de artış göstermesi, sosyal yapıdaki değişimin bir sonucudur. Bu sonucu meydana getiren sosyal nedenlerin arasında, boşanmanın toplumda

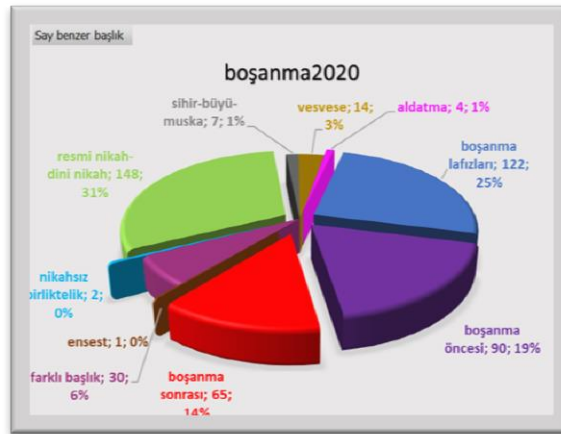
giderek daha da kabul görür olmasının önemi vardır. Toplumlar boşanmış çiftleri eskisi kadar yadırgamıyor (Yıldırım, 2004). Aile ile ilgili problem yaşayan danışanlar boşanma, boşanma sonrasında yaşanması olası süreçlerle ilgili konularda soru ve sorunlarını ADRB'ye telefonla veya yüz yüze gelerek danışma gereği duymuşlardır. Karteksler doğrultusunda ADRB'ye evlilik/nikah/boşanma başlığında gelen sorularda boşanma ve boşanma sonrası konularında yıllara göre artış gözlemlenmektedir. Boşanma ve boşanma sonrası sorunlar ile ilgili 2015'te %13 (151 soru), 2018'de %25 (182 soru), 2020'de %36 (483 soru) oranında soru yer almıştır. Her üç yılda boşanma soruları çoğunlukla kadınlar tarafından 25-40 yaş aralığında sorulmuştur. ADRB'den alınan veriler TÜİK verileriyle orantılı görünmektedir.

Grafik 101.2015 Boşanma

Grafik 102. 2018 Boşanma

Grafik 103.2020 Boşanma

Boşanma ve boşanma sonrası yaşanan problemlerin neler olduğu konusunda her üç yıla ait karteksleri değerlendirdiğimizde boşanma öncesi süreçte yaşanan sıkıntılar,

boşanma sonrası yaşanan sıkıntılar gündeme geldiği gibi resmi nikah ve dini nikah ile ilgili sorularda önemli bir yekunu teşkil etmektedir. Bu aşamada nikahsız birliktelikler az da olsa sorulmuş olup özellikle 2020’de aile birlikteliğinin bozulmasının sebebi olarak aile kurumunun başlangıcından sonuna kadar ilişkilerin bozulmasına sebep olabileceği düşünülen sihir-büyü-muska soruları da yer almıştır.

4.1.6.3.1. Boşanma Öncesi

Tablo 57.Boşanma öncesi

Boşanma Öncesi	2015	2018	2020
Eşi terk etmek	10	7	5
Tek taraflı boşanma isteği	10	5	9
Kayınvalide/kayınbaba ile sorun yaşamak	4	0	0
Şiddetli geçimsizlik	4	5	6
Fiziksel şiddet	3	3	1
Zararlı alışkanlıklar	1	1	4
Maddiyat	3	7	28
Dua isteği	0	3	0

Boşanma öncesi başlığıyla boşanma sürecinde yaşanan problemler gündeme gelmektedir. Boşanma sürecinde en fazla gündeme gelen sorun ise boşanmaya sebep olan durumlardır. Bu başlıkta Tablo 57’de görüldüğü üzere boşanmaya sebep olan durumlar değerlendirilmeye alınmıştır. Boşanma sebeplerinden birisi, tek taraflı boşanma isteğidir. Boşanma kararını eşlerden biri tek taraflı olarak aldığında diğer taraf ne yapması gerektiğini öğrenmek için bürolara başvurmaktadır. ‘Eşimle şiddetli geçimsizliğimiz var. Bir çocuğumuz var. Ben ayrılmaya karar verdim. Ama eşim devam etmek istiyor. Ne tavsiye edersiniz?’ ve ‘Kardeşimin gelini tesettürlü iken şimdi açılmak istiyor. Kocasını izin vermediği için boşanmak istiyor. Oğlumuz seviyor ve boşanmak istemiyor. Ne yapabiliriz?’ sorularında kadın tek taraflı olarak boşanmak istediğini ifade ederken, ‘Eşimle kavga ettim. Eşim evi terk etti ve bana boşanma davası açtı. Ben boşanmak istemiyorum. Okuyabileceğim bir dua var mı?’ sorusunda kadın boşanmak istemediğini ifade etmiştir. Tek taraflı olarak boşanma düşüncesinde olan bireylerin çoğunluğu 25-40 yaş aralığındadır. Tüm yıllarda 24 soru tek taraflı boşanma isteği konusundadır. Görüşme şekline baktığımızda 2015’te 5 soru yüz yüze 5 soru telefonla sorulmuştur.2018’de soruların tamamı yüz yüze sorulurken 2020’de pandeminin etkisiyle 3 soru yüz yüze 6 soru telefonla sorulmuştur. Buradan tek taraflı boşanma isteğinde olan bireylerin konunun

hassasiyetinden dolayı yüz yüze görüşülmesi konusunda yönlendirme yapılmasının etkisi olmakla birlikte danışanların bu konuyu önemsediklerini ve yanlış karar vermek istemediklerinden yüz yüze görüşme gereği duyduklarını söylenebilir. Boşanma sebeplerinden bir diğeri, evli bireylerin anlaşamama durumunda başvurdukları yöntemlerden biri olan evi terk etmektir. Bu durumda diğer taraf mağduriyetler yaşamakta ve sorunu gidermek adına ne yapılabileceğine dair görüş alma ihtiyacı hissetmektedir. Tüm yıllarda 17 sorunun 11'inde erkek evi terk edip giderken, 6'sında kadın evi terk etmiştir. Kadınlar çoğunlukla kendi ailesinin yanına sığınmıştır. 'Eşim, ikinci kızım zihinsel engelli doğunca bizi terk etti. Şimdi kızım 13 yaşında ve 13 yıldır ben annemlerde kalıyorum. Eski eşimi affedemiyorum?'. 'Eşim 7 yıl önce beni bırakıp gitti. Ben bitiren taraf olmak istemediğimden boşanma davası açmayıp yıllarca bekledim. Artık eşimle tekrar bir araya gelme düşüncem de yok. Buna sabrettiğim için Allah beni mükafatlandırır mı yoksa dava açmam mı gerekir?' gibi kocaları tarafından terk edilen kadınlar çoğunlukla boşanma davası açmaktan ziyade tekrar dönüş olmasa dahi beklemeyi tercih etmişlerdir. En nihayetinde son çare olarak boşanma kararlarının gerekçelerini paylaşarak bir nevi manevi sorumluluktan kurtulma gereği duymuşlardır. 'Annem bakıma muhtaç fakat ayrı evlerde yaşamamıza rağmen eşim evi terk etti. Çocuğumuzu da aldı dayısında kalıyorlar. Boşanmak da istemiyor. Benimle hiç irtibata geçmiyor. Aramızdaki anlaşmazlıklara çocuğu da sürekli şahit tutuyor. Nasıl bir yol izleyeceğim?' sorusunda olduğu gibi kadın evi terk ettiğinde erkek beklemekten ziyade çözüm odaklı soru sorarak süreci nasıl devam ettirmesi gerektiğini öğrenmek istemektedir. Boşanma sebeplerinden bir diğeri, maddiyat konusudur. 'Eşimle boşanma davamız sürüyor, dava süresince nafaka, boşanma sonrasında tazminat veya eşimin mal varlığının ve maaşının yarısını alabilir miyim? Eşimden mehir alabilir miyim?' özellikle 2020'de boşanma konusunda maddiyat başlıklarında yoğunluk görülmektedir. Soru içeriklerinde iki husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki 'Mahkemeye kadın başvurması durumunda mehir alabilir mi?' sorunu bir diğeri ise nafaka meselesidir. Toplumda kadının kendisi mahkemeye boşanma davası için müracaat ettiği takdirde dinen mehir talep edemeyeceğine dair yanlış bir bilgi yerleşmiştir. Bu yanlış bilgidен olacak ki kadınlar mehir haklarını kaybetmemek için bürolara müracaat ederek doğru bilgiyi öğrenme gereği duymuşlardır. Nafaka konusunda 'Kocamla ayrılıyor. Nafaka almam ve mallarımızın yarı yarıya paylaşılması hakkında bilgi alacaktım' sorularında olduğu gibi nafaka ve mal paylaşımında yaşanan sıkıntılar gündeme getirilmektedir. Bu sorular doğrultusunda danışanların mehir, nafaka vb. konularda resmi nikahta uygulanan prosedür

ile dini nikah hükümlerini yer yer birbirine karıştırdıkları sonucuna götürmektedir. Boşanma sebeplerinden bir diğeri, şiddetli geçimsizliktir. Eşler şiddetli geçimsizlik durumunda nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda yardım almak için danışma ihtiyacı hissetmektedirler. ‘Artık dayanamıyorum eşimle boşanmak istiyorum. Dinimizce bu çok mu büyük günah, ben cehennemden çıkamayacak mıyım?’, ‘20 yıllık evliyim eşimle uzun yıllardır devam edegelen sorunlarım var artık tahammül sınırlarını çoktan aştı. Çoğu zaman canıma kıymak istiyorum. Bu durumda boşanmak mı yeğlenir, canıma kıymak mı?’, ‘65 yaşındayım ve eşim sürekli bana küfreder ve yataktan kovar. Artık ben dayanamıyorum. Boşansam Allah bana sorar mı?’ sorularında görüldüğü gibi boşanmak isteyen kadınlar boşanma gerekçelerini sayarak dinen sorumlu olmak istemedikleri için bu zulme katlandıklarını anlatma ihtiyacı duymaktadırlar. Kadının boşanmayı istemesinin günah olarak algılanması dini sebeplerden ziyade sosyal sebeplerle alakalıdır diyebiliriz. Dul kadın imajı, kendi başına toplumda yer edinememe düşüncesi, çocukların maddi-manevi sorumluluklarının altından kalkamama, ekonomik zorluklar, aile baskısı vb. sebepler kadını boşanmayı erteleme kararı almasına sebep olabilmektedir. Tüm bu sebeplerin yanı sıra dinin boşanma konusuna bakışını tam olarak bilemediğinden diğer tüm sebepleri din üzerinden değerlendirip en nihayetinde bıçak kemiğe dayandığında bunun günah boyutunu sorgulamaktadır. Kadın boşanmanın günah olduğu bilgisine sahip olduğunda bir türlü cesaret edip dillendiremediği boşanma durumunu erteleme boyutunu geçip bunun kader olduğunu ifade ederek teslimiyet yolunu seçebilmektedir. Boşanmak gibi mücadele isteyen zor yolu tercih etmeyip dinin sabır anlayışını yanlış kullanması sonucunda ise toplumda kadına yönelik şiddetin artmasına görünmeyen bir destek konumuna gelebilmektedir. Yapılan bir doktora çalışmasında boşandıktan sonra karşılaşılan en önemli problemlerin çocukların bakımı, yalnızlık, çevre baskısı ve ekonomik sıkıntılar olduğu tespit edilmiştir. Genelde toplumun boşanmış kadınlara olumsuz bakmasına ve çocukların büyük çoğunluğunun (%84,62) velayeti anneye verilmesine rağmen boşanmış kadınların %70,90’ı boşanmaktan dolayı pişmanlık duymadıklarını ifade etmişlerdir (Tor, 1993). ‘Biz aslında severek evlendik ama eşim çok sinirli ve kavgacı birisi oldu. Şiddet uyguluyor. Ben boşanmak istiyorum. Günah işlemiş olur muyum?’ Boşansam günah olur mu?’ sorusu fiziksel şiddete maruz kaldıklarını ifade eden kadınlar tarafından da dile getirilmektedir. Burada bir başka problem, düzelebilir düşüncesiyle evliliklerin gerek kadınlar gerekse aileleri tarafından sürdürülebileceği inancıdır ki ‘Kızım kocasından şiddet gördüğü için yanıma sığındı. İki de torunum var. Mahkemede boşanma davası açtık. Aslında evladımın

arkasındayım ama acaba kocası düzelir mi? diye beklenti içindeyim. Damada bir fırsat daha versek mi?’ sorusu ailelerin süregelen problemlere rağmen düzelebileceği ihtimali ile beklemeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Oysa konunun uzmanları var olan problemlerin masaya yatırılmadan sadece beklemenin sorunları çözmediğini sadece süreci uzattığını ifade etmektedirler.

Boşanma sebeplerinden bir diğeri, aile büyüklerinin müdahalesidir. Aile büyüklerinin müdahaleleri evliliklerin olumsuz etkilenmesine sebep olabilmektedir. ‘Bir erkek, annesi ‘Eşini boşamazsan hakkımı helal etmem dediği için eşini boşaması gerekir mi? Eğer erkek, annesinin sözünü dinlemeyerek eşini boşamazsa yaptığı beddualar tutar mı?’ Ailelerin müdahalesi var olan problemlerin artarak içinden çıkılmaz bir hal almasına sebep olabilmektedir. Evliliklerin sonlanmasına sebep olan durumlardan bir diğeri de alkol, kumar vb. zararlı alışkanlıklardır. Alkol, kumar vb. zararlı alışkanlıklarla ilgili sorularda artış gözlemlenmektedir. ‘Sürekli içen ve sarhoşken de Allah’a küfreden bir kocam var? Zaten bizde nikah falan kalmadı. Evlatlarım bile babalarıyla görüşmek istemiyor ve anne o adamdan kurtul diyorlar. Kocamdan boşanırsam günaha girer miyim?’, ‘Eşim madde bağımlısı sorumluluklarını yerine getirmediği gibi yaşamımızı tehlikeye atıyor. Boşanmak istiyorum ama ailesi dinen vebale girersin diye baskı yapıyor. Boşanırsam dinen bir sorumluluğum olur mu?’, ‘Eşim içkiyi bırakmış ve bir daha içmeyeceğine dair yemin etmişti. Ancak şimdi benden gizli içtiğini öğrendim. Bu sebeple eşimden boşanmak istiyorum. Boşanma gerekçem dinen meşru bir gerekçe midir?’ sorularında dikkat çeken durum yine kadınların boşanma gerekçelerini ifade etmeleri ve dinen sorumlu olup olmadıkları bilgisine ulaşmak istemeleridir.

4.1.6.3.2. Boşanma Sonrası

Tablo 58.Boşanma sonrası problemler

Boşanma Sonrası Problemler	2015	2018	2020
Maddiyat-nafaka	12	7	27
Boşanan eşlerin mahremiyeti	6	4	10
Boşanma sonrası travma	8	2	9
Boşanmış eşlerin iletişimi	10	1	1
Boşanma sonrası çocukların durumu	2	5	5
İddet müddeti	0	4	0
Çocukların anne ve babalarına karşı tutumu	0	0	4

Boşanma günümüzde önemli bir problemdir. Bu konuda her ülkede değişik çalışmalar yapılmaktadır. Çünkü boşanma toplumu psikolojik, sosyal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak farklı açılardan etkilemektedir (Doğan, 2006). Kişiler açısından boşanmak, psiko-sosyal açıdan önemli bir dönüm noktası olmaktadır. Boşanma sonrasında bireyler ekonomik problemler, çocukların bakımı, ev idaresi ile ilgili sorumluluklarla birlikte terkedilme, yalnızlık gibi psikolojik problemler de yaşayabilmektedirler. Bazıları için bu durum yeniden evlenmek, muhit değiştirmek gibi hayatlarında farklı kararlar almaya yöneltmekte bazıları için hayatlarının sonuna kadar unutamayacakları bir travma olarak kalabilmektedir (Baynal, 2018).

ADRB'ye gelen boşanma sorularında benzer problemlerin olduğunu görülmektedir. Boşanma sonrası yaşanan problemleri konu alan ilgili sorularda temel problemlerin başında maddiyat ve nafaka konusu gelmektedir. Burada daha çok boşanan kadının nafaka alıp alamayacağı, alacak ise ne zamana kadar nafaka alabileceği, nafaka almak caiz değil ise çocuklara verilen nafakanın kadın tarafından harcanıp harcanamayacağı, alınan nafaka ile sadaka verilip verilemeyeceği sorulmaktadır. Eşlerin boşanmalarının ardından görüşmek durumunda kalmaları halinde tesettür, davranış, aynı ortamda kalma vb. mahremiyet konularıyla ilgili sorularda artış görülmektedir. Boşanan eşlerin görüşüp görüşemeyeceği, aynı evde kalıp kalamayacağı, farklı eşlerden olan çocuklara nikah düşüp-düşmeyeceği, boşanan eşlerden hasta ve yatalak olana nikah olmadan aynı ev içerisinde bakılıp bakılamayacağı sorulmaktadır. Her ayrılık sonrasında bireyler üzüntü, stres, sorunlarla yüzleşme vb. durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Danışanlar bürolar vasıtasıyla boşanma sonrası süreçte yaşadıkları sorunları telefonla veya yüz yüze ifade etme gereği duymaktadırlar. Bu süreçte yaşanan sıkıntılardan biri 'Kızım boşandı. 10 yıllık evliydi, şimdi içine kapandı. Evde iş dahi yapmıyor, destek olmaya çalışıyorum, siz ne tavsiye edersiniz?', 'İlk eşinden olan çocuklarına para verebilmek için sürekli bankadan faizle para çeken ve evimizin ihtiyaçlarını karşılamayan eşimden geçen yıl ayrıldım. Şimdi insanlar sürekli bana bakıyor, benim boşanmamla ilgili konuşuyorlar gibi hissediyorum. Bu sebeple dışarı bile çıkmak istemiyorum, ne yapabilirim?', 'Boşandım kendimi çok kötü hissediyorum. Eşimin tekrar evlenmesini kabullenemedim. Ne yapmalıyım?', 'Oğlum 9 ay evli kaldı ve boşandı. Tam 10 yıldır bekar. Bir türlü evliliğe ikna edemedim. Bize ne tavsiye edersiniz?' sorularıyla ifade edilen hayata küsme, boşanmayı hazmedememe vb. durumlar, boşanma sonrasında sık karşılaşılan psikolojik sorunlardır. Bir diğer sorun

‘Eşimden ayrıldım, annemin maaşı ile geçinmeye çalışıyorum. Çocukların da bütün sorumluluğu bende. Kendimi aciz ve güçsüz hissediyorum. Bana ne önerirsiniz?’ soruları boşanma sonrası ekonomik problemlerle başa çıkamamaktan kaynaklı psikolojik durumları yansıtmaktadır. Eşinden ayrılan bireylerden bazıları boşanma sonrası yaşanan psikolojik problemleri yenmede maneviyatı kuvvetlendirmeye yönelik eylemlerin kendilerine iyi geldiğini ifade etmektedirler. Bu duruma örnek olması açısından ‘Eşimle boşandıktan sonra çok ciddi bunalıma girdim. Çalışma hayatında ve çevremdeki insanlarla iletişim kurma ve öz güven noktasında sıkıntı yaşıyorum. Rahatlamak ve yeniden normalleşebilmek için manevi hayatıma nasıl yön vermeliyim?’ sorusu danışanların arayış içerisinde olduklarını göstermektedir. Boşanan 20 katılımcı ile görüşme yapan Baynal, katılımcıların dini başa çıkma yöntemi olarak “dua etme” (8 kişi) başta olmak üzere “tevekkül etme” (4 kişi), “dini sohbetler” (4 kişi), “ibadetlere yönelme” (3 kişi), “şükretme” (1 kişi) ve “ahiret inancı” (1 kişi) gibi yöntemler kullandıklarını tespit etmiştir (Baynal, 2018). Bir başka sorun ‘2 yıl önce boşandık. 17 yaşında bir kızım var. Eşim benimle tekrar birleşmek istiyor. Sürekli rahatsız ediyor beni. Bulunduğum şehri değiştirdim. Düzelerim diyor ama benim umudum yok?’, ‘Eski eşimle ailesinin baskısı sebebiyle 8 yıl önce, severek boşandık. O daha sonra başkasıyla evlendi ve çocuğu oldu. Geçen gün beni arayıp, bir ihtiyacımın olup-olmadığını sordu. Ayrıca arada bir arkadaşça görüşmek istediğini söyledi. Telefonla görüşmem uygun mudur?’ sorularında olduğu gibi boşanan eşin görüşmeyi devam ettirmek istemesinden kaynaklı problemlerdir. Kadın, boşanmış olsa da eşinin namusu olduğu anlayışı toplumsal genel kabul olarak kadının karşısına çıkabilmektedir. Yanı sıra erkeğin her anlamda boşandığı eşini kontrol etme yetkisine sahip olduğu yaygın anlayışı, gündelik hayata yansiyarak sorularda kendisini göstermiştir. Oysa kadın boşandıktan sonra tamamen kendisine ait yeni bir yaşam oluşturmak ister. Toplumsal baskının etkisi ile kadın boşanmış olsa bile eski yaşantısının etkileri yeni yaşamında görülebilmektedir. Boşanma sonrasında ‘Eşimle bir yıl önce boşandık. Kendisi Zonguldak'ta aşçıydı. Yedi ve on iki yaşlarında iki kızımın velayetini babalarına verdim ve çok pişmanım. Dinen sorumlu muyum ve günahı var mı?’ sorusunda olduğu gibi çocukların velayet sorunu ortaya çıkmaktadır. Boşandıktan sonra velayetin çoğunlukla anneye verilmesi genel kabul olduğundan eşinden boşandıktan sonra çocuklarından ayrılmak durumunda kalan kadının vicdanını rahatsız etmektedir. Vicdanın rahatsız olmasında annelik duygusunun yanı sıra yine toplumun etkisini görebilmekteyiz. Boşanma sonrasında yaşanan sorunların en önemlilerinden birisi çocukların yaşadığı

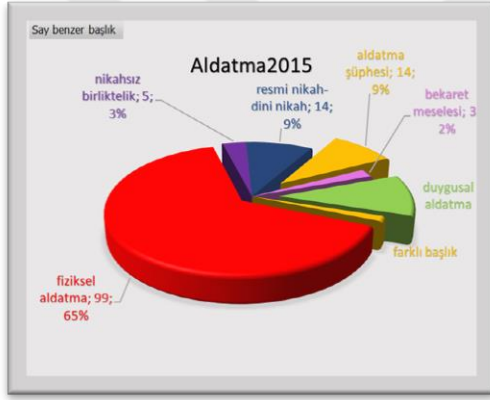
sorunlardır. Çocukların yaşamında anne-babanın çocuğu kabulü-reddi ve anne-baba arasındaki çatışmanın son derece önemli olduğu görülmektedir. Çocukların ruhsal gelişimi için en ideal ortam anne-baba arasında çatışmanın olmadığı evliliklerdir. Bunun dışındaki tüm durumlarda (çatışmalı evlilik, çatışmasız veya çatışmalı boşanma) çocuklar psikolojik açıdan örselenmektedirler (Öngider, 2006). ADRB'ye gelen sorularda, boşanma sonrası çocukların yaşadıkları problemler dile getirilmektedir. 'Kızım eşi ile boşandı ve çocuğunun velayeti eşinde. Yeniden velayet davası açmayı düşünüyoruz ama bu süreçte eşinden gelecek zarardan korkuyoruz. Bu konuda nasıl bir önlem almalıyız?' sorusunda olduğu gibi çocukların daha az zararla çıkmalarının nasıl sağlanacağı konusu bürolara gelen sorular arasındadır. Boşanma sonrası, çocuklar konusunda genellikle yaşanan sorun ise 'Kızım boşandı ve altı yaşındaki torunumun velayeti de kızımda. Babası onu hafta sonu, pazar günü görebiliyor. Ancak biz çocuk küçük diye kıyamıyoruz ve daha uzun süre babasına gitmesine izin veriyoruz. Ama onlar bunu suiistimal ediyor. Babaannesi çocuğu annesinin aleyhine işliyor. Çocuk her seferinde saçma-sapan iddialarla eve geliyor ve annesinden uzaklaşıyor. Sözüm ona annesi çok kötü olduğu için babasını şikâyet etmiş ve polisler de babasını götürmüş. Babasını da çok sevdiği için annesine kin besliyor ve bizim yanımıza gelmek istemiyor. Boşandıkları günden beri nafaka da ödemiyorlar. Çocuğu iki ay önce aldılar ve iki aydır bize göndermiyorlar. Çocuğun psikolojisini bozdular. Ne yapalım?' sorusundaki gibi çocukların bir tarafın etkisiyle arada kalması ve eşlerin devam ede gelen çatışmalarının çocuklar üzerinden yürütülmesidir. Boşanma sonrasında çocuklar, büyüyüp belli bir yaşa gelseler de anne-babaları arasında kalarak çoğu zaman problem yaşamaya devam etmektedirler. 'Annem ve babam boşandılar. Babam şu an hastanede tedavi altında ve hem psikolojik hem tıbbi tedavi oluyor. Ben babama yardımcı olmalı mıyım? Babama yardımcı olmam annemi kötü etkiliyor?' sorusunda anne yanında kalan çocuğun büyüdükten sonra babasına yardım etmek istediğinde yaşadığı sorunlar dile getirilmektedir. Annenin velayetinde büyüyen çocuk kendisini annesine karşı sorumlu hissetmekte ve babasıyla iletişime geçmek istemesine rağmen annesinin üzüleceği ihtimaline karşı nasıl bir tavır takınması gerektiğini bilememektedir. 'Benim annem-babam boşanmış. Bize annem bakıyor ve okutuyor. Babamdan hiç haberimiz yok. Ben onun soyadını taşımak istemiyorum. Annemin soyadını almak için mahkemeye müracaat etmek istiyorum. Bunun günahı olur mu?' Bu soruda, anne-baba çatışması arasında kalan çocuk, duyduğu kızgınlık ve kırgınlığı çoğunlukla öfke ve intikam alma şeklinde ifade etmektedir. Bunun sebebi Öngider'in makalesinde ifade ettiği gibi boşanma sonrasında velayeti almayan ebeveyn ile

çocuğun görüşmemesi, anne-baba arasındaki çatışmaya bağlı olmasıdır. Eğer eski eşler arasında boşanma sonrasında, düşmanlık sürüyorsa bu çocuğa da yansımaktadır (Öngider, 2013). ADRB'ye gelen sorular da benzer sorunları yansıtmaktadır. Eşler arasındaki çatışmaların çocukların büyüyüp yetişkin olduklarında bile etkisinin devam ettiği gelen sorularda görülmektedir.

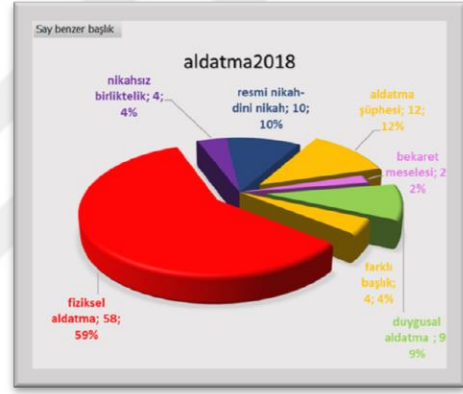
4.1.6.4. Aldatma/Zina

Aldatma, her dönemde evliliklerde ve yakın ilişkilerde büyük bir problem olarak görülmektedir. Önceki senelerde daha az görülen aldatma davranışının, internetin de hayatımıza girmesiyle, son yıllarda oldukça hız kazandığı görülmektedir. Karşı cinsle iletişim sorunu yaşayan kişiler, internet üzerinden çok daha kolay iletişim kurmakta ve çok fazla kişiye ulaşma imkanına sahip olmaya başlamışlardır (Topkaya, 2011). Bunun yanı sıra, cinsel ve duygusal aldatma da günümüz evliliklerinin olumsuz etkilenmesinin ana sebeplerinden biri haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda, aldatma yüzünden biten evliliklerin sayısı gittikçe artmaktadır. Aldatma, sosyal bilimciler tarafından ilgi gören ve gün geçtikçe daha fazla araştırma yaptıkları bir konu haline gelmiştir (Kubat, 2012). Aldatma, münferit bir vaka değil, evlilik ve ilişki içerisinde olunan eşe karşı yapılmış gayri ahlaki bir hakarettir. Yalnızca aldatılan bireyi değil toplumun ve kültürün temel taşı olanı oluşturmuş aile kurumunu, protest bir yaklaşımla reddedilen bağlılık yeminlerini inkâr ve ilişkiyi kaosa sürükleyen bir eylemdir (Tecer, 2021). Evlilik süreci içinde yaşanan aldatma, evliliğin yapısına zarar veren bir durumdur. Yıkıcı yönü bu denli etkili olmasına rağmen hakkında araştırma yapılması ve bilgi edinilmesi hiç kolay değildir. Ayrıca Türk toplumunun geleneksel yapısını koruyor olması göz önüne alındığında mahrem bir nitelik taşımaktadır (Seyfi, 2017). Kişinin devam eden bir birlikteliği varken bir başkasıyla duygusal bir yakınlık yaşaması, başka birine âşık olması ve ilişki dışında özel bir paylaşımda bulunması duygusal aldatma; yine romantik bir ilişki yaşarken bir başkasıyla cinsel birliktelik yaşaması cinsel aldatma olarak tanımlanmaktadır (Kantarcı, 2009). Günümüzde cinsel aldatma çoğu toplum için sosyal bir olay haline gelmiştir. Journal of Couple & Relationship Therapy'de yayınlanan 2002 tarihli bir araştırmaya göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde evli kadınların % 45 ile 55'i ve evli erkeklerin % 50 ile 60'ı ilişkilerinin bir döneminde evlilik dışı fiziksel ilişki yaşıyor (Atwood-Schwartz, 2002). Bu durum boşanma oranlarına da yansıyor. Türkiye'de erkeğin aldatması aile kurumu için önemli bir sorundur. 'Erkektir elinin kiridir yapar ama döneceği yer evidir' düşüncesi hala

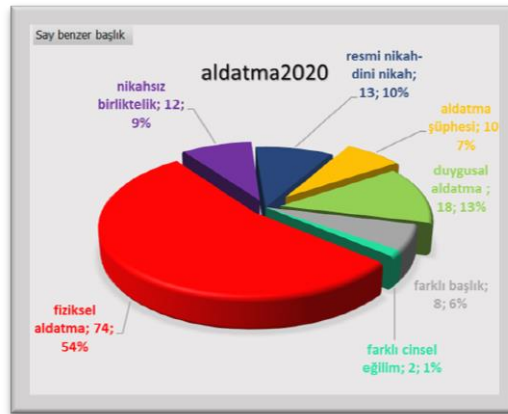
geleneksel aile yapısında görülmektedir (Tarhan, 2006). Bu bağlamda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011 verilerine göre kadınların %9,6'sı, erkeklerin ise %4,8'i boşanma sebebini aldatma olarak belirtirken, her iki cins de aldatma eyleminin bir kez dahi olsa birinci derece boşanma nedeni olarak görmektedir (Çavlin, 2014). Evlilik birliğini temelden sarsan aldatma/zina durumlarında bireyler nasıl davranacakları konusunda tavsiye almak üzere bürolara müracaat etmişlerdir. Kartekslere yansıyan evlilik-nikah-boşanma başlığında aldatma/zina konusunda 2015'te %13 (153), 2018'de %13 (99), 2020'de %10 (137) soru yer almaktadır. Soruların çoğunluğu kadınlar tarafından sorulmuştur. 2015'te soruların yaş aralığı belirtilen danışanların %54'ü, 2018 %46, 2020'de %26 25-40 yaş aralığındadır. Eğitim durumu belirtilenlerin eğitim bilgisi 2015 %19, 2018 %20, 2020 %10 lise mezunudur.

Grafik 104.2015 Aldatma

Grafik 105.2018 Aldatma

Grafik 106.2020 Aldatma

ADRB'ye gelen soruların içeriğinde eşinin aldattığından şüphelenen danışman ne yapabileceği konusunda tavsiye almak istemektedir. Bazı danışanlar eşlerinin sosyal medya aracılığı ile tanımadığı kadınlarla cinsel içerikli konuşmalar gerçekleştirdiğini bu süreçte ne yapması gerektiğini sormuştur. Aldatma soruları içerisinde en fazla fiziksel aldatma sorularına yer verilmiştir.

4.1.6.4.1. Fiziksel Aldatma

Tablo 59.Fiziksel aldatma

Fiziksel Aldatma	2015	2018	2020
Aldatılan eş boşanmak istemiyor	26	15	19
Aldatılan eşin yaşadığı travma	24	13	23
Gizli birliktelik	14	0	1
Aldatan eş boşanmak istemiyor	9	7	3
Resmi nikah-dini nikah	7	6	2
Üçüncü şahısların müdahalesi	4	3	9
Aldatma ile dünyaya gelen çocuk	2	1	0
Aldatan eşin duyduğu pişmanlık	6	3	3
Aldatılan eş boşanmak istiyor	0	3	7

Danışanların sordukları fiziksel aldatma sorularının içeriğinde öncelikli konu aldatma sonrası yaşanan travmadır. Aldatılan eşin, aldatıldığını öğrendikten sonra bu durumu hazmedemediğini ifade etmek için ‘Eşimin beni aldattığını öğrendim, kendisi de itiraf etti. Aile çevresinden kimseyle paylaşamadım. Çocuklarımın geleceği ve mutlulukları için ayrılmak da istemedim. Kendimi çok kötü hissediyorum, intihar etmeyi bile düşünüyorum’, ‘Eşimin beni aldattığını öğrendim ve bunu kabullenmekte çok zorlanıyorum. Namazlarımı bıraktım ve Kur’an okuyamıyorum. İbadetlerimi aksatmamak için ne yapmalıyım? Eşimin beni aldattığı kadına sürekli beddua ediyorum. Bunun bir vebali var mıdır?’ sorularında olduğu gibi durumu kabullenmekte zorlanmaktadırlar. Eşlerden birinin aldatması durumunda çoğu danışan bu duruma hazırlıksız yakalandıklarını ve ne yapacaklarını bilemediklerini anlatmışlardır. ‘60 yaşında bir kadını. Yıllarca eşimden şiddet gördüm. Kızım için katlandım. Şimdi başka bir kadın varmış. Ne yapmalıyım?’, ‘Özbek asıllıyım. Türkiye’ye gelince ikinci evliliğimi yaptım. Eşim beni aldatıyor ve bunu bana anlatıyor. Çok üzülüyorum ve gücüm kalmadı. Ne yapmalıyım?’, ‘Eşim ihanet etti ve ben bunu içimden atamıyorum. Ne yapmam gerekir?’ sorularıyla

aldatılan kadın ne yapması gerektiği konusunda büroları çoğunlukla arayarak bilgi almak istemiştir. Tarhan, aldatma gibi ciddi bir konuda somut delillerin olması gerekir. Somut bir durum varsa soğukkanlı bir şekilde durumu masaya yatırmak hatta üçüncü bir kişiden yardım almak lazımdır tavsiyesinde bulunmaktadır (Tarhan, 2017). Bürolara gelen danışanlar üçüncü bir kişi olan danışmandan yardım alma gereği duymaktadırlar. Burada soruya muhatap olan görevlinin vereceği cevap hayati önem taşımaktadır.

Aldatılan eşlerin büyük çoğunluğu, aldatan eşten ayrılmak istemediklerini ‘Damadım sürekli kızımı aldatıyor. Kızım, eşini seviyor, boşanmak istemiyor. Damadımı evine bağlayacak bir dua var mı?’, ‘Ablamın eşi ablamı aldatıyor. Kavga ederken kendisi de itiraf etmiş. Ablam halen onunla yaşıyor. Ablam günaha giriyor mudur?’, ‘Eşim sürekli zina ediyor. Sık sık ahlaksız kadınlara gidiyor. Artık bıktım. Onu nasıl vazgeçirebilirim?’, ‘Eniştem 10 yıldır ablamı farklı kişilerle aldatıyor. Ablam boşanmak istiyor; ancak maddi sıkıntılar yaşamaktan korktuğu için boşanmıyor. Ben de ona her hâlükârda boşanması gerektiğini söylüyorum. Yanlış mı yapıyorum?’, ‘Eşim beni aldatıyor. Boşanmak istiyor ama ben çocuklarım babasız büyümesin diye boşanmıyorum. Doğru mu yapıyorum?’ sorularında görüldüğü üzere eşlerinden ayrılmak istemediklerini ifade etmektedirler. Bu durumun geçici bir durum olabileceği inancı veya var olan konfor alanından çıkmak istememe vb. durumlar eşleri daha ciddi yaptırımlardan alıkoyabilmektedir. ‘Eşim beni bir kadınla aldatıyor. Benim de bu durumu kabullenmemi istiyor. Ayrılalım diyorum ama ona da yanaşmıyor. Ne yapabilirim?’ sorusunda ifade edildiği gibi aldatan eşler var olan evliliklerini devam ettirmek ve aldatılan eşin bu durumu kabullenmesini talep edebiliyorlar. ‘Eşim şu anda başka bir kadınla yaşıyor, benden de ayrılmıyor. Ben de eşimin ismini Rahman ismiyle beraber yazdırıp, aramızda huzura vesile olsun demiştim. Bunun bir sakıncası var mı?’ sorusunda eşinden ayrılmak istemeyen kadın eşinin kendisini aldatmayı bırakmasını istemektedir. Eşinin tekrar sevgisini kazanmak içinde Allah’ın isimlerinden Rahman ismiyle muska benzeri bir dua yazdığını ifade etmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla böyle bir dua çeşidi olmadığı gibi Allah’ın Rahman ismi ‘merhamet etmek, acımak, affetmek anlamlarına gelmektedir (Karagöz, 2017). Aldatma sorularından bir diğer soru ‘Kız kardeşim kocasını başka biriyle aldattı. Çok pişman ve bundan ötürü tövbe ediyor. Eşiyle nikahı düşmüş müdür?’, ‘Eşim bana karşı çok ilgisiz? Ben de şeytana uyup başka biriyle ilişkiye girdim. Çok pişmanım. Vicdan azabından dolayı ne yapacağımı bilmiyorum. Benim nikahım düştü mü?’ sorularında olduğu gibi aldatan eş

ile nikahının devam edip etmediği sorulmaktadır. Burada bir başkasıyla beraber olan eşin nikahının düşeceği yanlış bilgisi danışanlar arasında hakimdir. ‘İki gün önce eşim beni aldattığını itiraf etti. İlk duyduğumda yatağımızı yaktım, büyük oğlum söndürdü. Şu an çok kızgıyım? Yalvar-yakar af diliyor. Duygularım çok karışık. Ne yapacağımı bilemiyorum.’ sorusunda olduğu gibi aldatan eş pişman olup af dileyince karşı taraf ne yapacağını çoğunlukla bilememektedir. Aldatmalarda en büyük sorun bu durumun tek sefere mahsus kalmamasıdır.

Aldatma konusunda bir başka durum, bu olayı bilen kişilerin yuva dağıtmaya sebep olmamak veya daha büyük olaylara meydan vermemek için ne yapacaklarını bilememesidir. ‘Annem, en küçük kız kardeşinin eşiyle kendisinden 15 yaş küçük olmasına rağmen babamı aldatıyor. Babama annemin haksızlık yaptığını düşünüyorum. Annemi babama söyleyeyim mi?’, ‘Eşimin beni evli bir kadınla aldattığını öğrendim. Bu kadının kendi eşinin onu aldattığından haberi yok. Dinen bu durumu o kişiye söylemek ve bilgi vermek sorumluluğum var mı?’, ‘Arkadaşım eşini aldattığını bana aldattı. Ama şimdi çok pişman. Ben bu durumu bildiğim için sorumlu olur muyum? Bunu eşine bildirmem gerekir mi?’ sorularında görüldüğü üzere, aldatma hikayesini bir vesile ile öğrenen üçüncü şahıslar nasıl hareket etmeleri gerektiğini çok fazla bilemediklerinden, sorma gereği duymuşlardır. Aldatma olayına şahit olan birey nasıl hareket etmelidir sorusuna nasıl cevap verilmesi gerektiği bilgisine ve deneyimine sahip olmayan danışman, farkında olmadan yanlış yönlendirme yapabilecektir. Bu manada personele yönelik bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesine ihtiyaç vardır diyebiliriz.

Her yıl aldatmanın dini nikaha zarar verip vermediği ile ilgili sorulara rastlanmaktadır. Resmi nikah-dini nikah başlığında ele aldığımız bu durum ‘Bir kimse evli iken eşini aldatırsa hatta daha ileri giderek zina yaparsa nikah bozulur mu?’, ‘Evliyim ama başka biri ile aramızda yakınlaşma oldu, eşimi aldattığım zaman nikahımız düşer mi?’, ‘Zina eden erkek karısından boşanmış olur mu?’ sorularda ifadesini bulmaktadır. 2020’de aldatma konusunda, ‘Eşimin beni bir kadınla aldattığını öğrendim. Kadını kocasına söylemekle tehdit ederek on bin TL aldım. Bu parayı kullanabilir miyim?’ sorusunda bu durumu maddi anlamda kullanmak isteyen aldatılan eşe örnek gösterilebilir. Aldatma konusunda bir diğer problem ve bu başlığın en fazla sorulan sorusu, gayri meşru birliktelikler neticesinde hamile kalınması durumunda bu çocuğun aldırılma meselesidir. ‘Evli bir kadın evli bir erkekle ilişkisi sonucu hamile kalmış. Çocuğu aldırabilir mi?’, ‘Bir

senedir bir erkekle beraberim. İki ayrı şehirde oturuyoruz. Şimdi 1,5- 2 aylık hamileyim. Bu erkek benimle evlenmeyi kabul etmezse ne yapayım?’ sorularında ifade edilen husus aslında danışanların nikahsız birlikteliğin günahından çok, çocuk aldırma meselesiyle oluşan yeni bir durumun telafisi için ruhsat alma istekleridir. Son yıllarda özellikle bu tür soruların sorulur olmaya başlanması toplumsal yozlaşmanın boyutunu göstermekle beraber insanların bir nevi günah çıkarma işlemi yaparak rahatlamak istediklerini göstermektedir. ‘Yedi-sekiz yıldır (evli) bir adamla beraberdim. Maddi bakımdan her türlü yardımı da yaptım. Beni sömürdü. Şimdi de beni terk etti. Beddua ediyorum. Onu mahvedecek bir dua söyler misiniz?’ sorusu da aynı düşünceye hizmet eden bir diğer soru çeşidini oluşturmaktadır. ‘Beraber olduğum kişi eşinden ayrılalı birkaç yıl oldu. Şimdi benimle evlenmek istiyor. İki zina eden kişi birbiri ile evlenebilir mi? Dinen bir sıkıntı olur mu?’ sorusu zina eden bireylerin evlenemeyeceği yanlış bilgisinin soru olarak sorulmasına neden olmuştur.

4.1.6.4.2. Duygusal Aldatma

Buradaki soruların içeriği iki ana grup altında toplanabilir. Bunlardan biri eşlerin bir başkası ile konuşması, yakınlaşması ile kurulan duygusal bağ, diğeri ise sanal ortamdaki görüşmelerdir. ‘7 yıllık evliyim. 2 çocuğum var. Eşimle aramızdaki bir çatışma döneminde biriyle tanıştım. 4,5 ay görüştük. Birkaç defa buluştuk. O, benden sürekli beraber olmayı istese de ben bunu kabul etmedim. Şimdi kendimi çok kötü hissediyorum, nasıl tövbe edeceğim?’, ‘Evliyim. 19 yaşında bir kızım, 21 yaşında bir oğlum var. Eşim bana hiç ilgi göstermiyor. İş arkadaşlarımdan birinin bana yoğun ilgisi var. Ben de ona ilgi duymaya başladım. Görüşüyoruz; ama çok utanıyorum, ne yapacağım, bilmiyorum.’ sorularında eşlerin bir başkası ile kurduğu duygusal bağ örnekleri görülmektedir. Özellikle 2020’de sanal ortamda ilişki sorularında ciddi artış görülmektedir. Bu aldatma biçimine porno, telefonda uygunsuz olmayan konuşmalar, Facebook, Instagram vb. sosyal medya ağlarında tanışılan adaylarla yapılan uygunsuz konuşmalar vb. içeriklerdir. ‘Damadım internette başka kadınlarla uygunsuz yazışmalar yaptığı için kızım çok üzülüyor. Şu anda psikolojik tedavi görüyor. Eve kadın getirmiyor, kendisi başka kadına gitmiyor, boş ver yazışmaktan bir şey olmaz” diyorum ama fayda etmiyor. Ne yapacağımızı şaşırmış durumdayız’, ‘Evliyim dört tane çocuğum var, eşim telefonda kadınlarla konuşuyor, ne yapayım?’, ‘Ben evliyim. Eşim tır şoförü. Bazen aylarca eve gelemez. Ben severek evlendim; ancak internetten bir beyefendi ile eşim uzakta olduğu zamanlar sohbet

ediyorum. Bu eşimi aldatma olur mu?’, ‘Eşim sosyal medyadan bir kadınla mesajlaşıyordu, yakaladım. Şimdi bana söz verdi, bir daha görüşmeyecek. Fakat benim içim hiç rahat değil. Okuyabileceğim bir dua önerebilir misiniz?’, ‘Sanal aldatma zina sayılır mı? Yaşanmış olan ile sanal aldatmanın farkı var mıdır? Dinen boşanma sebebi olur mu?’ sorularda dikkati çeken husus, bu tür bir aldatmanın boşanma düşüncesini gündeme getirmemesidir. Bu durumun fiziksel aldatma kadar önemsenmemesi, sosyal medyanın ilişkilerimizin merkezine oturması vb. birçok sebepten yaygınlık kazandığını söyleyebiliriz. Olayın dini boyutunun önemi üzerinde yeterince durulmadığında bu tür ilişkilerde artışın önüne geçilemeyecektir. Sosyal medya gündelik hayatta yerini almış durumda olduğundan en azından doğru kullanım adına sosyal medya ahlakı ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmeli ve görevliler aracılığıyla halka bilgilendirmeler yapılmalıdır. Diğer bir alternatif de yaygın din eğitimi müfredatında aile ile ilgili güncel konulara yönelik dersler koymak suretiyle insanlara daha kolay ulaşma imkânı elde edilebilmesidir.

4.1.6.4.3. Aldatma Şüphesi

Aldatma konusunda bir diğer başlık ‘Eşimin beni aldattığını düşünüyorum. Telefonunda gördüğüm bazı şeylerden şüphelendim. Ne yapabilirim?’, ‘Eşimin gayri meşru ilişkisi olduğundan şüpheleniyorum. Bu konuda nasıl davranmalıyım? Bana yardımcı olur musunuz?’ sorularında yöneltilen aldatma şüphesi başlığıdır. Bu başlık altında çoğunlukla eşlerinin telefonla görüşme ve yazışmalarına şahit olan eşlerin duydukları şüphe karşısında nasıl hareket etmeleri gerektiği sorulmaktadır.

ADRB’de görev yapan danışmanlarla yaptığımız mülakatta, aldatma başlığında ‘Kartekslerde aldatma soruları yer almaktadır. Siz aldatma konusuyla ilgili bir soruya muhatap oldunuz mu? Danışanlar sanal aldatmayı nasıl görüyorlar? Aldatma sorularına muhatap olduysanız nasıl bir yaklaşım sergilemek doğru olur? Aldatma sorularına muhatap olmadıysanız yine de sormak isterim. Kartekslerde belirtilmektedir ki aldatılan kadın nasıl davranması gerektiği konusunda yardım talep etmektedir. Neler tavsiye edilebilir? Kartekslere yansıyan diğer aldatma sorusu ise olaydan haberdar olan 3. şahısların bu durumda nasıl davranacağı konusunda danışmanlık istemesidir. Neler söylenilebilir? şeklinde sorular yönelttik.

Bu bağlamda ilk olarak aldatma sorularına muhatap olup olmadıklarını sorduk. 19 danışmanın tamamı aldatma sorusu aldıklarını beyan ettiler. Ankara il ve ilçelerinde görev

alan tüm danışmanlar aldatma sorularına muhatap oldukları için konuya yabancı olmadıklarını söyleyebiliriz.

‘ADRB’ye gelen danışmanlar aldatma deyince ne anlıyorlar? Danışmanlar eşlerinin telefonla, Instagram, Facebook, Tik Tok vb. sanal ortam ilişkilerini aldatma sayıyor mu?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 60.Danışmanlara göre danışmanların aldatma ifadesinden anladıkları

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
8	D14,D15,D18,D2,D4,D5,D8,D9	Aldatma olarak görmüyorlar
6	D10,D11,D12,D13,D3,D7	Cevap yok
5	D16,D17,D19,D1,D6	Erkekler aldatma olarak görmüyor, kadınlar görüyor

ADRB’de görev yapan danışmanların %42’si kendilerine gelen danışmanların sanal ortam ilişkilerini bir başka ifade ile duygusal aldatmayı aldatma olarak görmediklerini ifade etmişlerdir. D14, ‘Sanalı, duygusal olanı aldatma olarak görmüyor. Normal hayatta haram olan çoğu şeyin sosyal medyada da haram olduğunu insanlarımız düşünmüyorlar.’, D18 ‘Aile içi sorunlar sosyal medyada arkadaş arama noktasına itiyor. Evet erkeğe ya da kadına sosyal medyaya gittikten sonra problem başlıyor. Erkek ya da kadın itiraz ettiğinde ‘Bunda ne var? O benim adımlı bilmiyor ben onun adını bilmiyorum işte görüntüsüz görüşüyoruz.’ diyebiliyorlar.’ D2, ‘Sözlü aldatmayı aldatma olarak görmüyorlar. Aldatma deyince fiili aldatmayı kastediyorlar.’ ifadelerini kullanmışlardır. Danışmanların %32’si soruyu cevaplamazken %26’sı sadece kadınların aldatma olarak gördüğünü ifade etmiştir. D1 ‘Aldatma konusunda genelde sanal ortamda yapılan aldatmalar soruluyor. Erkekler bunu bir aldatma olarak görmüyor. Kadınlar ise sanal ortamda olanı aldatma olarak değerlendiriyor. Çünkü kadınlar inciniyor ve kendilerini terk edilmiş hissediyorlar’ ifadesiyle kadınların bu konuda daha duygusal yaklaşıtları tespitinde bulunmuştur. D8, ‘Kadınlarda aldatmalar genellikle internet aracılığıyla Facebook, telefon çok yaygın. Aldatma olarak görüyor mu görmüyor mu diye sorarsanız, yakalanana kadar görmüyor. Enteresan değil mi? Yani kadın o kadar çok ağlıyor ve diyor ki o zamana kadar yanlış yaptım. Yani büyülendim mi bilemiyorum diyor. Adam nasıl yakalıyor eşini arıyor, ulaşamıyor. Eşinin telefonu sürekli meşgule düşüyor. Bugün aradım hep konuşuyordum

diyor. Annemle ablamla konuşuyorum, öyle geçiriyor sonra da diyor ki ertesi gün de meşgul olunca annesini arıyor konuşuyor ablasını arıyor ve kadın yakalanıyor. Tekrar akşam soruyor gene aynı cevapları alınca şüphelenmeye başlıyor. Bir gün erkenden geliyor yavaşı eve giriyor eşini yakalıyor. Bana söylemediği müstehcen konuşmalar vesaire. Sonra tabii ki yakalıyor. Kadın, ben ona yakalandım o ana kadar kötü bir şey yaptığımı farkında değildim. Yaptığının haram olan bir fiil olduğunu bilmiyordum diyor. Bazen de biliyor ama önemsemiyor. Böyle bir getirisi olmayacağı için yapmaya devam ediyorlar.’ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Danışmanın açıklamasından yola çıkarak her türlü platformda sanal aldatmanın aileyi yıkan boyutundan bahsederek farkındalık oluşturulması gerektiği tespitinde bulunabiliriz.

‘Aldatma sorusu ile gelen danışana nasıl bir yaklaşım sergilemek doğru olur? Aldatılan kadın nasıl davranması gerektiği konusunda yardım talep etmektedir. Neler tavsiye edilebilir?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 61. Danışmanların aldatma sorularında danışanları yönlendirme yöntemleri

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D4	Ailenin durumuna göre cevap veriyorum
1	D9	Özgüveni artıracak ifadeler kullanıyorum
3	D10,D12,D7	Dinliyorum
1	D11	Değerli hissetmesini sağlıyorum
2	D2,D8	Teselli ediyorum, eşini affetmesini sağlıyorum
1	D19	Mutluluk odaklı cevap veriyorum
3	D1,D3,D6	Niyetine bakıyorum
6	D13,D14,D15,D16,D17,D18	Kararı kendisinin vermesini sağlıyorum
1	D5	Sakinleştiriyorum. Görüşmeye çağırıyorum

D13’ün ‘Aldatmalarda genellikle danışanı konuştururum. Sen ne düşünüyorsun? Ne yapmak istiyorsun? Bundan sonra hayatın nasıl devam ettirmek istiyorsun? Bu adamı hayatından söküp atmak mı istiyorsun devam etmek mi istiyorsun? diye soruyorum. İlişkisini bitirmek istiyorsa yapacak çok bir şey olmuyor. Devam edecekse o zaman ‘bunun için nasıl bir tedbirler alabiliriz?’ şeklinde sorular sorarak akıl yürütmesini sağlıyorum.

Bazen ‘hocam sen nasıl davranırdın?’ şeklinde soruyorlar ama bu soruya cevap vermemek için hassas davranıyorum. Danışanın fikrini değiştirmemek adına söylediği her şeyi yorumlarken onun fikri üzerinden yorumlamaya çalışıyorum.’ ifadesinde olduğu üzere danışmanların %32’si danışanı dinlediklerini, ne düşündüğünü sorduğunu ve kararı kendisinin vermesi gerektiği konusunda tavsiyede bulunduklarını ifade etmişlerdir. D8, ‘Fiili aldatmada boşanan gelmiyor. Onlar hemen bitiriyorlar. Boşanamayanlar genellikle geliyor. Mesela bir danışan, akraba evliliği olduğu için boşanamam diyordu. Danışan çıkmazda kalarak bize geliyor. Kadın da çok pişman, yeminler ediyor. Şimdi diyoruz affedecek misin? Affetmeni önceliyoruz. Affetmek ne demek bunu önce öğrenecek. Tamamen tertemiz bir beyaz sayfa açacaksın hiç olmamış gibi davranacaksın. Affetmek zor bir şey ve affetmek üzerine konuşuyoruz. Buradan gidip kadına hayatı zehredeceksen bu affetmek değil diyerek bir karar vermesini tavsiye ediyorum. Fiili aldatmalarda kadınlar affetmeye daha meyilli. Erkek de mesela çaresiz hissedebiliyor, çocuklarım var diyor. Aldatan bir daha yapmayacağım çok pişmanım vb. vaatlerde bulunduğu için danışan acaba bir şans daha versem mi diye kararsız kalınca işte orada affetmesini tavsiye ediyorum.’ D9, ‘Genellikle telefonda geliyor. Özellikle Ankara’da kadınlar eşlerinin kendilerini aldatmasını kanıksamış. Bu konuyu çok yadırgamıyorlar. Beni aldattı deyip ağzına geleni söyleyip kendi diğer problemlerine odaklanarak konuşmayı sürdürüyorlar. Aldatmayı direkt problem olarak algılamıyorlar. Kadınlar aslında erkeklerin bunu yaparken, herkes yapıyor bütün erkekler yapıyor, bu onların normali imiş gibi de bir tavırları var. Kadınlarda bunu hissettim.’ D14, ‘Fiili aldatmalarda danışanın psikolojik yapısını iyi bilmemiz gerekiyor. Kadınlar boşanmanın vebal olacağını düşünüyorlar. Ya da ben çocuğum için evliliğe devam edeceğim diyorlar. En büyük problemlerden biri kadın cinselliğini koz olarak kullanıyor. İntikam olarak kullanıyor. Adam ile aynı evde yaşayacak ama cinsellik konusunda kendisine yaklaştırmayacak. Bunun yanlışlığını zaten dile getiriyoruz. Rehberlik boyutunda boşanmanın Allah’ın en sevmediği helal olduğunu evliliği sırf çocuklar için devam ettirmenin doğru olmadığını ifade ediyorum. Bazen kadın, ‘Eşim beni aldatıyor ama ben ne yapacağımı bilemiyorum, boşanmak da istemiyorum çocuklarım için evliliği devam ettirmek istiyorum’ dediğinde dini rehberlik boyutunda Kur’an yöntemine göre davranıyorum. Önce onu iyi tanıyan güvenilir biriyle bir istişare etmesini tavsiye ediyorum.

Aldatma sorularında kartekslere yansıyan bir diğer aldatma sorusu olan ‘Aldatma olayından haberdar olan üçüncü şahısların bu durumda nasıl davranacağı konusunda danışmanlık istemesidir. Neler söylenilebilir?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 62.Danışmanların aldatmadan haberdar olan 3.shahısları yönlendirme yöntemleri

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
5	D1,D2,D3,D10,D18	Söylemelerini tavsiye ediyorum
12	D11,D12,D13,D15,D16,D17,D19,D4,D5,D6,D7,D8	Söylememelerini tavsiye ediyorum
1	D9	Kendilerine bırakıyorum
1	D14	Üçüncü bir kişiye yönlendiriyorum

Danışmanların %63’ü ‘aldatılan kişiye söylememelerini tavsiye ediyorum’ %27’si ‘söylemelerini tavsiye ediyorum’ tavsiyesinde bulunmuşlardır. D2 ‘Üçüncü şahısların önceleri söylememeleri gerektiğini düşünüyordum ama günümüzde her şeyin açığa çıktığı bir dönemdeyiz onun için söylenmesi taraftarıyım. Verilecek tepkiyi ölçerek güzel bir şekilde söylenmeli. Duyurmak lazım diye düşünüyorum.’ D10, ‘Ama göz göre göre de nasıl şey olur değil mi? Böyle bir durumda hani haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır diyor yani düzeltmek için uğraşılır ama görmezden de gelinmez. Söylemesini tavsiye ederim.’ şeklinde söylemenin daha doğru olacağını ifade etmişlerdir. D5, ‘Biz bu konuda gene fıkhi boyutuyla efendimizin ve ayetlerin bize ışık tuttuğu süreçte ve yönde eşlerin kendi aralarında halletmelerini istiyoruz. Çünkü yatak odası mahrem bölgesidir. İkinci veya üçüncü kişilerin olaydan haberdar olmalarını istemiyoruz. Haberdar oldukları zamanda söylememeleri gerektiğini ifade ediyoruz. Etraf haberdar olduğu zaman ne kadar çok kişi bilirse o kadar çok yayılma oluyor, mesele büyüyor’ ifadeleriyle üçüncü şahısların çoğunlukla eşlerin evlilik hayatına müdahale etmelerini doğru bulmadıklarını beyan etmişlerdir. Söylemelerini tavsiye ediyorum, kendilerine bırakıyorum, üçüncü bir kişiye yönlendiriyorum cevaplarını birlikte değerlendirdiğimizde %37’si eşlerin ilişkilerine müdahil olunabileceğini ifade etmişlerdir. Bu durumda her üç danışmandan birisi üçüncü şahıslara eşlerin özeline müdahale edilebilir tavsiyesinde bulunmuştur. Konunun uzmanları evliliklere dışarıdan müdahalenin çok doğru olmadığını, böyle bir durumda aldatan eşin

uyarılması gerektiğini, her şey usulünce yapıldığı halde, hala aldatmaya devam ediyorsa eşlerin arasına girerek aldatmayı duyurmanın doğru olmadığını, bunu doğal akış içinde aldatılan eşin bilmesine bırakmak gerektiğini, çoğu kere aldatılan eşin durumu bildiğini fakat ailenin dağılmaması için bilmez gibi görüldüğünü ifade etmektedirler.

4.2. Danışmanların Gözüyle, Ailelerin Karşılaştığı Dini-Manevi Sorunlar, ADRB'nin Danışmanların, DİB'in ADRB'ye Yönelik Çalışmalarının Yeterliliği

Araştırmamızda, incelediğimiz bölgenin değişen ihtiyaçlarını, aile ile ilgili problemlerini tespit etmek, görevlilerin kanaatleri doğrultusunda yoğun olarak sorulan soruların altında yatan sebepleri incelemek ve görevli personelin bu sorulara dair değerlendirmelerini gözlemlemek ve din eğitime hangi konularda daha çok ihtiyaç duyduklarını tespit etmek amacıyla ADRB'de görev alan danışmanlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yaptık. Bu amaç doğrultusunda danışmanlara farklı başlıklarda sorular yönelttik. Sorulara verdikleri cevapların bir kısmını soruların içerik analizini yaparken değerlendirdik. Böylelikle güncel, danışmanlık ve alan bilgisi gerektirecek ve danışanı nasıl yönlendirdiğini tespit etmeye yönelik soruları önceki bölümde ele aldık. Bu bölümde danışmanların gözüyle danışanların soruları, ilçelerinde bulunan sorunlar, ADRB'nin sorunları, DİB'in ADRB'lere ve ADRB'lerde görevli danışmanlara bakışı, danışmanların DİB, ADRB ve danışmanları nasıl değerlendirdiği vb. konulara açıklık getirmeye çalıştık.

4.2.1. Danışmanlara Göre ADRB'ye Gelen Danışanların Demografik Özellikleri

ADRB'ye gelen danışanların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, medeni durum vb. bilgilerini öğrenmek, toplumun hangi kesiminin hangi problemleri yaşadığının bilinmesi hangi konularda din eğitime ihtiyaç olduğunu belirlemede önem arz etmektedir. Danışmanlarla yaptığımız mülakatta ADRB'lere gelen danışanların demografik özelliklerini sordığımız 'Muhatap olduğunuz danışanların genel demografik özelliklerini (cinsiyet, yaş, medeni, mesleki, öğrenim durum ve görüşme şekli) nasıl tanımlarsınız? Sorusuna danışmanlar, danışanların genellikle 25-40 yaş arası, evli ve lise mezunu kadınlar olduklarını ve kendilerine telefon aracılığı ile ulaştıklarını belirtmektedir. Mesela D4, 'Çoğunlukla bayanlar geliyor ama çiftlerin de geldiğine şahit olduk', D9 'Görüşmelerimizde kadınlar çoğunlukta olmakla beraber erkek danışanlarımız da oluyor.

Kadınlar %70, erkekler %30 gibi bir oran verebilirim.’ D16, ‘Erkeklerde geliyor ama genelde kadınlar geliyor’ ifadeleriyle bürolara kadınların daha sık geldiklerini belirtmişlerdir. Danışmanlar, danışanların yaş aralığı konusunda D7, ‘25-40 yaş arası diyebilirim’, D9, ‘Yaş olarak 15 yaşından tutun 65 yaşına kadar danışanımız oldu’ ifadeleriyle danışanların çoğunlukla 25-40, ikinci sırada 41-60 yaş aralığında orta yaş grubu olmakla beraber her yaş grubuna hizmet ettiklerini belirtmişlerdir. Gelen danışanların meslek bilgisini D1, ‘Öğrenci, memurlar çok fazla geliyor ama ben gelen memurların hepsinin üniversite mezunu olduğunu düşünmüyorum’. D5, ‘Her meslekten danışanımız geliyor. Doktorumuz, öğretim görevlimiz de var ev hanımı da var’ diyerek gelen danışanların farklı görevleri olduğunu belirtmişlerdir. Danışmanlar, danışanların eğitimi konusunda D5, ‘Eğitim durumu yarı yarıya diyebilirim. Çok fazla okuma-yazma bilmeyenimiz yok. Ev hanımları ortaokul, lise hatta şu an 2 yıllıklarda tamamlandığı için çoğu yüksek okul mezunu diyebilirim’ D7, ‘Üniversite mezunu da var ilkokul mezunu da var her seviyeden gelen oluyor. Yoğunluk diyemeyeceğim açıkçası çoğunlukla üniversite mezunu olmayan ilkokul veya lise grubu geliyor. Üniversite mezunlarından daha ziyade ADRB bilgisi olanlar geliyor’ ifadeleriyle danışanların eğitim durumlarının çoğunlukla lise ve üniversite olduklarını belirtmişlerdir. Bürolara çoğunlukla evli kadınların geldiğini D16, ‘İnanç problemi ile ilgili soruları soranlar bekar, onun haricinde çoğunlukla evli kadınlar geliyor’ D1, ‘Çoğunlukla evliler müracaat ediyor ama evlenmiş ayrılmış tekrar bir araya gelmek isteyen danışanlar da geliyor’ ifadeleriyle evlilerin çoğunlukta olduğunu ifade etmişlerdir. Danışmanların, danışanların demografik özellikleri ile ilgili söyledikleri kartekslerde danışmana ait demografik özelliklerle örtüşmektedir.

Grafik 107. Alo fetva hattı

Grafik 108. Büro merkezi

4.2.2. Danışmanlara Göre ADRB'nin Fiziki Şartları

Danışmanlara ilçelerinde Alo 190 hattı olup-olmadığını sorduğumuzda danışmanlardan %53'ü Alo Fetva hattının olmadığını ifade ettiler. Alo fetva hattının olmaması, gelen soru sayısının az olmasını etkilemektedir. Alo fetva hattı olmayan ilçelerde görüşmeler yüz yüze yapılmaktadır. Danışmanlara ADRB'lerin yer bilgilerini sorduğumuzda danışmanlardan %68'i büroların müftülük binasında veya merkezi bir yerde olduğunu ifade ettiler. Danışmanların %32'si ise büroların cami altı veya kurs yanı olduğunu ve fiziksel şartlarının iyi olmadığını belirtmişlerdir. Alo fetva hattı olmayan ve yer olarak merkezi bir konumda bulunmayan ADRB bilgilerini birlikte değerlendirdiğimizde danışmanlardan D10, D12, D15, D16, D17, D19 hem Alo fetva hatlarının hem de bürolarının merkezi konumda olmadığını ifade ettiler. Bu durum bize altı ilçede ADRB'lerin fiziki şartlarından dolayı çok faal olmadığı bilgisine ulaştırmıştır. D3, 'Metronun altında olması dikkatlerini çekiyor. Aile ve Dini Rehberlik Bürosu tabelasını görüyorlar. Tabii muhakkak akıllarında sorular oluyor, sorunları da oluyor. Girip direkt önce ne iş yapıyorsunuz? diye soruyor, sonra sormak istedikleri konuları soruyorlar hatta psikoloğa gidecektim ama gidemedim sizi görünce size sormak istedim diyorlar' ve D6 'Aile ve Dini Rehberlik Bürosu çok nadir, çok önemli ve çok merkezi bir yer olduğu için oraya hemen hemen her kesimden danışan geliyor. Farklı kültürlerden katılımcıları oluyor. Merak edip soranlar oluyor ya da duyup gelenler oluyor' ifadeleriyle bürolarının merkezi, herkesin görebileceği bir yerde olmasından dolayı danışanların daha sık uğradıklarını ifade etmişlerdir. Danışmanlardan D12, 'Alo 190 fetva hattımız olmadığı için sorular yüz yüze geliyor. Büronun yeri uygun değil. Caminin altında bayanlar bölümünde olduğu için herkesin ulaşabileceği bir mekân değil. İkincisi de erkeklerin girmediği bir yer. Yani biz aile sorunlarımızı sadece kadınlara özgü yapmışız ve maalesef erkeklerin bu işin içinde yeri olmadığı mesajını ADRB'nin kadınlar bölümünde olmasıyla vermiş oluyoruz. Caminin içinde hanımlar bölümüne genellikle ilkokul, ortaokul mezunu cami cemaati kadınlar veya cenaze törenlerine gelenler uğruyorlar. Gelenler de ADRB olduğu için değil, ben oradayım diye geliyor. Caminin alt katında aynı zamanda kursum da var. Hocalık yaptığım için soru soruyorlar. Yoksa ADRB'yi tanıdıkları için özellikle gelmiyorlar'. D15, 'ADRB'nin faal olduğunu düşünmüyorum. Alo fetva hattı yok. Yoğun bir şekilde çalıştığımı söyleyemem. Zaten çalışacak bir ortam yok. ADRB'nin müftülük binası içinde ama bir yeri yok. Sadece bir masa var diyebilirim. Formalite icabı açılmış' ve D19, 'ALO

190 olmadığı için soruları bana yönlendiriyorlar. ADRB benim sınıfımın yanında olduğu için kursa gelenler bu vesileyle tanıyorlar’ ifadeleriyle bürolarının fiziki şartlarının uygun olmaması ve Alo fetva hattının olmaması dolayısıyla ADRB’nin çok tanınmadığını belirtmişlerdir.

4.2.3. Danışmanlara Göre Bağlı Bulundukları İlçede Soruların Yoğun olduğu Konular

Her ilçenin sosyo-kültürel yapısının farklı olması sorularda bölgesel nedenlerden dolayı farklılığa sebep olmaktadır. İlçelerde sık sorulan soruların tespit edilmesi, danışmanların o konulara ağırlık veren çalışmalar yapmasına imkân sağlayacaktır.

Danışmanlara sorduğumuz ‘Size gelen soru ve sorunlara göre bağlı bulunduğunuz ilçede hangi sorun ve sorunlar yoğunluktadır ve nedenleri ne olabilir?’ sorusunun bulgularını içeren tablo aşağıdadır.

Tablo 63.Danışmanlara göre ilçelerinde sık sorulan sorular

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
2	D16, D2	Aile büyüklerinin müdahalesi
1	D6	Bağımlılık
2	D4, D8	Boşanma
12	D1,D10, D11, D12, D13,D15,D17,D18,D19,D3,D5,D9	Eşlerin iletişimi
2	D14, D7	Kadının aldatması

Danışmanlardan %63’ü ilçede yoğunlukta olan sorunun eşlerin iletişimi % 11’i kadının aldatması olduğunu ifade etmişlerdir. Danışmanların da soruların ‘eşlerin iletişimi’ başlığında yoğunlaştığını ifade etmeleri kartekslerden elde ettiğimiz bulgularla orantılıdır. Aldatma soruları yoğunlukta olan soru başlığıydı; fakat burada dikkati çeken husus, kadının eşini aldatması meselesi olmuştur. Bu hususa vurguda bulunmak için ayrı bir başlıkta değerlendirmeyi uygun bulduk.

Danışmanlara sorduğumuz ‘yoğunlukta olduğunu söylediğiniz soruların nedenleri neler olabilir?’ sorusunu yönelttiğimizde, danışmanların cevaplarını içeren bulgular aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 64.Danışmanlara göre sık sorulan soruların nedenleri

İlçede Yoğunlukta Olan Soruların Nedenleri		
Eşlerin İletişimi	Erkeklerin ev içi sorumluluklarını yerine getirmemesi	D1,D10,D13,D9
	Eşlerin birbirlerine yeterince zaman ayırmaması	D11,D18,D19,D3
	Aile büyüklerinin bakımı	D12,D15,D5
	Eşlerin denkliği meselesi	D17
Aile Büyükleri	Aile apartmanında oturma	D16,D2
Bağımlılık	Aile ilişkilerinin zayıflaması	D6
Boşanma	Erkeklerin ev içi sorumluluklarını yerine getirmemesi	D4
	Eşlerin birbirlerine yeterince zaman ayırmaması	D8
Kadının aldatması	Sosyal medya	D14,
	Eşlerin cinsel problemleri	D7

Mesela D11, ‘İletişimsizlik. Yani birbirleriyle nasıl konuşacaklarını çözümleyemeyen çiftler geliyor. Aslında her iki tarafta birbirini tanıyamıyor. Nedeni, toplum olarak anne babalarımızdan nasıl görürsek öyle aktarım oluyor. Erkek hegemonyasını kurar, baskıcı odur. Kadın ona uyum sağlar. Ardından belli bir yıl sonra baskıdan rahatsızlık duyduğunu hissettiğinde volkan gibi patlamaya başlar’ ifadeleriyle eşlerin iletişim problemlerinin temelinde eşlerin birbirlerine yeterince zaman ayırmamasına bağlamıştır. Yoğunlukta olan soru başlığının aile büyüklerinin müdahalesi olduğunu ve nedeninin de aynı veya yakın binalarda oturma olduğunu D16, ‘Genellikle geleneksel bakış diyebilirim. Kaynanalar “gelinimi size bir getirsem” diyerek geliyorlar. Kendileri müdahil olmadan gelini ile konuşmamı isteyebiliyorlar. Gelinim boşanmak istiyor siz konuşur musunuz? diyorlar. Gelinler de genellikle eşlerinin tavırlarından şikâyet ederek başlıyor. Sonra eşinin annesinin evliliklerine karışmasından şikâyetçi olabiliyorlar. Mesela erkekler de kız annelerinin çok fazla müdahil oluşundan şikâyetçi olabiliyor. Ben ailemi karıştırmıyorum. O da karıştırmamın gibi istekler oluşabiliyor.’ D14, kadının aldatmasını sosyal medya üzerinden değerlendirerek ‘sosyal medya eşler arasında iletişimsizliğe sebep oluyor. Kadınlar eşlerinin onları anlamadığından şikâyet ediyorlar. Sosyal medyada olan paylaşımlar daha farklı bir dünyanın olduğunu gösterdi. Eskiden anneler babalar kızlarını evlendirirken baba evine tekrar gelmeyi düşünme dedikleri için gittiğin eve ister istemez

uyum sağlamak durumunda kalıyordun. Günümüzde ise böyle bir düşünce yok ve sosyal medyada farklı örnekleri de görünce bunu eşlerinden bekliyorlar eşlerinde bulamayınca tabii ki bu eşler arasında problemlere sebep oluyor’ ifadesine yer vermiştir.

4.2.4. Danışmanlara Göre Görev Yaptıkları İlçede Soruların Değişim ve Sürekliliği

Toplumda süreklilik arz eden ve devamlı gündemi meşgul eden soru ve sorunları tespit etmek ve bunların çözümüne katkı sağlamak amacıyla gerekli çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Yanı sıra toplumda yeni yeni sorulmaya başlanan, daha önce sorun olarak gündemde olmayan soru veya sorunların da cevaplarının düzenlenip erken zamanda paylaşılması gerekmektedir.

Bu noktadan yola çıkarak, danışmanlara kendi ilçelerinde gelen soruların değişimini ‘Yıllara göre size gelen sorularda değişim veya süreklilik gözlüyor musunuz?’ sorusunu sorarak ortaya çıkarmaya çalıştık.

Danışmanlara ‘her yıl sorulan ve gündemde olan soruların’ bulgularını gösterir tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 65. Danışmanlara göre her zaman gündemde ve sürekliliği olan sorular

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D6	Aldatma
3	D1,D11,D8	Boşanma
1	D10	Ekonomi
11	D12,D13,D14,D16,D17,D18,D19,D3,D5,D7,D9	Eşlerin İletişimi
1	D15	Kayınvalide
1	D2	Porno
1	D4	Vesvese

Danışmanlar eskiden var olan ve varlığını devam ettiren ana problemlerden birisinin %58 ile eşlerin iletişimi olduğunu, %16 boşanma sorularının bulunduğunu ifade etmişlerdir. Mesela D18, ‘Hep var olan problem ailede iletişim bozukluklarıdır. Temelde geçimsizlik. Bunu nikah ve talak ile ilgili iş ve işleyiş takip ediyor.’ D8, ‘Nikah ve talak süreklilik arz ediyor.’ D4, ‘Sürekliliği olan soru obsesif konularından eskiden sadece abdest iken şu an nikah konusunda çok fazla obsesif görüyoruz.’ D2, ‘Bizim ilçede

devamlı sorulan süreklilik arz eden sorular içerisinde eşlerin elindeki telefonla farklı sitelere girmeleri bu durumdan kadınların rahatsız olması diyebilirim’ ifadeleriyle kendi ilçelerinde sürekli sorulan soru başlıklarını belirtmişlerdir.

Danışmanlara ilçenizde yıllara göre sorularda değişim gözleyip gözlemediklerini sorduk. Danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular tabloda gösterilmektedir.

Tablo 66.Danışmanlara göre değişen ve güncel sorular

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D5	Ahlaki yozlaşma
2	D15,D18	Aldatma
6	D1,D2,D3,D13,D6,D8	Eşcinsel
3	D11,D16,D17	Farklı soru almadım
6	D10,D14,D19,D4,D7,D9	Kadının aldatması
1	D12	Porno

Yıllara göre değişim gösteren soru çeşidi aldatma ve kadının aldatmasını birlikte değerlendirdiğimizde %42 aldatma, %32 eşcinsellik, %5 ahlaki yozlaşma, %5 porno soruları kendi ilçelerinde önceki yıllarda sorulmayan veya sorulsa da çok fazla gündemde olmayan soruları içermektedir. Danışmanlardan %16’sı farklı bir soru almadıklarını beyan etmişlerdir. Konuyla ilgili D1, ‘Son yıllarda özellikle eşcinsellik soruları gelmeye başladı. Bazı kadınlar eşinin kendisi ile aynı yatakta yatmadığını; hatta telefon veya ses kayıtlarına rastladığını, erkeğin başka erkeklerle ilişkiye girdiği anlatıyor. Erkek başka bir erkekle ihtiyacını gideriyor. Kadın ev işlerini yapan bir birey olarak görülmeye başlanıyor. Bu yıl bu sorulardan 3 veya 4 tane almışımıdır. Kadın böyle bir durumda ‘boşanmalı mıyım?’ diye soruyor. Ailede hiç kimseye anlatamadığı bu problemi burada gelip dile getiriyor ve nikahının durumunu sorguluyor.’ D2, ‘Bu sene ilk defa çocuğum cinsiyet değiştirmek istiyor’ diyen bir kadın danışanın sorusu ile karşılaştım. Ergenlik dönemi kimlik kargaşası yaşayan çocuğun ailesi ne yapmaları gerektiği konusunda danışmanlık almak için büroya müracaat etmişti.’ D3, ‘Farklılaşan soru tipi de eşcinsellik problemi ve inanç problemleri diyebilirim.’ D6, ‘Bizler de bu yıl çevre ahlaki teknoloji bağımlılığı seminerlerine gittiğimizde benim gözlemim de oydu. Kız çocuklarının kıyafet tarzları yani oversize yani bu tesettür değil. Aslında göğsünü saklamaya çalışıyor. Kız onlarla ilgili içinde bir problem

taşıyor ya da tıraşı çok keskin. Saçını makinaya vurduruyor. Kızlarda saç kesimi makas üzeri gider. Kız estetiğinden hanım zarafetinden biraz daha ortaya ve nötr olana kayma var. Hani sahayı yanlış da okuyor olabilirim ama annelerin genel soruları da böyle cinsiyet değiştirmek istiyor şeklinde değil de var olan cinsiyetine bir uzaklaşma görülüyor.’ İfadelerden anlaşılacağı üzere eşcinsellik ile ilgili sorular bürolara sorulmaya başlanmıştır. Aldatma sorularında artışın olduğunu özellikle kadının aldatması başlığının yeni soru çeşidini oluşturduğunu söyleyen danışmanlarımızdan D4, ‘Aldatma, ben Etimesgut’ta koordinatörlük yaptığım süreçte hatırlıyorum, telefonda aldatma sorusu ayda bir gelirken şu an neredeyse günde iki-üç tane vakayla karşılaşılıyor.’ D7, ‘Son dönemde kadınların da yani bunu çok açık söylemeseler bile kadınların aldatması soruluyor. Kadınlar çok enteresan sosyal medya vb. sözlü aldatmayı cinsel birliktelik olmadığı sürece aldatma saymıyor. Ben sadece konuşuyorum, sadece mesajlaşıyorum bu günah olur mu? Haram olur mu? Mesela iş yerindeyim ama bana ilgisi olduğunu biliyorum. Flörtleşmeyi zina olmadığı sürece bunu aldatma olarak görmüyor.’, D10, ‘Hocam ben bir kere değişik bir soruyla karşılaştım. Kadın konuyu namazdan açtı. Namazdan başladı ama sonra o konuştukça o kadar farklı yerlere geldi ki nasıl bitirdi biliyor musunuz? Bir işyerinde çalışıyormuş. Böyle dönercide yani çalıştığı yerde namazlarını anlatırken erkekler oluyor şöyle oluyor kolum açılıyor vb. konuşurken bir şey sorabilir miyim? dedi. Kocasını ilgilenmiyormuş. 10 yıldır kocası bunu işte eğlenmeye götürmüyormuş. Eşinin haberi olmadan tam 10 yıl çocuğunun öğretmeniyile beraber olmuş. Eşi öğrenmiş ve kabul etmiş. Öğretmen de istiyor kocam da istiyor hangisine gideyim? diye soruyor. Biz buraya namazdan girdik düşünebiliyor musun? Sohbet ilerledikçe çok farklı yerlere geldi.’, D14, ‘Kadın odaklı cinsel problem sorularında özellikle son dönemlerde ciddi bir artış görüyorum. Sebebi dediğim gibi görsel medyayı daha çok kadınlar izlediği için o duygular hormonlar mı çalışıyor bilemiyorum bu durum cinsel yönden mutlu olamayan kadınları farklı arayışlar içerisine girmesini tetikliyor. Sosyal medya aynı zamanda kadınların cinsel yönden mutlu olmadıklarını dinlendirme cesareti de veriyor. Pandemide şiddet sorularında artış oldu. Ensest ilişki maalesef şahit olduğumuz bir diğer soru çeşidini oluşturdu.’ ifadeleriyle kadının aldatması ile ilgili gelen danışanların ifadelerinden bahsetmişlerdir. D17, ‘Değişimde olan sorular çok gözlemlemedim. Burası küçük bir ilçe olduğu için eşcinsellik vb. bir soru gelmedi’ ifadesiyle kendi ilçesinde farklı olarak değerlendirilebilecek bir soru başlığı olmadığını belirtmiştir. Burada aldatma, porno vb. sorular ilçeden ilçeye değişebilen sorulardır. Mesela aldatma sorusu bir ilçede hep sorulan

bir soru çeşidi iken başka bir ilçede ilk defa sorulmuş olabilir. Bu da bize sorunların varlığında bölgesel farklılıkların olduğunu göstermektedir.

Danışmanlara ‘Size sorulan sorular içerisinde en dikkat çekici, unutamadığınız, farklı, cevaplamakta tereddüt yaşadığınız sorular oldu mu? Deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?’ sorusunu yöneltildi. Yıllara göre sorularda değişim olup olmadığını farklı bir soru çeşidi ile öğrenmek istedik. Danışman için en dikkat çekici soru aynı zamanda daha önce duymadığı bir soru çeşidini oluşturacaktır.

Danışmana ‘Size sorulan sorular içerisinde en dikkat çekici, unutamadığınız, farklı, cevaplamakta tereddüt yaşadığınız sorular oldu mu? Deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 67. Danışmanlara göre unutamadıkları cevaplamakta zorlandıkları sorular

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D10	Aklıma gelmiyor
2	D2,D4	Aldatma
3	D13,D17,D19	Cinsellik
3	D1,D14,D15	Encest
2	D16,D3	Eğcinsellik
1	D6	Eşlerin iletişimi
1	D18	İntihar
3	D12,D7,D8	Nikah
1	D5	Yaşlı bakımı
2	D11,D9	Zina

D1, ‘Yüz yüze bir soru aldım. Encest hakkında aldığım soruda kadın, çocuğunun vücudunda ve kendi vücudunda minik minik delikleri fark ediyor. Üç buçuk yaşında erkek çocuğuna babası eşini uyutup tecavüz ediyormuş. Bu olay beni çok etkiledi. Kadın eşinden ayrıldı. Devlet korumasına alındı. Sosyal hizmet görevlileri anneden de şüphelendiler. Böyle bir şeyi nasıl fark etmediğini sorguladılar. Bu şekilde sıkıntılı sorular tek tük geliyor ama etkisinden uzun süre kurtulamıyorsunuz.’ D7, ‘Bir Hanım aramıştı. İnternette nikah kıyabilir miyim? Online olarak. Neden, dediğim zaman erkeğin Türkiye’de kadının Almanya’da olduğunu öğrendim. Evlilik gibi bir düşünce yok sadece internet üzerinden birbirleriyle bir tatmin yolu geliştirdiklerini, kadını ikna etmek için böyle bir talep olduğunu fark etmiştim. İnternet üzerinden bir evlilik gibi yani birleşme de sanal, nikahta

sanal, her şey sanal olduğu bir nikah.’ D8, ‘Bir danışan geldi. Ankara’da ailesi var. Kim olduğunu tabii ki sormadık. Zengin bir ailenin kızı. Ankara’da 5 yıl bir çocukla çıkıyor ve dini nikahları var beraber oluyor. Ailenin haberi yok. Bunlar nişan yapıyorlar, bir ay kala bozuluyor. Kızımız bir başkasıyla evleniyor. Bakire olmadığını anlayan adam 20 gün sonra kızdan ayrılıyor. Sonra bu bey ile de görüşme aşamasında. Yeni görüştüğü erkek durumu öğrendiğinde bu iş olmaz falan diyor. Kız ilişkiyi bitirmek için erkeğin evine gidiyor, gece onunla birlikte oluyor. Bakire olmadığı için o gece sabaha kadar bir sürü hakaret, şiddet vb. görüyor. Yani çok korkunç değil mi? Bugün mesela bir sürü kadın cinayetleri var. Takıldığım nokta o adam onu o gece öldürebilirdi. Bunca haberleri dinlerken hangi cesaretle yine oraya gidiyorsun? Gittin, niye hakarete maruz kalıyorsun. Sen de aynı şeyi yapıyorsun o da aynı şeyi yapıyor. Erkek ben aileme izah edemem demiş. Ne münasebet canım ailenin ruhu duymazdı değil mi? Bekaret kadın için problem de senin için niye problem değil. Evet aynı şeyi yapıyorsun.’ D9, ‘Beni arayan bir genç kız çok kötü şeyler yaşadığını tövbe etmek istediğini vesaire dile getirdi. Kıza nereden aradığını sordum bizim ilçeden aradığını söyleyince görüşelim dedim. Kız geldi, o gün öğleden sonra konuştuk, ağlaştık, zina etmişti. Bir kere değil birkaç kere zina etmiş. Kız çok çaresizdi. Babası vefat etmiş. Anne başkasıyla evlenmiş. Öz olarak bir abisi bir de ablası vardı. Abisinin yanında kalıyor. Abisi evlendikten sonra problemler yaşıyorlar. Hiç konuşmuyor. Evde odası var, sadece odaya girip çıkıyor. Kimse ona sahip çıkmadığı için geceleri dışarıda gezmiş alkol almış. Çalıştığı ortamda problemler yaşıyor. Adamın biri ile yine zina yapmış. Bana geldi. Bu kız için yapabileceğimiz bir şey yok, iletişim kurabileceği kimse yok, annesiyle uzaklar. Annesi bir şey yapamıyor, bu problemini halledemiyor, abisinin evinden ayrılamıyor, köyüne dönemiyor.’ D14, ‘Aile apartmanında yaşayan bir danışan kayınpederinin eltisi ve kendisine tacizde bulunduğunu anlatmıştı. Sorusunu duyunca şok geçirdim. Kayınpederi çocuklarına harçlık veriyormuş. Böyle bir durumda aldıkları harçlığın helal olup olmadığını sordu. Onun derdi çocuğunun parayı almasını istemesi olduğundan kötü bir adamdan aldığı para helal mi? Haram mı? Bu durumu sorguluyor. Sizin yoğunlaşmanız gereken farklı bir konu yok mu? demek durumunda kaldım.’ D15 ‘Ensest sorusunu unutamıyorum. Oğluyla ilişkiye giren bir kadın aramıştı. Elim ayağım titremişti. En çok zorlandığım, aklımdan çıkmayan şey buydu. Sorusu ise hamile kalırsam çocuk ne olacak demişti.’ Danışmanların ifadelerinden ilçelerde muhatap oldukları bu sorular karşısında nasıl bir danışmanlık yapabileceklerini bilemediklerini anlaşıyor. Ensest, aldatma, zina danışmanların zihninde yer edinen soru çeşidini oluşturmuştur. D6

, ‘Mesela zihnimi arabaya bindiğim zaman şu bahçede bırakmak istediğim çok şeyler oldu. Öyle sorular alıyoruz ki bazen günlerce kendimize gelemediğimiz anlar oluyor’ diyerek yapılan işin zorluğunu dile getirmiştir. Danışmanların bu tarz sorular karşısında psikolojilerinin bozulmaması için ön tedbirler alınması gerekmektedir. Örneğin bu soruları dinlerken etkilenmemeleri veya aile hayatlarına yansıtılmalarına yönelik ruh sağlıklarını kuvvetlendirecek psikolojik destek almaları olaylar karşısında daha sağlıklı danışmanlık hizmeti vermelerine katkı sağlayabilir.

4.2.5. Danışmanlara Göre Danışanların Sorularının Yoğunlaştığı Alanlar

Danışmanlara, gelen danışanların nasıl bir bilgi almak için geliyor olabileceklerini tespit etmek amacıyla ‘Danışanlarınızın size sordukları sorular veya çözüm aradıkları sorunlar fikhî bilgi, manevi danışmanlık, psikolojik danışmanlık gibi alanlardan hangisinde yoğunlaşmaktadır?’ sorusunu yönelttik. Danışmanların verdikleri cevabın bulgularını içeren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 68. Danışmanlara göre danışanların bilgi alma çeşidi

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
3	D12,D4,D5	Fıkhi bilgi
2	D19,D9	Her üç alan
4	D1,D2,D16,D18	Manevi danışmanlık
10	D10,D11,D13,D14,D15,D17,D3,D6,D7,D8	Psikolojik danışmanlık

Grafik 109. Soruların ağırlık düzeyi

Danışmanların cevaplarından bürolara müracaat eden danışanlar en çok psikolojik danışmanlık, manevi danışmanlık ve üçüncü olarak fıkhi bilgi almak için gelmektedirler. Grafikteki veriler doğrultusunda danışanların ADRB'nin nasıl bir hizmet verdiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. D3, 'Özellikle psikolojik danışmanlık için geldiklerini görüyorum. Psikoloğa gidecektim ama kime gideceğimi bilemedim. Size geldim veya psikoloğa gidecektim param yoktu size geldim veya arkadaş tavsiyesi üzerine geldim 'burası psikolog mu?' diye gelip soru soran var.', D6, 'Aslında herkes anlaşılacak kaygısıyla geliyor ve anlaşılmadığı noktalarda kendilerini dinleyen ve özellikle kaliteli bedava dinleyen bir kurumun böyle bir hizmet olduğunu duyunca geliyorlar. Telefonda veya biriyle yüz yüze geldiğimiz zaman ilk görev tanımlamamızın ne olduğunu söylüyorum. ADRB'nin aslında bir danışmanlık hizmeti vermediğini psikoloji mezunu olmadığımızı aile terapistliği vesaire bu tarz şeyler yapmadığımızı sadece aile problemleriyle ilgili dini danışmanlık yapabildiğimizi söylüyorum. Fakat bununla birlikte kendimi bu alanın içerisinde çok fazla psikolojik metinleri okurken buluyorum. Çünkü insanın tanımda eksik olduğumu görüyorum. Sorunlara yaklaşırken insana nasıl yaklaşılır biz psikolojik danışman değiliz ama insanlar onu bekliyor onu fark ediyor. Bir psikolog olmamakla beraber doğru ve tutarlı şeyleri söyleme kaygısını hep yaşıyorum.' D8, 'Sanki psikolojik danışmanlık ön plana geçiyormuş gibi hissediyorum. Bizim bir de şöyle bir problemimiz var. Alanımız yani tamam biz hem din psikolojisi, din sosyolojisi, eğitim psikolojisini formasyon alırken okuduk. Burada bir tecrübemiz var ama bir psikoloğa gitmektense herhalde kolay ulaşabilir olmamız, ücretsiz olması, süre sınırı olmaması ve güvenilir olması danışan için daha cazip geliyor olabilir. Hiç tanımadığı yani koskoca Ankara'dan geliyor. Ankara'nın nerede oturduğunu dahi bilmiyoruz. Ondan sonra geliyor sorunlarını rahatlıkla anlatabiliyor. Mesela bir komşusuna gitse anlatsa ertesi gün yüze yüze bakacak. Anlatamadığı şeyleri anlatıyor rahatlıyor. Danışan, bir psikolog aramaktansa buraya gelmek kolayına mı gidiyor diye düşünüyorum.' D10, 'Psikolojik danışmanlık istiyorlar. Mesela kadına kayınvalidesi bir şeyler yapmış. Hak helal edilmezse ne olacak? Ben helal etmedim. Kalbinde birtakım yaşanmışlıklar var. Dolmuş sen de rahatlamaya çalışıyor. Bizi psikolog olarak gören danışana diyorum ki 'Ben psikolog değilim. Sadece burada size dini boyut neyse onu söyleyebilirim'. Başka türlü bir şey yapamayız. Yapacak bir şey yok. Sınırlandırma olması lazım. Biz dini boyutundan biraz anlatıp teselli ediyoruz. Konuşuyor ya rahatlıyor aslında bir şey de yaptığımız yok sadece konuşuyor. Konuşunca rahatlıyor biz sadece dinliyoruz' ifadelerinden anlaşıldığı üzere danışanların çoğu

psikolojik danışmanlık alma beklentisiyle geliyorlar. Bu talep ile gelen danışanlara ADRB'nin psikolojik hizmet vermediği bilgisi danışmanlar tarafından verilmekte olduğunu danışmanların ifadelerinden anlamış bulunuyoruz. Danışmanların %21'i danışanların manevi danışmanlık almak için geldiklerini D18, 'Manevi danışmanlık için geliyorlar. Fıkhi bilgi için gelenlerin sayısı %25'i geçmez. Psikolojik danışmanlık konusunda son 3 yıldır elimiz rahatladı. İlçemizde Sosyal Hizmetler müdürlüğü açıldı. Orada psikolog var oraya yönlendirme yapıyoruz. Psikolojik danışmanlık almak için gelenler de işin manevi boyutuyla geliyorlar. Zannediyorlar ki bu rahatsızlık bir okumayla, bize bir ayet veya dua vermesiyle geçecek. ALO 190'da nöbet tutarken bazı kişilerin aradığında ben şununla görüşmek istiyorum. Şu gün aramıştım bana ödev vermişti şeklinde ifadeleri dikkatimi çekti. Hangi ADRB görevlisi arkadaşımız söyledi bilemiyorum ama danışana 'kocanla alakalı problemde şunu okursan iyi gelir, şu kadar namaz kılırsan iyi gelir şeklinde' reçeteler vermiş. Dehşete düştüm. Yani nihayetinde Kur'an-ı Kerim gönüllere şifadır. Bu ayrı bir şey ama psikolojik rahatsızlığın herhangi bir surenin okumasıyla iyileşmesi ayrı bir şey diye düşünüyorum' ifadeleriyle danışanların manevi danışmanlık almak için geldiklerini beyan etmişlerdir. D19, 'Hepsi de ağır basıyor. Önce fıkhi bir soruyla geliyorlar. Bu durum manevi danışmanlığa dönüşüyor. Konuştukça aslında hiçbir çözüm yok ortada ama konuşması, dinlenmesi, onaylanması bile yetiyor. Psikolojik danışmanlığa doğru gittiği de oluyor. Psikolojik olarak konuşması, dinlemesi, onaylanmak istemesi bile yetiyor' ifadeleriyle danışanların her üç alanla ilgili danışmanlık almak istediklerini belirtmişlerdir. Danışmanlar gelen danışanların gelme niyetlerini D2, 'Az da olsa fıkhi sorular geliyor. 'Ben şu anda boşanmış mıyım' diye soruyorlar. Genel olarak manevi danışmanlık almak için geliyorlar.' D5, 'Büro, müftülük bünyesinde olduğu için öncelikle fıkhi boyutu danışıyorlar' şeklinde ifade etmişlerdir. Danışanlar, ADRB'nin tam olarak nasıl bir hizmet verdiğini bilemediklerinden farklı beklentiler ile gelmekte ama en azından çoğu danışmanın ağzından psikolojik danışmanlık yapılmadığı bilgisini öğrenme imkânı buluyorlar. Danışmanlar danışanların ADRB'de verilen hizmetin mahiyetini anladıklarında sorularını hemen dini bir içerikle tekrar sunabildiklerini gözlemlediklerini ifade ediyorlar.

4.2.6. Danışmanlara Göre ADRB'nin Sınırlılıkları ve Danışmanların Kendilerini Yeterli Gördükleri Alanlar

Bir önceki soruda görüldüğü üzere danışanlar çoğunlukla psikolojik danışmanlık almak isteğiyle bürolara gelmektedir. ADRB'nin doğru hizmet verebilmesi adına sınırlarının net olması gerekmektedir. Bu sebeple Danışmanlara 'ADRB'nin sınırlılıkları ne olmalıdır? Sorusunu yönelttiğimizde danışmanların cevaplarını içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 69. Danışmanlara göre ADRB'nin sınırlılıkları

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
3	D1,D17,D2	Her üç alan
16	D3,D4,D5,D6,D7,D8,D9,D10,D11,D12,D13,D14,D15,D16,D18,D19	Manevi danışmanlık

Danışmanların %84'ü ADRB'nin sınırlarının manevi danışmanlık olduğunu ifade etmişlerdir. %16'sı ise her üç alanda hizmet vermelidir diyerek ADRB'nin hizmet alanının genişletilmesi gerektiğini beyan etmişlerdir. Konuyla ilgili D1, 'Aslında bunlarla alakalı şöyle ya da böyle üçüyle de ilgili eğitimler bize verildi ama sınırlı sayıda verildi. Yani biz ne o olabiliyoruz ne o olabiliyoruz ne de o olabiliyoruz. Bence psikolojik danışmanlık noktasında bizi daha donanımlı hale getirip sertifikamızı vermiş olsalar biz göğsümüzü gere gere daha güvenli bir şekilde işimizi yürütebiliriz. Psikoloji bunların içinde daha önemli olduğunu düşünüyorum.' D2, 'Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında sınır diye bir şey olsun istemiyorum. Herkes her şeyi yapabilir.' D1 ve D2 ADRB'nin her üç alanda hizmet vermesi gerektiğini ifade etmişlerdir. D11, 'Psikolojik danışmanlık alanına zaman zaman kayıyor. Danışanların talebi bu yönde oluyor. Ben psikolojik danışman, hukukçu değilim açıklamasını yapıyorum. Ben size dini anlamda manevi anlamda rehberlik edebilirim şeklinde açıkça söylüyorum. Yönetmelik ya da yönergelerde bunlar daha net bir şekilde korunması gerekiyor.' D13, 'ADRB'nin sınırlılığı psikoloji alanına girmememiz lazım diye düşünüyorum. Kendimin yetersizliği beni üzüyor. Eğitim almalıyız. İnsan ruhunu tanımak lazım. 2004'ten beri birçok seminer aldım. Eğitim hiçbir zaman yeterli olmaz. Bizim Sosyal Hizmet Müdürlüğü var. Artık başka bir konuşma gerektiğini düşündüğümde oraya gönderiyorum. Orada psikologlar var ve bize destek oluyor.' D15, 'ADRB dini çerçevenin dışına çıkmaması gerekiyor. Danışana bu benim konum değil diyebilmeliyiz.

Bu şekilde söylediğimizde kendimizden bir şey eksilmez. Haddimizi bildiğimizi düşünürüm ve dış cenahlardan daha az tepki göreceğimizi düşünüyorum.’ D16, ‘Sınırım bir psikolog sınırına geçmemeli diye düşünüyorum. Belki tedavi gereken bir durum olabilir veya bir psikoloğun sorunu ifade etmesi ile bizim ifade etmemiz aynı olmayabilir. Kendi sınırımızda kalmak lazım. Yani bizimki manevi danışmanlık olmalı ama basit psikolojik danışmanlıkla ilgili bize belki bir alan açılabilir’ ifadeleriyle ADRB’nin sınırlarının manevi danışmanlık boyutunda kalması gerektiğini belirterek bu durumu gelen danışanlara her vesile ile hatırlattıklarını beyan etmişlerdir. Danışmanların büyük çoğunluğunun ADRB’nin sınırlarının ne olması gerektiği konusundaki düşüncelerinin net olduğu görülmektedir. Psikolojik danışmanlık için gelen danışanlarını yönlendirmeleri bu manada olumlu bir uygulamadır. Gelen danışanların %53’ünün psikolojik danışmanlık için geldikleri düşünülürse danışmanlar çoğunlukla hastaları psikolojik hizmet almaları gerektiği konusunda yönlendirerek danışanın psikolojik rahatsızlığının farkına varmasına ve tedavi alma noktasında eyleme geçme konusunda destek almasına yardımcı olmuş olurlar. Danışmanlara sizce psikoloğa yönlendirdiğiniz danışan psikolojik destek almış mıdır? Sorumuza D18’in, ‘Şöyle her ilçeye bir PDR veya psikolog alınması gerektiği seminerlerde konuşulmuştu. Bize çok büyük yardımları dokunacağı kanaati vardı. Her alanda eğitim alamayacağımız gibi yönlendirmelerden çoğu zaman verim alamıyoruz. Danışanın sonraki süreçlerde ne yaptığı konusunda bilgimizde olmuyor.’ İfade ettiği gibi danışmanlar çoğunlukla ‘psikoloğa yönlendirdim ama gidip gitmediği hakkında bilgim yok’ ifadesiyle çoğu zaman geri dönüş almadıklarını belirtmişlerdir.

‘Bu alanlardan hangisinde kendinizi ne kadar yeterli görüyorsunuz? Sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo70.Danışmanların kendilerini yeterli gördükleri alan

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
2	D12,D17	Cevap yok
6	D11,D18,D3,D7,D8,D4	Fıkhi bilgi
2	D10,D13	Her üç alanda yeterli değilim
1	D2	Her üç alanda kendimi geliştiriyorum
6	D15,D16,D19,D5,D6,D9	Manevi danışmanlık
2	D1,D14	Psikolojik danışmanlık

Danışmanların %32'si manevi danışmanlıkta %32'si fıkhi bilgide daha yeterli olduklarını beyan etmişlerdir. Fıkhi bilgide kendisinin yeterli olduğunu düşünenlerden D8, 'Tabii ki fıkhi alanda kendimi çok yeterli hissediyorum ama şunu da söylemeden yapamayacağım ki her tür hasta geliyor şizofren, bipolar, obsesif hastalarla muhatap olduğum için bunların hepsini de okuyorum. Mesela bipolar bir hastadan atak döneminde yaptığı şeyler hakkıyla sorular geliyor ki ben bundan sorumlu muyum değil miyim? Yani karşımda hasta birisi var ve sorumlu muyum değil miyim yani gerçekten bunun da üzüntüsünü kaygısını çekiyorum'. D18, 'Fıkhi bilgi konusunda daha yeterli olmakla birlikte her geçen gün manevi danışmanlık alanında bilgilerimi artırdığımı düşünüyorum. İfadeleriyle fıkıh alanında kendilerini daha yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir. Kendilerini manevi danışmanlıkta yeterli görenler D15, 'Manevi danışmanlıkta iyiyim. Fıkhi konuların içinden çoğu zaman çıkamıyoruz. Tek taraflı dinlemek yeterli olmuyor. Kadınlar eşlerini getiremiyorlar. Rahatlatmak için manevi danışmanlık yapıyoruz. Psikolojik danışmanlık işine hiç girmem. Hiç o riski almam yani bu benim işim değil der işin içinden çıkarım' ifadesinde manevi danışmanlıkta iyi olduğunu beyan etmiştir. Her üç danışmandan birisi manevi danışmanlıkta yeterli olduğunu ifade etmesi ADRB'lerin henüz istenilen hizmeti tam yerine getirmemekle birlikte önemli bir ilerleme kaydedildiğini ifade edebiliriz. D10, 'Şahsım adına çok eksikim var. Diğer illerde ve büyük ilçelerde arkadaşlar çok fazla olay görüyorlar. Gördükçe belki insanlar tecrübe kazanıyor ama bizim burası küçük herkes öyle sorunlarını gelip söyleyemez.' D1, 'Psikolojik danışmanlık alanında kendimi daha yeterli görüyorum. Okumalarımı psikolojik danışmanlık üzerine yapıyorum bu konuda eksikliğimizi görüyorum. Psikoloji konusunda biraz daha önde olabilirim diğerlerine göre daha severek yapıyorum. Her iki danışmanın ifadesinden danışmanların tecrübe kazanması konusunda ADRB'ye gelen soruların etkisinin büyük olduğunu söyleyebiliriz.

Manevi danışmanlık ve fıkıh bilgisinde yeterli olduklarını düşünenlerin oranı birbirine eşit olduğu gerçeğinden ve diğer danışmanların cevaplarından hareketle danışmanların nikah-talak vb. konularda fıkıh bilgilerinde eksiklikler olduğunu söyleyebiliriz. Kartekslerde en fazla soru alan konu 2015'te 1148, 2018'de 746, 2020'de 1349 soru ile evlilik/nikah/boşanma soruları olmasına rağmen danışmanların sadece %32'sinin fıkıh bilgilerinin yeterli olduğunu ifade etmesi bu başlıktaki soruların yeterince cevaplanamadığının göstergesi olabilir. Başkanlıkta özellikle nikah-talak vb. hassas

konuların DİYK'e yönlendirilmesi gerektiği konusunda ihtiyatlı davranması, DİYK'in bu tarz soruları ADRB soruları olarak değil sadece fetva soruları içerisinde görmesi, danışmanlara bu konularda yeterli eğitimler verilmemesi vb. bir çok sebepten dolayı ADRB'de fıkıh bilgilerini ikinci plana atıldığı izlenimini oluşturmaktadır. Danışmanların ilahiyat mezunu olması hasebiyle fıkıh konularının ilahiyat müfredatında olması bu alanda verilecek eğitimlerle var olan bilgilerin iyice pekiştirilmesiyle bilgi eksikliklerinin giderilmesi danışmanlara daha doğru bilgiler verilmesi açısından kolaylık sağlayabilir. Yanı sıra DİYK'in bu alandaki soru yoğunluğunu azaltabilir.

4.2.7. Danışmanlara Göre DİB'in ADRB Personeline Yönelik Çalışmaları ve Yeterliliği

'Başkanlığın, ADRB bürolarındaki danışmanların niteliğinin artırılması için yaptığı çalışmaların yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? Başkanlık danışmanların yeterliliğini artırma noktasında neler yapmalı? Sorusunu yönelterek ADRB'lerde görev alan danışmanların yeterliliği konusunda en yetkili kurum olan Başkanlık hakkındaki görüşlerini değerlendirmeye çalıştık.

Başkanlığın, ADRB bürolarındaki danışmanların niteliğinin artırılması için yaptığı çalışmaların yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 71. Danışmanlara göre DİB'in ADRB 'nin niteliğini artırmada yapılan çalışmaların yeterliliği

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D7	Kısmen yeterli diyebilirim
4	D19,D3,D2,D8	Yeterli olduğunu düşünüyorum
14	D10,D11,D12,D13,D14,D15,D16,D17,D18,D1,D4,D5,D6,D9	Yeterli olmadığını düşünüyorum

Danışmanların %74'ü Başkanlığın çalışmalarını yeterli görmediğini, %21 yeterli gördüğünü, %5'i kısmen yeterli gördüğünü beyan etmiştir. Tablo71'de çıkan sonuca göre ADRB'de görev yapan danışmanlardan istenen başarıyı elde etmek için danışmanların önerileri doğrultusunda gerekli çalışmaların yapılması gerektiğini söyleyebiliriz.

‘Başkanlık danışmanların yeterliliğini artırma noktasında neler yapmalı? Sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 72.DİB’in danışmanların yeterliliği artırmada yapması gerekenler

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D8	Danışmanlara psikolojik destek verilmeli
3	D10,D18,D4	Eğitimler periyodik olmalı
2	D14,D16	Eğitimler güncel olmalı
1	D19	Kendimizi geliştirmeliyiz
1	D15	Konu ağırlıklı eğitimler olmalı
4	D12,D13,D2,D3	Psikolojik, manevi danışmanlık eğitimleri artırılmalı
6	D1,D11,D16,D5,D7,D9	Sertifikalı ve üniversite destekli eğitimler olmalı
1	D7	Uygulamaya yönelik eğitimler olmalı

Danışmanların %32’si kendilerine sertifikalı ve üniversite destekli eğitimler verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Danışmanlar dışarıdan manevi danışmanlık yapmak için bir belgelerinin olup olmadığı konusunda D1, ‘Psikolojik rehberlik, manevi danışmanlık yapan kişiler bizi çok eleştiriyorlar. Onlara bu fırsatı vermeyecek şekilde gerekli eğitim ve sertifikaları verilmesi gerekiyor. Bizim üniversitede bir programa dahil olmamızı gerektiriyorsa oraya dahil olmamız gerekiyor. Diyanet birçok kurumla protokol imzalamış. Bunu bir fırsata çevirip sadece şu eğitim şurada verildi olarak görülmeyip, belgeler bazında desteklenmemiz gerektiğine inanıyorum.’ D16, ‘Hocam göreve başlarken bize bu alanda kendimizi geliştirmek adına bir yüksek lisans programı olabileceğini söylemişlerdi. Verilen söz, aktif hale getirilebilir. En azından bir dini aile danışmanlığı şeklinde bir imkân oluşturabilirler. Bir de madem biz bu işi yapacağız bize de güncel eğitimlerle destek verebilirler’ ifadeleri ile ellerinde belge olabilecek eğitimler verilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Danışmanlardan D8, ‘Bir kadın olarak düşün, anne olarak düşün, ondan sonra hiç bilmediğin konularda çoğu zaman zihnim kirleniyor. Evet, yani keşke duymasaydım dediğim oluyor. Birkaç gün kafam yoruluyor. Bundan nasıl kendimi koruyabilirim. Danışmalara psikolojik destek verilmeli’ şeklinde danışmanların mesleki

yıpranmalarını önleyecek çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Eğitimlerin süreklilik içermesini D10, ‘Öğretmenler her sene eğitim öğretim başlamadan seminere alınıyorsa aynen bizlerin de her sene başında mutlaka böyle bir eğitime girmesi gerekir. Eğitimlerle bilgi yüklemesi yapılıyor. Orada çok güzel şeyler hissediyorsun. Yeni bir şeyler duymak yeni şeyler öğrenmek insanı çok mutlu ediyor ama geldiğin zaman çok yoğun bir ön yükleme olduğu için bir de uygulamada burası küçük bir ilçe olduğu için hepsini bir aynı anda uygulama imkânımız olmuyor.’ İfadesiyle aynı zamanda çok fazla bilgi yüklenmesinden ziyade daha çok bölgesel sorunlara değinen kısa ama sık eğitimlerin faydalı olacağını belirtmiştir. ADRB’de danışmanların çok sık değiştirilmesine karşı D12, ‘Eğitim semineri alan kişilere çalışma süresi verilmeli. Yani bu sene çalışıyor, seminere gidiyor ertesi sene çalışmıyorsa bir faydasını görmüyor. Herkes değil gerçekten orada çalışacağım diyenler istihdam edilmeli ve eğitimleri her sene düzenli olarak yapılmalı diye düşünüyorum’ ifadesiyle danışmanların uzun süreli görevlendirilmelerini beyan etmiştir. D14, ‘Özellikle boşanma sorularında direkt nikahlarının düşüp düşmediğini söyleyebiliyorlar. Oysa boşanma gibi önemli bir konuda yüz yüze görüşmeden bir hüküm veremeyiz. Özellikle güncel konularda yani spesifik olarak bu konularda eğitim verilebilir mesela ben bunu şu an bu güncel konularda kendimi yetersiz görüyorum. Deizm, LGBT, hurafeler konusunda kendimi yetersiz görüyorum. Gündemde olan hastalıkların tedavisinde Allah’ın isimlerinin belli sayıda okunması ile şifa bulunması yöntemi olarak bilinen Esmâ-i Hüsnâ ile tedavi, belli günlerde yapılması sünnet olarak ifade edilen hacamat gibi bir şey var. Bu hususlar şirk olur mu olmaz mı ben şirk olabileceğini düşünüyorum. Güncel konularda seminerler verilmesi gerekiyor.’ D14, güncel konular isterken D19, ‘Hizmet içi eğitimlerde psikolog, sosyolog vb. alanda uzman hocalarımızdan dersler aldık. Özellikle gel seni eğitelim diyen yok. Diyanet yayınlarını yakından takip ettiğim için kendimi yetiştirme şansım oldu. İstemeyene hiçbir şey veremezsiniz’ ifadesiyle kişinin şahsi çaba ve gayretini vurgulamıştır. Danışmanlar kendilerinde gördükleri eksiklikleri gidermede DİB’in yetersiz kaldığı hususları ve yapması gerektiği planlamaların içeriğini içtenlikle belirtmişlerdir. Tüm bu görüşler doğrultusunda yapılacak düzenlemeler danışmanların daha nitelikli işler yapabilmesine olanak sağlayabilecektir.

4.2.8. Danışmanlara Göre Kartekslerin Durumu

Danışmanların ADRB’lere gelen soruları Din Hizmetleri Yönetim Sistemine kaydetmeleri gerekmektedir. Kartekslere kaydedilen sorular o toplumun nabzını ölçen ve

değişim ve dönüşümüne dikkat çeken önemli bilgi kaynaklarıdır. Kartekslerdeki bilgileri ve dile getirilen sorunları, toplumun dışına yansıyan ve onun gerçek niteliğini gösteren önemli iz ve işaretler olarak görebiliriz. Tezimizin ve birçok bilimsel araştırmanın dokümanını oluşturan kartekslerin danışmanlar tarafından yeterli düzeyde kullanılıp kullanılmadığını tespit etmede yardımcı olması açısından ‘DHYS’ de karteksler bölümünde soruları kaydetmek için ana başlık ve alt başlık bölümleri yeterli mi? Başka hangi başlıkların olmasını istersiniz?’ sorusunu yönelttik.

‘DHYS’de karteksler bölümünde soruları kaydetmek için ana başlık ve alt başlık bölümleri yeterli mi? Sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 73.Danışmanlara göre kartekslerin yeterlilik düzeyi

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D10	Hiç bilgim yok
15	D1,D2,D6,D7,D9D4,D5,D12,D13,D15,D14,D16,D17,D18,D19	Yeterli değil
3	D11,D3,D8	Yeterli

Danışmanların %79’u ana başlık ve alt başlıkları yeterli görmemektedir. %16 yeterli derken %5’i bu konuda bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Araştırmamızı ilçelerde bulunan ADRB koordinatörleri ile yaptığımızı düşünürsek danışmanın konu hakkında bilgisinin olmaması dikkat çekicidir.

Danışmanların büyük çoğunluğun sistemden haberdar olması sistemin aksaklıklarını görmemizde kolaylık sağlayacaktır. Bu amaçla danışmanlara sorduğumuz ‘Başka hangi başlıkların olmasını istersiniz?’ sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 74. Danışmanlara göre kartekslerde olmasını istedikleri başlıklar

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
1	D10	Hiç bilgim yok
9	D13,D14,D15,D15,D19,D18,D9,D2,D4	Farklı başlık önerileri
2	D3,D8	Uygun başlığa yazıyorum
6	D1,D7,D11,D12,D16,D17	Şu anda aklıma gelmiyor

Danışmanların %53'ü çocuk, cinsellik, sağlık, imtihan, hayvan hakları vb. başlık önerisinde bulunmaktadır. Danışmanların çoğunluğunun DHYS'yi aktif kullandıkları ve ana başlık alt başlık bilgisine sahip oldukları bilgisine ulaşabiliriz. %32'si şu anda aklıma gelmiyor, %10'u uygun başlığa yazıyorum %5'i sistem hakkında bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Verilerden danışmanların %47'sinin karteksleri işleme konusuna yeteri kadar vakıf olmadıklarını görülmektedir. Bu durum aslında bürolara daha fazla soru gelmesine rağmen soruların kartekslere istenilen düzeyde kaydedilmediğinin göstergesidir diyebiliriz. Toplumun nabzını tutmada bu kadar önemli olan kartekslere gereken özenin gösterilememesi problemlerin zamanında teşhis edilememesine sebep olmaktadır.

4.2.9. Danışmanlara Göre ADRB'nin Yeterlilik Düzeyi

Danışmanlara 'ADRB'ler yasal düzenlemede belirtilen ve insanların kendisinden beklediği hizmeti yeterli seviyede verebiliyor mu? Daha iyisini sağlamak için neler yapılabilir?' sorusunu sorduğumuzda danışmanların tamamı ADRB'lerin yeterli hizmeti veremediğini ifade etmiştir.

'Daha iyisini sağlamak için neler yapılabilir?' sorusuna danışmanların verdiği cevapları içeren bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 75. Danışmanlara göre ADRB'nin yeterli hizmeti vermede yapılması gerekenler

Danışman Sayısı	Danışmanlar	Beyanlar
2	D7,D9	Bürolara psikolog alınmalı
2	D12,D18	Çalışmada sınırlılıklar getirilmeli
3	D17,D2,D8	Daha tecrübeli danışmanlar çalıştırılmalı
3	D1,D19,D4	Sertifikalı üniversite destekli eğitimler verilmeli
1	D10	İdari amirler bilinçlendirilmeli
1	D16	Danışmanlara psikolojik destek verilmeli
1	D15	Banka sistemi gibi bir sistem olmalı
3	D14,D11,D13	Erkek personel/personel sayısı artırılmalı
1	D5	Sahada çalışmalar artırılmalı
1	D6	Cevap yok
1	D3	Talimatlar hazırlanmalı

Danışmanlardan D3, 'Danışanları yönlendirebileceğimiz iletişim halinde olduğumuz kurumlar olmalı. Mesela danışanı psikoloğa yönlendiriyoruz ama gidip gitmediğini bilmiyoruz. Bir de nasıl bir psikoloğa yönlendireceğiz? Aile danışmanına yönlendirmek istesek kime yönlendirmeliyiz? Elimizde yönlendirme yapacağımız kurumların, alanında uzman bilirkişilerin isim listesi olsa ve iş birliği içerisinde çalışılsa daha profesyonel çalışmış oluruz. Biz çoğunlukla tavsiyeler nasihatler verip gönderen bir konumda oluyoruz. Şuraya gidebilirsin buraya gidebilirsin diyoruz ama biraz afaki kalıyor. Ayaklarımızın yere basması lazım. Danışanlara yardımcı olurken nasıl bir yol izleyeceğimizi gösteren talimatların hazırlanması lazım diye düşünüyorum' ifadesinde vesvese, aldatma, talak vb. bazı genel konularda danışmanlara yol gösterecek talimatlar hazırlanırsa hem aynı problem ile gelen danışana nasıl danışmanlık yapacağımız konusunda birlikte hareket edilmiş olunur tavsiyesinde bulunmuştur. D7, 'Maalesef onu da kalp huzuruyla evet sağlıyoruz diyemiyorum. Birinci en büyük eksiğimiz bir kere eleman az. Yani vaizler az. İlçem üzerinden konuşacak olursam 4-6 yaş veli seminerimiz var. 70 tane 4-6 yaş kursum var. Beş vaiz arkadaşız. Okullar var. İkincisi insanların bizden psikolojik destek beklemeleri o konudaki yetersizliğimiz olabiliyor. Ne kadar olur bilmiyorum ama en azından bizimle bir psikolog çalışabilse çok iyi olacağını düşünüyorum. Henüz oluşturulmuş bir şey değil maalesef. Yüzde yüz iyiyiz demiyoruz ama büyük bir boşluğu doldurduğumuz da kesin' ifadesiyle bürolara psikolog alınması gerektiği tavsiyesinde bulunmaktadır. D10, 'Bizler problemlerle, zorluklarla,

olumsuzluklarla karşılaşyoruz. Allah rızası için elimizden geleni yapıyoruz. Kurum amiri burada çok önemli oluyor. Bizler görev yapabilmemiz için karşımızdakilerin de bize sahip çıkması lazım' ifadeleriyle ADRB'nin sadece ADRB vaizlerinin değil bir ekip işi olduğuna dikkat çekmektedir. D11, 'Hocam vaazlarda, Cuma hutbelerinde her hafta ADRB'nin tanıtılması gerektiğini düşünüyorum. Bizim görevlerimizin birçoğu ADRB'yi, ADRB'lerde nasıl bir rehberlik yapıldığını bilmiyorlar. Bu noktada daha fazla tanıtım yapılabilir. Personel olarak uzun süre ihtisas benzeri bir eğitim verilebilir. Eleman yetişecek ve kolay kolay farklı bir alana kaymayacak. Elemanın farklı bir alan kaymaması içinde birtakım ayrıcalıklar verilmesi gerekiyor. Sorular çok ağır, problemler çok fazla, danışmanın bütün haftasını zehredebilecek türden sorular gelebiliyor. Danışmanın mental sağlığı için personel sayısının artırılması gerekiyor. D15, 'ALO fetvada banka sistemlerindeki gibi bir sitem olmalı. Aile sorularında öncelikle yönlendirme yapmalı. Mesela benim alanım miras olsun. Miras sorusu ise bana yönlendirsin. Soru aile içi iletişim ile ilgili ise o soruyu ilgili arkadaşımıza yönlendirsin. Hem soru soran kişide sorduğu soruyu nereye soracağını öğrenir. Telefon sistemi üzerinden her arayan alan uzmanına direkt ulaşabilirse sorunlar daha yerinde çözüm bulmuş olur. Bu sistemin uzmanlaşmamızı arttıracığını düşünüyorum' ifadeleriyle branşlaşmanın önemine dikkat çekmiştir. Danışmanlar ADRB'den yeterli hizmet alımı konusunda gerekli çabayı gösterdiklerini ama bazı konularda düzenlemeler getirilirse daha verimli sonuçlar alınabileceğini ifade etmişlerdir. Danışmanlar tarafından ifade edilen bazı sorular için ortak talimatnameler hazırlanabileceği, merkezi sistemden konu bazlı yönlendirmeler yapılabilmesi, ADRB personelini taltif edecek motivasyon artırıcı ayrıcalıklar verilmesi, erkek danışman sayısının artırılması, üniversite onaylı sertifikalı eğitimlerin verilmesi tavsiyeleri dikkate değer ve üzerinde çalışılması gereken önerileri oluşturmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada 2015-2018-2020 yıllarına ait karteksler altı ana başlık altında değerlendirildi. Danışanların en fazla evlilik-nikah-boşanma konusunda sorularının olduğu, devamında aile, sağlık başlıklarında soru geldiği cinsiyet ve belli yaş aralığını içeren soruların daha az sayıda olduğu bilgisine ulaşıldı. Soruların çoğunlukla 25-40 yaş aralığında, lise mezunu, evli, kadın danışanlar tarafından sorulduğu görüldü. Görüşme şeklinin daha çok telefonla gerçekleştirildiği bilgisine ulaşıldı.

Akrabalarla ilişkilerde iletişim problemleri olduğu, kayınvalide kayınbaba, gelin-damat, bireyin kendi ailesi, anne babası kardeşleri ile sorunlar yaşandığı, bu sorunlar neticesinde akrabalarla görüşmek istememe, eşlerin anne-babasıyla özellikle de annesiyle görüşmeden duyulan rahatsızlıkların dile getirildiği görüldü. Aile büyüklerinin bakımı ileride huzurevlerine duyulacak ihtiyacın fazla olabileceği olasılığını artırdı. Yaşanan ekonomik sıkıntıların akrabalarla iletişimi kopma noktasına getirebildiğini gösterdi. Gelen soru içeriklerinden mehir konusunda danışanların bilgilerinin net olmadığı anlaşıldı. Eşlerin eve yeterince harçlık bırakmaması, anne-babanın hayattayken mal paylaşımında çocukları arasında adaletsiz davranması, kazancın helal-haram olma durumu, eşlerin birbirlerinden ayrı şahsi harcamaları, mehir-takı vb. maddiyat soruları danışanların sordukları diğer maddiyat problemlerini oluşturdu. Miras paylaşımında yaşanan adaletsiz tutumlar, İslam miras hukukunun yeterince bilinmeyişi miras sorularına yansıdı. Eşler arasında ciddi oranda iletişimsizlik yaşandığı, aile bağlarının zayıfladığı görüldü. Zayıflayan aile bağları eşler arasında cinsel problemleri de beraberinde getirerek bürolara danışılan sık sorular arasına dahil oldu.

Sağlıkta psikolojik problemlerden vesvese soruları ilk sırada yer aldı. İlaç tedavisi gerektirecek kadar ağır psikolojik vakalar ile ilgili soruların danışmanlara sorulması dikkat çekti. Son yıllarda aile planlaması soruları ileride genç nüfusunda azalma yaşanabileceği endişesini gündeme getirdi. Zararlı alışkanlıklar başlığında uyuşturucu, kumar, alkolün yanı sıra internet bağımlılığında artış gözlemlendi.

Kadına yönelik şiddet konusunda özellikle evlatlarından şiddet gören anneler ile ilgili sorular dikkat çekerek konu ile ilgili ciddi araştırmaların yapılması gerektiği

sonucuna ulaşıldı. Günümüzde hala boşanmanın günah boyutunun sorgulanması geleneksel aile yapımızın devam ettiğini göstermesinin yanında dini bilgilerimizde boşanma konusunda örfi bilgilerimizin geçerliliğini koruduğunun kanıtı oldu. Giyim-kuşam, kişisel bakım, estetik, tesettür, çalışma hayatında kadın-erkek ilişkisi konularına dair sorular sosyal ve kültürel çevrenin değişmesiyle yeni konuları gündeme getirdi ve konuların dini boyutu sorulara yansdı.

Ergenlerle iletişim kurma zorlukları, anne babanın çocuklarına davranışlarındaki yanlışlıklar, teknolojinin çocuklar üzerine etkisi, boşanmış ailelerin yaşadığı sıkıntılar, baskıcı ebeveyn tutumları, aile büyüklerinden çocuklara bakan bireylerin yaşadığı sıkıntılar vb. her türlü sorunun varlığı bu konularda anne babanın yeterince yönlendirilmediği kanaati oluşturdu. Engelli çocukları olan ailelerin sordukları soruların temelinde, engelli birey olan her evde diğer aile üyelerini rehabilite edebilecek manevi rehberliğin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkardı. Dini, sorgulama noktasında kader inancı, hayır ve şer kavramları vb. iman konularıyla birlikte engelli fikhî diyebileceğimiz ibadetler konusunda yardımcı olabilecek bilgilendirmelere ihtiyaç olduğu tespit edildi.

Koruyucu aile ile ilgili bilgilendirmelerde eksiklikler olduğu, çocuğa isim vermenin ebeveynler tarafından önemsendiği, çocuğa verilmesi gereken din eğitiminin usul ve esaslarının öğrenilmesi ve uygulanmasında anne babalara yeterince dini manevi danışmanlık yapılamadığı ortaya çıktı. Hafızlık eğitimi problemlerinin olduğu gözlemlendi.

Gençlik dönemi inanç problemleri ile ilgili sorularda artış olduğu, gençlerin inanç esaslarıyla ilgili olarak en fazla kötülük problemini sorguladıkları anlaşıldı. İbadetler ve sosyal hayat konusunda ise daha çok namaz, tesettür, erkeklerin küpe takması konuları gençlerin takıldığı sosyal durum ile ilgili sorularını oluşturdu. Ateizm, deizm, agnostisizme inandıklarını söyleyen çocukların ailelerinin danışmanlardan yardım almak için bürolara müracaat ettikleri görüldü. Danışmanların bu konuda gençlere ve ailelerine yeterli düzeyde danışmanlık hizmeti sunmada eksikliklerinin olabildiği sonucuna varıldı.

Evlilik-nikah-boşanma ana başlığında nişanlılık öncesi dönemde en fazla problemin, tarafların henüz tanışma aşamasında nişanlılık öncesi olarak isimlendirdiğimiz arkadaşlık sürecinde yaşandığı, tarafların nişanlanmasıyla sorunlar kısmen azalmış olsa da birtakım problemlerin süregeldiğini görüldü. Karma evlilikler sorusu dikkat çekti.

Nişanlılık döneminde dini nikah, nikahsız birliktelikler, resmi nikah dini nikah ikilemi, nikahın durumu, boşanma lafızları, ikinci evlilik, süt kardeşliği, boşanma sonrası sorunlar, aldatma zina vb. danışanların sıklıkla sordukları soruları oluşturdu.

Miras konusunda danışmanlar, Miras paylaşım konularını detaylı bilmediklerini, gelen danışanların teknik bilgi yanında manevi danışmanlık taleplerine nasıl karşılık verilmesi gerektiği konusunda zorlandıklarını ifadelerinden danışmanların Miras hukuku konularında yeterli alan bilgisi ve manevi danışmanlık boyutunda eğitim almadıkları danışanlara sadece yönlendirme düzeyinde yardımlarının olduğu görüldü.

Obsesif tanısı konmuş danışanların sorularına muhatap olan danışmanların söylem birliğinin olmaması ve danışmanların bu konuda eğitim almadıklarını ifade etmesi başkanlığın obsesif danışanlara nasıl bir üslup ile yaklaşılması gerektiği konusunda danışmanlarını yönlendirmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda vaka analizleri üzerinden yapılacak detaylı hizmet içi eğitimler, danışmanlara fayda sağlayabilir.

Danışmanlar en fazla alkol ve uyuşturucu bağımlılığı sorularına muhatap olduklarını, sosyal medya ve teknoloji bağımlılığı ile ilgili sorularda artış olduğunu ifade etmişlerdir. Aileler çoğunlukla çocuklarının durumundan haberdardır ve ‘nasıl davranmalıyım’ şeklinde tavsiye almak için gelmektedirler. Tavsiye istemenin yanı sıra ‘içkiden kurtulması için hangi duaları okumalıyım’ şeklinde dua talepleri ile gelen danışanların sayısı da fazladır. Danışmanların çoğunluğu gelen danışanlara Yeşilay, AMATEM, bağımlılıkla mücadele koordinatörlüklerine yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Danışmanların verdiği cevaplar doğrultusunda burada görev dağılımında bağımlılıkla mücadele tamamen bağımlılıkla mücadele koordinatörlüğünün görev ve sorumluluğunda olduğu düşünülerek yönlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Danışmanlar, bağımlı yakını olan ailenin bağımlı bireye karşı nasıl bir davranış içerisinde olması gerektiği konusunda danışmanlık yapabilmesi ve yerinde, zamanında doğru yönlendirmelerde bulunabilmesi adına ADRB’nin görevi olan dini rehberlik ve manevi danışmanlık boyutunda yeterliliklerini ve etkinliklerini artırmaları hizmet verimini artırabilir.

Farklı cinsel eğilimler konusunda son yıllarda soru sayısında artış olduğu gözlemlendi. Danışmanların ifadelerinden, kendilerine başvuran giyim biçimi ve aile yapılarından dini hassasiyeti olduğu anlaşılan kimi danışanların da farklı cinsel eğilimlere

yönelebildikleri anlaşılmaktadır. Toplumda yayılmaya başlayan bu eğilimler konusunda farkındalık oluşturmak adına diğer kamu kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde koruyucu önlemler alınması yönünde çalışmalar yapılabilir.

Danışmanların çoğunluğu farklı cinsel eğilim konusunda yeterli eğitim almadıklarını ifade etmelerine rağmen muhataplarını ikna ettiklerini düşünmektedirler. Burada danışmanların kafa karışıklığı yaşadıkları konu ile ilgili neyi ne kadar bilmeleri gerektiği konusunda tereddütler yaşadıkları görülmektedir. Bu belirsizliği gidermek adına konuyu çok boyutlu ele alan kapsamlı eğitimlere ihtiyaç vardır. Yanı sıra danışmanlara bu konuda gerekli yönlendirmeyi yapılabileceği kurum içerisinde psikologların istihdamı sağlanabilir.

Boşama yetkisinin erkeğin elinde olması ve bu durumun yanlış kullanılması eşlerin muhabbetlerini zedelediği gibi kadınları nikah konusunda takıntılı hale getirebilmektedir. Var olan problemi ADRB'ye soran çoğu kadın danışan, ailede nikah-talak konularında önemli bir çalışmanın yapılması gerektiğini dolaylı bir şekilde ortaya koyarken; danışmanların ifadelerinden konunun tüm detaylarıyla vaka analizleri üzerinden danışmanlara anlatılması. hizmet verimliliğini artırabilir.

Sadece dini nikah ile evliliklerde kadınların boşanmak istemesine rağmen erkeğin boşamaması durumunda danışanlara 'hakem tayin edin' tavsiyesinde bulunan danışmanlar bu tavsiyenin pratikte çok uygulanmadığını ifade etmişlerdir. Kim hakemlik etmeli? Sorusunun cevabında ciddi bir çözümsüzlük görülmektedir. Dini nikah konusunda yaşanan mağduriyeti giderme adına danışmanların sunduğu beyanlarda dikkate alınarak DİB diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde çözüm bulma yoluna gitmelidir.

Resmi nikah-dini nikah ikilemi birçok problemlere sebep olmaktadır. Aradaki sosyal, yasal, kültürel, dinsel birçok boşluk beraberinde bir dizi suistimallere sebebiyet vermektedir. Mahkemesi uzun yıllar süren kadın mağdur olmakta veya mahkeme boşasa dahi erkek 'ben seni dinen boşamadım' diyerek kadını tahakkümü altına almaya devam etmektedir. Yanı sıra sadece dini nikah ile evlenen kadınlar hiçbir yasal hakları olmadığı için sıkıntı yaşayıp mağdur olmaktadır. Gerek sorulardan gerek danışmanların beyanlarından hareketle bu konuda ciddi bir sıkıntının yaşandığı ve düzenlemeye ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Danışmanların ifadesiyle danışanların çoğu duygusal aldatmayı aldatma olarak görmemektedirler. Fiziki aldatma vakalarında ise boşanmak istemeyen evliliğini kurtarmak isteyenler çoğunlukla bürolara müracaat ettikleri görüldü. Aldatma sorularında dikkat çeken bir soru üçüncü şahısların aldatma olayından haberdar olduklarında ne yapmaları konusunda tavsiye almak istemeleri oldu. Aldatma sorularında az bir soru gayr-ı meşru gebeliğin sonlandırılıp sonlandırılmayacağı meselesidir. Aldatma sorularında dikkati çeken bir diğer husus kadının eşini aldatması meselesidir.

Gerek kartekslerde gerek danışmanların ifadelerinden anlaşıldığı üzere danışanların büroya müracaat sebepleri çoğunlukla ‘ne yapmalıyım’, ‘ne tavsiye edersiniz?’ vb. şeklinde tavsiye almanın yanında içinde bulundukları problemden kurtulmak için ‘ne okumalıyım?’ şeklinde sorunu çözecek hap bilgi mahiyetinde dua talepleridir. Çoğunlukla da ‘hocam siz dua eder misiniz?’ benzeri bir ifade ile danışmanlardan dua yardımı talep ettikleri görülmüştür. Danışmanlarla yaptığımız mülakatın satır aralarından çıkardığımız sonuca göre bazı danışmanların duanın mahiyetinden bahsettikleri bazı danışmanlarında kalıp dualar vererek danışanı yönlendirdiği görülmüştür. Din eğitimi içerisinde dua eğitimi konusuna ayrı bir yer ayırmak ve toplumun dua algısını yanlış uygulamalardan arındırmanın gereği ortaya çıkmıştır.

Danışmanlar eskiden var olan ve varlığını devam ettiren, süreklilik arz eden ana problemlerden birisinin %58 ile eşlerin iletişimi olduğunu, %16 boşanma sorularının bulunduğunu ifade etmişlerdir. Yıllara göre değişim gösteren soru çeşidi %42 aldatma, %32 farklı cinsel eğilim, %5 ahlaki yozlaşma, %5 porno soruları kendi ilçelerinde önceki yıllarda sorulmayan veya sorulsa da çok fazla gündemde olmayan soruları içermektedir. Danışmanlara unutamadığınız sizi etkileyen bir soru aldınız mı? sorusuna verdikleri cevapları değerlendirdiğimizde; en fazla ensest, aldatma, zina soruları danışmanların zihninde yer edinen soru çeşitlerini oluşturdu.

Danışmanlar, bürolara müracaat eden danışanların en çok psikolojik danışmanlık, manevi danışmanlık ve son olarak fıkhi bilgi almak için geldiğini ifade etmektedirler. Bu durum danışanların ADRB’nin nasıl bir hizmet verdiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. Yanı sıra danışmanların ifadelerinden ADRB personeline verilmesi gereken eğitim içeriğinin ağırlıklı olarak psikoloji ve manevi danışmanlık alanlarında olması gerektiğine dair fikir vermektedir.

Danışmanların %84'ü ADRB'nin sınırlarının manevi danışmanlık olduğunu, %16'sı ise her üç alanda hizmet verilerek ADRB'nin hizmet alanının genişletilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Danışmanların %32'si manevi danışmanlıkta %32'si fıkhi bilgide daha yeterli olduklarını beyan etmişlerdir. Manevi danışmanlık ve fıkıh bilgisinde yeterli olduklarını düşünenlerin oranı birbirine eşit olduğu gerçeğinden ve diğer danışmanların cevaplarından hareketle danışmanların nikah-talak vb. konularda fıkıh bilgilerinde eksiklikler olduğunu söyleyebiliriz. Kartekslerde en fazla soru alan konu 2015'te 1148, 2018'de 746, 2020'de 1349 soru ile evlilik/nikah/boşanma soruları olmasına rağmen danışmanların sadece %32'sinin fıkıh bilgilerinin yeterli olduğunu ifade etmesi bu başlıktaki soruların yeterince cevaplanamadığının göstergesi olabilir. Başkanlıkta özellikle nikah-talak vb. hassas konuların DİYK'e yönlendirilmesi gerektiği konusunda ihtiyatlı davranması, DİYK 'in bu tarz soruları ADRB soruları olarak değil sadece fetva soruları içerisinde görmesi, danışmanlara bu konularda yeterli eğitimler verilmemesi vb. bir çok sebepten dolayı ADRB'de fıkıh bilgilerinin ikinci plana atıldığı izlenimini oluşturmaktadır. Danışmanların ilahiyat mezunu olması dolayısıyla fıkıh konularının ilahiyat müfredatında olması bu alanda verilecek eğitimlerle var olan bilgilerin iyice pekiştirilmesi, bilgi eksikliklerinin giderilmesi danışmanlara daha doğru bilgiler verilmesi açısından kolaylık sağlayacaktır. Yanı sıra DİYK'in bu alandaki soru yoğunluğunu azaltılmış olacaktır.

Danışmanların hiçbiri psikolojik alanda yeterli olduğunu ifade etmemiştir. Bu durum bize danışmanların ADRB'nin sınırlarının ne olması gerektiğinin bilincinde olduklarını göstermektedir.

Başkanlığın, ADRB bürolarındaki danışmanların niteliğinin artırılması için yaptığı çalışmaların yeterliliğini sorduğumuz danışmanların %74'ü ADRB'nin niteliğinin artırılması konusunda başkanlığın çalışmalarını yeterli görmediğini, %21 yeterli gördüğünü, %5'i kısmen yeterli gördüğünü beyan etmiştir. Buna göre DİB, ADRB'de görev yapan danışmanlardan istenen başarıyı elde etmek için de danışmanların önerilerinin de dikkate alarak gerekli çalışmaları yapması öngörülebilir.

Başkanlık 'Danışmanların yeterliliğini artırma noktasında neler yapmalı?' sorusuna danışmanların %32'si kendilerine sertifikalı ve üniversite destekli eğitimler verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Hizmet içi eğitim içeriği ile ilgili görüşlerinde eğitimlerin düzenli aralıklarla yapılması, güncel konuları içermesi, vaka analizi üzerinden uygulamalı

olması ve psikolojik ve manevi danışmanlık alanında yoğunlaşması şeklinde görüş beyan etmişlerdir. Danışmanların verdikleri hizmetin daha iyi olabilmesi adına beyan ettikleri teklifler üzerinden yapılacak eğitimlerin resmî belgeli ve daha uygulanabilir olması hizmette yaşanması muhtemel olumsuzlukları önleyecektir. Ayrıca benzer sorulara benzer cevapların verilmesi sağlanarak söylem birliğini sağlanacaktır. Danışmanlar sorduğumuz soruya verdikleri cevapta kendilerine nasıl bir eğitim verileceği konusunda net ifadeler kullanmışlardır. ADRB'lere gelen danışanlar fıkhi bilgi yüklemesinden ziyade manevi danışmanlık almak suretiyle yaşadığı problemlere uygulayabileceği çözüm önerileri talep etmektedir. Danışmanların gelen taleplere etkin ve yetkin danışmanlık yapabilmesi için hizmet içi eğitimlerin içeriğinde ciddi yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Karteksler toplumun nabzını ölçen ve değişim ve dönüşümüne dikkat çeken önemli bilgi kaynaklarıdır. Danışmanlardan D18'in 'Başkanlık bizim kartekslerin değerini anlayamadı. Kartekslerimizi okuyarak bile eğitim planlayabilir' ifadesiyle araştırmanın amaçlarından biri olan danışmanların hangi konularda eğitilmesi gerektiği konusunda kartekslerin fikir verdiğini ifade etmiştir. Buradan hareketle danışmanlara sahada bilgi eksikliği hissedilen konularda çözüm odaklı, uygulamalı eğitimler planlanabilir.

Danışmanların tamamı ADRB'lerin yeterli hizmeti veremediğini ifade etmiştir. 'Daha iyisini sağlamak için neler yapılabilir?' sorusuna danışanlar yönlendirebilecekleri iletişim halinde oldukları kurumların olması gerektiğini, ayrıca vesvese, aldatma, talak vb. bazı sık sorulan konularda danışmanlara yol gösterecek talimatların hazırlanmasının iyi olacağı tavsiyesinde bulunmuşlardır. Ayrıca danışmanlar ADRB personelini taltif edecek motivasyon artırıcı ayrıcalıklar verilmesi, erkek danışman sayısının artırılması, alo fetvada genel ADRB'ye yönlendirme yapılmasından sonra çağrı merkezi sistemi benzeri bir hat üzerinden her arayanı alan uzmanına direkt ulaşabilmesini sağlayacak bir sistem oluşturulabilmesi, ADRB'de görev alacak personelin daha tecrübeli olması, idari amirlerin bilinçlendirilmesi ve alanda da ADRB'nin tanıtımının daha özenli yapılması, üniversite onaylı sertifikalı eğitimlerin verilmesi vb. önerilerde bulunmuşlardır.

ÖNERİLER

ADRB'ler yaptığı çalışmalarla dini rehberlik ve manevi danışmanlık alanında büyük bir boşluğu doldurduğu gerek kartekslerin soru içeriklerinden gerek danışmanların

ifadelerinden anlaşılmaktadır. Hizmette verimliliği artırmak için birkaç öneride bulunmak istersek şunları ifade edebiliriz:

Araştırmanın bulgularına göre ADRB'lerin toplumun manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmetlerinin karşılanmasında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bilgiye kolay ulaşım sağlanan günümüzde bireyler; irşat, nasihat, tebliğ gibi bilinen yöntemlerin yanında manevi soru ve sorunlarını daha deneyimli, alanında uzman hizmet sunan kişilerle görüşmeler yaparak çözmek eğilimindedirler. Daha etkili ve verimli bir din hizmet sunabilmek için danışmanların fıkıh bilgilerinin yanı sıra manevi danışmanlık ilke ve yöntemlerini iyi bilmesine ihtiyaç vardır. Danışmanlara verilmesi planlanan hizmet içi eğitimlerde toplumun beklentilerini göz önünde bulundurarak planlama yapılabilir.

ADRB'lerin daha etkin hizmet verebilmesi adına fiziki şartlarının tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Her ilçede sadece ismen yer almaktan ziyade her ilde veya büyük ilçelerde danışma merkezleri olarak daha verimli hizmetler sunabilecek şekilde yeniden düzenlemeye gidilebilir.

Dini rehberlik ve manevi danışmanlık merkezlerinde alanında en az yüksek lisans yapmış, manevi danışmanlık üzere uzman, alanında yetkin personel istihdamı sağlanabilir. ADRB personeli uzun yıllar bu alanda çalışacağı bilinciyle görev almalıdır. ADRB personeline düzenli aralıklarla sertifikalı eğitimler verilmelidir. Eğitimler sadece seminer şeklinde değil vaka analizleri üzerinden derinlemesine bilgi içeren, konunun fıkhi, psikolojik, sosyal vb. her alanı kapsayacak şekilde olmalıdır. Yanı sıra gelen danışmanın yaşına, eğitimine, çevre statüsüne göre nasıl bir üslup ile cevap vereceği konusunda bilinçlendirilmelidir.

Danışmanların moral ve motivasyonunu sağlamak ve mesleki yıpranmışlığı azaltmak amacıyla aralıklarla psikolojik destek sağlanmalıdır. Danışmanların kendi psikolojik sağlamlıklarını korumakta zorlandıkları görülmektedir. Danışmanların ruh sağlığını koruma becerilerini kazanma ihtiyaçlarının olduğu görülmektedir. Örneğin kendilerine gelen soru ve sorunlarla oluşan manevi yüklerden nasıl kurtulabilirler. Evlerine ve özel hayatlarına yansıtmamayı nasıl başarabilirler. Dinlerken korunmak nasıl olur vb. psikolojik sağlamlıklarını korumak için yapmaları gerekenler konusunda bilinçlendirilebilirler.

Soruların çoğunluğu telefonla sorulduğundan Alo 190 hattı üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak daha işlevsel hale getirilmelidir. Sadece manevi danışmanlık için ayrı bir telefon hattı oluşturulması hizmet verimini artırabilir. Çağrı merkezi benzeri bir sistem oluşturularak ilgili sorunun direk uzmanından danışmanlık alınması sağlanacak şekilde alt yapısı oluşturularak hizmet sunulması, danışanları doğru yönlendirmede daha profesyonel hizmet sunulmasına katkı sağlayabilir.

Araştırma bulgularından çıkan sonuçlara göre toplumumuzda ailede, sağlıkta, gençte, kadında, çocukta, evlilik-nikah -boşanma konularının alt başlıklarında geleneksel yapının, kültürel dindarlığın, yanlış algıların, dini bilgi eksikliklerinin etkisiyle birçok yanlış uygulamanın olduğu tespit edilmiştir. Toplumda yanlış uygulamaların en aza indirilmesi amacıyla yaygın din eğitimi kapsamında, Kur'an kurslarında ihtiyaç odaklı eğitimler başlığında aile içerikli ek ders programları oluşturulması gerekebilir.

Danışmanların ifade ettiği gibi ADRB çalışmalarının daha verimli hale gelmesi adına ADRB'de alanda çalışan personel ve büroda nöbette sorulara cevap verecek personelin görev ayırımına gidilmesi ADRB'nin çalışma alanının sınırlarının belirlenmesine ve çalışanların iş yükünün azaltılmasına katkı sağlayabilir. Dolayısıyla ADRB çalışma programı daha sistematik hale gelebilecek ve kendi içerisinde ihtisaslaşmaların olmasına imkân sağlanabilir.

Personelin alan eğitiminde, fıkıh ve kelam bilgileri tahkim edilebilir. Dini-manevi danışmanlık yeterlilikleri artırılmalıdır. Din eğitimi açısından en önemlisi ise DİB'in yetişkin din eğitim formatını ciddi biçimde gözden geçirip, fıkıh bilgisi veya genel olarak bilgi yükleme değil bilgi ile sorun çözme işine yönelik eğitimleri daha gerçekçi ve ciddi biçimde planlaması faydalı olabilir. Bu araştırmada hangi alanlara yönelmenin gerektiği, nelerin problem olduğu ortaya konulmaya çalışıldı. Bu araştırmada ortaya konulan bulgu/veri, sonuç değerlendirme ve önerilerin alandaki hizmet verimliliğini artırmasına, bunun için yapılabilecek planlama ve uygulamalara bu konu alanı ile ilgili akademik çalışmalara katkı sunması umulmaktadır.

6. KAYNAKÇA

- Acar, İbrahim. 'Evlenme Engeli Olarak Din Farkı'. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2012), 21-46. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2731/36329>
- Adıgüzel, İlkay Başak. *Tecavüze Maruz Bırakılan Kadınların Tecavüz Sonrası Yaşam Deneyimleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019.
- ADRBY, Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.Erişim 21 Temmuz 2023. <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Diyanet%20İşleri%20Başkanlığı%20Aile%20ve%20Dini%20Rehberlik%20Büroları%20Çalışma%20Yönergesi.pdf>
- ADRBY, Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.Erişim 19Ağustos 2023. <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/>
- Akhan, Burcu. *Aile İçi Şiddetin Boşanma Davalarına Etkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,2009.
- Aktan, Hamza. *Mukayeseli İslam Miras Hukuku*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1991.
- Aközer, Mehmet. "Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Belirtiler", Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011.
- Algur, Hüseyin. *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2018.
- Altaş, Nurullah. "Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi" *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*.Ed.Altaş,Nurullah-Köylü,Mustafa.13-31.İstanbul:Ensar Yayınları,2015.
- Altaş, Nurullah. 'Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik'. *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (2010).53-68.
- Altınay, Ayşe Gül- Arat, Yeşim. *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Punto Baskı Çözümleri,2007.
- Altunsu, Sönmez, Özlem. "Gelin Kaynana Çatışması Üzerine Sosyolojik Bir Analiz", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13/19, (2019). DOI:10.26466/opus.595849
- Arı, Abdüsselam. *İslam Miras Hukuku*. İstanbul: Asya Basım Yayın, 2020.
- Atwood, Joan D.- Schwartz. Limor. "Cyber-sex: The new affair treatment considerations." *Journal of Couple & Relationship Therapy* 1.3 (2002), 37-56.
- Ayan, Sezer. *Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet (Sivas İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

- Aybey, Salih. “Hafızlık Eğitiminde Yeni Bir Tecrübe: Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık -Önemi, Problemleri ve Beklentiler”, *Ekev Akademi Dergisi* 24/82 (2020), 383.
- Aybey, Salih. “Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları”. *Gazi Osman Paşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 137-152.
- Aydın, Mehmet Zeki. “Ailede Din Eğitimi”. *Din Eğitimi El Kitabı*. Doğan, Recai. Ege, Remziye (ed.). 287-308. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Aydın, Nevzat. “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/1(2015), 99-129.
- Ayhan, Hira. “Hz. Ömer’in Ehli Kitap Kadınlarla Evlenmeyi Yasaklaması”. Hz. Ömer Uluslararası Sempozyumu. ed. Ali Aksu. 537-558. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi 3 2018.
- Ayten, Ali. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. İstanbul: Dem, 2017.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi, 1995.
- Baran, Görgün Aylin. “Türkiye’de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları* 1 (2004). 31-41. <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkiyat/issue/16660/329634>
- Başkurt, İrfan. “Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları I (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım)”, *İ.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8(2003), 73-114.
- Baynal, Fatma. “Boşanma Sonrası Başa Çıkmada Dini ve Manevi Etkilerin İncelenmesi”, *Bilimname XXXV*, (Nisan 2018), 251-280.
- Baysal, Ahmet Emin. *Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları İstanbul Örneği*, İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2017.
- BBC News, “Sarah McDermott”. Erişim 18 Mayıs 2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57969305>
- Bektaş, Meryem. “İslam Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile”. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, 2015.
- Beşir, Babayiğit. “Kumar Oynama ve Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Fiilleri”, *TAAD* 9/ 34 (2018).
- Bozkurt, Nebi. “Hafız” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 10 Haziran 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hafiz--kuran>
- Bulut, Mehmet. *Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1997.

Büyükaşahin Çevik, Gülşen. “Lise 3. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Saygılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans,2007.

Cebeci, Suat. *Dini Danışma ve Rehberlik*. Ankara:DİB Yayınları,2016.

Cüceloğlu, Doğan. *Evlenmeden Önce*. İstanbul: Remzi Yayınevi, 2017.

Çavlin, Alanur. “Türkiye’de Boşanma”. Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler. Araştırma ve sosyal Politika serisi 07. Ed. Mustafa Turgut, Semiha Feyzioğlu. 198-206.İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye,2014.

Çeker, Orhan. “İslam Hukukunda Süt Akrabalığı”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (2019),341-358.

Çıtırık, Amine Nuriye. Zengin, Zeki Salih. “Küresel Salgın Zamanında Din Görevlileri Gözüyle Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Hizmeti ve Eğitimi” *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2020) Salgın Hastalıklar Özel Sayısı.

Dağ, Hüseyin. ‘Çocuk Haklarına Güncel Yaklaşım’ *Cukurova Medical Journal* 40/1 (2015),1-5.

Dalgın, Nihat. “Aile Hayatı”. Erişim 6.Temuz 2023. İslam gov.tr/Ana-Konu-Detay/34/aile-hayati

Dalgın, Nihat. *İslam Hukukuna Göre Müslüman Gayr-i Müslim Evliliği*, Samsun: Etüt Yayınları,2005.

Dalmış, İbrahim vd. *Türkiye’nin Gençlik Profili*. Ankara: Seta Yayınları. 2012

Dam, Hasan. *Yetişkinlerin Din Eğitimi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi,2002.

Demir, Zekiye. “Haccın Kadınları Dönüştürücü Etkileri”, *Diyanet İlmi Dergi* 50/2 (2014), 103-129.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı”. Erişim25 Eylül 2022. <https://kurul.diyamet>. Doi: <http://Dx.Doi.Org/10.2894/Bilimname.396376>

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı”. Erişim25 Eylül 2022. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/38671/anne-sutunun-tedavi-veya-kozmetik-amacli-kullanilmasi-caiz-midir>

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. *2012 Yılı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Faaliyet Raporu*. Ankara: DİB, 2013.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Kurumsal Tarihçe”. Erişim: 17.08.2023. <https://diyanet.gov.tr/TR/Kurumsal/Detay/1/diyanet-isleri-baskanligi-kurulus-ve-tarihcesi>

Dinç, Fatma Gökçen. “Sınırları Aşmak: Türkiyeli ‘Laik’ Kadınların ‘Dindar’ Tercihi Dini Nikah, Dinlerde Nikah”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi İslami İlimler Araştırma Vakfı* (2012), 412-421.

- DİYK, “Kürtaj Yaptırmak Caiz midir?”. Erişim: 2 Aralık 2022. diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/999/kurtaj-yaptirmak-caiz-midir”
- DİYK, “Tüp bebek yönteminde rahme yerleştirilmeyen embriyoların yok edilmesi caiz midir?”. Erişim 04.12.2022. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/38223/tup-bebek-yonteminde-rahme-yerlestirilmeyen-fazla-embriyolarin-yok-edilmesi-caiz-midir>
- DİYK, “İnfertilite”. Erişim 4 Aralık 2022 <https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/61/infertilite>
- DİYK, “İslam’da zina ve bütün çeşitleriyle eşcinsel ilişki haramdır”. Erişim 9 Haziran 2023. kurul.diyanet.gov.tr/Duyuru-Detay/Duyurular/680/islam-da-zina-ve-butun-cesitleriyle-escinsel-iliski-haramdir#
- DİYK, “Evli kadın kocasının iznini almadan veya yanında mahremi olmadan hac veya umreye gidebilir mi?”. Erişim 4 Aralık 2022. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/645/evli-bir-kadin-kocasinin-iznini-almadan-veya-yaninda-mahremi-olmadan-hac-veya-umreye-gidebilir-mi>
- DİYK, “Cünüpken bebek emzirilir mi?” Erişim 27 Mayıs 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/38711/cunup-iken-bebek-emzirilebilir-mi#:~:text=Cünüp%20iken%20bebek%20emzirilmesi%20caizdir>
- DİYK, “Koruyucu aile olmanın hükmü nedir?”. Erişim 11 Haziran 2023 <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/886/koruyucu-aile-olmanin-hukmu-nedir>
- DİYK, “Koruyucu aile kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödediği paranın-alınmasında dinen bir sakınca var-mıdır”. Erişim 11 Haziran 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/887/koruyucu-aile-kapsaminda-himayeye-alinan-cocuklar-icin-devletin-odedigi-paranın-alinmasinda-dinen-bir-sakinca-var-midir>
- DİYK, “Cinsiyet değiştirmek caiz midir?”. Erişim 9 Haziran 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/38730/cinsiyet-degistirmek-caiz-midir>
- DİYK, “Hacca giderken helallik almanın dini hükmü nedir?”, Erişim 25 Mayıs 2023. [Kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/575/hacca-giderken-helallik-almanin-dini-hukmu-nedir](https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/575/hacca-giderken-helallik-almanin-dini-hukmu-nedir)
- DİYK, “Koca evliliğin gereklerini yerine getirmiyorsa kadın boşanma talebinde bulunabilir mi?”. Erişim 5 Haziran 2023. [Kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/861/koca-evliligin-gereklerini-yerine-getirmiyorsa-kadin-bosanma-talebinde-bulunabilir-mi](https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/861/koca-evliligin-gereklerini-yerine-getirmiyorsa-kadin-bosanma-talebinde-bulunabilir-mi)
- DİYK, “Bağımlılıkla Mücadele”. Erişim 11 Haziran 2023. <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Diyanet%20İşleri%20Başkanlığının%20Bağımlılıkla%20Mücadele%20Hizmetlerine>
- DİYK, “Resmi nikah kıydıran kimse aynı zamanda dini nikah kıydırmalı mıdır?”. Erişim 5 Ağustos 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/802/resmi-nikah-kiydiran-kimse-ayrica-dini-nikah-kiydirmali-midir>
- DİYK, Musahhah Fetvalar, 2012.
- Doğan, Cüceloğlu. *Yeniden İnsan İnsana*. 1996.

- Doğan, Şahin. “Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Artırıcı veya Engelleyici Faktörlere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/4 (2016 Nisan özel), 991-1011.
- Duman, Yılmaz, Zehra. *Evli Kadınların Kullandıkları Aile Planlaması Yönteminin Toplumsal Cinsiyet Rollerine ile Cinsel Yaşam Kalitesine Etkisi*, İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı Hemşirelik Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Düzgüner, Sevde. “Nereden Çıktı Bu Maneviyat Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kùltürler Arası Bir Analiz”. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* Ed.Ayten, Ali-Koç, Mustafa-Tınaz, Nuri. 1/17-43. İstanbul: Dem, 2016.
- Düzgüner, Sevde-Ayten, Ali. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.
- Ege, Remziye. ‘Dini Rehberlik ve Danışmanlık’. Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri. Erişim. 19 Ağustos 2023. <https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=2595>
- Erbay, Ercüment. Çalış, Nurullah. “Türkiye’de Koruyucu Aile Hizmetlerine Yönelik Uzman Görüşleri”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/40 (2021). 439-462. doi: 10.46928/iticusbe.793311
- Ertürk, Abdullah. *Koruyucu Ailelerin Gözünden Koruyucu Aile Uygulamaları Gebze Örneği*, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2020.
- Evran, Sümeyye. *Geleneksel Akraba İlişkilerinin Yeni Evlilikler Üzerindeki Etkileri: Afyonkarahisar İli Örneği*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Fatma Baynal, “Boşanma Sonrası Başa Çıkmada Dini ve Manevi Etkilerin İncelenmesi”. *Bilimname XXXV* (2018/1), 251-280.
- Gökler, Rıza. Koçak, Recep. “Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı” *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1, (2008), 89-104.
- Genç, Selçuk. “Toplumsal Kurum Olarak Dinin Aile Kurumundaki Yeri Aile irşat ve Rehberlik Büroları Çankaya Müftülüğü Örneği”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Kırıkkale, 2015.
- Günalp, Serdar. Yüce, Kunter. (Ed.) “*Temel Kadın ve Doğum Bilgisi*”, 3(2004), 529-38.
- Gönç Şavran, Temmuz. “Örneklem Seçimi ve Ölçüm”. *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. ed. Şavran. 144-180. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No 2641, 2012.
- Görgün, Aylin, Baran. *Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması Ankara Örneği*, Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005.
- Görgülü, Ülfet. “Koruyucu Aile Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 23, 2014, 45-58.

- Gündüz, Muhammed Muhdi. “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi ”, *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 12 4/29(Aralık 2020), 1092-1117.
- Güngör, Özcan. *İki Dünya Bir Aile*. Ankara: Akçağ,2016.
- Gürsu, Orhan. *Manevi Danışmanlar İçin Kılavuz*. İstanbul: Çamlıca Yayınları,2022.
- Harcar, Tijen vd. “Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu”, *Toplum ve Demokrasi* 2/4 (Eylül-Aralık, 2008) 51-70.
- İçli, Tülin. “Aile İçi Şiddet: Ankara-İstanbul ve İzmir Örneği” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 11 (Aralık 1994), 7-20.
- İncekara, Harun İsmail- Taş, Büşra. “Yetişkinlerde Kumar Bağımlılığı ile İlişkili Sosyodemografik Değişkenlerin İncelenmesi”, *Bağımlılık Dergisi*, 23/4(2022),464-472.
- İSAM “Hafız”. Erişim29 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hafiz--kuran>
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmet evi Yayınları.2017.
- Kantarıcı, Didar. *Evli Bireylerin Bağlanma Stillerine Göre Adatma Eğilimleri ve Çatışma Yönetim Biçimlerinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,2009.
- Kara, Bülent. Biçer, Ümit. Gökalp Aybe Sevim. “Çocuk İstismarı”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 47, (2004),140-151.
- Karadoğan, Umut C. “Çocuk ve Çocukluk Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi”, *Çocuk ve Medeniyet* (2019),1-195.
- Karagöz, Sema-Böke, Emine. *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Ed. Düzgüner, Sevede. Ankara: DİB,2020.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku.1.Cilt*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1996.
- Kaplan, Betül vd. “Hemşirelik bölümü erkek öğrencilerinin aile planlaması hakkında bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi: Bir vakıf üniversitesi örneği”. *Zeugma Sağlık Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2020),107-113.
- Kaymakcan, Recep-Şirin, Turgay. ‘Bilişsel-Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı ile Bütünleştirilmiş Dinin Danışmanlık Modelinin Din Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisi’ *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (2013).111-148.
- Kılavuz, Akif-Yılmaz, Hüseyin. ‘Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi’. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2009).123-139.

- Kılınçer, Hatice. “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Üzerine, Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanlarında Maneviyat ve MDR Algısı” *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Ed. Ayten, Ali. 19-60.İstanbul:Dem,2017.
- Kırtay, Ahmet. *İslam Hukuku ile Medeni Hukuk Işığında Kanuni ve Dini Nikahın İnkilemi Sorunu*, Bingöl: Bingöl üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, 2018.
- Kiraz, Seydi. “Fezâî’nin Çihil-nâm-ı Manzûm Adlı Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ Mesnevisi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/2 (Aralık / December 2018), 999—1034.
- Kitapçıoğlu, Gül. Yanıkkerem, Emre. “Manisa Doğumevinde doğum yapan kadınların doğurganlık öyküleri, aile planlaması davranışı ve doğum sonrası aile planlaması danışmanlığı”, *Tıp Ege Dergisi* 47/2, (2008),87-92.
- Kocaer, Sibel. “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Beddualar ve İnternet”, *Millî Folklor*19 (2017), 75-150.
- Koç, Bahaaddin. *Dindar Ailelerin Çocuklarında Karşı Cins Arkadaşlık Algısı (Lise Son Sınıf Öğrencisi Gençler Üzerine Bir Araştırma*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2011.
- Koç, Bozkurt. “Dinsel Bir Yaklaşımla Obsesif- Kompulsif Kişilik Bozukluğu”. *Ekev Akademi Dergisi* 6/ 10(Kış 2002), 129.
- Köse, saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehîr Vakfı, 2017.
- Köse, Saffet. “Hülle” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.Erişim:25 Eylül2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hulle>
- Köseoğlu, Mualla. ‘Kadına Yönelik Şiddet Sorununun Sosyalleşme Süreci ve Toplumsal Cinsiyet Rollerî Çerçevesinde Değerlendirilmesi’. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi Kadın Çalışmaları Özel Sayısı* 19/42 (2018),77-95.
- Köylü, Mustafa. “Yetişkinlik Dönemi Din Öğretimi”. *Etkili Din Öğretimi*. Ed.Karaköse,Şaban.103-120.TİDEF Yayınları,2009.
- Kürek, Emine. *Cinsel Kimlik Gelişiminde Din Eğitiminin Rolü*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Martı, Huriye. *Dünü ve Bugünüyle İslam’da Mahremiyet*. Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara:2020.
- MEB. *Çocuk İhmali ve İstismarı*. Sarıkaya Mümtaz Gözan Rehberlik ve Araştırma Merkezi,2016.
- MBS, Mevzuat Bilgi Sistemi, ‘Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 633 Sayılı Kanun’ Erişim 17.Ağustos 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/EskiKanunlar?kanunSayisi=633&mevzuatTertip=5>

- Mete, Elif. *Proje İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kurslarında Yürütülen Hafızlık Eğitimi Süreçlerinin Karşılaştırılması (İstanbul Avrupa Yakası Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans,2022.
- Meriç, Nevin. *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*. İstanbul: Elest Yayınları, 2004.
- Miser, Rıfat. 'Küreselleşen Dünyada Yetişkin Eğitimi'. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35/1-2 (2002).50-60.
- Okray, Zihniye. "COVID-19 Pandemisi ve Obsesif Kompulsif Bozukluk" *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 13/3(2021), 588-604. doi: 10.18863/pgy. 829348.
- Öge, Ali(ed.). *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, Konya: Mehir Vakfı Yayınları,2017.
- Ökten, Şevket. "Aşiret, Akrabalık ve Sosyal Dayanışma: Geleneksel Hayatı Yönetme Biçimi". *Aile ve Toplum* 11/5 (18 Temmuz-Ağustos-Eylül 2009), 99-109. ISSN: 1303-0256
- Özay, Hilal. "İslam Hukuku Açısından Cinsiyet Değiştirme". *Gazi Osman Paşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/ 1 (2016),1-36.
- Özdoğan, Öznur. ' İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji'. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/2 (2006).127-141.
- Özgider, Nilgün. "Boşanmanın Çocuk Üzerinde Etkileri". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5/2 (2013),140-161. doi:10.5455/cap.20130510
- Özgider, Nilgün. *Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumuna Üzerindeki Etkileri*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Doktora,2006.
- Özkaya, Cevat (ed.). *Türkiye'de Aile*. İstanbul: SEKAM Yayınları,2010.
- Parladır, Salahattin. 'Din Eğitiminde Hedefler'. *Dokuz eylül üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995).79-102.
- Paş, Büşra. Kolluoğlu, Mustafa. "Aile İçi Çatışmalarda Kayınvalide Faktörü". *Journal of Health and Sport Sciences (JHSS)* 3/2 (2020), 55-57.
- Polat, Oğuz. "Türkiye'de Çocuk Haklarının Durumu". *Toplum ve Demokrasi* 2/2 (Ocak-Nisan 2008), 149–157.
- Salman, Yüksel(ed.). *Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü,2015.
- Sayan, Yunus Emre-Günel, Mehmet Emin. "Son Zamanlarda Gündeme Gelen İnanç Problemlerine Dair Din Eğitimi Açısından Bir Değerlendirme", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* (2022), 1071-1089.

- Seyfi, Seyran. *Evli Bireylerin Aldatma Eğilimleri ve Affetme Düzeylerinin Bağlanma Stillerine Göre İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,2017.
- Sezer, Âdem. Çoban, Okan. Akşit, İbrahim. “Öğretmenlerin Sorumluluk Değeri Algılarının İncelenmesi”, *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3/1, 122- 144, 2017.
- Söylev, Ömer Faruk. *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik Alanları, İmkanları ve Yöntemleri(Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*.Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi,2014.
- Şahin, Sultan. Aral, Neriman. “Aile içi iletişim”. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* 1/3 (2012), 55-66.
- Şekerci, Abdulkadir. *Hafızlık Eğitiminde Kur’an Kursu Terki*. Erzurum: Atatürk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,2021.
- Şirin, Turgay. *Metafizik Varlıklardan Cinlere İnancın Psiko-Sosyal Boyutları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Tan, Oğuz. *Takıntılar*. Ankara: Timaş, 2004.
- Tarhan, Nevzat. *Aile Okulu ve Evlilik*. İstanbul: Timaş,2017.
- Tarhan, Nevzat. *Evlilik Psikolojisi*. İstanbul: Timaş,2006.
- Tarhan, Nevzat- Nurmedov, Serdar. *Bağımlılık Sanal veya Gerçek*. İstanbul:Timaş,2011.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı “*Madde Kullanıcıları Profil Çalışması 2019 Yılı Narkolog Proje Çıktısı: Analiz Raporu*”, Ankara:Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Şube Müdürlüğü, Ndb Yayınları: 22 Yayın No: 2020/8,2020.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Ankara – 2020, “*Egm Yayın Katalog*” No: 712,Ankara: Ndb Yayınları: 20 Yayın No: 2020/6.
- TDK, Türk Dil Kurumu. ‘Türk dil kurumu sözlükleri rehberlik maddesi’.Erişim:19.Ağustos 2023. <https://sozluk.gov.tr>
- Tunç, Harun. “Toplumsal Cinsiyet Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Erkeklerin Küpe Takması Örneği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/33 www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307- 2014.
- Tuzcuoğlu, Semai. Aile Birimlerinin Yapısını Tanıma ve Aile Terapisi, *Öneri Dergisi* 1/1 (1994), 154-157.
- TÜİK, “Türkiye Aile Yapısı Araştırması”. Erişim 1 Nisan 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>

- TÜİK, “Türkiye Aile Yapısı Araştırması”. Erişim 25 Şubat 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>
- TÜİK, “İstatistiklerle kadın”. Erişim 2 Kasım 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635>
- TÜİK, “Aile Yapısı Araştırması”. Erişim 2 Kasım 2022. [ata.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813)
- TÜİK, “Aile Yapısı Araştırması”. Erişim 18 Kasım 2022 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- TÜİK, “Aile Yapısı Araştırması”. Erişim 21 Kasım 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- TÜİK, “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri”. Erişim 5 Haziran 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-İstatistikleri-2022-49437&dil=1#:~:text=Boşanan>
- TÜİK, “İstatistiklerle gençlik”. Erişim 9 Mayıs 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2021-45634#:~:text=Türkiye%20nüfusunun%20%15%2C3%27,971%20bin%20289%20kişi%20oldu>
- TÜİK, “Türkiye Sağlık Araştırması 2022”. Erişim 7 Ağustos 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>
- TÜİK, “Aile Yapısı Araştırması 2016”. Erişim 5 Ağustos 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Aile-Yapisi-Arastirmasi-2016-21869>
- Türkarslan, Nesrin- Yurtkuran Demirkan, Semra. *Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Görüş ve Düşünceleri* 117 Ankara: T.C. Başkanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007.
- Toprak Gültekin, Didem. Parlar, Hanifi. “Evlenme Biçimi ve Evlenme Süreci Bağlamında Evlilik Öncesi Sürecin Kadınlardaki Evlilik Doyumuna Etkisi”. *Akademic Platform* 2/1 (2019), 38- 56.
- Toprak, Taha Burak. “Dini Obsesyon ve Kompulsyonların Psikoterapisinde Kuramlar, İmkanlar, Sınırlılıklar”, *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi* 1/1 (Ocak 2018), 123-141.
- Tor, Hacer. *Boşanma ve Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal Ekonomik Durumları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.
- Tosun, Cemal. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2012.
- Tosun, Cemal. Yetişkinler Din Eğitimi: Mahiyeti, İmkanları ve Problemleri, *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu* Ankara (1997). 222-2.
- Unicef “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”. Erişim 26 Mayıs 2023. <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>

- User, İnci-Şimşek Rathke, Leyla. *Farklı İnanç Gruplarına Mensup Çiftlerin Çocuklarının Deneyimleri ve İnanç Algısı Üzerine Niteliksel Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Araştırma Projesi,2016.
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet yayınları,1999.
- Yağcı Yıldız, Halide. *Saplantılı Dini Davranışlar*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi, Yüksek Lisans,2006.
- Yanık, Aygöl vd. “Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye’den Kanıt” *Electronic Journal of Vocational Colleges* Aralık 2014.
- Yapıcı, Asım. ‘Şüphe ve İnanç Kısılacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları’. *İlahiyat Akademi Dergisi* 12/1(2020).1-44.
- Yavuz, Demet. “Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gazi Yaşargil Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Planlaması Polikliniğine Başvuran 15-49 Yaş Arası Kadınların Aile Planlaması Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Tutumları”, Dicle Üniversitesi, Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı, Diyarbakır, 2018.
- Yazar, Taha. ‘Yetişkin Eğitiminde Hedef Kitle’. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 7 (2012).20-30.
- Yazıbaşı, Muhammed Ali. “Çocukluk Döneminde Din ve Din Eğitiminin Çocuklara Kazandırdıkları”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2017), 309-326.
- Yıldırım, Ali. - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık,2005.
- Yıldırım, Neşide. “Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri”, *Bilig* 28 (2004), 59-8.
- Yıldız, Fikret. *Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Problemler (Eskişehir İli Örneği)*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yıldız, İlhan. ‘Ahmet Hamdi Akseki’ye Göre Cami Hizmetleri’ *Diyanet İlmi Dergi* 43/4.101-114.
- Yılmaz Beyzanur. *Dini Başa Çıkma Düzeyinin Takıntılı Davranışlarla Başa Çıkma ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2020.
- Yılmaz, Sinan. *Türk Toplumunda Kader ve Kısmet İnancı*, Ankara: Divan Yayınları,2012.
- Yücel, Can. Aksu, Nazlı Buket. “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/58 (Yaz-2016),888-902.
- Yücel, Fatma Nur. Doğan, Kübra. Pamir, Rana Nur. Erkuş, Seda, Keşir. Ümran. Zengin Oğuz Kağan. “Alkol Bağımlısı Bireylerde Benlik Saygısı, Algılanan Sosyal Destek ve Baş Etme Stratejileri: Adsız Alkolikler Örneği”, *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi* 15, 2020. Erişim 6 Haziran 2022.<https://www.yedam.org.tr>

Zengin, Zeki Salih. “İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam’da Eğitim ve Öğretim”. Din Eğitimi El Kitabı. Doğan, Recai. Ege, Remziye. (Ed.).15-35. Ankara: Grafiker Yayınları,2012.

Zengin, Zeki Salih. “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2, (2011), 1-24.

7. EKLER

EK-1: 2015-2018-2020 ADRB Soru Dağılımı

2015-2018-2020 ADRB Soru Dağılımı

ADRB KARTESİ DAĞILIMI						
2015			2345 Soru			
AİLE 639 soru	EVLİLİK NİKAH BOŞANMA 1148	KADIN 25	GENÇ 34	ÇOCUK 149	SAĞLIK 304	SOSYAL DURUMLAR 45
1-Eşler arası iletişim 201	1-Evlilik öncesi-nişanlılık 112	1-İslamda kadın hakları 6	1-Gençlerle iletişim 14	1- Ana babaya karşı sorumluluklar 37	1-Aile planlaması 65	1-Sihir-büyü-muska 39
2-Eşlerin hak ve sorumlulukları 170	2-Nikah 731	2-Cinsel taciz-tecavüz 2	2-Gençlik dönemi inanç problemleri 15	2-Çocuk eğitimi 18	2-Aile içi cinsel problemler 28	2-İntihar 7
3-Ekonomik problemler - miras 41	3-Küçük yaşta zorla evlilik 1	3-Kadına Yönelik ŞİDDET 17	3-Gençlik dönemi problemler 5	3-Çocuk hakları 57	3-Çocuk sahibi olma yöntemleri 30	
4-Akra balarla ilişkiler 227	4-Boşanma 151			4-Çocuk ihmal ve istismarı 4	4-Farklı cinsel tercihler 4	
	5-Aklatma-Zina 153			5-Anne baba çocuk iletişimi 33	5-Kürtaj 27	
					6-Psikolojik problemler 124	
					7-Zararlı alışkanlıklar 26	
2018			1759 Soru			
AİLE 617	EVLİLİK NİKAH BOŞANMA 746	KADIN 28	GENÇ 77	ÇOCUK 56	SAĞLIK 173	SOSYAL DURUMLAR 62
1-Eşler arası iletişim 183	1-Evlilik öncesi-nişanlılık 112	1-İslamda kadın hakları 17	1-Gençlerle iletişim 33	1- Ana babaya karşı sorumluluklar 16	1-Aile planlaması 31	1-Sihir-büyü-muska 56
2-Eşlerin hak ve sorumlulukları 113	2-Nikah 351	2-Cinsel taciz-tecavüz 5	2-Gençlik dönemi inanç problemleri 17	2-Çocuk eğitimi 4	2-Aile içi cinsel problemler 23	2-İntihar 6
3-Ekonomik problemler - miras 68	3-Küçük yaşta zorla evlilik 2	3-Kadına Yönelik ŞİDDET 6	3-Gençlik dönemi problemler 17	3-Çocuk hakları 16	3-Çocuk sahibi olma yöntemleri 9	
4-Akra balarla ilişkiler 253	4-Boşanma 182		4-teknoloji bağımlılığı 2	4-Çocuk ihmal ve istismarı 2	4-Farklı cinsel tercihler 3	
	5-Aklatma-Zina 99			5-Anne baba çocuk iletişimi 18	5-Kürtaj 17	
					6-Psikolojik problemler 77	
					7-Zararlı alışkanlıklar 13	
2020			3047 Soru			
AİLE 1001	EVLİLİK NİKAH BOŞANMA 1349	KADIN 59	GENÇ 132	ÇOCUK 170	SAĞLIK 336	
1-Eşler arası iletişim 278	1-Evlilik öncesi-nişanlılık 166	1-İslamda kadın hakları 27	1-Gençlerle iletişim 43	1- Ana babaya karşı sorumluluklar 22	1-Aile planlaması 32	
2-Eşlerin hak ve sorumlulukları 185	2-Nikah 559	2-Cinsel taciz-tecavüz 8	2-Gençlik dönemi inanç problemleri 61	2-Çocuk eğitimi 38	2-Aile içi cinsel problemler 29	
3-Ekonomik problemler - miras 118	3-Küçük yaşta zorla evlilik 4	3-Kadına Yönelik ŞİDDET 23	3-Gençlik dönemi problemler 24	3-Çocuk hakları 66	3-Çocuk sahibi olma yöntemleri 22	
4-Akra balarla ilişkiler 357	4-Boşanma 483	4-Töre namus cinayetleri 1	4-teknoloji bağımlılığı 4	4-Çocuk ihmal ve istismarı 8	4-Farklı cinsel tercihler 14	
5-Aile içi şiddet 63	5-Aklatma-Zina 137			5-Anne baba çocuk iletişimi 36	5-Kürtaj 53	
					6-Psikolojik problemler 159	
					7-Zararlı alışkanlıklar	

EK-2: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Danışman Demografik Özellikleri

Yarı Yapılandırılmış Mülakat Danışman Demografik Özellikleri

DANIŞMAN	ALO FETVA	GÖRÜŞ ŞEKLİ	GÖREV	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	HİZMET YILI	ADRB ÇALIŞMA
D1	VAR	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	42	TEZSİZ Y.L (DİN EĞİTİMİ)	16	5 YIL
D2	VAR	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	45	LİSANS	7	3,5 YIL
D3	VAR	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	45	TEZSİZ Y.L (MANEVİ DANIŞMANLIK)	14	13 YIL
D4	VAR	YÜZ YÜZE	UZMAN VAİZ	KADIN	50	LİSANS	15	3 YIL
D5	YOK	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	42	2 LİSANS,YÜKSEK L. TEZLİ	17	7 YIL
D6	VAR	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	42	LİSANS	15	4 YIL
D7	VAR	YÜZ YÜZE	UZMAN VAİZ	KADIN	42	LİSANS	15	7 YIL
D8	VAR	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	57	LİSANS	25	7 YIL
D9	VAR	ONLINE	VAİZ	KADIN	47	2 LİSANS (SOSYOLOJİ)	17	7YIL
D10	YOK	ONLINE	ADRB VAİZ	KADIN	54	LİSANS (İLİTAM)	17	10 YIL
D11	YOK	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	40	LİSANS	16	3 AY
D12	YOK	ONLINE	K.K.Ö	KADIN	41	LİSANS (İLİTAM) TEZSİZ Y.L (SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ)	11	5 YIL
D13	YOK	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	49	LİSANS	26	18 YIL
D14	VAR	YÜZ YÜZE	ADRB VAİZ	KADIN	45	YÜKSEK LİSANS (İSLAM TARİHİ)	15	5 YIL
D15	YOK	YÜZ YÜZE	VAİZ	KADIN	41	2 LİSANS(YABANCI DİLLER) , YÜKSEK LİSANS (DİN SOSYOLOJİSİ)	19	2 YIL
D16	YOK	ONLINE	ADRB VAİZ	KADIN	45	LİSANS	21	5 YIL
D17	YOK	ONLINE	K.K.Ö	KADIN	32	LİSANS (İLİTAM)	13	5 YIL
D18	YOK	YÜZ YÜZE	UZMAN VAİZ	ERKEK	49	YÜKSEK LİSANS (KELAM)	20	11 YIL
D19	YOK	ONLINE	K.K.Ö	KADIN	40	LİSANS	15	1 YIL

EK-3: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

1. Muhatap olduğunuz danışanların genel demografik özelliklerini nasıl tanımlarsınız? (Cinsiyet, yaş, medeni, mesleki, öğrenim durum ve görüşme şekli)
2. Size gelen soruları göz önüne aldığınızda görev yaptığınız ilçede hangi sorunlar yoğunluktadır ve nedenleri ne olabilir?
3. Yıllara göre size gelen sorularda ve sorunlarda değişim veya süreklilik gözlüyor musunuz?
4. Danışanlarınızın size sordukları sorular veya çözüm aradıkları sorunlar fikhî bilgi, manevi danışmanlık, psikolojik danışmanlık gibi alanlardan hangisinde yoğunlaşmaktadır? Buradan hareketle ADRB'nin sınırlılıkları ne olmalıdır? Bu alanlardan hangisinde kendinizi ne kadar yeterli görüyorsunuz?
5. Başkanlığın, ADRB bürolarındaki danışmanların niteliğinin artırılması için yaptığı çalışmaların yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? Başkanlık danışmanların yeterliliğini artırma noktasında neler yapılmalı?
6. Kartekslerde aldatma soruları yer almaktadır. Siz aldatma konusuyla ilgili bir soruya muhatap oldunuz mu? Aldatma sorularına muhatap olduysanız nasıl bir yaklaşım sergilemek doğru olur? Aldatma sorularına muhatap olmadıysanız yine de sormak isterim. Kartekslerde belirtilmektedir ki, aldatılan kadın nasıl davranması gerektiği konusunda yardım talep etmektedir. Neler tavsiye edilebilir? Kartekslere yansıyan diğer aldatma sorusu ise olaydan haberdar olan 3. şahısların bu durumda nasıl davranacağı konusunda danışmanlık istemesidir. Neler söylenilebilir?
7. Obsesif tanısı konmuş danışanlar gün içerisinde tekrar tekrar telefonla aynı konu için büroları arayabiliyorlar. Bu durum için neler yapılabilir?
8. Bürolara gelen danışanlar boşanma soruları sormaktadırlar. Özellikle eşlerinin boşanma lafızlarını farklı zamanlarda birçok kez kullandıklarını ifade etmektedirler. Kadınlar bu durumdan tedirgin olmaktadırlar. Eşlerinin dini bir hassasiyeti olmadığını söylediklerinde kadına nasıl bir danışmanlık yapılabilir?
9. Son yıllarda bürolara alkol uyuşturucu kumar internet bağımlısı evladı olduğunu

söyleyen ve danışmanlık isteyen danışanların sayısında artış gözlemlenmektedir. Danışanlara nasıl bir danışmanlık hizmeti sunulabilir?

10. Resmi nikah-dini nikah ikilemi içeren bir soru ile muhatap oldunuz mu? Varsa bizimle paylaşabilir misiniz? Yoksa örneğin ‘Boşanma mahkemesi devam eden danışanı eşi dinen boşamadığı için sorun yaşayan kadına neler söylenebilir? Veya resmi nikah ile değil de sadece dini nikah ile evli olduğunu söyleyen danışan eşinden ayrılmak istediğini ama eşinin dinen boşamadığını ifade ettiğinde nasıl tavsiyelerde bulunmak gerekebilir?
11. Ailelerin inanç problemi yaşayan çocukları hakkında sordukları sorular veya gençlerin inanç problemlerini içeren soruları daha çok hangi konularda yoğunlaşmaktadır? Dönemlere göre sorulan konular nelerdir? Soru sıklığında artış olmakta mıdır? İnançla ilgili sorulara daha çok neler neden olmaktadır? İnanç sorularına nasıl cevaplar veriyorsunuz? Cevaplar muhatabınızı ikna etmekte midir? İnançla ilgili soruları cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu?
12. Eşcinsel çocukları olduğunu söyleyen aileler veya eşcinsel olduğunu söyleyen bireyler ile muhatap oldunuz mu? Dönemlere göre soru sayısında artış veya azalma oldu mu? Soruyu nasıl cevaplandırıyorsunuz? Cevaplarınız muhatabı ikna etmekte midir? Soruları cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu? Eşcinsel konusunda sorulara muhatap olmadıysanız yine de sormak isterim size eşcinsellik konusunda soru gelseydi nasıl cevaplandırırdınız? Cevabınız muhatabı ikna eder miydi? Soruyu cevaplamakta yetersiz kaldığınız hususlar olur muydu?
13. Danışanların ekonomik problemler/ miras konularını içeren soruları daha çok hangi konularda yoğunlaşmaktadır? Soru sıklığında artış olmakta mıdır? Ekonomik problemler/miras ile ilgili sorulara daha çok neler neden olmaktadır? Ekonomik problemler/miras sorularını cevaplarken yetersiz kaldığınız hususlar oluyor mu?
14. DHYS’ de karteksler bölümünde soruları kaydetmek için ana başlık ve alt başlık bölümleri yeterli mi? Başka hangi başlıkların olmasını istersiniz?
15. Size sorulan sorular içerisinde en dikkat çekici, unutamadığınız, farklı, cevaplamakta tereddüt yaşadığınız sorular oldu mu? Deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?
16. ADRB'ler yasal düzenlemede belirtilen ve insanların kendisinden beklediği hizmeti yeterli seviyede verebiliyor mu? Daha iyisini sağlamak için neler yapılabilir?

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ)
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU
PROJE ONAY BELGESİ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fakültesi/Enstitüsü Din Eğitimi Bölümü akademisyenlerinden / öğrencilerinden.....Amine Nuriye Çıtırık'ın Aile ve Dini Rehberlik Büroları Bağlamında Ailelerin Karşılaştıkları Dini-Manevi Sorunlar (Ankara İli Örneği) adlı araştırması değerlendirilmiştir.*(Bu kısım başvuru sahibi tarafından doldurulmalıdır)*

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

AYBÜ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU KARARI (Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)	
Araştırma kodu (Yıl – Araştırma sıra no)	2020-419
Başvuru formunun Etik Kurula ulaştığı tarih	10.12.2020
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	14.02.2022-03
Yer	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BAŞKANI VE ÜYELER:

İMZA

Prof. Dr. Cem Şafak ÇUKUR

Başkan

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Üye

Doç. Dr. Behlül TOKUR

Üye

Doç. Dr. Birgül Özkan

Üye

Doç. Dr. Yüksel Akay UNVAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Şule KAYA

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DEMİRDEL

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nimet YILDIRIM TİRGİL

Üye

EK-5.Çalışma Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi **Amine Nuriye Çıtırık** tarafından yürütülen “**Aile Ve Dini Rehberlik Büroları Bağlamında Ailelerin Karşılaştığı Dini- Manevi Sorunlar (Ankara İli Örneği)**” başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Çalışmada Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına gelen sorular doğrultusunda toplumumuzda, ailenin problemleri, sıkıntıları, beklentileri tespit etmek amaçlanmaktadır.
 - Araştırmanın İçeriği: Çalışma 2015-2020 yılları arasında Ankara il müftülüğü ve ilçe müftülükleri bünyesinde faaliyet gösteren ADRB'lere başvuranların sordukları ve kayıt altına alınan sorular içerisinden tespit edilen sorunlar ve ADRB'de görev yapan personel ile mülakat yapmak suretiyle ailelerin din eğitimi konusundaki problemlerini ve ihtiyaçlarını tespit etmektir.
 - Araştırmanın Nedeni: Tez çalışması
 - Araştırmanın Öngörülen Süresi:2 yıl
 - Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı:25
2. Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Ankara Müftülüğü ve İlçe Müftülükleri
3. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.
Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı Soyadı:.....
İmzası:

Araştırmacının

Adı-Soyadı:
İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır